

Kadın
Tâbiî Râvilerin
Hadis İlmindeki Yeri

Dr. Şule Soyal Şenol

[KADIN TÂBÎ RÂVİLERİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ]

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

KADIN TÂBİİ RÂVİLERİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ
DR. ŞULE SOYAL ŞENOL

Bu kitabın bütün yayın hakları Palet Yayınlarına aittir.
Yayınevinin yazılı izni alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği tanıtımlar ve akademik çalışmalar haricinde,
kısmen veya tamamen kitaptan alıntı yapılamaz.
Eser, matbu yahut dijital ortamda kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN: 978-625-6345-04-1

BASKI

ŞELÂLE OFSET

Fevzi Çakmak Mah. Hacı Bayram Cad. No: 22 Karatay / Konya
MATBAA SERTİFİKASI NUMARASI: 46806

Konya, Mart 2024

PALET YAYINLARI

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27

www.paletyayinlari.com.tr

KADIN TÂBÎ RÂVİLERİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

DR. ŞULE SOYAL ŞENOL

Editör
Dr. Murat MİRZAOĞLU

Şule SOYAL ŞENOL, 2000 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine 2013 yılında Karabük Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı'nda başladı ve 2015 yılında "Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi" isimli çalışmasıyla mezun oldu. Şenol'un; "Kadınların Özel Hallerinde Kur'ân Okuması ve Kur'ân'a Dokunması İle İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi", "Kadınların Özel Hallerinde Mescide Girmesini İlgilendiren Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi" ve "Mülk Sûresi'nin Fazileti İle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi" adlı üç makalesi, "İmam Mâtürîdî Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vîl: Ali Karataş" ve "el-Cevâhirü'l-Mükellele fi'l-Ahbâri'l-Müselsele, Yazar: Şemseddin Es-Sehâvî, Tahkik: Dr. Kemal Abdü'l-Fettâh Fettûh (Katar: Dâru'l-Fethi'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2011)" adlı iki kitap tanıtımı ve "Sünnet-i Nebeviyye ve Modern Öğretim Stratejileri" adlı bir tercüme makalesi yayımlandı. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslarda öğreticilik yapmaya başladı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı vaiz olarak görev yapan Şenol, evli ve iki çocuk annesidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9
1. Araştırmanın Konusu.....	11
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	12
3. Araştırmanın Yöntemi.....	12
4. Araştırmanın Hipotezleri ve Problemi.....	14
5. Alanda Yapılan Çalışmalar ve Çalışmanın Özgün Değeri.....	14
6. Kapsam ve Sınırlılıklar / Karşılaşılan Güçlükler.....	17
7. Kavramsal Çerçeve.....	17
7.1. Tâbiî (التابعي).....	17
7.2. Râvi (الراوي).....	18
7.3. Sened (السند).....	18
7.4. Cerh (الجرح).....	18
7.5. Nakd (النقد).....	19
7.6. Kütüb-i Sitte (الكتب الستة).....	19
KADIN TÂBÎ RÂVİLERİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ	21
1. Rivayeti Bulunan Kadın Râvi Sayısı.....	21
2. Kadın Râvilerden Gelen Rivayetlerin Sayısı.....	22
3. Hadis İmamlarının Kadın Râvilerden Rivayeti.....	22
4. Kadın Râvilerin Cerh-Ta'dil Durumu.....	23
5. Rivayet Sayısı 30'dan Fazla Olan Tâbiî Kadın Râviler.....	24
5.1. Amra bint Abdirrahmân (ö. 106/724).....	25
5.1.1. Amra bint Abdirrahmân'ın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	26
5.1.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	71
5.1.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	72
5.2. Âişe bint Talha (ö. 101/719).....	72
5.2.1. Âişe bint Talha'nın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	73
5.2.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	84
5.2.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	84
5.3. Fâtıma bint el-Münzir (ö.?).....	85
5.3.1. Fâtıma bint el-Münzir'in Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	85
5.3.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	99
5.3.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	99
5.4. Hafsa bint Sîrîn (ö. 101/719).....	100
5.4.1. Hafsa bint Sîrîn'in Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	101
5.4.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	119
5.4.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	119
5.5. Muâze bint el-Adeviyye (ö. 83/702).....	120
5.5.1. Muâze bint el-Adeviyye'nin Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	121
5.5.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	131
5.5.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	132
5.6. Ümmü Derda es-Suğrâ (ö. 81/700).....	132
5.6.1. Ümmü'd-Derdâ'nın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi.....	134
5.6.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı.....	155
5.6.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı.....	156

SONUÇ.....	158
TABLOLAR	161
KAYNAKÇA	170

ÖNSÖZ

Her Müslümanın kendisine Allah tarafından müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen Peygamberini tanımaya ihtiyacı vardır. Hadis ilmi olmadan Hz. Peygamber’i tanımak ve onu örnek almaya çalışmak beyhude çabalar olacaktır. Hadis ilminin Temel İslam Bilimleri içerisinde, alanında en çok tartışmanın olduğu ilim dalı olduğu da bir gerçektir. Tartışmaların çok olduğu bu alanda Hz. Peygamber’i tanıma gayretinde olan insanlar için doğru bilgilerin ortaya koyulması bir zarurettir. Hadis ve sünnetin sonraki kuşaklara ulaştırılması görevi her dönemde yaşayan Müslümanın vazifesidir.

İslam’ın Kur’ân’dan sonra ikinci kaynağı olan hadislerin sonraki nesillere nakledilmesinde kadın râvilerin gayretleri olmuştur. Son dönemlerde kadın râvilerin gayretlerini ortaya koyan eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Çalışmalar genel olarak hicri II. asır ile V. asır arasında yoğunlaşmaktadır. Özellikle rivayet zincirinin ilk halkası olan hem kadınları ilgilendiren durumlarda hem de diğer konularda hadis rivayet eden, Hz. Peygamber’in her haline vakıf olan eşleri ve diğer kadın sahâbîler hakkında kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.

Rivayet zincirinin ikinci halkası olan tâbiîn nesli ile ilgili özel ve kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır. Hadislerin tedvini, isnad sistemi ve rical tenkidi gibi hadis tarihi açısından son derece önemli olan faaliyetler tâbiîn döneminde gerçekleşmiştir. Bu sebeple tâbiî dönemi kadın râviler ve rivayetleri hakkında bir çalışma yapmak önem arz etmektedir. Böylece hem hal tercemeleri ile ilgili malumatları hem de rivayetlerini topluca görme imkânı olacak ve böylece tâbiî kadın râvilerin hadis ilmine katkıları gözler önüne serilecektir.

Elinizdeki eser doktora tezi olarak savunulmuş ve başarılı bulunmuştur. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Rivayet Sayısı 30’dan Fazla Olan Tâbiî Kadın Râviler”, ikinci bölümde “Rivayet Sayısı 3-30 Arası Olan Tâbiî Kadın Râviler” üçüncü bölümde ise “Rivayet Sayısı Üçten Az Olan Tâbiî Kadın Râviler” incelenmiştir.

Tezin fazla yekûn tutması sebebiyle iki cilt olarak basılması planlanmıştır. Elinizdeki kitap tezin birinci bölümü olan “Rivayet Sayısı 30’dan Fazla Olan Tâbiî Kadın Râviler”i konu edinmektedir.

Kitabın “giriş” bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, hipotezleri ele alınmıştır. Ayrıca alanda yapılan çalışmalara değinilerek eserin özgün değeri ortaya konulmuş, kapsam ve sınırlılıklar ve çalışma esnasında karşılaşılan güçlüklerle değinilmiş ve kavramsal çerçeve sunulmuştur. Daha sonra “Kadın Tâbiî Ravilerin Hadis İlmindeki Yeri” konusu ele alınmıştır. Akabinde kadınların hadis rivayetindeki rolü üzerinde durularak, “Rivayeti Bulunan Kadın Râvi Sayısı”, “Kadın Râvilerden Gelen Rivayetlerin Sayısı”, “Hadis İmamlarının Kadın Râvilerden Rivayeti”, “Kadın Râvilerin Cerh-Ta’dîl Durumu” konularına yer verilerek rivayet sayısı 30’dan fazla olan altı tâbiî kadın râvi alfabetik olarak sıralanmış ve sonuç bölümünde de elde edilen bilgilerin analizi yapılmıştır.

Lisansüstü eğitimim boyunca kıymetli yardımlarını esirgemeyen muhterem Hocam Dr. Öğretim Üyesi Yakup Koçyiğit'e, içerik ve teknik açıdan yol gösteren hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Kemal Fettuh ve Doç. Dr. Zeynep Özcan'a ve tezin son okumasında önemli katkılar sağlayan sayın Prof. Dr. Muhammet Yılmaz'a ve Doç. Dr. İlyas Canikli'ye teşekkür ederim. Ayrıca kitabın taslak ve içerik olarak düzenlenmesinde editöryal olarak büyük emekleri olan Dr. Öğr. Üyesi Murat Mirzaoğlu'na müteşekkirim. Doktora programına kabul edildiğimde beni ilk tebrik eden kişi olan fakat tamamladığımı göremeyen, hayatı boyunca biz çocuklarından maddi-manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli babacığım merhum Rafet Soyal'a ve anneciğim Münevver Soyal'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Bu eserimi, lisans üstü eğitim hayatım boyunca hep fedakârlık yapmak zorunda kalan oğlum Bedirhan Erkam ve kızım Nurbanu'ya ithaf ediyorum.

Şule SOYAL ŞENOL
Bartın, Mart 2024

GİRİŞ

Kadınlar, Hz. Peygamber döneminden itibaren İslam'ın tebliğ edilmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında rol almışlar, sosyal ve ilmi hayatta aktif görevlerde bulunmuşlardır. İlimi hayatta râvi, fakih, müfessir olarak hadis, fıkıh ve tefsir alanında hizmet etmişlerdir. Özellikle hadis rivayeti konusunda hadislerin sonraki kuşaklara ulaştırılmasında aktif olmuşlardır.

İslâm, kadınının sosyal statüsünde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Geçmişten günümüze eski kültür ve diğer dinlerde kadınlar sosyal ve kültürel haklardan mahrum bırakılmışlar, bunun doğal sonucu olarak da kadınların eğitimine pek fazla önem verilmemiştir. İslam'a göre ise; “İlim öğrenmek, kadın erkek her Müslümana farzdır.”¹

Alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber², İslam'ı tebliğ etmede kadınları ihmal etmemiştir. Mescidi ibadet edilen yer olmakla beraber bir ilim merkezi olarak gören Hz. Peygamber, kadınların da mescide gelebilmeleri için uygun şartları ve ortamı oluşturmuştur. Kadınları mescide gelmeye teşvik ederken erkekleri de kadınların mescide gelmelerine engel olmamaları için uyarmıştır: “Kadınlarınız mescitlere gitmek için sizden izin isterlerse onlara izin verin.”³ “Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın mescitlerinden (gelmelerinden) engellemeyin.”⁴ Aynı zamanda kadınlara özel bir kapı tahsis ederek⁵, çocuklu kadınların sıkıntı yaşamamaları için namazı kısa tutmuştur.⁶ Kadınlar, günlük namazları mescitte kıldıkları gibi cuma ve bayram namazlarına da katılarak Hz. Peygamber'in hutbelerinden istifade etmişlerdir. Nitekim Ümmü Hişam; “Kaf Süresi'ni her cuma hutbede okurken bizzat Resullullah'ın dilinden ezberledim.”⁷ rivayetiyle Cuma namazlarının müdavimi olduğunu göstermiştir. Ümmü Atıyye de Hz. Peygamber'in emri üzerine genciyle yaşlısıyla bütün kadınların bayram namazlarına katıldıklarını, hayızlı kadınların da namaz kılmasalar bile cemaatin arkasında durarak eğitim ve ibadet birlikteliğine dâhil olduklarını ifade etmiştir.⁸

Medineli kadınlar Hz. Peygamber'e gelerek “Ya Resûlallâh, erkeklerden bize fırsat kalmıyor, bize özel bir gün ayırır mısın” diye talepte bulunmaları üzerine Hz. Peygamber kadınlar için özel bir gün belirlemiştir.⁹ Bu talep üzerine Hz. Peygamber tarafından Mescid-i Nebevi'de haftanın bir günü sadece kadınlara tahsis edil-

¹ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce* (Riyâd: Mek-tebetü'l-maârif, ts.), “Mukaddime”, 17.

² el-Enbiyâ 21/107.

³ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihi Müslim* (Riyâd: Bey-tü'l-efkârî'd-düveliyye, 1998), “Salât”, 137.

⁴ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (Riyâd: Beytü'l-efkâr, 1998), “Cum'a”, 13.

⁵ Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrût: Müessesetü'r-Rayyân, 2004), “Salât”, 17.

⁶ Buhârî, “Ezan”, 65.

⁷ Müslim, “Cuma”, 52.

⁸ Müslim, “Salâtü'l-İdeyn”, 11.

⁹ Buhari, “İlim”, 36.

mişti ve kadınlar o gün gelir Hz. Peygamber ile sohbet ederlerdi. Böylece ilk nesilden itibaren ilim sahibi kadınlar yetişmeye başlamıştır.

Ancak Hz. Peygamber'den sonra İslam toplumlarında kadınlara dair olumsuz düşünce ve kanaatlerin oluştuğunu görmek mümkündür.¹⁰ Hatta bu düşünceler Hz. Peygamber'e dayandırılmaktadır: “Kadınları köşklerde (göze çarpan mevkilere) oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Nur Sûresi’ni ve yün eğirmeyi öğretin.”¹¹ şeklindeki rivayet de bazı kaynaklarda yerini almıştır. Bu rivayetin aslının olmadığı, uydurma olduğu¹² belirtilmişse de insanların ve toplumların zihninde kadınlara dair olumsuz algılar yer etmiştir.¹³

Sahâbe döneminde başta Hz. Peygamber’in hanımları olmak üzere pek çok kadın hadis rivayet etmiştir. Hz. Âişe 2210 hadis ile en çok hadis rivayet eden kişiler içinde yer almaktadır. Hz. Peygamber’in hanımlarından Hz. Ümmü Seleme’nin 378, Hz. Ümmü Habîbe’nin 65, Hz. Hafsa’nın 60, Hz. Meymûne’nin 76, Hz. Zeyneb bint Cahş 11 ve Hz. Safiyye’nin 10 hadisi tespit edilmiştir. Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme başta olmak üzere Müminlerin anneleri hadis rivayet etmekle beraber kadın muhaddisler de yetiştirmişlerdir. Müminlerin anneleri dışında sahâbiden Esmâ bint Umeys, Ümmü Hânî, Fatma bint Kays, Nüseybe, Şifa bint Abdillâh, Fatma bint Muhammed gibi isimler hadis rivayet etmişlerdir. Kadın sahâbiler, sahâbî ve tâbiîn neslinden kadın-erkeklere hadisleri naklederek sünnetin günümüze intikalinde birinci dereceden önemli görevi yerine getirmişlerdir.¹⁴

¹⁰ Kamil Çakın, “Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması”, *Dini Araştırmalar* 19 / 49 (Kasım 2016): 107-130 <https://doi.org/10.15745/da.268779>

¹¹ Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *Mu'cemul-evsât*, thk. Târık b. Abdullâh b. Muhammed ve Abdülmuhsin b. Muhammed el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-haremeyn, ts.) 3/46 (No: 5713); Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ' (Beyrüt: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990), 2/430 (No: 3494).

¹² İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Mevdûât*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (Medine: Mektebetü's-selefiyye, 1386/1966), 2/269.

¹³ Kadınlar aleyhindeki bu düşüncelerin köklerini insanın ilk yaratılış kıssasından itibaren görmek mümkündür. Kadın; zayıflık, eğrilik, ihanet, ceza olarak verilen hayız, akıl ve din noksanlığı, uğursuzluk ve fitne gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. Bununla beraber Türkiye’de kadına dair olumsuz yargılara cevap niteliğinde bir literatür oluşmaktadır. Özenle hazırlanan bu çalışmalar dikkatle incelenip yenilerinin eklenmesi gerekmektedir: Hidayet Şefkatlı Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, (Ankara: Kitâbiyât, 2000); Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2001); Kamil Çakın, “Kadınlar ile İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi” *Dini Araştırmalar* 1/ 1 (Haziran 1998): 5-30; Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslâmî Araştırmalar* 10/ 4 (1997): 259-270; M. Hanefi Palabıyık, “Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın” *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* , 1/2 (2020): 81-100; Hüseyin Akgün, “Kadının Kaburga kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu’l-Hadis ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19 / 2 (Eylül 2019): 323-338. <https://doi.org/10.33415/daad.585831>; Mustafa Tunçer, “Kur’an-ı Kerim Işığında Kadının Yaratılışı ve İtibarsızlaştırılmasına Neden Olan Konuların Değerlendirilmesi” *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6 / 1 (Haziran 2019): 153-188. <https://doi.org/10.33718/tid.526053>.

¹⁴ Nusrettin Boelleli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998), 40-45.

Tâbiîn ve sonrası dönemlerde kadınların ilmi faaliyetleri devam etmiştir. Her ne kadar kadınların ilmi faaliyetlere katkısının sahâbe ve tabiîn döneminden sonra düştüğü¹⁵ görülmüşse de bu faaliyetler hicrî 5. asırda yeniden yükselişe geçmiş¹⁶ ve hicrî 8. ve 9. asırlar, kadınların hadis rivayeti konusunda altın devri olarak nitelendirilmiştir.¹⁷ Özellikle hicri 4. asırdan itibaren kadın muhaddisler hadis rivayet etmenin dışında, evlerinde veya tekke ve dâru'l-hadislerde hocalık yaparak ve eserler yazarak hadis ilmine hizmet etmeye devam etmişlerdir. Âişe bint Muhammed b. el-Müslim (ö. 736/1336),¹⁸ Fatma bint İbrâhîm (ö. 711/1311),¹⁹ Hatice bint el-Ubeyrî (ö. 570/1174),²⁰ Melike bint Abdillâh (ö. 802/1400),²¹ Sittü'l-vüzerâ bint Yahyâ (ö. 715/1315)²² gibi isimler hadis dersi veren kadın muhaddislere örnektir. Humeyde bint Muhammed Şerif (ö. 1087/1676),²³ Ümmü'l-Hennâ bint Abdilhak (ö. 542/1148)²⁴ cüz yazarı kadın muhaddislere, Zeyneb bint Abdillâh (ö. 861/1457)²⁵ meşyaha yazarı kadın muhaddislere örnektir.²⁶

1. Araştırmanın Konusu

Hız. Peygamber'in vefatı sonrasında sahâbe, İslam coğrafyasının değişik bölgelerine dağılmış ve gittikleri yerlere Kur'ân ve hadis ilmini de götürmüşlerdir. Sahâbeden sonra gelen ve bu sebeple kendilerine "tâbi olanlar" anlamında "tâbiîn" denilen bu nesil, sahâbeden ilim öğrenme konusunda iştiaklı davranmışlardır. Sahâbeden aldıkları hadisleri ezberlemek ve yazmak suretiyle ilmin kalıcı olmasını ve daha sonraki nesillere aktarılmasını sağlamışlardır. Tâbiîn dönemi; İslam öncesinde doğup Hz. Peygamber döneminde yaşayan, fakat Hz. Peygamber'i görme fırsatını kaçıran "muhadram" denilen insanlardan, sahâbe döneminde doğan sahâbe çocuklarından ve fethedilen bölgelerde sahâbe ile tanışan farklı insan gruplarından oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile tâbiîn dönemi, hem zaman itibarıyla uzun bir süreci hem de mekân olarak geniş bir alanı kapsamaktadır. Hz. Peygamber'e ulaşan isnad zincirinde sahâbeden sonra ikinci sırada yer alan tâbiîn neslinin tanınması her bakımdan önemlidir.

Günümüzde, sahâbenin ve tâbiînün öğrencileri durumunda olan mezhep imamlarının görüşlerini incelemek için birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen tâbiîn

¹⁵ Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlimine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003): 87-88.

¹⁶ Bolelli, *Kadınların Hadis İlimindeki Yeri*, 46-194.

¹⁷ Alparslan Kartal, "Hadis İliminde Kadın Muhaddislerin Lakapları Üzerine Bir İnceleme", *Ekev Akademi Dergisi*, 0/86 (2021), 95.

¹⁸ Kehhâle, Ömer Rızâ, *A'lâmü'n-nisâ' fi âlemi'l-Arab ve'l-İslâm* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1959), 3/189.

¹⁹ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 4/24-25.

²⁰ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 1/336.

²¹ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 5/103.

²² Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 2/174.

²³ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 1/298.

²⁴ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 3/282.

²⁵ Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, 1/483.

²⁶ Bolelli, *Kadınların Hadis İlimine Olan Katkıları*, 206-220.

dönemine yeterince ilgi gösterilmemiştir. Yapılan çalışmaların birçoğunda, tâbiîn dönemine ya hiç temas edilmemiş ya da sıkça tekrarlanan birtakım bilgilerin verilmesiyle yetinilmiş, bazılarında ise sadece hadislerin tedvini konusuna odaklanılmıştır. Tâbiî döneminin kadınlarına gelince, Hz. Peygamberin yaşadığı dönemden itibaren İslam'ın sonraki kuşaklara aktarılmasında kadınların büyük hizmetleri olduğu bilinen bir gerçektir. Kadınlar hadis, fıkıh ve tefsir gibi ilim dallarında etkin bir hizmet verdikleri gibi hayatın diğer sosyal alanlarında da roller üstlenmişlerdir. Bir taraftan savaşlarda görev aldıkları gibi diğer taraftan hadis rivayetinde aktif bir rol üstlenerek hadislerin gelecek nesillere ulaştırılmasını sağlamışlardır. Kadınların hadis ilmine katkıları konusunda birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sayısı sınırlı olmakla beraber içerik olarak da birbirlerinin tekrarı olduğu görülmektedir. Genel olarak çalışmaların ilk bölümlerinde İslam'da ilim-hadis öğrenme ve öğretmede kadın-erkek farkı olmadığı vurgulanmış daha sonra sahâbî, tabiî, tebei't-tâbiîn döneminden birkaç isim ve rivayet sıralanmıştır. Türkiye'de kadın râvilerin hadis ilmine katkılarını ya da rivayetlerinin toplu değerlendirilmesini konu alan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Yapılan bu çalışmaların konusunun da ağırlıklı olarak kadın sahâbî râviler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada tâbiî kadın râvilerin isimleri tespit edilerek Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetleri bir araya getirilecektir. Râvinin hal tercemesi verildikten sonra rivayetlerinin değerlendirmesi yapılacaktır. Her rivayet için değerlendirme yapıldıktan sonra bütün rivayetlerin konu tasnifi yapılacaktır. Böylece râvilerin hangi alanlarda Hz. Peygamber'den hadis naklettikleri bütün bir şekilde gözlemlenecektir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmamızın genel amacı, hadisler kitaplarda yerini almaya başlarken tabiî kadın râvilerin rivayetlerinin ne derecede tasnif edilen eserlere alınmış olduğunu tespit etmektir. Tabiîn neslindeki kadın râvilerin hadis ilmine katkılarını ortaya koymak ve kadın râvilerin rivayetlerini bir araya getirmektir. Bir araya getirilen rivayetlerin değerlendirmesi yapıldıktan sonra konu dağılımlarının çıkarılması, tekrarların saptanması, kadınların rivayetlere ulaşma ve onları aktarma imkânlarının veya zorluklarının incelenmesi hedeflenmektedir. Veriler ortaya koyulduktan sonra bir bütün olarak rivâyetleri anlama ve yorumlama çalışması yapmaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Nitel bir yaklaşımla ele alınan araştırmada, literatür taramasıyla, elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. Rivayetlerin değerlendirilmesinde istikrâ (induction, tümevarım) yöntemi kullanılmıştır. Hadisin senedi hakkındaki hüküm vermek için sened ricalinin incelenmesinde nakdu's-sened (eleştirel analitik metod) esas alınmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi için sıklık analizi yapılmıştır.

Tâbiî kadın râvilerin hayatı, tabakât ve terâcim kitaplarından araştırılmış, adı, lakabı, vefat yılı, hocaları, talebeleri, İbn Hacer'e (ö. 852/1449) göre tabakaları ve

varsa haklarında diğer bilgiler derlenmiştir. Bu bilgiler verildikten sonra tâbî kadın râvilerin Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetleri bir araya getirilerek tüm rivayetleri tespit edilmiştir. Rivayetin senedine göre hüküm verme konusunda cerh ve tadil yöntemleri esas alınmıştır.

Konu başlığının “Kadın Tâbî Râviler ve Rivâyetleri” olması sebebiyle çalışmanın hacminin çok fazla genişlememesi için kaynaklarda sınırlamaya gitmek gerekmiştir. Bu sebeple temel kaynak olarak Kütüb-i Sitte esas alınmıştır. Bu eserlerdeki rivayetler incelendiğinde, rivayet külliyyatının önemli bir kısmının incelenmiş olacağı düşünülmüştür.

Tâbî kadın râvilerin isimleri şu kaynaklardan araştırılmıştır: İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ* adlı eserinin 10. cildinin 428-459. sayfalarında Resûlullâh'ı görmeyen, onun eşlerini ve diğerlerini görenlerin listesi, İbn Hacer'in *Tehzibu't-tehzib* adlı eserinin 4. cildinin 663-705. sayfalarında sahabe, tâbî, tebe' t-tâbîden olan kadın râviler, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Kitâbu's-sikât* adlı eserinin tâbîye ayrılan 4 ve 5. ciltlerinde alfabetik olarak her harfin sonunda bulunan kadın râvilerin hal tercemeleri ve Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzibu'l-kemâl* adlı eserinin 35. cildinin 123-401 sayfaları arasındadır.

Yapılan literatür taramasıyla 107 tâbî kadın râvi ismi ve 609 rivayet tespit edilmiştir. Elde edilen rakamların çokluğu, verileri gruplandırmayı gerektirmiştir. Bu sebeple râviler rivâyet sayısına göre tasnif edilmiştir. Râvi isimleri ise alfabetik olarak sıralanmıştır. Öncelikle râvilerin hâl tercümesi araştırılarak râvinin adı, lakabı, vefat yılı, kaçınıcı tabakadan olduğu, hocaları, talebeleri ve varsa haklarında diğer bilgiler bir araya getirilmiştir. Râvilerin tabakası için İbn Hacer'in *Takribu't-Tehzib* adlı eseri esas alınmıştır. Tam istikra (induction, tümevarım) yöntemi ile râvilerin, Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetleri bir araya getirilerek râvinin tüm rivayetleri tespit edilmiştir.

Çalışmanın temel araştırma alanı rivayet değerlendirmesidir. Mükerrer hadisleri tespit etmek ve metin incelemesi yapmak için rivayetler konularına göre tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bölümde birden fazla rivayet olduğunda ana metinde bir hadisin senedi ve metni yazılarak tercümesine yer verilmiş, diğer rivayetlerin metni dipnotta gösterilmiştir. Konularına göre tasnif edilen rivayetler şema ile gösterilmiş ve lafız farklılıklarına işaret edilmiştir. Daha sonra sened zincirinde yer alan cerh edilen râviler hakkında bilgi verilmiştir. Bu noktada çalışmanın hacminin çok genişlememesi için cerh edilmeyen râviler hakkında müracaat edilecek bir indeks oluşturulmuş ve çalışmanın sonuna yerleştirilmiştir. Her seneden sonra o senedin sıhhat durumu ile ilgili elde edilen sonuç belirtilmiştir. Metin incelemesi için şerh ve fıkıh kitaplarına müracaat edilerek değerlendirme yapılmıştır.

Kadın tâbî râvilerin rivâyetlerinin hoca ve talebe râvilerine göre dağılımı özel başlıklar halinde gösterilerek kimlerden hadis naklettikleri ve kendilerinden de nakleden râvilerin kimler olduğuna, aralarında akrabalık bağının bulunup bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Râvilerin hangi konularda hadis rivayet ettiklerine işaret edilmiştir.

Son olarak incelenen râvinin rivâyatlerinin konulara göre tasnifi şema ile gösterilerek, rivâyet sayısı ve sened değerlendirmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde elde edilen bilgilerin analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonunda elde edilen bilgiler tablo halinde gösterilerek verilerin özetlenmesi hedeflenmiştir. Râviler ile ilgili tabloda; râvi adı ve vefat tarihi, vefat tarihi bilinmeyenlerin tabakası (İbn Hacer'e göre), râvinin hoca ve talebeleri ve varsa akrabalık ilişkileri, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî ve Tirmizî'deki rivayet sayısı, Kütüb-Sitte'deki toplam rivayetlerinin sıhhat derecesi gösterilmiştir. Rivayetler ile ilgili tabloda; rivayetın sıra sayısı, rivayetın başlangıcı, rivayetın sahâbî ve tâbî râvisi, müelliflere göre Kütüb-i Sitte'de yer alan sened sayısı ve rivayetın sıhhat derecesi derlenmiştir.

4. Araştırmanın Hipotezleri ve Problemi

Tâbî kadın râviler ve rivayetleri hakkındaki bilgilerin kolay ulaşılabilir bilgiler olmaması, dönemin değerlendirilmesinde bazı yanılsamalara sebebiyet vermektedir. Tabî kadın râvilerin ve rivayetlerinin topluca ele alınması, dini alanda kadınların katkılarının hangi konularda ve ne ölçüde olduğunun tespit edilmesini ve böylece tâbî dönemi ve günümüzün daha iyi değerlendirilmesini ve anlaşılmasını sağlayacağı kuşkusuzdur.

5. Alanda Yapılan Çalışmalar ve Çalışmanın Özgün Değeri

Ele alınan ilk eser, *Devru'l-mer'eti fi hidmeti'l-hadisi fi kurûni's-selâsti'l-ülâ* isimli çalışmadır. Bu çalışmaya İslâm'ın kadının eğitime verdiği önem konusu ile başlanılmış ve kadın sahabeden mü'minlerin annelerine geniş bir bölüm ayrılmıştır. İkinci bölümde kadın tabîler tabakalarına göre sınıflandırılarak isim listesi verilmiş ve hadis kitaplarından diğer isimlere ulaşabileceği ifade edilmiştir.²⁷

Cühûdü'l-mer'eti fi rivayeti'l-hadisi'l-karni's-sâmini'l-hicri isimli eserde hadis ilminde kadınların I. Asırdan VIII. Asra kadarki yeri anlatılmıştır. Çalışmada tabî dönemine ait üç isimden bahsedilmekle yetinilmiştir.²⁸

Terâcimü tabakati'l-muhaddisâti mine't-tâbiyyâti ve merviyâtihinne fi'l-Kütubi's-Sitte adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada Kütüb-i Sitte'de rivayeti bulunan yüz yirmi sekiz kadın tâbînin ismi yer almaktadır. Râviler; isim ve künyesi ile bilinenler ve mübhem olanlar şeklinde üçe ayrılmıştır. Râvilerin hal tercemesi ile bilgi verildikten sonra rivayet sayıları belirtilerek rivayetlerinden bir örnek verilmiş ve herhangi bir inceleme yapılmadan o rivayetın hükmü söylenmiştir. Rivayetlerin

²⁷ Âmal Kârdâş bint el-Hüseyn, *Devru'l-mer'eti fi hidmeti'l-hadisi fi kurûni's-selâsti'l-ülâ* (Katar: Vizârâtü'l-evkâfu ve'ş-şüni'l-İslâmiyye, 1999).

²⁸ Salih Yusuf Ma'tûk, *Cühûdü'l-mer'e fi rivayeti'l-hadisi'l-karni's-sâmini'l-hicri* (Beyrût: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1997).

sahih, hasen ve zayıf olarak hükmü verilirken âlimlerin o rivayet hakkında ulaştıkları kanaatler ifade edilmiştir.²⁹

Nisâü min asri't-tâbiîn adlı eserde otuz kadın tâbiînin hayatları hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada her ne kadar incelenen râvilerin hayatları hakkında bilgiler verilmişse de tespit edilen tâbî kadın râvi sayısı azdır.³⁰

“*Cühûdü'l-mer'eti fi neşri'l-hadîsi ve ulûmuhu*” adlı makalede kadın râviler hakkında bilgiler verilmiş olup yirmi iki kadın tabiî ismi sıralanmıştır. Sahabenin hayatta olması sebebiyle tabiîlerin hadis rivayet etmekten geri durdukları ve bu sebeple tabiî kadın râvi sayısının kadın sahabeden az olduğu tespiti yapılmıştır.³¹

“*Cühûdü'l-mer'eti fi hidmeti'l-sünneti'n-nebeviyyeti fi karni's-sâdisi'l-hicriyyi*” isimli makalede kadın tabiîlerden üç kişinin biyografisi kısaca verildikten sonra VI. asırdan 151 kadın muhaddis tanıtılmıştır.³²

Türkiye’de kadın tâbiî râvilerin hadis ilmine katkılarını ya da rivayetlerinin toplu değerlendirilmesini konu alan müstakil bir çalışma yoktur. Kadınların hadis ilmine katkılarını konu edinen çalışmalar ise ağırlıklı olarak sahabe dönemini ele almaktadır.³³

Bu alanda yapılan ilk önemli akademik çalışma “*Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*”³⁴ isimli doktora tezidir. Hicrî II-V asırlarda yaşamış olan kadın muhaddislerin biyografilerinin işlendiği bu tezin ikinci bölümünde, tabakât kitaplarından hadis rivayet ettiği belirtilen kadın tâbiînin isimleri tespit edilmiş ve 348 isme ulaşılmıştır. Tespit edilen râvilerin rivayetlerinin konularına değinilmemiştir. Rivayet sayıları belirtilse de rivayetlerinin neler olduğu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tabakât kitaplarında, hadis rivayeti olduğu söylenen ama rivayeti verilmeyen kadın tâbiînin de çalışmaya eklenmesi sayıyı arttırmıştır. Tâbiî olarak tespit edilen isimlerin içinde az da olsa sahabî ve tebe-i tâbiî bulunmaktadır.

“*Amre bint Abdîrrahman'ın Hayatı ve Rivayetleri*”³⁵ adlı yüksek lisans tezi müstakil olarak bir tâbiî kadın râvi hakkında yapılan çalışmadır. Eserde Amre bint

²⁹ Âliye bint Abdillâh Bâltû, *Terâcimü tabakati'l-muhaddisâti mine't-tâbiyyâti ve merviyâtihinne fi'l-Kütübi's-Sitte* (Mekke: Yüksek Lisans Tezi, 2006), erişim: 7 Mart 2021, <http://toratheyat.com/f-74.html>.

³⁰ Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâü min asri't-tâbiîn*, (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2002).

³¹ Afâf Abdülgafûr Hamîd, “*Cühûdü'l-mer'e fi neşri'l-hadîsi ve ulûmuhu*”, *Mecelletü Câmî'a'ti'l-Ummü'l-Kurâ li Ulûmi'l-Şer'iyye* 19/42 (2007): 230-270.

³² Saîd Abdurrahmân Mûsâ, “*Cühûdü'l-mer'eti fi hidmeti'l-sünneti'n-nebeviyyeti fi karni's-sâdisi'l-hicriyyi*”, *Mecelletü Câmî'a'ti'l-Şârika li'l-ulûmi'l-Şer'iyyeti ve'l-kânuniyyeti* 2 (2009): 59- 115.

³³ Bk. Hatice Kurt, *Sahabî Hanımlar ve Hadis İlmi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 160; Ayşe Esra Ağırakça Şahyar, *Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahabiler* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2015); Aynur Uraler, *Ümmü Habibe'nin Rivayetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1990); Sehal Deniz Kotan, *Kadın Sahabilerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2019).

³⁴ Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998).

³⁵ Hatice Tozluç, *Amre bint Abdîrrahmân'ın Hayatı ve Rivâyetleri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 78.

Abdirrahmân'ın hayatı, öğrenimi ve ilmi kişiliği anlatılarak *Kütüb-i Tis'a*'daki rivayetleri bir araya getirilmiş ve rivayetlerin konularına göre dağılımı yapılmıştır.

Bu çalışmanın yapıldığı esnada tamamlanmış olan “*Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ'nın Hayatı ve Rivâyetleri*”³⁶ adlı yüksek lisans tezi müstakil olarak bir tâbiî kadın râviyi ele almaktadır. Tezde Ümmü'd-Derdâ'nın hayatı ve ilmi kişiliği ele alınmıştır. Ümmü'd-Derdâ'yı konu edinen bu çalışmada onun tâbiî tabakasının meşhur râvilerinden olmasına rağmen hayatına dair ulaşılabilen bilgilerin az olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum çalışmanın bir eksikliği değil kaynaklarda kadın râviler hakkında sınırlı bilgilerin yer almasındandır. Ümmü'd-Derdâ rivayetlerinin metin ve tercümelerine yer verilmiş, gerekli görülen yerlerde açıklamalar yapılarak, rivâyetlerin sıhhati araştırılmıştır.

Hadis ve kadın konusunda hazırlanmış bir başka akademik çalışma Muhammet Yılmaz'ın “*İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*”³⁷ adlı kitabıdır. Yazar eserinde İbn Hacer'in ders okuduğu altmışa yakın kadın hocası³⁸ ile beraber hicrî IX. asra kadar her dönemde yaşamış kadın muhaddisleri çeşitli yönleriyle ele almıştır. Eserin giriş bölümünde tâbiî dönemi kadın muhaddislerin adları sıralanmış ve hayatları hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ayrıca Yılmaz aynı alanda “Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrasında Kadın Âlimlerin Hadis İlmine Katkıları (Memlûkler Dönemine Kadar)” adlı bir makale yayımlamıştır.³⁹

“*Kadınların Hadis İlmindeki Yeri (Hicrî IX. Asır Memlûkler Dönemi)*” adlı yüksek lisans tezi, kadınların Hicrî IX. asırda Mısır ve çevresinde hadis ile meşguliyetlerini ele alarak kadın muhaddislerin bu ilmin daha sonraki nesillere aktarılmasındaki hizmetlerini müstakil bir eser ile ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışma zaman ve mekân ile sınırlandırılmış, tâbiî nesline hiç değinilmemiştir.⁴⁰

“Kadınların Hadis İlmine Katkıları”⁴¹ adlı makalede, “Tâbiî, Tebe-i Tabiîn ve Sonraki Nesiller” alt başlığında meşhur olan altı tâbiî ismin biyografisine yer verilmiştir.

³⁶ Ümmügülsüm Atik, *Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ'nın Hayatı ve Rivâyetleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, 2022), 134.

³⁷ Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2008.

³⁸ İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-Mecmaü'l-müesses li'l-mucemil-müfehres*, thk. Yusuf Abdurrahman Maraşlı (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 1413/1992). İbn Hacer bu eserinde 730 hocasına yer vermiştir. Bu hocaların 60'ının kadın olması ve İbn Hacer'in bu kadın muhaddislerin çoğundan hadis duymuş olması o dönemde kadınların Hadis ilminde aktif olmalarını örneklemesi açısından önemlidir.

³⁹ Muhammet Yılmaz, “Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrasında Kadın Âlimlerin Hadis İlmine Katkıları (Memlûkler Dönemine Kadar)”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* 2/1 (August 2016): 378-388.

⁴⁰ Fatma Kavşut, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri (Hicrî IX. Asır Memlûkler Dönemi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

⁴¹ Eren, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, 83-110.

Sayılan bu çalışmaların ortak özelliği, örnekler ile kadın râvilerin hadis ilmine katkılarına dikkat çekmiş olmalarına rağmen kadın tâbî râviler konusunda yeterli ve kapsamlı olmamalarıdır.

6. Kapsam ve Sınırlılıklar / Karşılaşılan Güçlükler

Rivayet külliyyatının çok geniş olması kapsamın belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple “Kadın Tâbî Râviler ve Rivâyetleri” konusunun Kütüb-i Sitte eserleri içindeki râviler ve rivayetler ile sınırlandırılması uygun görülmüştür.

Hadis eserlerinde tâbî nesline ve rivayetlerine ait özel çalışmaların olmaması, bu konuda hazırlanmış olan tarih, siyer, rical ve tabakât kitaplarının taranmasını gerektirmiştir. Bundan dolayı Kütüb-i Sitte râvilerinden kadın tâbî râvi olup da gözden kaçırılan isimler ve rivayetler olabilir.

Râvilerin hal tercemeleri araştırılırken müracaat edilen eserlerin, ağırlıklı olarak erkek râvilere yer verdiği ve kadın râviler konusunda genelde kısa ve ayrıntısız bilgiler içerdiği görülmüştür. Hatta bazı râviler için hiçbir bilgiye rastlanılamamıştır. Bu sebeple tespit edilen her bir isim için yeterli ve ayrıntılı bilgi kaydedilememiştir. Bu durum tarih, rical ve tabakat kitaplarının ağırlıklı olarak erkek râvilerden bahsediyor olmalarından kaynaklanmış olabilir.

Bu çalışmada kadın tâbî râviler ve rivayetleri değerlendirilmiştir. Hadis tarihinde yer alan diğer tabakalarda da kadın râvilerin ve rivayetlerinin tespit edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

7. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde çalışmada sıkça kullanılan tâbî, râvi, sened, cerh, nakd ve Kütüb-i Sitte kavramları sözlük ve ıstılah anlamlarıyla birlikte ele alınacaktır.

7.1. Tâbî (التابعي)

Tâbî (التابعي), kelime manası tâbi olmak, görüşünü benimsemek, peşinden gitmek gibi anlamlara gelen (تبع) kelimesinin ismi mensubudur. Bu kelimenin çoğulu ise tâbîîn (التابعين)'dir.⁴² Hadis Usûlü ilminde tâbî, mümin Hz. Peygamber'in sahabesinden birisi ile görüşerek ondan hadis nakleden kişiye denilmiştir.⁴³ Tâbî, mümin olarak bir veya birkaç sahâbî ile karşılan kimse olarak da tarif edilmiştir.⁴⁴ Ayrıca iman etmiş olarak bir sahâbîyi görüp Müslüman olarak vefat eden kimse olarak da tarif edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî tâbî olmak için sadece sahabeyi görmeyi yeterli görmemiş aynı zamanda bu kimsenin sahabe ile sohbet etmiş olması gerektiğini

⁴² Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullâh Alî el-Kebîr (Kâhire: Dâru'l-Maârif, ts.), “tba”, 5/416.

⁴³ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 381.

⁴⁴ İsmâil Lütfî Çakan, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989), 87; Abdullâh Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 299; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 133.

söylemiştir.⁴⁵ Tâbiîn nesli, sahabenin ileri gelenleri ile görüşmüş olanlara kibâr-ı tâbiîn, sahabe neslinin sonlarında az sayıda sahabe ile görüşmüş olanlara sığâr-ı tâbiîn denilerek tabakalara ayrılmıştır.⁴⁶ Tâbiîn döneminin başlangıcı, son sahâbî kabul edilen Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile'nin vefatı 110/728 yılıdır ve sonu ise son tâbiî sayılan Halef b. Halife'nin vefat tarihi olan 180/796 yılıdır.⁴⁷ Tâbiîn'in en faziletli Saîd b. Müseyyeb, kadın tâbiîn'in en meşhurları Hafsa bint Sîrîn, Amra bint Abdirrahmân ve Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye olarak kabul edilmiştir.⁴⁸ Tâbiîn arasında Hz. Peygamber'in döneminde yaşamış olup onu göremeyen muhadram olarak adlandırılan bir grup vardır. Müslim, muhadramın yirmi kişi olduğunu söylemiştir.⁴⁹

7.2. Râvi (الراوي)

Râvi (الراوي) kelimesi, sözlükte “su başına gitmek, kana kana su içmek” anlamına gelen روي fiilinin ismi failidir ve “hadisi usulüne uygun bir şekilde nakleden kimse” demektir. Çoğulu ruvât (الرواة) dır.⁵⁰ Muhaddisler sened zincirinde yer alan râvileri tabakalara ayırmışlar ve ilk üç tabakayı sahâbe, tâbiîn, tebeu't-tâbiîn olarak belirlemişlerdir. Sahâbe tabakası âdil kabul edilmiş ve tenkide tabi tutulmamıştır. Bir hadisin sıhhati için râvide birtakım şartlar aranmıştır. Râvinin Müslüman olması, akıl ve bulûğ çağına ermiş olması, adalet ve zabt sahibi olması gerekir.⁵¹

7.3. Sened (السند)

Sened (السند) kelimesi sözlükte, dağın veya vadinin eteğinden yükselen kısmı, bir kimsenin güvendiği kimse, dayanak ve sığınak anlamalarına gelmektedir.⁵² Sened, hadisin ilk kaynağına ulaşan yolu oluşturan râviler zinciridir. Yani hadisi son rivayet eden râvi ile Hz. Peygamber arasında bulunan râvilerin isimleridir.⁵³

7.4. Cerh (الجرح)

Cerh (الجرح) kelimesi sözlükte “yaralamak, bir yarayı silahla deşmek” anlamındadır.⁵⁴ Bir alimin râviyi, adalet ve zabt sıfatlarından birisini veya ikisini taşımadığını söyleyerek tenkit etmesidir.⁵⁵ Ta'dil sözlükte “düzeltmek, doğrultmak” anlamındadır, عدل kelimesinden türetilmiştir. Râvinin adil olduğuna hükmetmek de-

⁴⁵ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, çev. Yaşar Kandemir (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 290.

⁴⁶ Yücel, *Hadis Usûlü*, 133; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 319.

⁴⁷ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, çev. Abdullah Aydınli (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 245; Yücel, *Hadis Usûlü*, 133.

⁴⁸ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, 290; Yücel, *Hadis Usûlü*, 133.

⁴⁹ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, 244.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “rvy”, 17/1784; Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 251; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 319.

⁵¹ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 319-320.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “snd”, 21/2114.

⁵³ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 357; Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 275.

⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “crh”, 6/586.

⁵⁵ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 48; Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 48.

mektir.⁵⁶ Cerh ve ta'dîl, özel lafızlar kullanarak rivayetlerinin kabulü veya reddi yönünden râvilerin adalet ve zabt sıfatlarını araştıran hadis ricâli ildir.⁵⁷

7.5. Nakd (النقد)

Nakd (النقد), hadislerin makbul olanını merdud olanından ayırmak için senedde yer alan râvilerin, hadis rivayetindeki güvenilirlik durumlarının incelemeye tabi tutulmasıdır. Nakd yani bilimsel tenkid, sened ve metin açısından yapılır. Nakdu's-sened, senedde yer alan râvilerin incelenmesidir. Bu inceleme neticesinde râvinin, sika veya zayıf olduğuna karar verilir ve rivayet ettiği hadis hakkında bu tespite göre hüküm verilir. Nakdu'l-metin, hadis metninin isnad edilen kimseye aid olup olmadığının tespit edilmeye çalışılmasıdır.⁵⁸

Hadis külliyyatında yer alan rivayetler ilk dönemlerden itibaren incelenmeye başlanmış olmakla beraber sistematik olarak tedvin döneminde inceleme konusu olmuş, her bir rivayet hem sened hem metin açısından ele alınıp değerlendirilmiştir. Sened tenkidi, rivayetlerin güvenilir bir şekilde gelip gelmediğini anlama imkânı sağlamıştır. Sened tenkidi için erken dönemlerden itibaren râvilerin biyografilerine dair eserler meydana getirilmiştir.⁵⁹

Hadislerin sahih, hasen ve zayıf olarak sınıflandırılması sadece sened incelenmesine değil aynı zamanda metin incelenmesine dayanmaktadır. Metinlerin ihtiva ettiği kusurlar neticesinde zayıf rivayetlere maktûb, muallel, muztarib, müdrec gibi adlar verilmiştir. Bir rivayetin senedi ve metni incelenerek o rivayetin sahih, hasen veya zayıf olduğu söylenebilir. Ancak hadis âlimleri hadisleri değerlendirirken sadece sened veya metnin tetkikiyle yetinmemişler ve çok yönlü inceleme yapmışlardır.⁶⁰

7.6. Kütüb-i Sitte (الكتب الستة)

Kütüb-i Sitte, altı kitap manasındadır ve hadis külliyyatında meşhur olan altı esere denilir. Kütüb-i Sitte; Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875) ve Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmi u's-şâhih*'leri, Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen*'lerinden oluşmaktadır. Kütüb-i Sitte eserlerinin her birinin kendine has seçkin özellikleri vardır. Mesela Buhârî fıkıh babları, Müslim tertibinin güzelliği ve talikatının azlığı, Ebû Dâvûd ahkam hadislerini toplaması, Tirmizî rivayet sanatı, İbn Mâce fıkıh bablarının tanzimi ve Nesâî'de bu özellikleri toplaması sebebiyle öne çıkmıştır.⁶¹ Kütüb-i Sitte eserlerinin yazıldıkları dönemde otorite kazanmadıkları bilinmektedir. İbn Adî (ö. 365/976), Buhârî'nin eserine sadece sahih hadisleri aldığı söyleyen ilk kişi olmuştur. Buhârî, hicri dördüncü asrın ikinci yarısından itibaren kendisinden söz ettirmeye başlamıştır. Sonraki dönemler-

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "adl", 31/3838; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 383.

⁵⁷ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, 82; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 44; Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

⁵⁸ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 309; Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 243.

⁵⁹ Raşit Küçük, "İsnad", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/ 157.

⁶⁰ Raşit Küçük, "Metin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/ 412.

⁶¹ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 193; Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 158.

de Buhârî ve Müslim'in eserleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalar hicri dördüncü ve beşinci asırda Buhârî ve Müslim'in eserlerinin ayrıcalık kazandığını göstermektedir. Hicri altıncı asırda Hâzîmî (ö. 584/1188), *Şurûtu'l-eimmeti'l-hamse* adlı eseriyle Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin hadis rivayetindeki şartlarını ele almıştır. Hicri yedinci asırda, altıncı kitap olarak İbn Mâce'nin eserinin de eklenmesiyle beraber İbn Salâh (ö. 643/1245) tarafından Kütüb-i Sitte eserlerinin diğer temel kaynaklardan daha üstün olduğu anlayışı yerleşmiştir.⁶²

⁶² Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 143-145.

KADIN TÂBÎÎ RÂVİLERİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Allah'ın kadın kullarının hadis ilmine katkılarını görebilmek için öncelikle sahabe dönemine gitmek başta Hz. Peygamber'in eşleri olmak üzere birçok kadın sahâbînin hadislerin nakledilmesi konusundaki çabalarını görmek gerekir. Kadın sahâbîler, hadislerin gelecek nesillere aktarılmasında, hadislerin tahkik edilmesinde ve yazıya geçirilmesinde hizmet etmişler ve kendilerinden sonra ilmi devam ettirecek talebeler yetiştirmişlerdir.

1. Rivayeti Bulunan Kadın Râvi Sayısı

Sahâbî kadın râvi sayısını tespit etmek için sahabe adlarına göre düzenlenen müsned türü eserlere bakmak çalışmayı kolaylaştıracaktır. Bakî b. Mahled'in (ö. 276/889) *el-Müsned*'inde 125 kadın sahabenin ismi sıralanmıştır.⁶³ Kadın sahabe müsnedlerini bir araya getirmek için hazırlanan *Câmi'u Mesânîd-i Nisâ'* adlı eserin sonunda rivayeti bulunan 102 kadın sahabenin listesi verilmektedir. Mu'cem türü eserlerin en hacimli ve meşhuru olan Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-Kebîr* adlı eserinin son cildinde bulunan kadın sahabe sayısı 240'tır. Yakın dönemde yapılan bir doktora çalışmasında sahâbe kadın râvi sayısı 106 olarak tespit edilmiştir.⁶⁴ Sonraki dönemlerdeki kadın râvi sayısını tespit etmek için rical kitaplarına bakmak gerekmektedir. Kütüb-i Sitte üzerine yapılan rical çalışmalarının temelini oluşturan Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl* adlı çalışmasında 266 kadın râvi bulunmaktadır.⁶⁵ İbn Hacer'in (ö. 852/1449) bu esere ilaveler yaparak hazırladığı *Tehzîbu't-Tehzîb* adlı eserinde ise 325 kadın râvi vardır.⁶⁶ Bu rakamlar bize kadın râvilerin ağırlıklı olarak sahâbeden oluştuğunu göstermektedir.

Tabîî ve sonraki dönemlerdeki kadın râvilerin sayısı, asırlara göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Buna göre hicri 1. asırda 246, hicri 2. asırda 39, hicri 3. asırda 10, hicri 4. asırda 17, hicri 5. Asırda 45 kadın râvi vardır. Hicri 1. asırdan sonra kadın râvilerin sayısındaki düşüş göze çarpmaktadır. Allah'ın kadın kullarının hadis ilmi faaliyetlerinin Hz. Peygamber döneminde başlayıp günümüze kadar devam ettiği dile getirilmiştir. Ancak kadınların hadis ilminde en faal oldukları dönem, sahabe ve tâbîî dönem olmuş, zaman içinde bu etkinlik azalmıştır.⁶⁷ Hicri 3. ve 4. asır, Hadis alanında eserlerin kaleme alındığı dönemlerdir. Bu dönemlerde kadın muhaddislerin telif işiyle fazla meşgul olmadıkları anlaşılmaktadır. İbn Hacer, hicri 8. asır ricali için yazdığı *ed-Dürerü'l-Kâmine* adlı eserinde, 170 tane kadın muhadisin kısa biyografisini vermiştir.⁶⁸ Sehâvî (902/1496), 9. asır ricali için yazdığı *ed-*

⁶³ Ekrem Ziyâ Ömerî, *Bakî b. Mahled el-Kurtubî ve Mukaddimetü Müsnedihi* (Medine: y.y., 1984).

⁶⁴ Kotan, *Kadın Sahabîlerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, 18.

⁶⁵ Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fi Esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 35/123-401.

⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1995), 4/663-705.

⁶⁷ Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", 87, 88.

⁶⁸ İbn Hacer, *Zeylü'd-Dürerü'l-Kâmine*, thk. Adnân Dervîş (Kâhire: el-Munazzamatü'i-ğarbiyyeti li't-terbiyyeti ve's-sekâfeti'lulûm, 1992).

Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi adlı eserin sonunda 1000'den fazla kadının hal tercemesini vermiştir.⁶⁹

Biyografi kitaplarından anlaşıldığı gibi hicri 10. asırdan itibaren kadınların Hadis ilmi ile meşguliyetleri azalmıştır. Günümüzde ise Türkiye'de ve diğer İslam ülkelerindeki İlahiyat Fakültelerinde sayıları az da olsa Hadis alanında akademik çalışma yapan kadınlar vardır.⁷⁰

2. Kadın Râvilerden Gelen Rivayetlerin Sayısı

Kadın râvilerin rivayetlerinin toplam sayısına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Sahâbe kadın râvilerin rivayet sayısını tespit edebilmek için müsnedlere müracaat edildiğinde Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inin tahkikli baskısında 3637 rivayet⁷¹, Tayâlisî'nin *el-Müsned*'inde 302 rivayet bulunmaktadır. Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde bulunan yaklaşık 21.000 rivayetten 2.550'si kadın sahâbeye aittir.⁷² Yakın dönemde yapılmış olan bir çalışmada, Kütüb-i Sitte eserlerinde Buhârî'de 31, Müslim'de 36, Ebû Dâvûd'da 75, Tirmizî'de 46, Nesâî'de 65 ve İbn Mâce'de 60 rivayet olmak üzere 115 kadın sahâbenin rivâyetinin yer aldığı tespit edilmiştir.⁷³

Sonraki dönemlerdeki kadın râvilerin rivayet sayısını tespit etmek için müracaat edilecek bir kaynak bulunmamaktadır. Kadın râviler hakkında tabakalar şeklinde yapılacak çalışmalar ile bu konuda veriler elde edilebilir.

3. Hadis İmamlarının Kadın Râvilerden Rivayeti

Erkek râviler kadın râvilerden hadis rivayet etmişlerdir. İbn Şihab (ö. 124/742) Amra bint Abdirrahmân, Hind bint el-Hâris el-Firâsiyye, Fâtımâ el-Huzaiyye ve Ümmü Abdillâh ed-Devsiiyye'den⁷⁴; İbn Cüreyc (150/767) Leyla bint Saîd, Halime bint Hakîm ve Abdurrahmân b. Hayyân'ın hizmetlisi Bünâne'den⁷⁵; İmâm Mâlik (ö. 179/795) Âişe bint Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan⁷⁶; Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Ümmü Amr bint Ebî'l-Ğusn'tan hadis rivayet etmiştir.⁷⁷

⁶⁹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi*, (Beyrut: Menşûrâtü Dâru Mektebeti'l-hayât, ts.), 12/2-167.

⁷⁰ Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", 99.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil Attâr (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1991) 631-633.

⁷² Kotan, *Kadın Sahâbilerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, 20, 21.

⁷³ Âmâl Kârdâş bintü'l-Hüseyn, *Devru'l-mer'e fi hidmeti'l-hadis*, 141-143.

⁷⁴ Müslim, *el-Münferidâtü ve'l-Vahdân*, thk. Abdülğaffâr Süleymân el-Bezârî (Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-ilmiiyye, 1988), 123-124.

⁷⁵ Müslim, *el-Münferidâtü ve'l-Vahdân*, 224-225.

⁷⁶ Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl* (Beyrût: Müesssetü'r-risâle, 1992), 27/106; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/551.

⁷⁷ Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", 91.

İbn Asâkir de sekseni aşkın kadın muhaddisten hadis almış, *Târîhu Dimeşk* adlı eserinin iki cildini kadın râvilere ayırmıştır.⁷⁸ el-Hatîb el-Bağdâdî, Fâtımâ bint Hilâl, Hatice bint Mûsa'dan⁷⁹, Zehebî (ö. 748/1348) 105 kadın râviden⁸⁰, İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) de üç kadından hadis rivâyet etmiştir.⁸¹ İbn Hacer'in 55 kadın hocası arasında Fâtıma et-Tenûhiyye ve Fâtıma el-Makdisiyye sayılmaktadır.⁸²

4. Kadın Râvilerin Cerh-Ta'dil Durumu

Kadınların cerh ve ta'dil edilip edilmeyecekleri konusunda âlimler iki farklı görüş ortaya atmışlardır. Bir grup âlim, kadının rivayet konusunda ta'dil edilemeyeceğini söylemiştir. Diğer bir grup âlime göre ise kadının cerh ve ta'dil edilmesi makbuldür.⁸³ Cerh ve ta'dil edilen kadın râvilerin sayısına gelince bu alanda yazılan eserlere göre bu sayı farklıdır. Mizzî *Tehzibu'l-kemâl* adlı eserinde 265⁸⁴, Zehebî *el-Kâşif* adlı eserinde 148⁸⁵, İbn-i Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dil* adlı eserinde 20⁸⁶, Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdât* adlı eserinde 31⁸⁷, İbn Asâkir (ö. 571/1176) *Târîhu Dimeşk* adlı eserinde 225⁸⁸ kadın râvi ile ilgili bilgi vermiştir. İbn Hacer *Tehzibu't-tehzib* adlı eserinde 132 kadın râviyi cerh veya ta'dil ederken⁸⁹ *Takribu't-tehzib* adlı eserinde ise 174 kadın râviyi sıralamıştır.⁹⁰ Zehebî'nin *Mizânu'l-i'tidâl* adlı eserinde 123 kadın râvinin cerh edildiği görülmektedir.⁹¹ İbn Hibbân'ın *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn* ve İbn Adî'nin *el-Kâmil fi Duafâi'r-ricâl* adlı zayıf râvilerin bilinmesi için kaleme alınmış iki eserde kadınlar için ayrılmış bir bölüm yoktur.⁹² Sika râvileri

⁷⁸ Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen b. Hibetullâh İbn Asâkir Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimeşkî eş-Şâfiî, *Târîhu medîneti Dimeşk*, thk. Muhibüddîn Ebî Saîd Ömer (Beyrût: Dâru'l-fikr, 1998), 69/3-296, 70/3-295.

⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1422/2001), 14/446, 447.

⁸⁰ Zehebî, *Mu'cemu Muhaddisiz-Zehebî*, thk. Rûhiyye Abdurrahmân es-Süveyfî (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993) 13.

⁸¹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî el-Bağdâdî, *Meşihatü İbni'l-Cevzî*, thk. Muhammed Mahfuz (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2006), 198-202.

⁸² M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/ 514, 515.

⁸³ Uğur Erman, "Cerh Açısından Kadın Râviler", *Şarkiyat* 11 / 2 (Ağustos 2019), 995.

⁸⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-kemâl*, 35/123-401.

⁸⁵ Zehebî, *el-Kâşifü fi Ma'rifeti men lehî rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb (Cidde: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'an, 1992), 2/502-519.

⁸⁶ Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil*, (Beyrût: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1271/1952), 9/461-467.

⁸⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 16/616-638.

⁸⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 69/3-298; 70/3-298.

⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, 12/397-439.

⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-tehzib*, thk. Muhammed Avvâme, (Suriye: Dâru'r-reşîd, 1406/1986), 743-754.

⁹¹ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, thk. Alî Muhammed el-Bâcî (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1963), 4/604-616.

⁹² İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî, *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed (Haleb: Dâru'l-Vâi, 1976); İbn Adî, Ebü Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürçânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl* (Beyrût: Dâru'lFikr, 2. Basım, 1985).

tespit etmek için hazırlanmış eserlerden, İclî'nin *Târîhu's-Sikât* adlı eserinde 35⁹³, İbn Hibbân'ın *Kitâbu's-Sikât* adlı eserinde çok sayıda kadın râvi yer almaktadır.⁹⁴

Cerh ve ta'dil kitaplarında bazı râvilerin “Ekzebü'n-nâs”, “Kezzâb”, “vazzâ”, “müttehemün bi'l-kizb”, “matrûhu'l-hadis” gibi lafızlar ile cerh edildikleri görülmektedir. Ancak kadın râviler hakkında dikkati çeken bir nokta, onların hadis rivayetinde genel olarak “sikâ” kabul edilmeleridir. Tedlis, ihtilât ve telkin gibi râvinin rivayetini zayıflatan kusurlarla itham edilen kadın sayısı azdır.⁹⁵ Zehebî (ö. 748/1348) zayıf râviler hakkında yazdığı eserinde, kadın râvilerle ilgili bölümde, yalancılıkla itham olunan kadın râvi tanımadığını belirtmektedir.⁹⁶ Ebû İshâk el-İsferâyînî'ye göre, kadın ve erkek râvilerin rivayetleri arasında çelişki olduğunda, kadınların çoğunun erkeklerden daha fazla zabt sahibi olması sebebiyle kadınların rivayeti tercih edilir.⁹⁷

Kadın râviler “لا يعرف حالها” (hali bilinmiyor), “لا تعرف” (bilinmiyor)” ve “مجهولة” (meçhul)” lafızları ile cerh edilmişlerdir. “Mechûl” (bilinmeyen bir râvidir) lafzı, cerh tabirlerinin üçüncü mertebesinde ve böyle bir râvinin rivayeti tamamen terk edilmez, itibâr için yazılır. Mechûl; mechûlu'l-adâle, mechûlu'l-hâl ve mechûlu'l-ayn olmak üzere üç kısımdır. Mechûlu'l-ayn, kendisinden rivayet eden râvi dışında diğer râvilerce tanınmayan anlamına gelmektedir ki kadın râvilerin meçhul olmasından kastedilen bu olmalıdır. Kadın râvilerin, erkek münekkidler tarafından tanınmaması ve dolayısıyla adalet ve zabt durumunun bilinmemesi o günkü sosyal hayata uygundur. Mechûlu'l-ayn olan kimse için üç görüş söylenmiştir. Birinci görüş müphem hükmündedir ve makbul değildir. Rivayetin kabulü için Müslüman olmayı yeterli görenlerin görüşüne göre mechûlu'l-ayn olan kimselerin rivayetleri makbuldür. Üçüncü görüş ise mechûlu'l-ayn olan kimseden, adalet sahibi kimselerden rivayet almakla bilinen kimseler infirad etmişse bu takdirde mechûlu'l-ayn olan kimsenin rivayeti kabul edilir. İbn Hacer'e göre de mechûlu'l-ayndan rivayet etmede tek kalan râvi cerh ve tadile ehil bir kimse ise onun tezkiyesi, değilse ehil olan birinin tezkiyesiyle rivayeti kabul edilir.⁹⁸

5. Rivayet Sayısı 30'dan Fazla Olan Tâbî Kadın Râviler

Rivayet sayısı otuzdan fazla olan râvilerin isimleri, tasnif döneminde hadisleri yazılan Amra bint Abdirrahmân, Hz. Âişe'nin yeğeni Âişe bint Talha, kendisi gibi hadis râvisi olan Muhammed b. Sîrîn'in kardeşi Hafsa bint Sîrîn, Basra muhaddisi Muâze bint el-Adeviyye ve sahabî Ebû'd-Derdâ'nın zevcesi Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ olarak tespit edilmiştir.

⁹³ Ahmed b. Abdillâh İclî, *Ma'rifetu's-sikât*, thk. Abdü'l-Âlîm el-Büstî (Medine: Mektebetü'd-dâr, 1985), 2/449-462.

⁹⁴ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbu't-sikât*, thk. Muhammed Abdülmuîn Han (Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1973).

⁹⁵ Bolelli, *Kadınların Hadis İlmine Olan Katkıları*, 221; M. Eren, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, 83-110.

⁹⁶ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 4/604.

⁹⁷ Bolelli, *Kadınların Hadis İlmine Olan Katkıları*, 221.

⁹⁸ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 212.

Râvilerin isimleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Her bir râvinin hayatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra rivayetlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Râvilerin Kütüb-i Sitte eserlerinde yer alan rivayetleri konularına göre tasnif edilmiştir. Ele alınan konuda birden fazla rivayet olması durumunda muhteva olarak en kapsamlı olan rivayet esas alınmış ve rivayetin Arapça ve Türkçe metni verilerek sened zinciri gösterilmiştir. Çalışmanın hacmini azaltmak için ana metinde mükerrer rivayetlerin sadece sened zinciri gösterilerek Arapça metni dipnotta yazılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için senedler grafik ile gösterilmiştir. Râvinin rivayeti kimden aldığı, kendisinden kimin naklettiği ifade edildikten sonra metinler arasındaki lafız farklılıkları gösterilmiştir. Senedlerdeki cerh edilen râviler hakkında malumat verilmiş, cerh edilmeyen râviler için müracaat edilebilecek bir indeks hazırlanmıştır. Rivayetin sened değerlendirmesi hakkında kanaat belirttikten sonra şerh ve fıkıh kitaplarına müracaat ederek metin değerlendirmesi yapılmıştır.

5.1. Amra bint Abdirrahmân (ö. 106/724)

Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720)'in hadislerinin yazılmasını özellikle istediği kişi olması hasebiyle hadis tarihinde önemli bir yeri olan Amra bint Abdirrahmân'ın hayatı ile ilgili çok fazla bilginin olmaması dikkat çekicidir.

Amra bint Abdirrahmân b. Sa'd b. Zürâre el-Ensâriyye en-Neccâriyye, Hz. Âişe'nin yanında yetişmiş, hadis ve fıkıh sahalarında otorite olan kadın tâbiidir. Babası sahâbî, dedesi de Es'ad b. Zürâre'nin kardeşi ve sahabenin önde gelenlerinden biri olan Sa'd b. Zürâre'dir.

Hocaları: Hz. Âişe, kız kardeşi Ümmü Hişâm bint Hâris b. Nu'mân, Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme, Ümmü Habibe, Hamne bint Caşş, Habibe bint Sehl, Râfi' b. Hadîyc, Mervân b. Hakem, Ubeyde b. Rifâa b. Râfi' ez-Züragi⁹⁹ gibi sahâbilerden hadis rivâyet etti.

Talebeleri: Oğlu Ebû'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahman, erkek kardeşi Muhammed b. Abdirrahman el-Ensârî, erkek kardeşinin oğlu Yahyâ b. Abdillâh b. Abdirrahman, oğlunun oğlu Hârise b. Ebî'r-Ricâl ve Mâlik b. Ebî'r-Ricâl, kız kardeşinin oğlu Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm, kız kardeşinin oğlunun oğlu Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm, Saîd b. Kays el-Ensârî'nin oğulları Sa'd, Yahyâ ve Abdu Rabbih, Urve b. Zübeyr, Zührî, Amr b. Dînâr, Mü'minlerin annesi Meymûne'nin mevlası Süleymân b. Yesâr, Yahyâ b. Saîd ve Fâtıma bint el-Münzîr hadis rivâyet etmiştir.¹⁰⁰

Cerh ve ta'dîl âlimlerinden Iclî (ö. 261/875) ve İbn Ebî Meryem "sika" olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir el-Mukaddemî, Alî b. el-Medîni'den, "Amra'nın sika âlimlerden olduğunu, Hz. Âişe'nin hadislerini çok iyi

⁹⁹ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ma'rifet 'üs-Sahâbe li Ebî Nuaym*, thk. Âdil b. Yûsuf (Riyâd: Dâru'l-vatan, 1998), 4/1902. Sahâbî olduğu konusunda ihtilaf vardır.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*, thk. Dr. Alî Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 11/445; Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl* (Beyrût: Müesssetü'r-risâle, 1992), 35/241; Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (Beyrût: Müesssetü'r-risâle, 1985), 4/507; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Beyrût: Müesssetü'r-risâle, 1995), 4/682.

bildiğini” duyduğunu belirtmiştir.¹⁰¹ İbn Hibbân adını “*es-Sikât*” adlı eserinde zikretmiştir.¹⁰²

Halife Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), hadislerin toplanması maksadıyla çıkardığı fermanla Amra'nın rivâyetlerinin yazılmasını özellikle istemiştir.¹⁰³ Amra, 106 yılında Medine’de vefat etmiştir. 98, 99 ve 103 yıllarında vefat ettiği de söylenmektedir.¹⁰⁴ Amra bint Abdirrahmân’dan rivâyet edilen hadisler Kütüb-i Sitte ve diğer hadis kitaplarında yer almaktadır.

5.1.1. Amra bint Abdirrahmân’ın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Kütüb-i Sitte müelliflerinin her biri Amra bint Abdirrahmân’dan hadis nakletmiş, nakledilen hadislerin şu otuz bir başlıkta olduğu tespit edilmiştir: Müstehâze Ümmü Habibe bint Cahş, Hz. Peygamber’in Mekke’ye Kurban Gönderdikten Sonra İhramlı Olan Kimselerin Kaçındıkları Şeylerden Kaçınmaması, Kadınların İhdas Ettiklerini Görseydi Onları Mescidden Men Ederdi, Kadınların Sabah Namazına "Mırt' Denen Örtüleriyle Katılmaları, Habîbe bint Sehl'in Hul' ile Boşanması, Resûlullah İ'tikâfta Olduğu Zaman Dışarı Çıkmazdı, Kurban Etlerinin Üç Günden Fazla Saklanması Yasaklanması, Ölünün Arkasından Ağlamanın Kabir Azabına Sebep Olması, Hac Esnasında Safiyye bint Huyey'in Hayız Olması, Resûlullâh'ın Veda Haccı'nda Zevceleri Adına Kurban Kesmesi, Ümmü Hişâm'ın Kâf Sûresi'ni Cuma Günü Resûlullah'tan Öğrenmesi, Resûlullâh'ın Akabe Cemresi'ne Taşları Atan Kimseye Kadınlara Yaklaşmanın Dışında Her Şeyi Helâl Kılması, Resûlullâh'ın Fecir Doğduğu Vakit İki Rekât Nafile Namaz Kıldığının Bildirilmesi, Himayesindekilere Namaz Kıldırırken Kırâatını Daima İhlâs Sûresi ile Bitiren Zat, Resûlullâh'ın Cafer'in Vefatından Sonra Kadınları Çılgık Atmaktan Nehy Etmesini Emretmesi, Resûlullâh'ın Oğlu İbrahim'in On Sekiz Aylıkken Vefatı Üzerine Cenaze Namazını Kılmadığı, Ölünün Kemiğini Kırmanın Onu Diri İken Kırma Gibi Olması, Resûlullâh'ın Şevval Ayında On Gün İtikâf Ettiğinin Haber Verilmesi, Sütün Doğum ve Nesebin Haram Kılmakta Olduğu Her Şeyi Haram Kılması, On Defa Emme Nikâhı Haram Kılar Âyetinin Beş Defa Süt Emmek Nikâhı Haram Kılar Âyeti ile Nesh Edildiği, Dinarın Dörtte Biri Kıymetindeki Hırsızlıkta El Kesilmesi, Cârîye Zina Ettiği Zaman Elli Değnekle Dövüleceğinin Bildirilmesi, Kazf Haddi, Resûlullâh'ın Alacak Davasından Dolayı Çekişen İki Kişinin Sulhünü Sağlaması, Velâ Hakkı, Resûlullâh'ın Namaza Sübhâneke Duası ile Başlaması, Resûlullâh'ın Sabah Namazından Sonra İ'tikâfa Girmesi, Komşu Hakkı, Kâbe'ye Kurban Göndermeyen Haccını Umreye Çevirebilir, Kûsûf Namazı Günü ve Hz. Peygamber'in Nafile Namaz Kılma Şekli.

¹⁰¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/ 682.

¹⁰² İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1983), 5/288.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 11/445; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/682.

¹⁰⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/288; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/241; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/508; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/682.

Ortak rivayetler şema ile gösterildikten sonra varsa lafız farklılıkları ifade edilmiştir. Daha sonra şerh ve fıkıh kitaplarında rivayet hakkında bulunan bilgiler derlenmiştir.

Müstehâze Ümmü Habibe bint Cahş

Yedi sene istihâza görmüş olan Ümmü Habibe bint Cahş ile ilgili rivâyet Müslim¹⁰⁵, Ebû Dâvûd¹⁰⁶, İbn Mâce¹⁰⁷, Tirmizî¹⁰⁸ ve Nesâî¹⁰⁹ tarafından eserlerine alınmıştır. Müslim'in eserinde yer alan metin kapsamlı olduğu için esas metin olarak tercih edilmiştir.

وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ جَحْشٍ حَتَّتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحَتَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ اسْتَحْيَصَتْ سَبْعَ سِنِينَ فَاسْتَقْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هَذِهِ لَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ وَلَكِنَّ هَذَا عِرْقٌ فَاغْتَسِلِي وَصَلِّي قَالَتْ عَائِشَةُ فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي مِرْكَنِ فِي حُجْرَةٍ أُخْتِهَا زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ حَتَّى تَعْلُو حُمْرَةَ الدَّمِ الْمَاءِ

Bize Muhammed b. Seleme el-Murâdî rivayet etti: Bize Abdullâh b. Vehb, Amr b. el-Hâris'ten, o da İbn Şihâb'dan, o da Urve b. Zübeyr ve Amra bint Abdurrahmân'dan, o ikisi de Nebî (s.a.v)'in zevcesi Âişe (r. anhâ)'dan şöyle rivayet etti: Âişe (r. anha) şöyle dedi: "Ümmü Habîbe bint Cahş, Abdurrahman bin Avf'ın zevcesi iken yedi yıl istihâza oldu ve durumu hakkında Nebî (s.a.v)'den fetva istedi. Nebî (s.a.v): 'Bu, şüphesiz hayız değil de ancak bir damar (kanı)dır. Bunun için hayız zamanı gelince sen namazı bırak ve hayız zamanı gidince guslet ve namaz kıl.' buyurdu. Âişe (r. anha): Kız kardeşi Zeyneb bint Cahş'ın odasında bir çamaşır teknesi içinde oturup guslederdi. Hatta kanın kırmızılığı su üstüne çıkardı.' dedi."

¹¹⁰ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

¹⁰⁵ Müslim, "Hayız", 503.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 112.

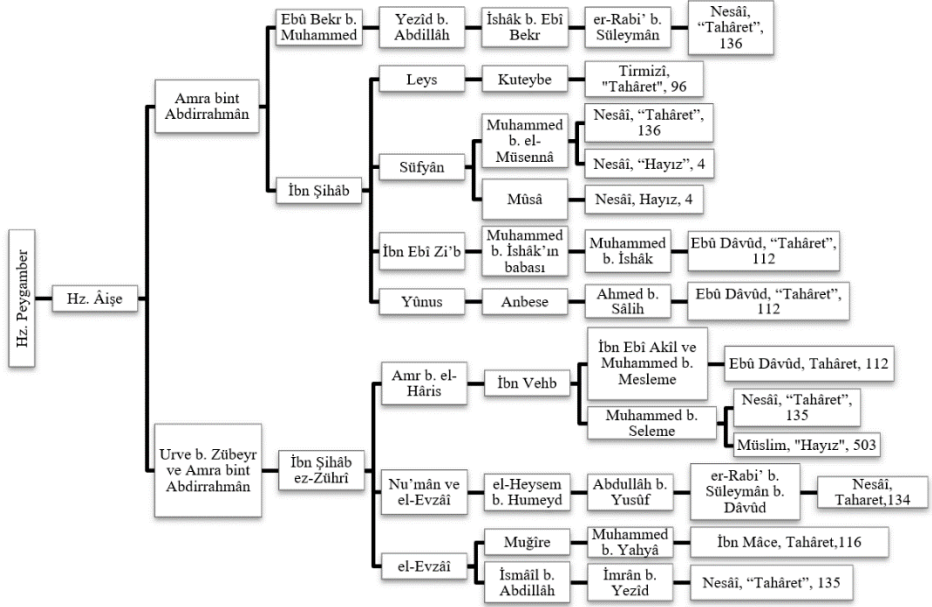
¹⁰⁷ İbn Mâce, "Tahâret", 116.

¹⁰⁸ Tirmizî, "Tahâret", 96.

¹⁰⁹ Nesâî, "Tahâret", 134.

¹⁰⁹ Nesâî, "Tahâret", 135, 136; "Hayız", 4.

¹¹⁰ Müslim, "Hayız", 334.

Ebü Dâvûd'da üç, Tirmizî'de bir, Nesâî'de yedi, Müslim'de bir ve İbn Mâce'de bir rivayet "Tahâret" ve "Hayız" bölümlerinde tahrir edilmiştir. Nesâî, Ümmü Habîbe bint Cahş'a ait yedi rivayeti bir arada toplanmış ve çeşitli senedlerle zikretmiştir. Hadisleri "Tahâret" ve "Hayız" bölümlerinde tekrarlamış, böylece hadisler arasındaki rivayet farklarını göstermiştir. Hadis, Hz. Âişe'den Amra bint Abdirrahmân ve Urve b. Zübeyr tarafından nakletmiştir. Amra bint Abdirrahmân'dan da Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zühri ve Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm almıştır.

On üç farklı senet ile bize ulaşılmış olan bu hadis uzun ve kısa metinlerle kaydedilmiştir. Ümmü Habîbe bint Cahş'ı yedi sene (سَبْعَ سِنِينَ) istihâza olduğu lafzı ortakdır. Beş metinde (وَتَحَتَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ) ile Nesâî'de (وَتَحَتَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ)¹¹¹ ile Abdurrâhmân b. Avf ile evli olduğu belirtilmiştir. Yine Nesâî'de (وَهِيَ أُخْتُ زَيْنَبَ) ile Hz. Peygamber'in hanımı Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşi olduğu söylenmiştir. Tirmizî'de (إِنِّي أَسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ فَأَدْعُ الصَّلَاةَ)¹¹³ açık bir şekilde sorduğu görülürken diğer tariklerde (فَشَكَتْ), (فَأَسْتَقْتْتُ) ve (فَسَأَلْتُ) lafızlarıyla Hz. Peygamber'in cevabı yer almaktadır. Hz. Peygamber bunun hayız kanı olmadığını Nesâî'nin iki tarikinde (لَكِنَّمَا رَكُضَةٌ مِنَ الرَّحِمِ)¹¹⁴ ile diğer eserlerde (هُوَ عِرْقٌ) ile damar kanı olduğu anlatılmaktadır. Hz. Peygamber ne yapacağını Ümmü Habîbe bint Cahş'a şu lafızlarla söylemiştir: (فَإِذَا أَقْبَلْتُ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا

¹¹¹ Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünenü'l-kübrâ*, haz. Abdullah bin Abdu'l-Muhsin (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001), "Tahâret", 134.

¹¹² Nesâî, "Tahâret", 134.

¹¹³ Tirmizî, Muhammed b. İsmâ, *Câmiu'l-Kebîr*, thk. Beşşâr Avvâme (Beyrût: Dâru'l-Ğarabi'l-İslâmî, 1996), "Tahâret", 96.

¹¹⁴ Nesâî, "Tahâret", 136; Nesâî, "Hayız", 4.

(فَإِذَا أَدْبَرْتَ الْحَيْضَةَ فَاعْتَسَلِي وَصَلِي وَإِذَا (فَاعْتَسَلِي وَصَلِي)¹¹⁶، أَدْبَرْتَ فَاعْتَسَلِي وَصَلِي (ق)¹¹⁵ (فَأَنْتَظِرُ قَدْرَ قَرِينِهَا الَّتِي كَانَتْ تَجْبِضُ لَهَا فَلَنْتَرُكَ الصَّلَاةَ ثُمَّ نَتَّظِرُ مَا أَقْبَلْتَ فَاتْرَكِي لَهَا الصَّلَاةَ)¹¹⁷ (أَنْ (فَأَمْرَهَا رَسُولُ اللَّهِ))¹¹⁹ diyerek (فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي (قَالَتْ عَائِشَةُ) diyerek (فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي (مِرْكَبِي فِي حُجْرَةِ أُخْتَيْهَا زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ حَتَّى تَعْلُو حُمْرَةَ الدَّمِ الْمَاءِ (تَتْرُكُ الصَّلَاةَ قَدْرَ أَقْرَانِهَا وَحَيْضَتَيْهَا)¹²⁰ hayız müddetince namazı terk etmesini emrettiği bildirilmiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Müslim’de (فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي (قَالَتْ عَائِشَةُ) diyerek (فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي (مِرْكَبِي فِي حُجْرَةِ أُخْتَيْهَا زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ حَتَّى تَعْلُو حُمْرَةَ الدَّمِ الْمَاءِ Habîbe kız kardeşi Zeyneb bint Cahş’ın odasında bir çamaşır teknesi içinde oturup gusledirdi. Hatta kanın kırmızılığı su üstüne çıkardı.” lafzı geçmektedir. Nesâî’nin dört, Ebû Dâvûd’un iki, İbn Mâce ve Tirmizî’nin birer rivayetlerinde (فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي (لِكُلِّ صَلَاةٍ) ifadesi geçmiştir.

Ümmü Habibe bint Cahş rivayetlerinin 11 tanesi sahih lizâtihtir. Nesâî’nin bir senedi İsmâîl b. Abdillâh, Ebû Dâvûd’un senedi de Muhammed b. İshâk’ın babası¹²¹ sebebiyle zayıftır. Zayıf olan 2 rivayet de sahih liğayrihî mertebesine çıkmıştır.

Fıkıh âlimleri istihâzeli kadın hakkında ihtilâf etmişlerdir. İhtilâfın sebebi, istihâzeyle ilgili fikhî hükümlerin dayandığı hadislerin zahirlerinin muhtelif olmasıdır. Mezkûr rivayette Hz. Âişe; “Ümmü Habibe’nin her namaz için gusledip ve namaz kıldığını” haber vermektedir. Hz. Âişe’den nakledilen diğer bir rivayet de şöyledir: “Ebû Hübeys bint Fâtma, Resûlullah’a gelip: ‘Ey Allah’ın Elçisi, ben istihâzeli bir kadıyım. Kanım hiç durmuyor. Namazı terk edecek miyim?’ diye sordu. Resûlullah ona: ‘Hayır, namazı terk etme. O bir damardır, hayız kanı değildir. Hayız kanı geldiği zaman namazı bırak, gittiği zaman kendini kandan yıka ve namaz kıl.’ buyurdu.”¹²² İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ebû Hanife, Fatma bint Hübeys’in hadisini tercih etmişler ve “Hz. Peygamber bu kadına günde ne beş defa ne üç defa ne de bir defa gusletmesini emretmemiştir”, demişlerdir. İmâm Şâfiî; “Hz. Peygamber, Ümmü Habibe’ye gusletmesini ve namaz kılmasını emretmiştir, her namaz için gusletmesini değil” açıklamasını yapmıştır. Nesih yolunu tercih edenler ise “Ümmü Habibe’nin hadisi Esmâ bint Ümeys’in hadisi ile nesh edilmiştir” demişlerdir. Bu iki hadisin arasını te’lif ederek görüş bildirenler de olmuştur.¹²³

¹¹⁵ İbn Mâce, “Tahâret”, 116.

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 112.

¹¹⁷ Nesâî, “Tahâret”, 134.

¹¹⁸ Nesâî, “Tahâret”, 136.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 112.

¹²⁰ Nesâî, “Tahâret”, 136; Nesâî, “Hayız”, 4

¹²¹ Muhammed b. İshâk’ın babası: İshâk b. Muhammed b. Abdirrahmân, tebei’t-tabiînin sığârındandır. İbn Hacer “sadûk, Kaderiye olmak ile itham edildi” demiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 1/127.

¹²² Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh* (Riyâd: Beytu’l-Efkâr 1998), “Hayız”, 8, 24; Müslim, “Hayız”, 62; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 107-115.

¹²³ İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-mukteşid* (Beyrût: Dâru’l-ma’rife, 1402/1982), 1/60-62; Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylü’l-evtâr şerhu Münteka’l-ahbâr min ehâdîsi seyidi’l-ahyâr* (Kâhire 1391/1971), 1/265, 283-284, 314-323, 330.

İstihâze, kadının rahminden hayız ve nifas halleri dışında genellikle hastalık sebebiyle kan akması durumudur. Bu durumu yaşayan kadına da müstehâze denilmektedir. İstihâze, pek çok kadının sıkıntı yaşadığı bir durumdur. Kadınların sosyal ve ibadet hayatını yakından ilgilendirdiği için hayız süresi ile her namaz vakti gusül mü yoksa sadece abdest mi alınacağı konuları belirlenmelidir. Hanefî mezhebine göre, hayızın en az müddeti geceleriyle birlikte üç gün en fazla on gündür. Şafîî mezhebine göre, en kısa müddeti bir gün bir gece, en uzun müddeti on beş gündür. Mâlikî mezhebine göre aybaşı âdetinin en az süresi bir gün veya günün bir kısmı, âdetin en çoğu on beş gündür. İstihâze kanı hayız veya nifas halinin devamında gelmişse önce bu halin sona ermesi sebebiyle müstehâze gusül abdesti alır. Daha sonra Hanefî ve Hanbelîler'e göre her namaz vakti için, Şâfiî ve Mâlikîler'e göre ise her farz namaz için ayrı abdest almak şartıyla ibadetini yerine getirir.¹²⁴

Hz. Peygamber'in Mekke'ye Kurban Gönderdikten Sonra İhramlı Olan Kimselerin Kaçındıkları Şeylerden Kaçınmaması

Hz. Peygamber'in Mekke'ye kurban gönderdikten sonra ihramlı olan kimselerin kaçındıkları şeylerden kaçınmaması ilgili rivâyet Buhârî'de¹²⁵ 3, Müslim¹²⁶ ve Nesâî'de¹²⁷ 2, Ebû Dâvûd¹²⁸ ve İbn Mâce'de¹²⁹ 1 tarik ile tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ زِيَادَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ كَتَبَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِنَّ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مَنْ أَهْدَى هَدِيًّا حَرَّمَ عَلَيْهِ مَا يَحْرُمُ عَلَى الْحَاجِّ حَتَّى يُنْحَرَ هَدِيَّهُ قَالَتْ عَمْرَةُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لَيْسَ كَمَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَا فَتَلْتُ فَلَايِدَ هَدِيٍّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِيَدِي ثُمَّ قَلَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِي ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي قَلَمٍ يَحْرُمُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ حَتَّى نُحِرَ الْهَدْيُ

Bize Abdullâh b. Yûsuf rivâyet etti. Bize Mâlik, Abdullâh b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan, o da Amra bint Abdirrahmân'dan şöyle haber verdi: “Ziyâd b. Ebî Süfyan, Âişe'ye bir mektup yazdı ve bu mektubunda Abdullâh b. Abbâs; ‘Kim Mekke'ye kurban gönderip Kâbe'ye hediye ederse, kurbanı kesilinceye kadar hacılara ihramlı iken haram olan şeyler, o kimseye de haram olur,’ dedi. (Senin görüşün nedir? diye sordu.) Âişe cevaben şöyle dedi: Bu mesele İbn Abbâs'ın dediği gibi değildir. Resûlullâh'ın kurbanlarının gerdanlık iplerini iki elimle ben büktüm. Sonra Resûlullâh o kurbanlık hayvanlara bu gerdanlıkları kendi elleriyle taktı. Sonra da bu kurbanlık hayvanları babam (Ebû Bekr es-Siddîk) ile (Mekke'ye) gönderdi. İhramlı hacıya haram olan şeylerden hiçbir şey Resûlullâh'a

¹²⁴ Şule Soyal Şenol, *Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 47-48.

¹²⁵ Buhârî, “Hac”, 27, 108.

¹²⁶ Müslim, “Hac”, 2331, 2340.

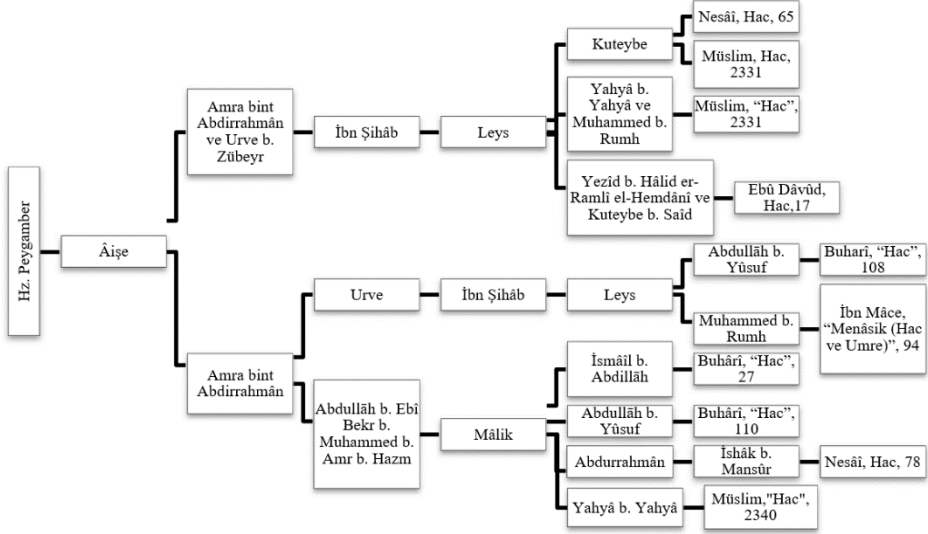
¹²⁷ Nesâî, “Hac”, 65, 78.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, “Hac”, 17.

¹²⁹ İbn Mâce, “Menâsik (Hac ve Umre)”, 94.

haram olmadı. Bu kurbanlar (Mekke'de) kesilinceye kadar Allah O'na bu şeyleri helâl kıldı."¹³⁰

Rivayetin tarikleri bir araya getirildiğinde ortaya şöyle bir isnad tablosu çıkmaktadır:

Resûlullâh'ın Medine'den kurbanlık gönderdiği ve ihram yasaklarından kaçınmadığını bildiren rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinde "Hac" kitabında Hz. Âişe tarafından nakledilmiş, Hz. Âişe'den de talebeleri Amra bint Abdirrahmân ve Urve nakletmiştir. Buhârî ve Nesâî hadisi, Hz. Âişe→ Amra bint Abdirrahmân→ Urve ve Hz. Âişe→ Amra bint Abdirrahmân→ Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm senedleriyle almışken diğer müellifler, Hz. Âişe→ Amra bint Abdirrahmân ve Urve senediyle almışlardır. Buhârî ve Müslim yukarıdaki lafızlarla rivayet ettikleri gibi ayrıca Buhârî: (أَنَا قَاتَلْتُ فَلَانِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي ثُمَّ قَلَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ) şeklinde de rivayet etmiştir.¹³¹ Buhârî¹³², Müslim, Ebû Dâvûd¹³³, Nesâî¹³⁴ ve İbn Mâce¹³⁵ muhtasar olarak (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهْدِي مِنَ الْمَدِينَةِ فَأَقْتُلُ فَلَانِدَ هَدْيِهِ ثُمَّ لَا يَجْتَنِبُ) şeklinde nakletmişlerdir. Nesâî farklı bir tarikte (فَلَا يَدْعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَدْيِ مِنْ الْمَدِينَةِ فَأَقْتُلُ فَلَانِدَ هَدْيِهِ ثُمَّ لَا يَجْتَنِبُ الْمُحْرَمُ) şeklinde nakletmiştir.¹³⁶

Müslim'in senedinde yer alan "Tahvil Hâ'sı" terim olarak, birden fazla senedi bulunan bir hadisin bu senedlerini bir yerde vermek için isnadların birleştiği isim-

¹³⁰ Buhârî, "Hac", 110.

¹³¹ Buhârî, "Hac", 27.

¹³² Buhârî, "Hac", 108.

¹³³ Ebû Dâvûd, "Hac", 17.

¹³⁴ Nesâî, "Hac", 65.

¹³⁵ İbn Mâce, "Menâsik (Hac ve Umre)", 94.

¹³⁶ Nesâî, "Hac", 78.

den sonra konulan özel işaretin de adıdır.¹³⁷ Buhârî'nin, Hz. Peygamber→ Hz. Âişe→ Amra bint Abdirrahmân→ Abdullâh b. Ebî Bekr→ Mâlik→ İsmâil b. Abdillâh senedi, İsmâil b. Abdillâh'ın cerh edilmiş olması sebebiyle zayıftır. Diğer senedlerdeki râviler ricâl âlimleri tarafından sika kabul edilmiş, 8 rivayetin sened açısından sahih lizâtihî olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Buhârî'nin İsmâil b. Abdillâh senedi de sahih liğayrihîdir. Konu ile ilgili rivayetler bir araya getirildiğinde, Ziyâd b. Ebî Süfyân'ın Hz. Âişe'ye bir mektup yazdığı ve bu mektubunda Abdullah b. Abbâs'ın verdiği fetva konusunda onun görüşünün ne olduğunu sorduğu ve verilen cevabın hadis külliyyatında yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca “Bu mesele İbn Abbâs'ın dediği gibi değildir.”¹³⁸ diyerek düzeltme yapmış ve “ihramlı hacıya haram olan şeylerden hiçbir şeyin Resûlullah'a haram olmadığı” haberini bildirmiştir.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in fiilî bir sünnetini nakletmiştir ve uygulama Medine'den kurbanlık gönderdikten sonra ihrama giren kimsenin sakınacağı şeylerden sakınmadığı şeklindedir. İbn Abbas bu konuda muhalefet etmiştir. Zührî'den rivayet edildiğine göre, uygulama İbn Abbas'ın görüşünün aksi yönde yerleşmiştir. Bu hadisten çıkarılabilecek sonuçlardan birisi de nassa aykırı bir icthad söz konusu olduğunda icthadın reddedileceğidir.¹³⁹

Ülkemizde, arefe günlerinde ot koparmanın yasak olduğuna dair bir inanç vardır. Bu inancın köklerinin İbn Abbas'ın görüşüne dayandığı anlaşılmaktadır. Ancak ne var ki yanlış anlaşılma Hz. Âişe tarafından düzeltilmiştir.

Kadınların İhdas Ettiklerini Görseydi Onları Mescidden Men Ederdi

Mezkûr rivayet Buhârî, Müslim¹⁴⁰ ve Ebû Dâvûd¹⁴¹ tarafından tahrir edilmiştir. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا أَحَدَّتِ النِّسَاءُ لَمَنْعَهُنَّ كَمَا مَنَعَتْ نِسَاءَ بَنِي إِسْرَائِيلَ. قُلْتُ لِعَمْرَةَ أَوْ مُنَعْنَ قَالَتْ نَعَمْ.

Bize Abdullâh b. Yûsuf, Mâlik'ten, o da Yahya b. Saîd'den; o da Amra bint Abdirrahmân'dan, o da Âişe (r. anha)'dan haber verdi. Âişe (r. anha): “Resûlullah (s.a.v) şimdiki kadınların ihdas ettikleri (fazla süslenme gibi) şeylere erişmiş olsaydı İsrâîl oğulları kadınlarının dışarıya çıkmaktan (veya mescide gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederdi, demiştir.” Yahya b. Saîd: “Ben Amra'ya: ‘İsrâîl oğulları kadınları men' mi edildiler?’ dedim. Amra: ‘Evet,’ dedi.”¹⁴²

Rivayetler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

¹³⁷ Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 303.

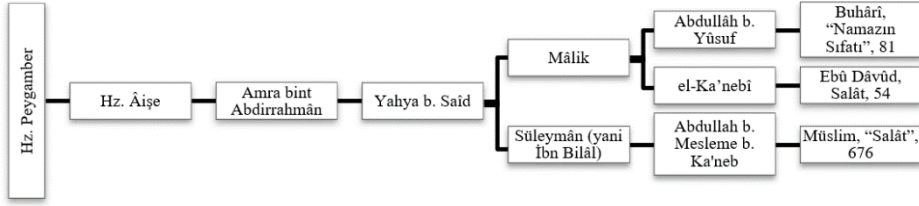
¹³⁸ Buhârî, “Hac”, 110.

¹³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şaḥîhi'l-Buḥârî*, thk. Abdü'l-Azîz b. Abdillâh (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1379/1959), 5/308; Aynî, *Umdetü'l-kârî* (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001), 3/ 546-547.

¹⁴⁰ Müslim, “Salât”, 676.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 54.

¹⁴² Buhârî, “Sıfatu's-salât”, 81.

“Resûlullah (s.a.v) kadınların ihdas ettiklerini görseydi, İsrailoğullarının kadınlarının menedildiği gibi onları mescitten men ederdi” rivayeti Buhârî ve Müslim¹⁴³ tarafından aynı lafızlar ile Ebû Dâvûd¹⁴⁴ tarafından ise مُنْعَةُ نِسَاءً lafız farkı ile “Salât/Sıfatı’s-Salât” kitabında birer rivayet olarak yer almıştır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyetin senet açısından sahih olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Bu rivayette kadınların mescitten menedilmesi hakkında herhangi bir şart veya özel bir durum belirtilmeden genel bir ifade kullanılmıştır. Fakat fıkıh âlimleri bu genel ifadeye bazı kayıtlar getirmişlerdir. Bu kayıtlardan birisi kadınların koku sürünmemeleridir. “Allah’ın kadın kullarının mescitlere gitmelerine engel olmayın. İçinizden mescide gelip cemaate katılanlar olursa sakın koku sürünmesin.”¹⁴⁵ Koku sürünmekle beraber dikkat çekici elbiseler giymek, çok gösterişli süs ve takılar kullanmak da bu sınırlamaya dâhil edilmiştir.

“Kadınlarınızın mescitlere gitmesine engel olmayın. Bununla birlikte kadınların evlerinde namaz kılmaları kendileri için daha hayırlıdır.”¹⁴⁶ Bu hadisin değişik varyantlarında ve başka rivayetlerde kadının kendi evinde namaz kılmasının, mescide gelerek namaz kılmasından daha faziletli olduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁷

Hz. Âişe bu sözü Resûlullâh’ın vefatından sonraki on yıllık bir dönem içinde söylemiştir. O dönemde özellikle Mısırlı kadınların süslü ve abartılı elbiselerine şahit olmuştu. Altından oyaly elbiseler, mücevherler, başlarına taktıkları altın işlemeli kovuklar, kuyruklu elbiseler, kadın-erkek karışık kalabalık yüksek sesle bağırılan pazarlar görmüştü. Hz. Âişe’nin bu sözü kadınların fitne ve fesattan emin olmalarını sağlamak içindir. Bazı kimseler, bu sözün zahirine göre yasağı mutlak olarak anlamışlardır. Bu rivayeteki yasak mutlak olsaydı kadınların bayram namazında musallaya çağrılmasını, sabah namazlarına ve Cuma namazına katılmalarını¹⁴⁸ ya da savaşlara erkekler ile katılmalarını nasıl anlayacaktık?¹⁴⁹

Günümüzde kadınların camiye gitmelerinin hoş karşılanmadığı görülmektedir. Bu anlayışın dinin emirlerine değil de yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere dinin yorumlanmasına dayandığı söylenebilir. Çünkü Kur’ân ve Sünnet’te ibadet ve

¹⁴³ Müslim, “Salât”, 445.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 54.

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 52.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 52.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri bi-şerhi*, 5/308; Aynî, *’Umdetü’l-kâri* (Beyrût: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 2001), 6/227.

¹⁴⁸ Bk. Ebû Dâvûd, “Salât”, 221-223.

¹⁴⁹ Aynî, *’Umdetü’l-kâri*, 9/331, 481.

ibadet mekânlarına devam etme konusunda kadın-erkek ayrımı gözetilmemektedir. İslam dininde kulluk ve insan olma bakımından kadın ve erkek eşittir.¹⁵⁰ Nitekim Hz. Peygamber zamanında kadınlar mescide gitmişler, vakit, Cuma ve bayram namazlarına katılmışlardır. Mescid-i’-Nebî’nin arka tarafında kadınlara ayrılan bir bölüm bulunmaktaydı. Kadınlar, kendilerini ilgilendiren konularda Hz. Peygamber’e sorular sormuş¹⁵¹ ve kendileri için ayrı bir zamanın tahsis edilmesini istemişlerdir.¹⁵² Dolayısıyla kadınların fitne ihtimali sebebiyle mescitten uzaklaştırılmaları, İslâm’ın adalet anlayışına ters düşmektedir. Hayatın değişik alanlarında, mesela tarlada, fabrikada ucuz iş gücü olarak kadınların etkinliği normal görülürken, ilim ve ibadet mekânları olan cami ve mescitlerden uzaklaştırılmaları İslâm toplumları için eksikliklerdir. Kadınların sosyal ve dini hayata katılma noktasında, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaya tekrar dönülmesi ve kadınların fitne olarak algılanmaması gerekir. Bu anlayışın düzelmesi için İslam toplumlarını bilinçlendirecek çalışmalara ihtiyaç vardır.¹⁵³

Kadınların Sabah Namazına “Murt” Denen Örtüleriyle Katılmaları

Kadınların sabah namazına katıldıklarını bildiren rivayet Buhârî, Ebû Dâvûd¹⁵⁴, Tirmizî¹⁵⁵ ve Nesâî’nin¹⁵⁶ eserlerinde yer almıştır.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ الصُّبْحَ فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِيْنَ مَا يُعْرَفْنَ مِنَ الْعُلْسِ

Bize Abdullah b. Mesleme, Mâlik’ten rivâyet etti ve bize Abdullâh b. Yûsuf rivâyet etti ve dedi ki: Bize Mâlik, Yahyâ b. Saîd’den; o da Amra bint Abdîr-rahmân’dan, o da Nebî (s.a.v.)’in zevcesi Âişe’den haber verdi. “Resûlullâh sabah namazını kılarlardı da kadınlar ‘murt’ denen örtüleriyle kapanarak gelirlerdi sabahın alaca karanlığından onları kimse tanıyamazdı.”¹⁵⁷ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

¹⁵⁰ el-Âl-i İmran, 3/195; en-Nisâ, 4/1; et-Tevbe, 9/71; en-Nahl, 16/97; el-Hucurat, 49/13.

¹⁵¹ Buhârî, “Hayz”, 9.

¹⁵² Buhârî, “İlim”, 36.

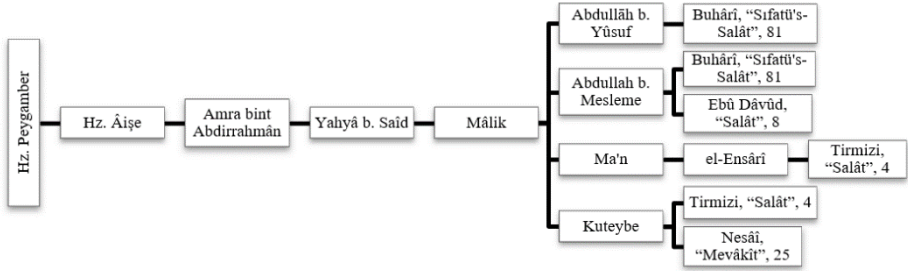
¹⁵³ Şule Soyal Şenol, “Kadınların Özel Hallerinde Mescide Girmesini İlgilendiren Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (Mart, 2019), 245.

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 8.

¹⁵⁵ Tirmizî, “Salât”, 4.

¹⁵⁶ Nesâî, “Mevâkîf”, 25.

¹⁵⁷ Buhârî, “Sıfatu’s-salât”, 81.

Amra rivayeti şeyhi Hz. Âişe'den almış, ondan da talebesi Yahyâ b. Saïd almıştır. Buhârî ve Ebû Dâvûd aynı sened ve lafızlarla nakletmiştir. Tirmizî ve Nesâî rivayetlerinde de lafız farkı yoktur. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 4 rivâyet senet açısından sahihtir.

Tirmizî bu hadisi, "Sabah Namazının Alaca Karanlıkta Kılınması" babında tahrir etmiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Osmân ve Hz. Ömer ve tâbiünden bir grup, alaca karanlıkta sabah namazını kılmayı tercih etmiştir. Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, alaca karanlıkta sabah namazını kılmayı müstehab kabul etmiştir. Bu hadis, kadınların Hz. Peygamber ile sabah namazına katıldıklarına delildir.¹⁵⁸

İslâm'dan önce Arap toplumunda tesettür geleneği yoktu. Kadınlar başlarına soğuk ve sıcak havalardan korunmak için başörtüsü takıyorlardı. İslam'ın gelmesinden sonra toplumdaki belirgin değişikliklerden biri kadınların örtünmek maksadıyla başörtüsü kullanmaları olmuştur.¹⁵⁹ "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar."¹⁶⁰ ayeti ile Müslüman kadınlara başlarını örtmeleri emredilmiştir. Hz. Âişe Müslüman kadınların bu emir sonrasındaki tutumlarını, "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlara söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler." ayeti indiği zaman mirtırlarını ikiye bölüp onunla kendilerine başörtüsü yaptılar."¹⁶¹ sözleriyle anlatmıştır.

Habîbe bint Sehl'in Hul' ile Boşanması

Kadınların hul' ile boşanmasındaki örnek olay Habîbe bint Sehl'in yaşadıklarıdır. Bu boşanma Ebû Dâvûd ve Nesâî¹⁶² tarafından Kütüb-i Sitte'de nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ عَنْ مَالِكٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدِ بْنِ زُرَّارَةَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ عَنْ حَبِيبَةَ بِنْتِ سَهْلٍ الْأَنْصَارِيَّةِ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَّاسٍ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَرَجَ إِلَى الصُّبْحِ فَوَجَدَ حَبِيبَةَ بِنْتِ سَهْلٍ عِنْدَ بَابِهِ فِي الْعَلْسِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 5/307; Mübârekfûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i'l-Tirmizî*, haz. Abdurrahman Muhammed Osman (Mısır: Dâru'l-Fikr, 1968), 1/403.

¹⁵⁹ Ahmet Acarlıoğlu, "Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Başörtüsü", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2018), 47.

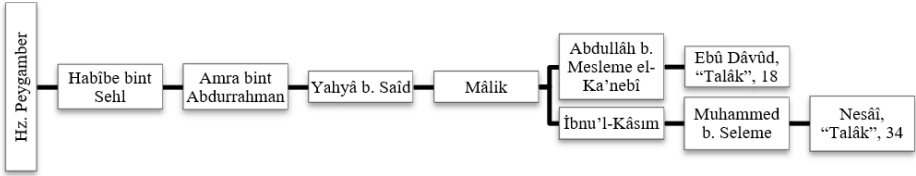
¹⁶⁰ Nur 24/31.

¹⁶¹ Buhârî, "Tefsir", 226.

¹⁶² Nesâî, "Talâk", 34.

صلى الله عليه وسلم- مَنْ هَذِهِ. فَقَالَتْ أَنَا حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلٍ. قَالَ مَا شَأْنُكِ. قَالَتْ لَا أَنَا وَلَا ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ. لَزَوْجَهَا فَلَمَّا جَاءَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- هَذِهِ حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلٍ. وَذَكَرْتُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَذَكَّرَ وَقَالَتْ حَبِيبَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّ مَا أُعْطَانِي عِنْدِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- لِثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ خُذْ مِنْهَا فَأَخَذَ مِنْهَا وَجَلَسَتْ هِيَ فِي أَهْلِهَا

Bize el-Ka'nebî, Mâlik'ten, o da Yahyâ b. Saïd'den, o da Amra bint Abdurrahmân b. Sa'd b. Zürâre'den, o da Habîbe bint Sehl el-Ensâriyye'den şöyle rivayet etti: "Kendisi Kays b. Şemmâs'ın nikâhlısıymış. Resûlullâh (s.a.v) sabah namazına çıkınca onu alaca karanlıkta kapısının önünde buldu ve 'Kimdir o' dedi. (Habîbe de): 'Ben Habîbe bint Sehl'im', karşılığını verdi. Resûlullah; 'Neyin var?' diye sordu. (Habîbe de) kocası hakkında; 'Sabit b. Kays ile ben (im evli kalmamıza imkân) yoktur', dedi. Sabit b. Kays gelince Resûlullâh (s.a.v) ona; 'Bu Habîbe bint Sehl'dir (senin hakkında) Allah'ın söylemesini istediği her şeyi söyledi,' buyurdu. Habibe; 'Ey Allah'ın Resûl'ü, (mehir olarak) verdiklerinin hepsi yanımdadır, (dilerse geri verebilirim) dedi. Resûlullâh (s.a.v) de, Sabit b. Kays'a; '(mehir olarak verdiklerini) Ondan (geri) al'" buyurdu. Bunun üzerine Sabit (verdiklerini) ondan aldı. Habîbe de (kocasından ayrılarak) ailesinin yanında kaldı." ¹⁶³ İki sened bir araya getirildiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Nesâî'de 1 ve Ebû Dâvûd'da 1 olmak üzere Kütüb-i Sitte eserlerinde "Talâk" kitabında iki rivayet tahrir edilmiştir. Amra bint Abdurrahmân, rivayetleri Habîbe bint Sehl almış, kendisinden Yahyâ b. Saïd nakletmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hul', kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olmasıyla evliliğin sona ermesini ifade eder. Bu durumda karşılıklı anlaşma olduğu için bu işleme muhâlea adı verilir. Sahâbeden Sâbit b. Kays karısı Habîbe bint Sehl, bir rivayete göre kocasının çirkinliğinden, başka bir rivayete göre kendisini dövdüğünden şikâyet ederek Hz. Peygamber'e gelir ve kocasından ayrılmayı talep eder. Hz. Peygamber kadına mehir olarak aldığı bahçeyi Sâbit'e geri vermesini söyler. Habîbe bint Sehl fazladan başka mal vermeyi teklif ederse de Resûlullah, Sâbit'ten yalnız bahçeyi geri alıp karısını boşamasını ister. ¹⁶⁴

Kur'ân ve Sünnet'te evlilik teşvik edilmiş ve tarafların dinî, ekonomik ve sosyal konum bakımından denk olmasının önemine dikkat çekilmiştir. Evliliğin ömür boyu sürmesinin hedeflenmekle beraber, çiftler arasında geçimsizliğin olması ve

¹⁶³ Ebû Dâvûd, "Talâk", 18.

¹⁶⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 7/21-23; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (Medine: Meketebetü's-selefiyye, 1968), 6/222.

evlilik hayatının istenmeyen bir noktaya gelmesi mümkündür. Evlilik hayatının çekilmez hale gelmesi gibi durumlarda evlilik bağının sona erdirilmesi yani talak gündeme gelir.¹⁶⁵ İş bu noktaya geldiğinde, koca veya kendisine talâk yetkisi verilmiş olan kadın tek taraflı iradesiyle evlilik bağını sona erdirebilir.¹⁶⁶ Kendisinde boşanma yetkisi bulunmayan kadın, muhâlea yoluyla veya mahkeme kararıyla boşanabilir.¹⁶⁷

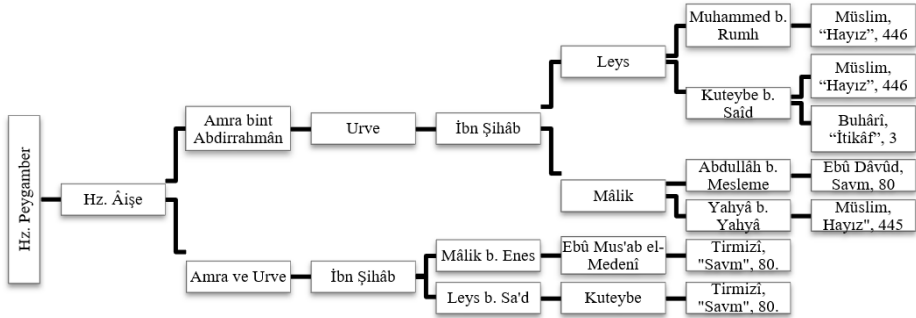
Resûlullah İ'tikâfta Olduğu Zaman Dışarı Çıkmazdı

İ'tikâf yapan kimsenin hangi ihtiyacı için mescidden çıkabileceğini haber veren rivayetler Buhârî'de "İ'tikâf", Müslim'de¹⁶⁸ "Hayız", Ebû Dâvûd¹⁶⁹ ve Tirmizî'de¹⁷⁰ "Savm" kitaplarında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَدْخُلُ عَلَيَّ رَأْسَهُ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَرْجُلُهُ وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا

Bize Kuteybe rivâyet etti. Bize Leys, o da İbn Şihâb'dan o da Urve'den, o da Amra bint Abdırrahmân'dan Nebî (s.a.v.)'in zevcesi Âişe (r. anha)'nın şöyle dediğini rivâyet etti: "Resûlullah (s.a.v.) mescidde i'tikâfta iken muhakkak başını benim hücreme sokardı ve ben de saçlarımı yıkayıp tarardım. Yine Resûlullah i'tikâfta bulunduğu zaman bir ihtiyâç olmaksızın eve girmezdi."¹⁷¹

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Resûlullah mescitte itikâfta iken Hz. Âişe'nin başını taradığı ve Resûlullah'ın itikâfta bulunduğu zaman bir ihtiyaç olmaksızın eve girmediği anlatılmaktadır. Rivayeti Hz. Âişe'den Amra bint Abdırrahmân almış, ondan da Urve nakletmiş, yine Amra ve Urve beraber Hz. Âişe'den almış, onlardan da İbn Şihâb nakletmiştir. Buhârî ve Müslim'in¹⁷² bir rivayetlerinde lafız farklılığı yoktur. Tirmizî Müs-

¹⁶⁵ en-Nisâ 4/130.

¹⁶⁶ H. İbrahim Acar, "Talâk", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/ 497.

¹⁶⁷ H. İbrahim Acar, "Tefrik", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/277.

¹⁶⁸ Müslim, "Hayız", 445, 446.

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, "Savm", 80:

¹⁷⁰ Tirmizî, "Savm", 80:

¹⁷¹ Buhârî, "İtikâf", 3.

¹⁷² Müslim, "Hayız", 446.

lim¹⁷³ ve Ebû Dâvûd'un rivayetinde يَدْنِي şeklinde fiil formlarında fark olmakla beraber Hz. Peygamber'in itikafa girdiği zaman bulunduğu yerden Hz. Âişe'ye başını uzattığı ve onun da saçlarını taradığı, لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ ziyadesi ile insani ihtiyaç dışında eve girmediği nakledilmektedir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 6 rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu hadis i'tikafa olan bir kimsenin insani ihtiyaçları dışında eve giremeyeceğinin delilidir. Âlimler i'tikafa olan kişinin tuvalet ihtiyacı için çıkabileceği konusunda ittifak etmekle beraber, hastalık, Cuma namazı ve cenaze konularında mescitten çıkmasında ihtilaf etmişlerdir. İlim ehlinin çoğu bu durumlara cevaz vermekle beraber kişinin ilim ile meşgul olmasının daha doğru olduğunu söylemişlerdir.¹⁷⁴ Nevevî, Müslim'in hayız babında tasnif ettiği bu hadisin i'tikaf ile ilgili pek çok konuyu barındırdığını söylemiştir.¹⁷⁵

Yukarıdaki rivayetın dikkat çeken bir yönü de Hz. Âişe'nin hayızlı iken Hz. Peygamber'in saçını taramasıdır. Bu ve benzeri rivâyetler, hayızlı kadınlar hakkında toplumda değişik inanışlar olduğunu göstermektedir. Nitekim Yahudilerde olduğu gibi cahiliye döneminde de kadınlar hayız olduğu zaman onunla yemez, içmez, bir yatakta yatmaz hatta aynı evde bile yaşanmazdı. Hz. Peygamber, hayızlı kadın hakkında temiz olmayan şeyin sadece âdet kanı olduğunu söylemiştir. Bu hadis, hayızlı kadın ile sosyal ilişkiye girilebileceğine delil olarak görülmüştür. İslam'da diğer bazı din ve toplumlarda olduğu gibi hayızlı kadın pis sayılmamış, özel ve sosyal ilişkilerden uzak tutulmamıştır.¹⁷⁶

Kurban Etlerinin Üç Günden Fazla Saklanması Yasaklanması

Hz. Peygamber'in kurban etlerinin tasarrufu ile ilgili rivayetler Ebû Dâvûd ve Buhârî¹⁷⁷ tarafından "Udhiyye" kitabında, Nesâî¹⁷⁸ tarafından "Dahâyâ" kitabında nakledilmiştir. Muhtevasının kapsamlı olması sebebiyle Ebû Dâvûd'un eserinde yer alan metin esas alınmıştır.

حَدَّثَنَا الْقَعْبِيُّ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ دَفَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ حَضْرَةَ الْأَضْحَى فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « أَدَّخِرُوا الثَّلَاثَ وَتَصَدَّقُوا بِمَا بَقِيَ ». قَالَتْ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ كَانَ النَّاسُ يَنْتَفِعُونَ مِنْ ضَحَايَاهُمْ وَيَجْمَلُونَ مِنْهَا الْوَدَّكَ وَيَتَّخِذُونَ مِنْهَا الْأَسْفِيَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « وَمَا ذَاكَ ». أَوْ كَمَا قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَهَيْتَ عَنْ إِمْسَاكِ لُحُومِ الضَّحَايَا بَعْدَ ثَلَاثٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « إِنَّمَا نَهَيْتُكُمْ مِنْ أَجْلِ الدَّافَةِ الَّتِي دَفَّتْ عَلَيْكُمْ فَكُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَأَدَّخِرُوا

Bize el-Ka'nebi, Mâlik'ten, o da Abdullah b. Ebî Bekr'den, o da Amra bint Abdurrahman'dan şöyle haber verdi: Ben Âişe (r. anha)'yı şöyle derken işittim:

¹⁷³ Müslim, "Hayız", 445.

¹⁷⁴ Aynî, 'Umdetü'l-kârî, 17/196; Azîmâbâdî, Avnü'l-ma'bûd, 7/101.

¹⁷⁵ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn-i Şeref, el-Minhâc fi şerhi Şahihi Müslim b. Haccâc Şerhu Müslim (Mısır: Matbaâtü'l-Mısriyye 1929), 3/208.

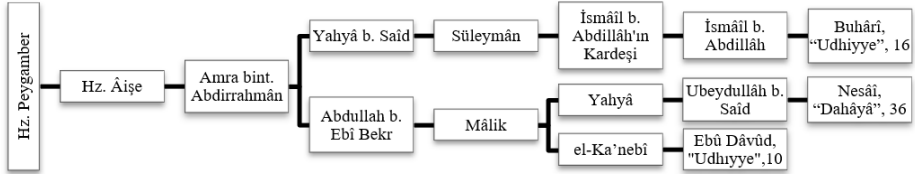
¹⁷⁶ Soyal Şenol, Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi, 26-27.

¹⁷⁷ Buhârî, "Udhiyye", 16.

¹⁷⁸ Nesâî, "Dahâyâ", 36.

“Resûlullah (s.a.v) zamanında Kurban Bayramı yaklaştığı bir sırada çöl halkından bir topluluk geldi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) ahabına hitaben: ‘Üç günlük et bırakınız, gerisini dağıttım.’ buyurdu. Âişe (r. anha) sözlerine şöyle devam etti: Bu bayramdan sonraki bayram gelince Resûlullah (s.a.v)’e: ‘Ey Allah’ın Resulü (geçen seneki bayramda) halk kurbanlarından faydalanıyordu. Onların yağını eritiyor ve derilerinden su ve süt tulumları yapıyorlardı.’ diye soruldu. Resûlullah (s.a.v): ‘Bunda ne var? (dedi) -veya buna benzer bir şey-Orada bulunanlar: ‘Ey Allah’ın Rasulü üç günden fazlası için et toplamayı yasaklamıştın’ dediler. Resûlullâh (s.a.v): ‘Ben bunu geçen sene size yardım istemek için gelen (bedevi) lerden dolayı yasaklamıştım. Bu sene ise istediğiniz şekilde yiğün dağıttım, biriktirin.’ buyurdu.”¹⁷⁹

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Ebû Dâvûd'da 1 ve Buhârî'de 1 rivayet yer aldığı tespit edilmiştir. Amra bint Abdirrahmân, rivayetleri hocası Hz. Âişe'den almış, kendisinden yeğeninin oğlu Abdullah b. Ebî Bekr ve Yahyâ b. Saïd nakletmiştir. Kurban etlerinin üç günden fazla saklamanın yasaklandığı bu hadisi, Buhârî muhtasar olarak rivayet etmiş, Ebû Dâvûd ve Nesâî uzun bir metinle naklederek bu yasağın sebebini ve bir sonraki Kurban Bayramı'nda bu yasağın kaldırıldığını bildirmişlerdir.

Râvilerden İsmâil b. Abdillâh, Abdullâh b. Abdullâh b. Üveys b. Mâlik'tir ve bu kişinin kardeşi Ebû Bekr Abdülhamîd'dir. Süleymân ise İbn Bilâl'dir. Buhârî'nin eserindeki rivayetin senedinde yer alan İsmâil b. Abdillâh'ın ve kardeşinin¹⁸⁰ cerh edilmesi sebebiyle rivâyetin senet açısından zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebû Dâvûd ve Nesâî senedinde yer alan râviler münekkidler tarafından sika kabul edilmiştir. Bu sebeple 2 rivayet sahih lizâtihi, Buhârî'nin rivayeti sahih liğayrihi'dir.

Rivayeteki bu yasaklama konusunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup sünnetin sünneti nesh ederek bu yasağın kalktığını söylemiştir. Bir grup bu yasağın tahrim değil kerahiyet ifade ettiğini ve bu kerahiyetin bugün de devam ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bir diğer grup ise tahrimin illet devam ettiği sürece var olduğuna hükmetmişlerdir. Mâlik, Şafî ve cumhur ulema kurban etinin yenilmesinin ve saklanmasının mübah olduğu görüşündedirler.¹⁸¹ Seleften bazıları, kurban etinin üçte birinin tasadduk edilmesinin, üçte birinin yenilmesinin, üçte birinin de komşulara yedirilmesinin

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, "Udhîyye", 10.

¹⁸⁰ İsmâil b. Abdillâh'ın kardeşi: Ebû Bekr Abdülhamîd b. Abdillâh b. Abdillâh b. Üveys, İbn Maîn "sika", Nesâî "daifun (zayıftır)" ve Darâkutnî "hüccet" olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 4/644.

¹⁸¹ İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerh-u Sâhih-i Buhârî* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 6/30, 32; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 31/125.

müstehab olduğunu söylemişlerdir.¹⁸² Günümüzde de durumu iyi olan Müslümanların, toplumda ihtiyaç sahibi kimselerin sayısının arttığı dönemlerde kurban etlerinin çoğunu hatta tamamını dağıtmaları daha uygun olacaktır.¹⁸³

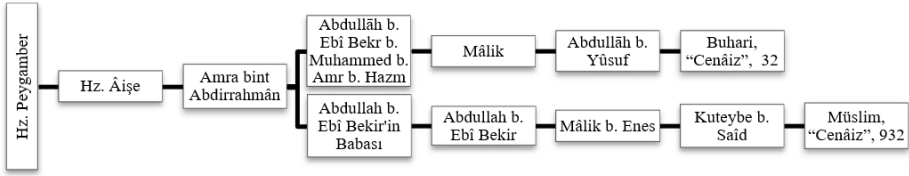
Ölünün Arkasından Ağlamanın Kabir Azabına Sebep Olması

Ölünün arkasından ağlamanın kabir azabına sebep olması ile ilgili rivayet Buhârî¹⁸⁴ ve Müslim tarafından tahrir edilmiştir:

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ وَذَكَرَ لَهَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ فَقَالَتْ عَائِشَةُ يَغْفِرُ اللَّهُ لِأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَكْذِبْ وَلَكِنَّهُ نَسِيَ أَوْ أَخْطَأَ إِنَّمَا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى يَهُودِيَّةٍ بَيْنَكِي عَلَيْهَا فَقَالَ إِنَّهُمْ لَيَبْكُونَ عَلَيْهَا وَإِنَّهَا لَتُعَذَّبُ فِي قَبْرِهَا

(...) Bize Kuteybe b. Saîd, Mâlik b. Enes'den; o da —ona okunanlar meyânında— Abdullah b. Ebî Bekir'den; o da babasından, o da Amra bint Abdîrrahmân'dan işitmiş olarak rivâyet etti. Amra, Âişe'den işittiğini haber verdi; Âişe'ye Abdullah b. Ömer'in: “Şüphesiz ki ölen kimse, dirinin ağlaması yüzünden azâb görür.” dediği söylendi. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: “Allah, Ebû Abdîrrahmân'ı affetsin, şüphesiz ki o, yalan söylememiştir. Fakat unutmuştur veya hata etmiştir. (Hakikat şudur ki) Resûlullâh (s.a.v.), Yahudilerin mezarı başında ağladıkları bir Yahudi karısının yanından geçti de: “Bunlar, ona ağlıyorlar. Hâlbuki o kabrinde azab görüyor.” buyurdular.¹⁸⁵

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

Rivayeti Hz. Âişe'den Amra almış, kendisinden de Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve babası nakletmiştir. Kabir azabı ile ilgili rivayet Buhârî ve Müslim “Cenâiz” kitaplarında eserlerine almıştır. Resûlullah (s.a.v.), başında ağlanan Yahudi bir kadının mezarının yanından geçerken kabir azabından bahsetmiştir. Hz. Âişe'ye Abdullah b. Ömer'in: “Şüphesiz ki ölen kimse, dirinin ağlaması yüzünden azâb görür.” dediği söylenmiş bunun üzerine Hz. Âişe; “Allah, Ebû Abdîrrahmân'ı affetsin, şüphesiz ki o, yalan söylememiştir. Fakat unutmuştur veya hata etmiştir.” diyerek hatayı düzeltmiştir. Müslim rivayeti bu düzeltme şeklinde eserine almışken Buhârî Hz. Âişe'nin cevabını rivayet etmiştir.¹⁸⁶ Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivâyetin senet açısından sahih oldukları neticesine ulaşılmıştır.

¹⁸² İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 6/33.

¹⁸³ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 350.

¹⁸⁴ Buhârî, “Cenâiz”, 32.

¹⁸⁵ Müslim, “Cenâiz”, 932.

¹⁸⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 12/306.

İnsanın bir başka insanın vefatı sebebiyle ağlamaması mümkün değildir ki; Hz. Peygamber de oğlunu kaybettiğinde ağlamıştır. İbn Ömer'in rivayetindeki ağlamadan maksadın sırf gözyaşı dökmek olmadığı bağırarak, dövünerek ağlamak olduğu ifade edilmiştir. Ölen kişinin ağlamadan dolayı azap görmesi konusuna şöyle cevap verilebilir: İbn Ömer'in hadisi mücmel, Hz. Âişe'nin hadisi ise müfesserdir. Nitekim sahabe o dönemde Hz. Âişe'ye müracaat ediyordu. İbn Ömer'e "Hz. Peygamber Recep ayında umre yaptı mı?" diye sorulduğunda "evet" cevabını vermiş, Hz. Âişe kesinlikle yapmadı deyince de İbn Ömer ses çıkarmamış yani yanlış yaptığını kabul etmiştir. Bu rivayette de benzer bir durum söz konusudur. Bu iki hadis arasında tenakuz olmadığı, hatta her iki hadisin hükmünün geçerli olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁷

İlmî metin tenkidi yapabilmek, hadis metninde geçen olayın, meydana geldiği zamanın şartlarının bilinmesine bağlıdır. Bu bağlamda hadisi anlayabilmek için câhiliye dönemi Arap örf, âdet ve geleneklerinde yer alan "niyâha" denilen ağıtçılık geleneğinin yerleşik olduğunun bilinmesi gerekir. Yine Araplarda, ölen kişinin kendine ağlanması ve ağıt yapılması için sağlığında vasiyette bulunması yaygın bir âdetti. Ancak bu törenlerde yakılan ağıtların içeriği ve sergilenen davranışlar, İslâm'ın temel ilke ve amaçlarıyla bağdaşmayan, Allah'ın emrine isyan anlamına gelebilecek unsurlar taşımaktaydı. Bu çerçeveden bakıldığında, mezkûr hadiste sözü edilen ve ölü için azap vesilesi sayılan ağlamanın ne tür bir ağlama olduğu, niçin yasaklandığı veya neden azaba sebep olacağı daha iyi anlaşılmaktadır. Yani hadiste ağlama yasağının gerekçesi zikredilmese de söylendiği ortamı çevreleyen sosyo-kültürel atmosferden bu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, ölüsüne ağlamakta olan bir kadını azarlayan Hz. Ömer'e engel olmuş ve: "*Bırak onu, ey Ömer! Çünkü (onun) gözü yaşlı, gönü yaralı ve câhiliye geçmişi yakındır.*" buyurmuştur.¹⁸⁸ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in yasakladığı ağlama, bir yakını veya sevdiğini kaybetmesine üzülen bir kimsenin bazı sözler mırıldanarak ağlaması değil, bunun ötesinde isyan ederek, üstünü başını yırtarak ağlaması olmalıdır.¹⁸⁹

Hz. Âişe'nin ölünün arkasından ağlamanın kabir azabına sebep olacağı düşüncesine karşı çıkması, "*Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez*"¹⁹⁰ ayeti ile uyumludur. Hz. Peygamber'in bazı kimseler için ağladığı bildirilmektedir. Rahmet peygamberinin ölümlere azap verecek bir davranışta bulunduğu ya da bu davranışları onayladığı düşünülemez. **الْمَيِّتَ** Kelimesindeki belirlilik takısı ile cenazenin belirli bir yahudiye ait olduğu fakat bundan İbn Ömer'in haberi olmadığı anlaşılmaktadır. İbn Ömer belirli bir kimde hakkında söylenen bu sözü genele şamil etmiş, Hz. Âişe'de bu hatayı düzeltmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ebû'l-Ferec, *Keşfü'l-müşkil min Hadisi's-Sahihayn*, thk. Alî Hüseyin el-Bevvâb (Riyâd: Dâru'l-Vatan, ts.), 1/36.

¹⁸⁸ Buhârî, "Cenâiz", 33, 44, 45.

¹⁸⁹ Emin Aşıkkutlu, "Arkasından Ağlanması Sebebiyle Ölüye Azap Edilir" Hadisine Sosyo-Kültürel Bağlamda Bir Yaklaşım", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2006/2), 33-66.

¹⁹⁰ Necm Süresi 53/38.

¹⁹¹ Zerkeşi, Bedruddin, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, haz. Bünyamin Erul (Ankara: Otto Yayınları, 2012), 40-41.

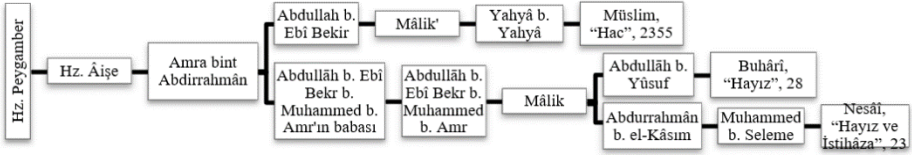
Hac Esnasında Safiyye bint Huyey'in Hayız Olması

Hac esnasında hayız olan kadınların durumu ile ilgili rivayet Müslim tarafından “Hac”, Buhârî¹⁹² ve Nesâî¹⁹³ tarafından “Hayız” kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حَيٍّ قَدْ حَاضَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّهَا تَحْسِنُنَا أَلَمْ تَكُنْ قَدْ طَافَتْ مَعَكُنَّ بِالْبَيْتِ قَالُوا بَلَى قَالَ فَأَخْرَجُنَّ

(...) Bize Yahyâ b. Yahyâ rivâyet etti. (Dedi ki): Mâlik'e, Abdullah b. Ebî Bekir'den; onun da Amra bint Abdirrahmân'dan, onun da Âişe'den rivâyet ettiği şu hadisi okudum: “O, Resûlullah'a: ‘Yâ Resûlullah, Safiyye bint Huyey hayız oldu’ dedi. Resûlullah (s.a.v.): ‘İhtimâl ki o bizi yolumuzdan alıkoyacak! O sizinle beraber ifâda tavafını yapmış değil mi idi?’ dedi. ‘Evet,’ dediler. ‘Öyle ise çık’ buyurdu.”¹⁹⁴

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Rivayeti Hz. Âişe'den Amra almış, kendisinden de Abdullâh b. Ebî Bekr (yeğenin oğlu) ve babası (yeğeni) nakletmiştir. Safiyye bint Huyey'in hac esnasında ifada tavafını yaptıktan sonra hayız olmasını konu edinen rivayet Buhârî ve Nesâî tarafından “Hayız”, Müslim tarafından “Hac” babında eserlerine alınmıştır. Rivayeti Tirmizî ve Ebû Dâvûd'da Hz. Âişe'den farklı râviler ile tahrir etmişlerdir.¹⁹⁵ Buhârî “فَأَخْرَجِي” (Öyle ise çık) lafzı ile Müslim ve Nesâî'de “فَأَخْرَجُنَّ” (Öyle ise çıkın)” şeklinde rivayet etmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

تَحْسِنُنَا “Temizlenip Kâbe’yi tavaf edinceye kadar Mekke’den Medine’ye çıkışımızı alıkoyacak” manasındadır. Nevevî, “Bu hadis, veda tavafının hayızlı kadından düştüğünün delilidir.” demiştir.¹⁹⁶ Hayızlıyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra hayız olan kadınlar, tavafın dışında haccın bütün menâsikini yerine getirirler. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Âişe’ye “Şüphe yok ki sendeki bu hâl, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Binâenaleyh hacıların yapacakları filleri sen de yap, fakat temizleninceye kadar Beyt'i tavâf etme.”¹⁹⁷ Hayızdan dolayı bayram günlerinde ziyaret tavafını yapamayan kadınlar hayızları bitince tavaflarını yaparlar. Bu gecikmeden dolayı kadınlara herhangi bir ceza gerekmez. Ziyaret tavafını yaptıktan sonra hayız olan kadınlar, vacip olan veda tavafını yapacak imkân bulamadan ülke-

¹⁹² Buhârî, “Hayız”, 28.

¹⁹³ Nesâî, “Hayız ve İstihâza”, 23

¹⁹⁴ Müslim, “Hac”, 2355.

¹⁹⁵ Tirmizî, “Hac”, 99; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 80.

¹⁹⁶ Aynî, ‘Umdetü'l-kârî, 6/1.

¹⁹⁷ Buhârî, “Hayız”, 7; Müslim, “Hac”, 17; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 23; İbn Mâce, “Menâsik”, 36.

lerine dönmek durumunda kalırlarsa, ziyaret tavafını terk ederler. Hayız olan kadının Mekke’de kalma imkânı yoksa Hanefî mezhebine göre, tavafta taharet vacip olduğu için hayızlı olarak ziyaret tavafını yapar. Ancak ceza olarak bir sığır veya deve (bedene) kurban etmesi gerekir. Şâfiî mezhebine göre hayızlı kadının tavafı hiçbir şekilde geçerli değildir. Temizlendikten sonra yapması gerekir. Mâlikî mezhebine göre, hayızlı kadının temizleninceye kadar Mekke’de kalma imkânı yoksa bu durumda olan kişi, hayız esnasında kanamanın kesildiği temizlik zamanını gözler ve bu ara zamanda guslederek tavafını yapar. Kanama olmadığı esnada tavaf yaptığı için de kadına herhangi bir ceza gerekmez.¹⁹⁸

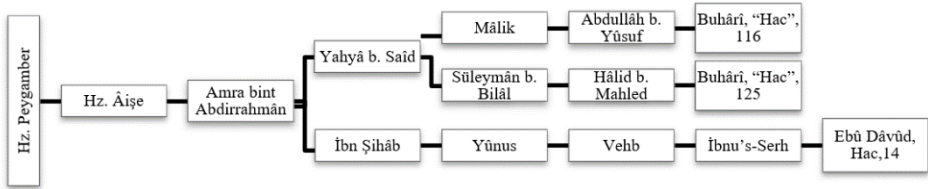
Resûlullâh’ın Veda Haccı’nda Zevceleri Adına Kurban Kesmesi

Zilkade ayında umre yapılabileceği ve Resûlullah (s.a.v.) zevceleri adına kurban kestiği haberi Buhârî¹⁹⁹ ve Ebû Dâvûd²⁰⁰ tarafından “Hac” kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِخَمْسِ بَوَائِنٍ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هُدًى إِذَا طَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَنْ يَجِلَّ قَالَتْ فَذُخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ مَا هَذَا قَالَ نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَزْوَاجِهِ

Bize Abdullâh b. Yûsuf rivâyet etti: Mâlik, Yahyâ b. Saîd’den, o da Amra bint Abdîrrahmân’dan haber verdi. O şöyle dedi: Ben Âişe (r. anhâ)’dan işittim, şöyle diyordu: “Biz Resûlullâh’ın beraberinde zilkade ayının çıkmasına beş gün kala (Medine’den Veda Haccı için) yola çıktık. Biz (bu aylarda umre değil) yalnız haccedilir zannediyorduk. Nihayet Mekke’ye yaklaştığımızda Resûlullah (s.a.v.), beraberinde kurbanı bulunmayan kimselere Kâbe’yi tavaf ve Safa ile Merve arasında sa’y ettiği zaman ihramdan çıkmalarını emretti. Âişe dedi ki: “Kurban Bayramının ilk günü (Mina’da elinde) sığır eti ile yanımıza girildi. Ben: ‘Bu nedir?’ diye sordum. Eti getiren kimse: ‘Resûlullâh (s.a.v.) zevceleri adına kurban kesti.’ dedi.”²⁰¹

Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

¹⁹⁸ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, thk. Alî Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i* (Beyrût: Dâru’l-kütûbi’l-ilmiyye, 2003), 3/71; İbn Kudâme, Ebû’l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *eş-Şerhu’l-kebir*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin (Kâhire: Dâru Hacer, 1995) 8/194-196.

¹⁹⁹ Buhârî, “Hac”, 125:

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, “Hac”, 14:

²⁰¹ Buhârî, “Hac”, 16.

Rivayeti Hz. Âişe'den Amra almış, kendisinden de Yahyâ b. Saîd ve İbn Şihâb nakletmiştir. Buhârî'nin rivayetleri arasında إِذَا طَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إِذَا طَافَ şeklinde lafız farkı bulunmaktadır. Ebû Dâvûd muhtasar olarak عَنْ رَسُولِ اللَّهِ نَحَرَ عَنْ آلِ مُحَمَّدٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بَقْرَةً وَاحِدَةً ve rivayet etmiştir. Senedlerindedeyer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyetin senet açısından sahih olduğu neticesine ulaşılmıştır.

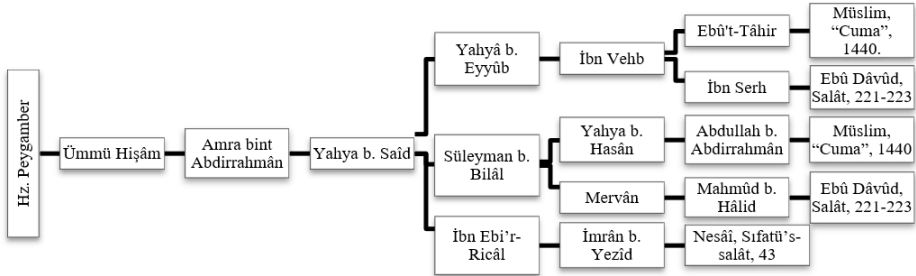
Zebh, boğazdan kesmeyi ifade eder. Hz. Peygamber temettu' haccı yapan hanımlarının her biri için hedy kurbanı kesmiştir. Hadis, hedy ve kurbanların etlerinden yemenin caiz olduğunu gösterir.²⁰²

Ümmü Hişâm'ın Kâf Süresi'ni Cuma Günü Resûlullah'tan Öğrenmesi

Ümmü Hişâm'ın Kâf Süresi'ni Resûlullâh'tan öğrendiğini bildiren rivayetler Müslim²⁰³ tarafından “Cuma”, Ebû Dâvûd²⁰⁴ ve Nesâî²⁰⁵ tarafından “Salât/Sıfatü's-salât” kitaplarında tahrir edilmiştir.

وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أُخْتِ لِعُمَرَ قَالَتْ أَخَذْتُ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ يَقْرَأُ بِهَا عَلَى الْمِنْبَرِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ

*Bana Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Yahyâ b. Hesân haber verdi. (Dedi ki): Bize Süleymân b. Bilâl, Yahyâ b. Saîd'den, o da Amra bint Abdirrahmân'dan, o da Amra'nin bir kız kardeşinden rivâyet etti. Amra'nin kız kardeşi dedi ki: “Ben Kâf Süresi'ni cuma günü Resûlullâh (s.a.v.)'in ağzından öğrendim. Onu her cuma minberde okuyordu.”*²⁰⁶ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Amra rivayeti kız kardeşi Ümmü Hişâm'dan almış, kendisinden de Yahyâ b. Saîd nakletmiştir. Rivayetin Yahyâ b. Saîd ile inkişaf ettiği görülmektedir. Ümmü Hişâm'ın, Kâf Süresi'ni Resûlullâh (s.a.v.)'in arkasında namaz kılarak öğrendiğini haber veren rivâyet Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından tasnif edilmiştir. Ebû Dâvûd ق Nesâî ve Müslim الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ق lafızları ile kaydetmişlerdir. Müslim ve Ebû Dâvûd'da, Resûlullâh'tan her Cuma okurken öğrendiği, Nesâî'de sabah nama-

²⁰² İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 4/386; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/551.

²⁰³ Müslim, “Cuma”, 1440.

²⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 221-223.

²⁰⁵ Nesâî, “Sıfatü's-salât”, 43.

²⁰⁶ Müslim, “Cuma”, 1440.

zında öğrendiği haber verilmektedir. İncelenen 4 rivayet de sahihtir. Bu haberin sadece Amra kanalı ile hadis külliyyatına alındığı tespit edilmiştir.

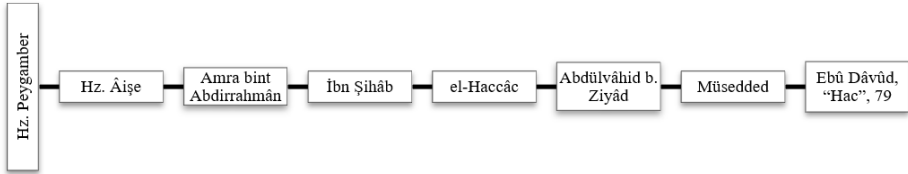
Bu rivâyetlerden kadınların, sabah ve Cuma namazlarına katıldıkları anlaşıl- maktadır. Hz. Peygamber’in, mescide gelmek isteyen kadınlara mâni olmak isteyen erkek sahâbîleri uyarması ve onları böyle bir davranıştan menetmesi kadınlar için önemli ve dikkat çekicidir: O, “*Hanımlar gece (akşam, yatsı ve sabah) namazlarına katılmak için sizden izin istediklerinde izin veriniz.*”²⁰⁷ buyurmuştur. Hz. Peygam- ber’in kadınların mescide devam etmelerine ve namazları cemaatle kılmalarına önem verdiği, “*Allah’ın kadın kullarını, Allah’ın mescidlerinden menetmeyiniz!*”²⁰⁸ buyurarak onların mescide devam etmelerinin önündeki muhtemel engelleri kal- dırmış olmasından anlaşılmaktadır. Kadınlar, Hz. Peygamber zamanında sabah ve Cuma namazına katıldıkları gibi bayram namazı ve cenâze namazlarına da katılmış- lardır. Hatta Ümmü Hişâm’ın Kâf Sûresi’ni Resûlullâh’tan öğrendiğini bildirmesi, onun namazın müdavimlerinden olduğunu göstermektedir. Âlimler ise Kâf Sûre- si’nin seçilme sebebinin; içerisinde ölüm, öldükten sonra dirilme ve uyarıların ol- duğu kapsamlı bir sûre olmasındandır demişlerdir.²⁰⁹

Resûlullâh’ın Akabe Cemresi’ne Taşları Atan Kimseye Kadınlara Yaklaşma- nın Dışında Her Şeyi Helâl Kılması

İlk tahallül ile ilgili rivayet Ebû Dâvûd tarafından zikredilmiştir.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَّاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا رَمَى أَحَدُكُمْ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النَّسَاءَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ هَذَا حَدِيثٌ ضَعِيفٌ الْحَجَّاجُ لَمْ يَرِ الزُّهْرِيُّ وَلَمْ يَسْمَعْ مِنْهُ

Bize Müsedded rivayet etti: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd rivayet etti: Bize el- Haccâc, Zühri’den, o da Amra bint Abdirrahmân’dan, o da Âişe (r. anha)’dan haber verdi: Âişe (r. anha) dedi ki: “Resûlullah (s.a.v); ‘Sizden biriniz Akabe Cem- resine taşları atınca ona kadınlar(a) yaklaşmanın dışında her şey helâl olur’ bu- yurdu.” Ebû Dâvûd dedi ki: Bu zayıf bir hadistir. Çünkü Haccâc, Zühri’yi görme- miştir ve ondan herhangi bir hadis işitmemiştir.²¹⁰

Resûlullâh’ın Akabe Cemresi’ne taşları atan kimseye kadınlara yaklaşmanın dı- şında ihram yasaklarının kalktığını bildiren rivayet Ebû Dâvûd tarafından tahrir edilmiştir. Senede yer alan Haccâc b. Ertât ile ilgili Ebû Hâtim’in “Zühri’den se- mai olmadığını” söylemesi sebebiyle rivâyetin senet açısından zayıf olduğu netice-

²⁰⁷ Buhârî, “Ezân”, 163; “Salât”, 162.

²⁰⁸ Buhârî, “Cum’a”, 13; “Nikâh”, 116.

²⁰⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, 6/161.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, “Hac”, 79.

sine ulaşılmıştır. Ancak ilk tahallül ile ilgili Nesâî²¹¹ ve Tirmizî’de²¹² bulunan iki rivayet vesilesi ile incelenen rivayet sahih liğayrihi mertebesine çıkmıştır.

Tahallül yani ihram yasaklarının kalkması, umrede sayın tamamlanmasından sonra saçları kısaltarak veya tıraş ederek, hacda ise iki kademedede gerçekleşir. İfrad haccı yapanlar bayramın birinci günü Akabe cemresini taşıdıktan sonra, temettu ve kırân haccı yapanlar ise kurbanlarının kesilmesinden sonra saçlarını tıraş edip ihramdan çıkarlar. Buna ilk veya küçük tahallül denilir. Bu aşamadan sonra cinsel ilişki ve Mâlikîler’e göre ayrıca avlanma dışındaki ihram yasakları kalkar. Haccin rükünlerinden olan ziyaret tavafından sonra say de yapılıncaya Hanefiler’in dışındaki diğer üç mezhebe göre tıraş olmakla ikinci tahallül gerçekleşir ve bütün ihram yasakları kalkmış olur.²¹³

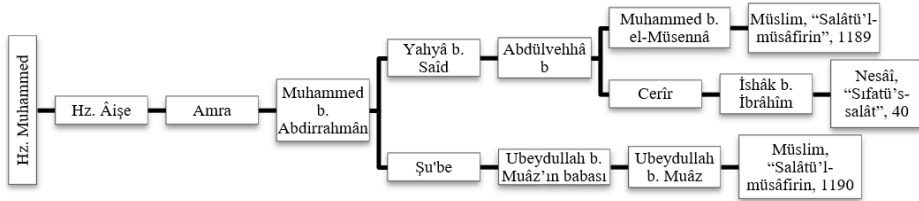
Resûlullâh’ın Fecir Doğduğu Vakit İki Rekât Nafile Namaz Kıldığının Bildirilmesi

Resûlullâh (s.a.v)’in sabah namazının iki rekât sünnetini kıldığı ve Resûlullâh’ın fecir doğduğu vakit iki rekât nafile namaz kıldığının bildirildiği rivayetler Müslim²¹⁴ tarafından iki sened ile “Salâtü’l-müsâfirin” ve Nesâî²¹⁵ tarafından bir sened ile “Sıfatü’s-salât” kitabında tahrir edilmiştir.

وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ عَمْرَةَ تُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي رَكْعَتِي الْفَجْرِ فَيُخَفِّفُ حَتَّى إِنِّي أَقُولُ هَلْ قَرَأَ فِيهِمَا بِأَمِّ الْقُرْآنِ

Bize Muhammed b. el-Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvehhâb rivayet etti. Dedi ki: Ben, Yahyâ b. Saïd'den dinledim. Dedi ki: Bana, Muhammed b. Abdirrahmân haber verdi. Kendisi, Amra'yı, Âişe'den rivayet ederken dinledi. Âişe, şöyle dedi: “Resûlullâh (s.a.v) sabah namazının iki rekât sünnetini kılar ve o kadar hafif tutardı ki, ben (kendi kendime) acaba bu iki rekâtta Ümmü'l-Kur’ân’ı okudu mu derdim.”²¹⁶

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Amra rivayetleri Hz. Âişe’den almış kendisinden kardeşi Muhammed b. Abdirrahmân nakletmiştir. Birinci rivayette *الفجر يصلي ركعتي* lafzı, ikinci rivayette *إذا طلع*

²¹¹ Nesâî, “Menâsikü’l-hac”, 231.

²¹² Tirmizî, “Savm”, 77.

²¹³ Salim Ögüt, “İhram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/542.

²¹⁴ Müslim, “Salâtü’l-müsâfirin”, 1190.

²¹⁵ Nesâî, “Sıfatü’s-salât”, 40.

²¹⁶ Müslim, “Salâtü’l-müsâfirin”, 1189.

بفاتحة إن كنت لأرى رسول الله ﷺ يصلي ركعتي الفجر فيخففهما حتى يقرأ فيهما بأمر الكتاب

Bir rivayette Hz. Âişe Fâtiha Sûresi için “Ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın anası)”, diğ-
er rivayette “Ümmü'l-Kitâb (Kitâb'ın anası)” demiştir. Fâtiha'ya bu ismin verilme-
si Kur'ân-ı Kerîm'in esasını teşkil ettiği içindir. Hz. Âişe'nin بفاتحة الكتاب
diye sorması şüphe etmesinden değil Hz. Peygamber'in diğer nafîle namazları uzun
tuttuğunu bilmesindedir. Resûlullâh diğer zamanlarındaki nafîle namazlarına oran-
la sabah namazının sünnetini mübalağalı bir şekilde hafif kılmıştır.

Sabah namazının sünneti konusunda âlimler farklı görüşler söylemişlerdir. Ebû
Bekir b. Esam, İbni Uleyye ve Zahirîler'den bir grup bu namazda kırâat yoktur de-
miştir. İmam Malik sabah namazının sünnetinde yalnız Fatiha okunarak, namaz bu
şekilde hafifletilir demiştir. İmam Mâlik ve İmam Şafî'nin diğer bir görüşüne göre
bu namaz, Fatiha ile kısa bir sûre okuyarak hafifletilir. İbrahim en-Nehâî ve
Mücâhid sabah namazının sünnetinde uzun sûreler okumada bir beis yoktur demiş-
tir.²¹⁷

**Himayesindekilere Namaz Kıldırırken Kırâatini Daima İhlâs Sûresi ile Biti-
ren Zat**

İhlâs Sûresi'nin faziletinin anlatıldığı rivayet Müslim ve Nesâî²¹⁸ tarafından
“Salât”, Buhârî²¹⁹ tarafından “Tevhîd” kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَهَبٍ حَدَّثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ
سَعِيدِ بْنِ أَبِي هَلَالٍ أَنَّ أَبَا الرَّجَالِ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ عَنْ أُمِّهِ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَكَانَتْ
فِي حَجْرٍ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ وَكَانَ يَقْرَأُ
لِلصَّحَابَةِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيُحْنِمُ بِقُلِّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ سَلُّوهُ لِأَيِّ
شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخْبِرُوهُ
أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ

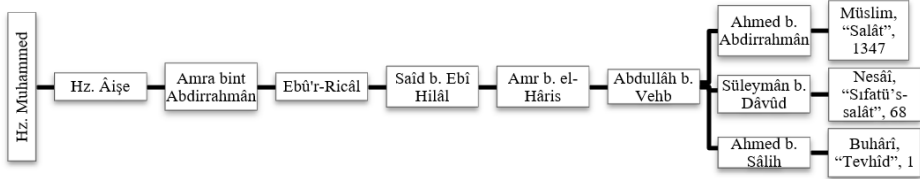
*Bize Ahmed b. Abdirrahmân b. Vehb rivâyet etti, (Dedi ki): Bize amcam Ab-
dullâh b. Vehb rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Amr b. el-Hâris, Saïd b. Ebî Hilâl'den; o
da Ebû'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahmân'dan, o da annesi Amra bint Abdir-
rahmân'dan rivâyet etti. Amra, Nebî (s.a.v.)'in zevcesi Âişe'nin himayesinde bulu-
nuyordu. O da Âişe'den rivâyet etti ki, Resûlullâh (s.a.v.) bir zâtı bir seriyeye ku-
mandan olarak gazaya gönderdi. Bu zât himayesindekilere namaz kıldırırken
kırâatini daima İhlâs Sûresi ile bitirirdi. Gazadan döndükleri vakit ashâb bunu
Resûlullâh (s.a.v.)'e söylediler Resûlullâh (s.a.v.): “Ona sorun; bunu niçin yapı-
yormuş?” buyurdu. Ashâb, o zâta sordu o şu cevabı verdi: “Çünkü İhlâs Sûresi
Rahmân'ın sıfatıdır; ben de kırâatimi, o sıfatla yapmak isterim.” Bunun üzerine*

²¹⁷ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, 6/3-4.

²¹⁸ Nesâî, “Sıfatı's-salât”, 68:

²¹⁹ Buhârî, “Tevhîd”, 1:

*Resûlullâh (s.a.v.): "Ona haber verin ki, Allah da onu seviyor." buyurdu.*²²⁰ Rivayetlerin şöyle bir sened şeması oluşmaktadır:

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden de oğlu Ebû'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahmân nakletmiştir. Müslim'de *لَأَيِّ شَيْءٍ بَصْنَعُ ذَلِكَ*, Nesâî'de *لَأَيِّ شَيْءٍ فَعَلَ* lafızları dışında lafız farkı yoktur. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle İhlâs Sûresi'nin faziletine dair incelenen 3 rivayetin sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu hadisin Ebû Saïd el-Hudrî tariklerini Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân"²²¹ kitabında tahrîc etmiştir. İhlâs Sûresi Allah'ın sıfatlarına mahsustur. Kur'ân; kıssalar, ahkâm ve Allah'ın sıfatları olarak üçe ayrılmıştır. İhlâs Sûresi'nin, Kur'ân-ı Kerîm'in üçte birine denk olmasından maksat Allah'ın sıfatlarına mahsus kısmı olmasıdır. İhlâs Sûresi'ni okumanın sevabı Kur'ân'ın üçte birinin okunması sevabına denktir denilmiştir.²²² Türk toplumunda 1000 veya 40.000 İhlâs okumak, İhlâs hatmi gibi uygulamalar yaygındır. İhlâs Suresi'nin fazileti ile alakalı hadisler çoktur. Mesela: "On kere İhlâs okuyana cennette bir köşk verilir."²²³ "İhlâs okuyan Müslümana cennet vacib olur."²²⁴ "Kim Arefe gecesinde bin defa İhlâs suresini okursa, Allah kendisine her istediğini verir."²²⁵ Müttakî el-Hindî, eserinde yirmi rivayet zikretmiştir. İhlâs Sûresi'nin faziletine dair rivayetlerin çokluğu, bu konuda müstakil bir çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Sûrelerin faziletine dair rivâyetlerin sıhhatleri dikkatle incelenmelidir. Çünkü bu alanda pek çok uydurma hadis bulunmakta ve uydurmalar tefsir kitaplarına ve diğer eserlere girmiş durumdadır. Zayıf rivayetler bir tarafa bırakılacak olsa bile uydurma hadislerin tefsir ve benzeri kitaplarda yer alması, bu uydurmaların sahih olduğu izlenimi vermektedir. Eserlerde yerini almış olan bu hadislerin uydurma olduğunu söylememek yanlıştır. Çünkü bu mevzu hadisleri sahih zannederek okuyan kişi sûrelerden kazanacağı sevapla Cennet'i bile garanti ettiğini zannedebilecek ve böylece gerekli olan çalışmayı bırakabilecektir. Bunun da kişinin hem ibadet hayatını hem de sosyal hayatını olumsuz etkileyeceğini unutmamak gerekir. Uydurmaların en büyük yıkıcı etkisi gerçek dışı bir din anlayışını doğurmuş olmasıdır.

²²⁰ Müslim, "Salât", 1347.

²²¹ Buhârî "Fedâilü'l-Kur'ân", 13.

²²² Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 6/94-95.

²²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/376 (No:15610).

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/621 (No:22290).

²²⁵ Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fi suneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, nşr. Bekrî Hayyânî ve Saffet es-Sekka (Bejrût: Müessesetü'r-risâle, 1986), 1/600.

Uydurma ve hurafelerden arındırılmış doğru din anlayışının topluma hâkim olması gerekmektedir.²²⁶

Resûlullâh'ın Cafer'in Vefatından Sonra Kadınları Çığlık Atmaktan Nehy Etmesini Emretmesi

Hz. Peygamber'in Cafer (r.a.)'in şehit edilmesinden sonra kadınların çığlıklar atarak yas tutmalarını yasaklaması ile ilgili rivayet, Buhârî tarafından "Cenâiz" kitabında "Feryad Etmenin ve (Yüksek Sesle) Ağlamanın Yasaklanması"²²⁷, "Bir Musibet Sırasında Oturan ve Kendisinde Hüzün Fark Edilen Kimse" bablarında ve "Meğâzi" kitabında "Şâm Toprağında Olan Mûte Gazvesi"²²⁸ babında, Müslim²²⁹ ve Nesâî²³⁰ tarafından da "Cenâiz" kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ لَمَّا جَاءَ قَتْلُ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ جَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْرِفُ فِيهِ الْحُزْنَ وَأَنَا أَطْلِعُ مِنْ شِقِّ الْأَبَابِ فَاتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ فَأَمْرَهُ بَأَنْ يَنْهَاهُنَّ فَذَهَبَ الرَّجُلُ ثُمَّ أَتَى فَقَالَ قَدْ نَهَيْتُهُنَّ وَذَكَرَ أَنَّهُنَّ لَمْ يُطِيعْنَهُ فَأَمْرَهُ النَّبِيُّ أَنْ يَنْهَاهُنَّ فَذَهَبَ ثُمَّ أَتَى فَقَالَ وَاللَّهِ لَقَدْ عَلَيْنِي أَوْ عَلَيْنَا الشُّكُّ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَوْشَبٍ فَزَعَمَتْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَاحْتُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ النَّرَابَ فَقُلْتُ أَرُ غَمَّ اللَّهُ أَنْفَكَ فَوَاللَّهِ مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ وَمَا تَرَكْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْعَنَاءِ

Bize Muhammed b. Abdillâh b. Havşeb rivâyet etti; oda Abdülvehhâb'dan, o da Yahyâ b. Saîd'den rivâyet edip şöyle dedi: Bana Amra bint Abdirrahmân haber verip şöyle dedi: Ben Âişe (r. anha)'dan işittim, şöyle diyordu: Zeyd b. Harise, Cafer ve Abdullah b. Revâha'nın ölüm haberleri geldiği zaman Resûlullâh (s.a.v) mes-citte oturdu. Kendisinde hüzün fark ediliyordu. Ben de kapının (görülebilecek) ara-lığından ona bakıyordum. Bu sırada kendisine bir kimse geldi ve: 'Yâ Resûlallâh! Cafer'in kadınları,' dedi ve onların (çığlıkla) ağlayışlarını zikretti. Resûlullah da o kimseye kadınları bu çığlıktan nehy etmesini emretti. O adam da gitti daha sonra geldi ve: 'Onları nehy ettim,' dedi ve kadınların kendisine itaat etmediklerini söyle-di. Peygamber ikinci defa ona kadınları nehy etmesini emretti. O zât tekrar gitti. Sonra geldi ve: 'Vallahi kadınlar bana -yâhud bize- galebe ettiler, dedi. Şekk, râvi Muhammed b. Havşeb'dendir. (Amra dedi ki:) Âişe: Nebî (s.a.v) o adama: 'Bu kadınların ağızlarına toprak saç!' buyurdu, dedi. (Âişe dedi ki:) Ben de o adama: 'Allah senin burnunu toprağa sürsün (yânî seni zelil kılsın)! Vallahi sen ne Resûlullâh'ın verdiği emri yaptın ne de (hüzün ve keder içinde bulunan) Resûlullâh'ı kendi hâlinde bıraktın,' dedim."²³¹

Senedler bir araya toplandığında şu şema oluşmaktadır:

²²⁶ Sancaklı, Saffet, "Sûrelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği", *İslâmî Araştırmalar* 14/1 (2001), 144.

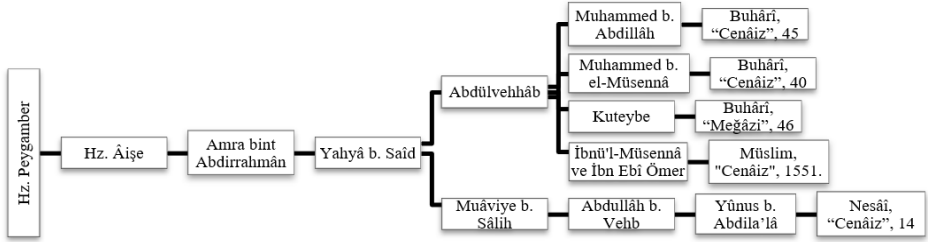
²²⁷ Buhârî, "Cenâiz", 40.

²²⁸ Buhârî, "Meğâzi", 46.

²²⁹ Müslim, "Cenâiz", 1551.

²³⁰ Nesâî, "Cenâiz", 14.

²³¹ Buhârî, "Cenâiz", 45.

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden de Yahyâ b. Saïd nakletmiştir Hadis Yahyâ b. Saïd ile intişar etmiştir. Buhârî'nin sahâbî râvisi aynı olmakla beraber hadisin farklı tarikle gelen rivayetlerini Cenâiz kitabı içinde alt alta sıraladığı ve hadisi ilgili olduğu Meğâzi kitabında değişik isnadla rivayet ettiği görülmektedir. Metinler arasında manen rivayetten kaynaklı anlamı değiştirmeyen lafız farkları vardır. Cenazelerin gelişi Buhârî'de لَمَّا جَاءَ قَتْلُ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ ve لَمَّا جَاءَ قَتْلُ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ lafızlarıyla, Müslim'de لَمَّا جَاءَ رَسُوْلُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَتَلَ ابْنَ حَارِثَةَ وَجَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ lafızıyla ve Nesâî'de لَمَّا أَتَى نَعْيَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ isim sıralamaları aynı olmakla beraber Zeyd b. Hâris, İbn Hâris, Ca'fer, Ca'fer b. Ebî Tâlib gibi farklar vardır. Hz. Peygamber'in hüznünlü bir şekilde geldiği aynı lafızlarla geçmekte sadece Buhârî'nin bir rivayetinde جَلَسَ النَّبِيُّ lafzı bulunmaktadır. Hz. Âişe'nin kapı aralığında Hz. Peygamber'i görmesi Buhârî'de وَأَنَا أَطَّلَعُ مِنْ شَقِّ الْبَابِ وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ ve وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ وَأَنَا أَطَّلَعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ lafızlarıyla, Müslim'de وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ وَأَنَا أَطَّلَعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ lafızlarıyla ve Nesâî'de وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ وَأَنَا أَطَّلَعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ lafızlarıyla ve Nesâî'de وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ وَأَنَا أَطَّلَعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ lafızlarıyla geçmektedir. Sonra bir adamın geldiği Nesâî'de فَجَاءَهُ رَجُلٌ olarak farklı ifade edilmiştir. Ca'fer'in kadınlarının ağladığı Buhârî'nin iki rivayeti ve Müslim'de إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ ve إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ قَالَتْ وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ ve Nesâî'de إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ يَبْكِينَ sadece ağladıklarını söylemiştir. Buhârî'nin senedlerinde yer alan Abdülvehhâb²³² için sika ve ömrünün sonlarında ihtilata uğramış olduğunu söylenmiştir. Ancak hataların az olması, ihtilât döneminin kısa veya bu dönemde rivayette bulunmaması durumunda râvinin güvenilir olması rivayeti için bir olumsuzluk teşkil etmeyeceği ve diğer râvilerin sika olması sebebiyle rivâyetlerin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle incelenen 5 rivayetin senet açısından sahih olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Rivayette Hz. Peygamber'e Cafer'in kadınlarının bağıra çağıra ağladıkları haberini veren kişinin ismi verilmemiştir. Cafer b. Ebî Tâlib Hz. Peygamber'in amca-oğludur. Habeşistan'a göç etmiş, bütün savaflara katılmış ve Mute'de şehit olmuştur. Zeyd b. Harise ve Cafer, Hz. Peygamber'in çok sevdiği kişilerdi. Onların şehit olduğu haberi kendisine ulaştığında çok üzülmüştür. Rivayetten çıkarılacak fikhî

²³² Abdülvehhâb: Abdülvehhâb b. Abdulmecid b. es-Salt es-Sekafî, tebei't-tabîündendir. Yahyâ b. Maïn "sika, ömrünün sonunda ihtilâta uğradı", İbn Sa'd "sika bir ravidir ancak zayıf rivayetleri vardır", ve İclî "sika" demiştir. Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 18/503; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/22; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/291; a.mlf., *Takrîb*, 4261.

hüküm, “kişinin karşılaştığı her durumda itidalı koruması” gerektirir. Büyük bir musibetle karşılaşan kişiye Cafer’in kadınlarının yaptığı gibi yüzünü dövmek, üstünü-başını yırtmak, feryat etmek gibi davranışlar yasaklanmıştır. Aşırı hüzne kapılmak ve katı davranmak yerine Hz. Peygamber gibi sakin olunmalıdır. Hz. Peygamber şehadet haberlerini aldığı anda çok üzülmüş olmasına rağmen mescitte oturmuş, yüzünde üzüntünün izleri ve musibetin büyüklüğü görülmüştür.

Resûlullâh’ın Oğlu İbrahim’in On Sekiz Aylıkken Vefatı Üzerine Cenaze Namazını Kılmadığı

Hadis Ebû Dâvûd tarafından “Cenâiz” kitabının “Çocuğun Cenaze Namazını Kılmanın Hükümü” babında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ النَّبِيِّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَهْرًا فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

*Bize Muhammed b. Yahyâ b. Fâris rivayet etti: Bize Ya'kûb b. İbrâhîm b. Sa'd rivayet etti: Bize babam İbn İshâk rivayet etti: Bana Abdullâh b. Ebî Bekr, Amra bint Abdîrrahmân'dan, o da Âişe (r. anha)'dan rivayet etti ki: Âişe (r. anha) şöyle dedi: "Peygamber (s.a.v)'in oğlu İbrahim on sekiz aylıkken vefat etti. Resûlullâh (s.a.v) onun cenaze namazını kılmadı."*²³³

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Amra bint Abdîrrahmân → Abdullâh b. Ebî Bekr → İbn İshâk → Ya'kûb b. İbrâhîm b. Sa'd → Muhammed b. Yahyâ b. Fâris → Ebû Dâvûd

Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle Resûlullâh’ın oğlu İbrahim’in on sekiz aylıkken ölmesi üzerine cenaze namazını kılmadığını haber veren rivâyetin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Âlimler Allah رسول الله عليه وسلم lafzını farklı şekillerde yorumlamıştır. Birincisi; o esnada Kûsûf namazı kıldığı için cenaze namazı kılammıştır. İkincisi; şehitlerin cenaze namazından müstağni olmaları gibi peygamber çocuğu olarak İbrâhîm de cenaze namazından müstağnidir. Üçüncüsü; nebîler, nebîlerin cenaze namazını kılmaz. Şayet yaşasaydı İbrâhîm de nebîimiz olacaktı. Dördüncüsü, Hz. Peygamber cenaze namazını kılmamış başkaları kılmıştır. Bu görüşlerden tercih edilen ilk görüştür. Çünkü Hz. Peygamber oğlunun namazını kendisi²³⁴ kılmıştır.²³⁵

Ölünün Kemliğini Kırmanın Onu Diri İken Kırmak Gibi Olması

Ebû Dâvûd tarafından nakledilen bir rivayette ölünün kemliğini kırmanın onu diri iken kırmak gibi olduğunu haber verilmiştir.

حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَعْدٍ - يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ - عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِه حَيًّا

Bize el-Ka'nebî rivayet etti: Bize Abdülazîz b. Muhammed, Sa'd'dan –yani İbn Saîd, o da Amra bint Abdîrrahmân'dan, o da Âişe (r. anha)'dan şöyle rivayet etti

²³³ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 53.

²³⁴ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 53.

²³⁵ Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, thk. Ebû'l-Münzir Hâlid (Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 1999), 6/124.

ki: Resûlullâh (s.a.v): "Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir." buyurdu.²³⁶

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Amra bint Abdîrrahmân → Sa'd İbn Saîd → Abdülazîz b. Muhammed → el-Ka'nebi → Ebû Dâvûd

Senedde yer alan Sa'd İbn Saîd²³⁷ ve Abdülazîz b. Muhammed'in²³⁸ hem cerh hem de ta'dil edilmesi sebebiyle rivâyetin senet açısından hasen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suyûtî, Câbir (r.a)'dan bu hadisin sebab-i vürudunu şöyle bildirmiştir: "Bir gün Resûlullâh (s.a.v) ile bir cenazeyi defnetmek üzere çıkmıştık. Resûlullâh (s.a.v) kabrin kenarına oturdu. Biz de oturduk. O esnada kabir kazan kişi kabirden ayak veya kol kemiği çıkardı ve onu kırmak istedi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v): 'Onu kırma. Onu bu şekilde ölü iken kırman, diri iken kırman gibidir. Onu kabrin yanına gömüver.' buyurdu." İbn Hacer, "mü'minin diri iken hoşlandığı şeylerden ölününün de hoşlanacağını" söylemiştir. Cesedine verilen bir zarardan dolayı ölü aynen sağlığındaki gibi acı duyar. Bu sebeple ölünün cesedine zarar vermek herhangi bir organını ya da kemiğini kırmak caiz değildir.²³⁹ İslam'a göre bütün insanlar, Müslüman olsun ya da olmasın saygıdeğerdîr. Kur'an-ı Kerim'de, "Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."²⁴⁰ buyurularak insanın şanı vurgulanmıştır. Hz. Peygamber, yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahûdî cenazesini olduğunu haber vermeleri üzerine, "O da bir insan değil miydi?"²⁴¹ karşılığını vermiştir. İnsan yaşarken saygıya layık olduğu gibi vefatından sonra da saygıya layıktır. Bu sebeple defnedilmeden önce veya sonra insanın saygınlığına aykırı davranışlardan kaçınmak gerekir.

Resûlullâh'ın Şevval Ayında On Gün İtikâf Ettiğinin Haber Verilmesi

Resûlullâh'ın itikâf alanına dönüş sırasında kurulmuş olan çadırları görüp ve bunların hanımlarına ait olduğunu itikâf etmeyi bırakıp döndüğünü ve daha sonra şevvalde on gün itikâf ettiğini haber veren rivayetler Buhârî'nin "İ'tikâf" ve Nesâî'nin "Mesâcîd" kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِي قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمْرَةُ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَكَرَ أَنْ يَعْكَفَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ فَاسْتَأْذَنَتْهُ عَائِشَةُ فَأَذِنَ لَهَا وَسَأَلَتْ حَفْصَةَ عَائِشَةَ أَنْ تَسْتَأْذِنَ لَهَا فَفَعَلَتْ فَلَمَّا رَأَتْ ذَلِكَ زَيْبُ ابْنَةُ جَحْشٍ أَمَرَتْ بِنَاءِ قُبَيْي لَهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى أَنْصَرَفَ إِلَى

²³⁶ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 64.

²³⁷ Sa'd İbn Saîd: Sa'd b. Saîd b. Kays b. Amr el-Ensârî tabîdîr. İclî, İbn Sa'd "sika", Nesâî "leyse bi kaviy", Ahmed b. Hanbel "sâlih, daif (zayıf)" olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/692.

²³⁸ Abdülazîz b. Muhammed (ö. 186): Abdülazîz b. Muhammed b. Ubeyd, tebei't-tabîündendir. İbn Maîn "sika, hüccet, leyse bihi be's", Nesâî "leyse bi kaviy", Ebû Zür'a "seyyü'l-hıfz, hafızasından rivayet ettiğinde olabilir" demiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/593.

²³⁹ Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 6/158; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, 9/18.

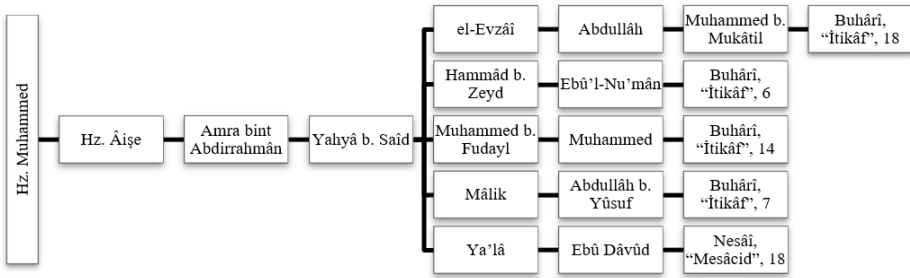
²⁴⁰ İsrâ, 17/70

²⁴¹ Buhârî, "Cenâiz", 49; Nesâî, "Cenâiz", 45-47.

بِنَائِهِ فَيَصْرُ بِالْأَبْنِيَّةِ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا بِنَاءُ عَائِشَةَ وَخَفْصَةَ وَزَيْنَبَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْبِرُّ أَرَدَنْ بِهَذَا مَا أَنَابِمُعْتَكِفٍ فَرَجَعَ فَلَمَّا أَفْطَرَ اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ

Bize Muhammed b. Mukâtil Ebû'l-Hasen rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah haber verdi. (Dedi ki): Bize el-Evzâî haber verdi ve dedi ki; bana Yahyâ b. Saîd rivâyet etti ve dedi ki; bana Amra bint Abdirrahmân, o da Âişe (r. anha)'dan şöyle rivâyet etti: Resûlullâh (s.a.v.) ramazanın son on gününde itikâf edeceğim söyledi. Âişe de itikâf etmek için izin istedi. Resûlullâh Âişe'ye izin verdi. Hafsa da Âişe'den (beraberinde itikâf etmesi için) kendisine izin vermesini istedi. Âişe onun isteğini yaptı. Bunları Zeyneb bint Cahş görünce, o da mescitte bir çadır kurulmasını emretti. Onun için de başka bir çadır kuruldu. Resûlullah sabah namazını kaldırdığı zaman itikâf çadırına dönmek âdetinde idi. Bu dönüş sırasında kurulmuş olan çadırları gördü ve: 'Bunlar nedir ki?' diye sordu. Sahâbîler: 'Âişe'nin, Hafsa'nun ve Zeyneb'in çadırlarıdır,' dediler. Resûlullâh: 'Onlar bununla bir mi (yani hâlis iyilik ve ibadet mi) zannediyorlar? Ben bu ay itikâf etmiyorum,' buyurdu ve itikâf etmeyi bırakıp döndü. Nihayet ramazandan çıkınca, şevvalden on gün itikâf etti."²⁴²

Senedler bir araya getirildiğinde şu tablo oluşmaktadır:

Amra bint Abdirrahmân, rivayetleri hocası Hz. Âişe'den almış, kendisinden Urve ve Yahyâ b. Saîd nakletmiştir. Buhârî'nin sahâbî râvisi aynı olmakla beraber hadisin farklı tarikle gelen rivayetlerini İ'tikâf kitabı içinde alt alta sıraladığı görülmektedir. Rivayetler "Kadınların İ'tikâf Etmeleri"²⁴³, "Mescidin İçine Çadırlar Kurulduğu"²⁴⁴, "Şevvâl'de İ'tikâf"²⁴⁵ ve "İ'tikâf Girip Sonra da İ'tikâftan Çıkmak İsteyen Kişinin Durumu" bablarında tahrir edilmiştir. Nesâî, "Mescidlere Çadır Kurulması"²⁴⁶ babında yer almaktadır.

Buhârî'nin bir senesinde yer alan Ebû'n-Nu'mân'ın²⁴⁷ sika olup ömrünün sonlarına doğru ihtilata uğradığının söylenmesi, bu hadisin ihtilattan önce ya da sonra

²⁴² Buhârî, "İtikâf", 18.

²⁴³ Buhârî, "İtikâf", 6.

²⁴⁴ Buhârî, "İtikâf", 7.

²⁴⁵ Buhârî, "İtikâf", 14.

²⁴⁶ Nesâî, "Mesâcid", 18.

²⁴⁷ Ebû'n-Nu'mân (ö. 223): Muhammed b. el-Fadl es-Südûsî, tebi't-tâbiündendir. Onun için Ebû Zûr'a "sika", Buhârî "ömrünün sonlarına doğru ihtilata uğradı" demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/266.

rivayet edildiğinin bilinmemesi sebebiyle rivayet hasendir. Diğer senedlerdeki râviler ricâl âlimleri tarafından sika kabul edilmiş, 4 rivayetin sened açısından sahih oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla Buhârî'nin Ebû'n-Nu'mân senedi de sahih liğayrihidir.

Hz. Peygamber düzenli olarak Ramazan ayının son on günü i'tikâfa devam etmiş, ömrünün son yılı yirmi gün i'tikâfta kalmıştır. Peygamber'in vefat ettiği yılda yirmi gün i'tikâf etmesi şöyle açıklanmıştır: Hz. Peygamber o sene içinde vefat edeceğini biliyordu. İbadetini artırarak ümmete Allah'a hayırla kavuşmaları hususunda örnek olmak istemiştir. Hz. Peygamber her Ramazan Kur'ân'ı Cebrail'e arz ederdi. Vefat edeceği senenin ramazanında ise iki kere arz etmiştir. Hz. Peygamber o sene bunun gibi i'tikâfını da artırdı. Eşlerinin i'tikâfa teşebbüs etmeleri üzerine i'tikâfı bırakmış Şevval ayında kaza etmiştir.²⁴⁸

İ'tikâf sünnet-i müekkededir. Âlimler kadınların i'tikâfı konusunda ihtilaf etmiştir. Mâlikiler, kadınlar mescidde itikâf yapabileceği gibi evlerinde de yapabilirler derken Şâfiîler, kadınların cemaate katılma zorunlulukları olmadığı için istedikleri yerde itikâfa girerler demiştir. Ayrıca Kûfeliler, kadınlar ancak evinde itikâfa girer, mescidde giremez, mescidde itikâfa girmeleri mekruhtur demiştir.²⁴⁹

Sütün Doğum ve Nesebin Haram Kılmakta Olduğu Her Şeyi Haram Kılması

Sütün doğum ve nesebin haram kılmakta olduğu her şeyi haram kılması konusu Buhârî tarafından “Nikâh” ve “Şehâdât”²⁵⁰ kitaplarında iki tarikle, Nesâî²⁵¹ tarafından “Nikâh” kitabında iki tarikle tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ عِنْدَهَا وَأَنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتَ رَجُلٍ يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِ حَفْصَةَ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَرَأَيْتَ لِمَ حَفْصَةَ مِنَ الرِّضَاعَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ لَوْ كَانَ فُلَانٌ حَيًّا لِعَمَّهَا مِنَ الرِّضَاعَةِ دَخَلَ عَلَيَّ فَقَالَ نَعَمْ الرِّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوَلَادَةَ

İsmâil bize rivâyet etti ve dedi ki: Bana Mâlik rivâyet etti; o da Abdullâh b. Ebî Bekr'den; o da Amra bint Abdirrahmân'dan rivâyet etti. Nebî'nin zevcesi Âişe (r. anha) haber verdi ki, Resûlullâh, Âişe'nin yanında bulunuyordu. Bu sırada Âişe, Hafsa'nın evi önünde izin isteyen bir erkek sesi işitmişti. Âişe dedi ki: 'Yâ Resûlallâh! Şu adam senin evine girmek için izin istiyor,' dedim. Bunun üzerine Nebî (s.a.v): 'Sanırım ki o, Hafsa'nın süt amcası falan kimsedir!' buyurdu. Âişe dedi ki: 'Âişe'nin süt amcası falan hayatta olsaydı, benim yanına girebilecek miydi?' diye sordu. Nebî: 'Evet girebilirdi. Çünkü süt, doğum ve nesebin haram kılmakta olduğu her şeyi haram kılar.' buyurdu.²⁵²

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

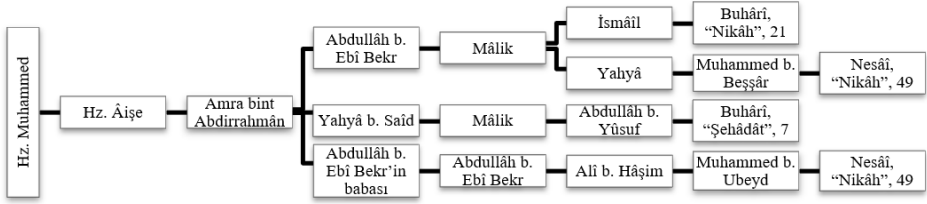
²⁴⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/285.

²⁴⁹ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 9/18; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/275.

²⁵⁰ Buhârî, “Şehâdât”, 7.

²⁵¹ Nesâî, “Nikâh”, 49.

²⁵² Buhârî, “Nikâh”, 21.

Amra bint Abdirrahmân, rivayetleri hocası Hz. Âişe'den almış, kendisinden yeğeninini oğlu Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm, yeğeninini babası Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr ve Yahyâ b. Saîd nakletmiştir. Buhârî'nin sahâbî râvisi aynı olmakla beraber hadisin farklı tarikle gelen rivayetlerini Nikâh ve Şehâdât kitaplarında değişik isnadla rivayet ettiği görülmektedir. Nesâî de muhtasar olarak بحرم من الرضاع ما يحرم من الولادة ve بحرم من الرضاع ما يحرم من النسب lafızlarıyla rivayet etmiştir.

Buhârî'nin, Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Amra bint Abdirrahmân → Abdullâh b. Ebî Bekr → Mâlik → İsmâîl senedi, İsmâîl b. Abdillâh'ın cerh edilmiş olması sebebiyle zayıftır. Diğer senedlerdeki râviler ricâl âlimleri tarafından sika kabul edilmiş, her 3 rivayetin sened açısından sahih lizâtihi olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Buhârî'nin İsmâîl b. Abdillâh senedi de sahih liğayrihîdir.

Sütün doğum ve nesebin haram kıldığı şeyleri haram kıldığı hususunda âlimler arasında ittifak vardır. Kur'an'da, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek haram kılınmıştır.²⁵³ Süt, anne babayı haram kıldığı gibi, emmek yoluyla da sütanne, süt-baba da haram olur. Bu haramlık burada kalmayıp süt halalara, süt amcalara, teyzelere, kardeşlere de gider.²⁵⁴ Süt akrabalığı, hassas bir meseledir. Bu sebeple günümüzde "Süt bankasından temin edilen sütle süt akrabalığı oluşur mu? Süt bankasındaki sütlerin karışmış olmasının hükmü nedir?" şeklindeki sorular gündemdeki yerini korumaktadır. Emme yaşındaki çocuklara süt bankasından temin edilen sütün verilmesiyle süt akrabalığı oluşmaktadır. Bundan dolayı süt akrabalığında herhangi bir karışıklığa yol açmamak ve dinen haram sayılan bir evliliğe neden olmamak için süt verenler ile süt emenlerin kimliklerinin kayıt altına alınması ve bu konuda titizlik gösterilmesi şarttır. Farklı kadınlar tarafından süt bankasına verilen sütlerin karıştırılmış olması bu hükmü değiştirmez. Süt veren kadınların hepsiyle, karışık sütleri içen çocuklar arasında süt hısımlığı oluşmaktadır.

On Defa Emme Nikâhı Haram Kılar Âyetinin Beş Defa Süt Emmek Nikâhı Haram Kılar Âyeti ile Nesh Edildiği

Mezkûr rivayetler Ebû Dâvûd, Müslim²⁵⁵, İbn Mâce²⁵⁶, Tirmizî²⁵⁷ ve Nesâî²⁵⁸ tarafından Nikâh ve Radâ' kitaplarında tahrir edilmiştir.

²⁵³ Nisa, 4/23.

²⁵⁴ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 7/193.

²⁵⁵ Müslim, "Radâ", 2634, 2635.

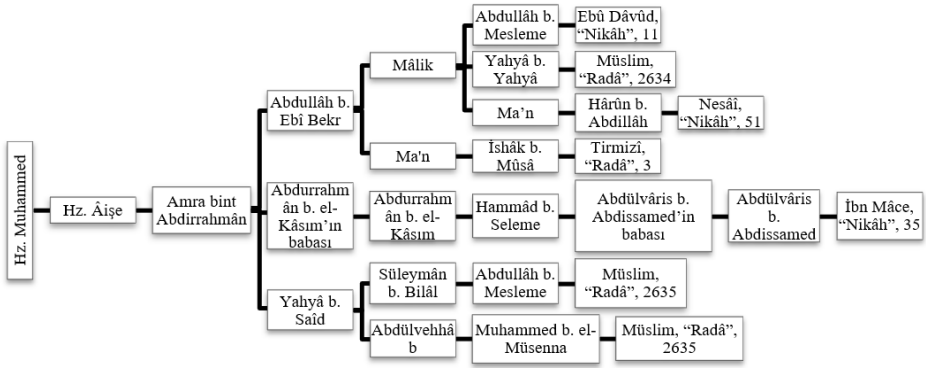
²⁵⁶ İbn Mâce, "Nikâh", 35.

²⁵⁷ Tirmizî, "Radâ", 3.

²⁵⁸ Nesâî, "Nikâh", 51.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْقُرْآنِ عَشْرُ رَضَعَاتٍ يُحْرَمْنَ ثُمَّ نُسِخْنَ بِخَمْسِ مَعْلُومَاتٍ يُحْرَمْنَ فَنُوفِيَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُنَّ مِمَّا يُقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ

Bize Abdullâh b. Mesleme el-Ka'nebi, Mâlik'ten, o da Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan, o da Amra bint Abdirrahmân'dan, o da Âişe (r. anhâ)'dan haber verdi. Âişe (r. anhâ) dedi ki: "Allah'ın indirdiği ayetlerde on defa emzirme nikâhı haram kılar buyuruluyordu. Sonradan bu ayet bilinen beş defa emzirme nikâhı haram kılar (ayetiyle) nesh edildi. Resûlullâh (s.a.v) vefat ettiğinde o ayet Kur'ân olarak okunuyordu."²⁵⁹ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden de Abdullâh b. Ebî Bekr, Yahyâ b. Saïd ve Abdurrahmân b. el-Kâsım'ın babası nakletmiştir. Müslim'in bir tariki, Ebû Dâvûd ve Nesâî aynı lafızlarla rivayet etmiştir. Allah'ın Kur'ân'da Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Tirmizî tarafından **اللَّهُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ** lafızlarıyla ortak olarak **عَشْرُ رَضَعَاتٍ مَعْلُومَاتٍ** bilinen on emzirme indirdiği nakledilmiştir. Bu emzirmenin sıfatı Ebû Dâvûd ve Müslim'in bir rivayetinde **يُحْرَمْنَ** lafzı geçmektedir. Sonra neshedildiği Ebû Dâvûd, Müslim ve Nesâî'de **ثُمَّ نُسِخْنَ**, Tirmizî'de **فَنُسِخَ** lafzı ile geçmektedir. Ebû Dâvûd, Müslim ve Nesâî'de neshin **مَعْلُومَاتٍ** bilinen beş emzirme ile neshedildiği bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in onlar Kur'ân'da okunurken vefat ettiği Müslim ve Ebû Dâvûd'da **مِمَّا يُقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ** lafızları, Nesâî'de **وَهِيَ وَفِي الْقُرْآنِ** Tirmizî'de **ذَلِكَ عَلَى الْأَمْرِ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ** lafızlarıyla yer almaktadır. Müslim iki rivayetinde **نَزَلَ فِي الْقُرْآنِ عَشْرُ رَضَعَاتٍ مَعْلُومَاتٍ ثُمَّ نَزَلَ أَيْضًا خَمْسُ مَعْلُومَاتٍ** şeklinde dir.

Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle "On Defa Emme Nikâhı Haram Kılar Âyetinin Beş Defa Süt Emmek Nikâhı Haram Kılar Âyeti ile Nesh Edildiği" ile ilgili 7 rivayetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hz. Âişe'nin rivayetlerinden anlaşılan şudur: Süt emzirme hakkında indirilen ilk ayette süt hükmünün on defa emmekle sabit olacağı bildirilmiştir. Sonra bu ayet süt

²⁵⁹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 11.

hükümünün beş defa emmekle sabit olacağını bildiren ayetle nesh edilmiştir. Ayrıca “beş defa emme” âyetinin tilâveti de nesh edilmiş fakat hükmü kalmıştır. Âlimler radâ hükmünü sabit kılacak süt miktarında ihtilaf etmiştir. Şâfiîler bu hadisle istidlal ederek, “Radâ hükmü çocuğu ayrı ayrı zamanlarda doyuncaya kadar beş defa emzirmekle sabit olur.” demişlerdir. Yani Şâfiîlere göre beş defa emmenin radâ’ hükmünü ispat ettiğini bildiren ayetin tilâveti nesh edilmişse de hükmü bakidir. Cumhura göre ise bir defa emmekle radâ’ hükmü sabit olur.²⁶⁰

Şerh kitaplarında yer alan bu açıklamalardan sonra rivayet değerlendirmelerinin hem sened hem metin yönünden yapılmasının önemi tekrar gündeme gelmiştir. Bir rivayetin senedinin sahih olması metninin de sahih olduğu anlamına gelmez. Çünkü yukarıda sened yönünden sahih olduğu tespit edilen bu rivayetler Kur’ân’da eksiklik olduğu kanaati uyandırmaktadır. Ancak şârihlerin bu rivayeti Kur’ân’da eksik olan bir ayet olarak değerlendirmedikleri anlaşılmaktadır. Kütüb-i Sitte müelliflerinin bu rivayetleri Nikâh ve Radâ’ kitaplarında zikretmeleri mezkûr rivayetleri fikhî görüşlerine delil olarak gördükleri ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Şâfiî âlimler bu rivayeti delil olarak kabul etmişler, tilâveti nesh edilmişse de hükmü bakidir demişlerdir. Fakat hükmü baki olan bir ayetin, tilâvetinin mensûh olmasının kabul edilemez.²⁶¹

Dinarın Dörtte Biri Kıymetindeki Hırsızlıkta El Kesilmesi

El kesme ile ilgili had cezası miktarı ile ilgili rivayetler Buhârî, Müslim²⁶², Tirmizi²⁶³ ve İbn Mâce²⁶⁴ tarafından “Hudûd” ve Nesâî tarafından “Katu’s-sârig” kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَتْهُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَقَطُّعُ الْيَدِ فِي رُبْعِ دِينَارٍ

*Bize İmrân b. Meysera; o da Abdülvâris’ten, o da el-Hüseyn’den; o da Yahyâ b. Ebî Kesîr’den; o da Muhammed b. Abdîrrahmân el-Ensârî’den; o da Amra bint. Abdîrrahmân’dan rivâyet etti. Amra bint. Abdîrrahmân, Âişe (r. anha) buradaki râvîlere, Nebî (s.a.v)’in: "Dinar’ın dörtte biri kıymetindeki hırsızlıkta el kesilir" buyurduğunu rivâyet etti.*²⁶⁵

Nesâî, rivayeti on altı merfû²⁶⁶, altı mevku²⁶⁷ ve bir tane maktû²⁶⁸ olmak üzere yirmi iki tarikle “El Kesme Miktarı Hakkında Değişik Rivayetler” babında tahrir

²⁶⁰ Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî*, 10/29.

²⁶¹ Bk. Adil Yavuz, “Evlennmeyi Haram Kılan “Beş Kez Süt Emme” Üzerine Bir Değerlendirme (Kur’ân’dan Bir Ayet mi, Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 / 23 (Aralık 2007): 51-71.

²⁶² Müslim, “Hudûd”, 3190, 3191, 3192.

²⁶³ Tirmizî, “Hudûd”, 16.

²⁶⁴ İbn Mâce, “Hudûd”, 22.

²⁶⁵ Buhârî, “Hudûd”, 14.

²⁶⁶ Nesâî, “Katu’s-sârig”, 9.

²⁶⁷ Nesâî, “Katu’s-sârig”, 9.

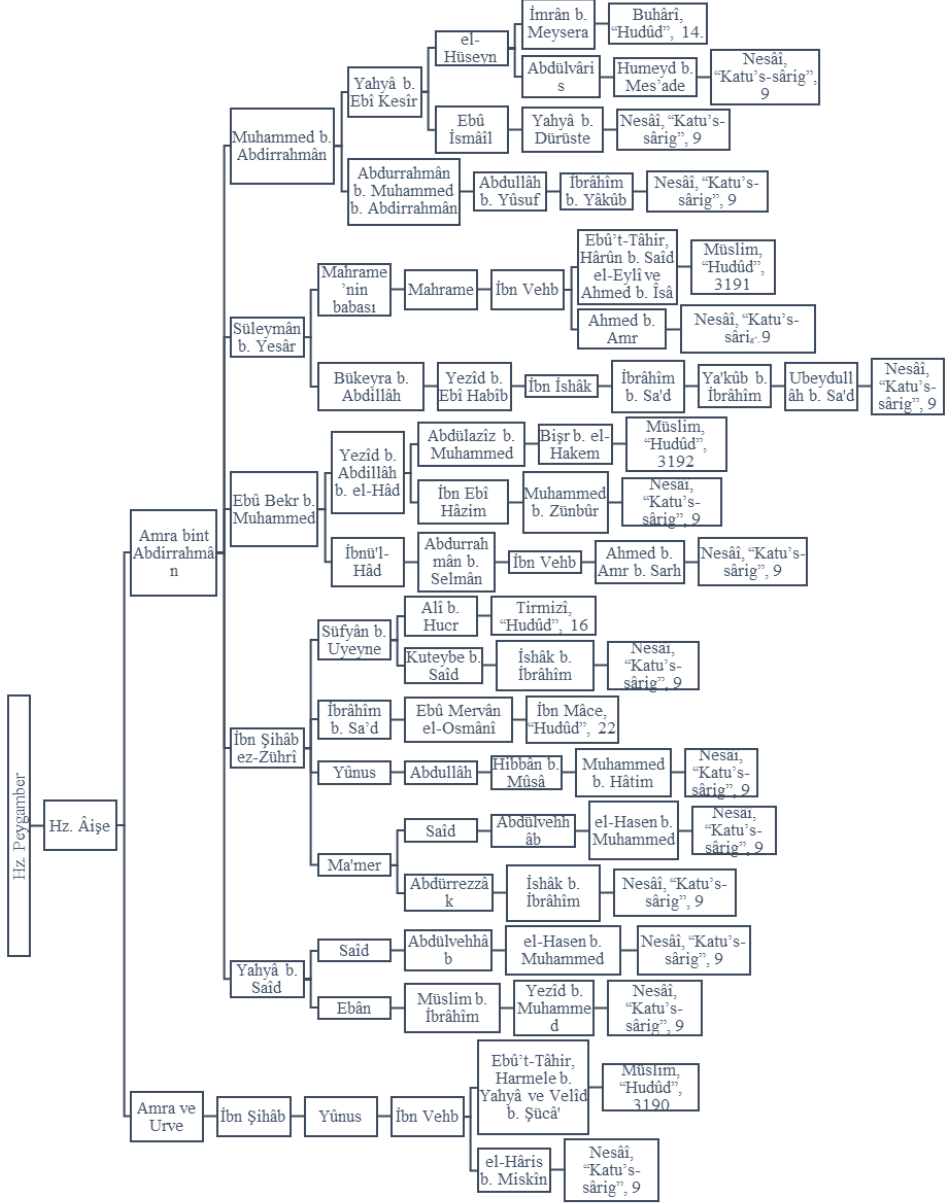
²⁶⁸ Nesâî, “Katu’s-sârig”, 9.

(تقطع يد السارق في ربع دينار فصاعدا), (تقطع اليد في ربع دينار فصاعدا), (القطع في ربع دينار فصاعدا) ve (يقطع في ربع دينار فصاعدا) metinlerinin vecihleri gösterilmiştir.

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden İbn Şihâb, Yahyâ b. Saîd, Ebû Bekr b. Muhammed, Süleymân b. Yesâr ve Muhammed b. Abdîrrahmân nakletmiştir. Buhârî'de رُبُعُ دِينَارٍ فِي رُبُعِ دِينَارٍ, Tirmizî'de رُبُعُ دِينَارٍ فَصَاعِدًا lafzı içinde el verilmemiş, Müslim'de iki tarik رُبُعُ دِينَارٍ فَصَاعِدًا lafzı, diğer bir tarik لا تَقْطَعُ يَدَ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبُعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا lafzı, İbn Mâce'de لا تَقْطَعُ يَدَ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبُعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا lafzı yer almaktadır.

Müslim'in senedinde yer alan Abdülazîz b. Muhammed'in hem cerh hem de ta'dil edilmesi sebebiyle rivâyetin senet açısından hasen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Dinarın Dörtte Biri Kıymetindeki Hırsızlıkta El Kesilmesi” konusunda Amra'dan Kütüb-i Sitte'de yirmi sekiz rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin yirmi biri merfû, Nesâî'de bulunan altı rivayet mevkuftur. Nesâî'de zikredilen maktû hadis sahih, Müslim'in Abdülazîz kanallı rivayeti hasendir. Netice olarak 27 rivayetin sahih lizâtihi, bir rivayetin sahih liğayrihi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

Hırsızlık cezasının haddi, Mâide 5/38. ayetle sabittir. Ancak hırsızlığın nisâb miktarı ayette açıklanmamıştır. Âlimler bu konuda ihtilaf etmişlerdir. İhtilaf konularının ilki had cezası uygulanması için belirli bir nisâb miktarı olup olmadığıdır. Cumhura göre nisâb miktarı şarttır ve bu konuda vârid olan hadisleri²⁶⁹ delil olarak göstermişlerdir. Hasan Basrî ve Zahiriler ayetin anlamının mutlak olduğunu söyleyerek nisâb miktarının şart olmadığını söylemişlerdir. Diğer bir mesele nisabın

²⁶⁹ Buhârî, "Hudûd", 8.

miktardır. Nisabı şart koşan âlimler bunun miktarı konusunda ihtilâf etmişler ve ortaya yirmi kadar görüş çıkmıştır. Hanefiler, “El kesmeyi gerektiren hırsızlık en az on dirhem veya o kıymette bir malı çalmaktır.” demiştir. İmam Şafî ile Hicaz âlimlerine göre el kesmenin nisabı, çeyrek dinar altın veya üç dirhem gümüşür. Onlar, Hz. Âişe'nin hadisini delil gösterirler ve “Üç dirhem in kıymeti çeyrek dinardır. Çünkü Hz. Peygamber zamanında on dirhem bir dinar ederdi. Onun için diyet gümüşten on iki bin dirhem altından bin dinar alınmıştır.” demişlerdir.²⁷⁰

Câriye Zina Ettiği Zaman Elli Değnekle Dövüleceğinin Bildirilmesi

Câriyenin zina haddini bildiren iki rivayet İbn Mâce tarafından “Cariyelere Zina Suçundan Dolayı Had Cezalarının Tatbiki” babında zikredilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَ أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ عَمَارِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عُرْوَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ عَمْرَةَ بِنْتَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَتْهُ أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا زَنَّتِ الْأُمَةُ فَاجْلِدُوهَا فَإِنْ زَنَّتْ فَاجْلِدُوهَا فَإِنْ زَنَّتْ فَاجْلِدُوهَا ثُمَّ بِيَعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ وَالضَّفِيرُ الْحَبْلُ

Bize Muhammed b. Rumh haber verdi: Bize Leys b. Sa'd, Yezîd b. Ebî Hubeyb'den, o da Ammâr b. Ebî Ferve'den – Muhammed b. Müslim-, onun da Urve'den, onun da Amra bint Abdîrrahmân'dan, onun da Nebî (s.a. v)'in zevcesi Âişe (r. anha)'dan tahdis ettiğini haber verdi: Âişe (r. anha) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Câriye zina ettiği zaman onu (elli değnekle) dövünüz. Eğer (yine) zina ederse yine onu (elli değnekle) dövünüz. Sonra (tekrar) zina ederse (yine) onu (elli değnekle) dövünüz. Sonra (yine) zina ederse (tekrar) onu (elli değnekle) dövünüz. Sonra (ayıbını beyân ederek) bükülmüş bir ipe de olsa satınız.”²⁷¹

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Amra bint Abdîrrahmân → Urve → Ammâr b. Ebî Ferve → Yezîd b. Ebî Hubeyb → Leys b. Sa'd → Muhammed b. Rumh → İbn Mâce

Senedde yer alan Ammâr b. Ebî Ferve²⁷², her ne kadar Buhârî tarafından zayıf sayılmışsa da ta'dil eden münekkitlerin de olması sebebiyle rivâyetin senet açısından hasen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ebû Dâvûd “Cariyelere Zina Suçundan Dolayı Had Cezalarının Tatbiki” babında iki rivayet nakletmiştir. Birincisi mezkûr rivayet diğeri de sahâbî râvisi Ebû Hüreyre olan rivayettir.²⁷³ Ebû Hüreyre rivayeti, Buhârî²⁷⁴ ve Tirmizî²⁷⁵ tarafından da tahrir edilmiştir. Bu ve önceki hadisten çıkarılan hüküm, zina eden cariyenin cezasının celd, yâni kamçulamak olduğudur. Ebû Hüreyre rivayetinde, evlenmemiş olan cariyenin zina etmesi durumundaki cezası sorulmaktadır. Hz. Peygamber'in verdiği

²⁷⁰ İbn Hacer, *Sübü'lî's-selâm alâ Şerhi Bulûğî'l-merâm*, thk. Muhammed b. İsmâîl es-San'ânî (Riyâd: Mektebetü'l-meârif, 2006), 4/137-140.

²⁷¹ İbn Mâce, “Hudûd”, 14.

²⁷² Ammâr b. Ebî Ferve: Tebeî't-tabiîndendir. Buhârî zayıf saymış, Ukaylî Duafâ'da zikretmiştir. İbn Hibbân ise *es-Sikât*'ta adını zikretmiştir. İbn Adî “az miktarda olan rivayetlerinde münker bir şey bilmiyorum” demiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/204.

²⁷³ İbn Mâce, “Hudûd”, 14:

²⁷⁴ Buhârî, “İtk”, 17.

²⁷⁵ Tirmizî, “Hudûd”, 8.

cevapta cariyenin bekâr ve evli olmasına değinilmeden celd edilmesini emrettiği görülmektedir. Nisa Sûresi 4/24. âyette “*Cariyeler evlendirildiğinde zina edecek olurlarsa onlara hür (bekâr) kadınlara edilen cezanın yarısı gerekir.*” buyurulmaktadır. Bu durumda cariyeye bekâr olsun veya evli olsun zina yaptığında verilecek ceza elli sopa atmaktır. Bu suç tekrar ettiğinde ederse her defa aynı ceza tekrar edilir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafîî evli ya da bekâr cariyeye verilecek cezanın elli değnek olduğu hususunda ittifak halindedir. İbn Abbâs, Tâvûs, ‘Atâ ve İbn Cüreyc’in de olduğu seleften bir grup, evli olmayan köle ve cariyeye had cezası verilmez görüşündedir.²⁷⁶

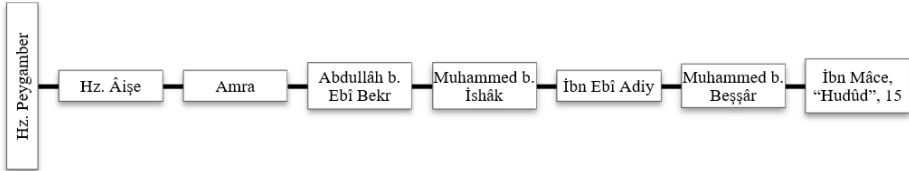
Kazf Haddi

Tarihte “İfk Hadisesi” olarak bilinen olay Hz. Âişe tarafından anlatılmış ve İbn Mâce tarafından Hudûd babında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَمْرَةَ
عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَ عُنْدِي قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمَنْبَرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ وَتَلَا الْقُرْآنَ فَلَمَّا نَزَلَ أَمَرَ
بِرَجُلَيْنِ وَامْرَأَةٍ فَضْرَبُوا حَدَّهُمْ

Bize Muhammed b. Beşşâr rivayet etti ve şöyle dedi. Bize İbn Ebî Adiy, Muhammed b. İshâk’tan, o da Abdullâh b. Ebî Bekr’den, o da Amra’dan, o da Âişe (r. anhâ)’dan şöyle rivayet etti: “Benim hakkımda ayet inince Resûlullâh minbere çıktı, bu durumumu anlattı ve Kur’ân ayetini okudu. Minberden indiğinde iki adam ve bir kadına haddin uygulanmasını emretti. Onlar kazf haddi olarak dövüldüler.”²⁷⁷

Rivayetin sened şeması şöyledir:

Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle bu rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna varılmıştır.

Kazf, iffetli bir Müslümanı zina ile suçlamaktır. Hz. Âişe’nin zina iftirasına uğraması Benî Mustalik Gazvesi sonrasında olmuştur. Sefer dönüşü Hz. Âişe’nin bir sahâbî ile beraber orduya geç katılması aslında kimsenin dikkatini çekmemiştir. Ancak münafık Abdullâh b. Übey b. Selûl’ün başlattığı dedikoduyla beraber önemli bir olay halini almış, huzursuzluklara sebep olmuştur. Hz. Âişe’nin anlatımlarıyla olaylar hadis külliyyatında yerini almıştır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in bile dedikodulara inandığını, tek çaresinin Hz. Ya’kûb gibi sabredip Allah’tan yardım dilemek olduğunu söylemiştir. Uzun bir bekleyişten sonra en-Nûr 24/11-22 ayetleri nazil olmuştur. Ayetlerde öncelikle bu çirkin iftirayı çıkarmanın büyük bir azaba uğrayacağı bildirilmektedir. İftira atmamakla beraber bu dedikodunun yayılmasında etkisi

²⁷⁶ Azîmâbâdî, *Avnû ’l-ma ’bûd*, 12/108-109.

²⁷⁷ İbn Mâce, “Hudûd”, 15.

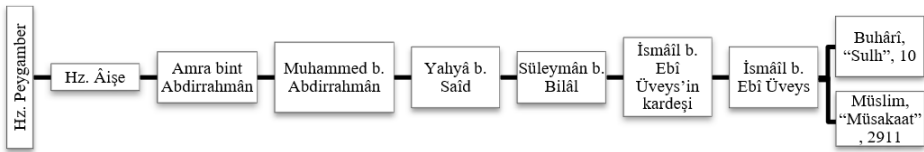
olan bir avuç insandan bahsedilmekte ve söylentileri duyup duyarsız davranan bütün Müslümanlar kınanmaktadır. Çünkü Müslümanlar bu haberi duyduklarında bu çok büyük bir iftiradır demeliydiler.²⁷⁸

Resûlullâh'ın Alacak Davasından Dolayı Çekişen İki Kişinin Sulhünü Sağlaması

Buhârî “İmam (Hasımlardan Birine veya Her İkisine) Barışmaya İşaret Eder mi?” babında ve Müslim “Borcun Bir Kısımını Hesaptan Düşmenin Müstehab Oluşu”²⁷⁹ babında sulh konusunda birer rivayet nakletmişlerdir.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي الرَّجَالِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أُمَّهُ عَمْرَةَ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَوْتَ خُصُومٍ بِالْبَابِ عَالِيَةً أَصَوَاتُهُمَا وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوِضِعُ الْآخَرَ وَيَسْتَرْفُقُهُ فِي شَيْءٍ وَهُوَ يَقُولُ وَاللَّهِ لَا أَفْعَلُ فَخَرَجَ عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَيُّنِ الْمَتَالِيِّ عَلَى اللَّهِ لَا يَفْعَلُ الْمَعْرُوفَ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَهُ أَيُّ ذَلِكَ أَحَبُّ

Bize İsmâil b. Ebî Üveys rivâyet etti ve dedi ki: Bana kardeşim Süleymân'dan; o da Yahyâ b. Saïd'den; o da Ebu'r-Ricâl Muhammed b. Abdirrahmân'dan rivâyet etti ki, annesi Amra bint Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe (r. anha)'dan işittim, şöyle diyordu: “Resûlullah (s.a.v.) kendi kapısı önünde (bir alacak davasından dolayı) hasımların yüksek sesle çekiştiklerini işitti. İki hasımdan biri (yani borçlu) ötekinden (yani alacaklıdan) borcun bir miktarını indirmesini ve alacağımı kendinden yumuşaklıkla talep etmesini istiyordu. Borç veren ise: ‘Vallahi indirme işini yapmam,’ diyordu. Bunun üzerine Resûlullah evinden bu iki hasımın yanına çıktı da: ‘Ma’rûf olan bir iyiliği işlemek üzere Allah üzerine yemin eden nerededir?’ diye sordu. Borç veren utanarak: ‘Benim yâ Resûlallah! Şimdi borçlu bunlardan hangisini arzu ederse onun olsun, dedi (ve yarı yarıya sulh oldu).”²⁸⁰ Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Rivayeti, Buhârî ve Müslim aynı sened ve aynı lafızlarla tasnif etmiştir. Tek fark Müslim'in rivayete وحديثي غير واحد من أصحابنا قالوا (Bana arkadaşlarımızdan birçok kimse rivayet etti.) diyerek başlamasıdır.

²⁷⁸ Mustafa Fayda, “İfk Hadisesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/507-509.

²⁷⁹ Müslim, “Müsakaat”, 2911.

²⁸⁰ Buhârî, “Sulh”, 10.

Senedlerde yer alan İsmâîl b. Ebî Üveys²⁸¹ ve kardeşinin²⁸² zayıf olması sebebiyle, iki rivayetin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ancak aynı manaya işaret eden farklı rivayetler bulunmaktadır.²⁸³ Bu sebeple incelenen 2 rivayet sahih liğayrihîdir.

Bu hadis Müslim'in maktû olarak rivayet ettiği on iki hadisten biridir. Kadı İyâz bu hususta şöyle söylemiştir: “Râvi (وحدثني غير واحد من أصحابنا) derse o hadis, bu ilmin âlimleri tarafından maktû, mürsel veya mu'dal değil bilakis meçhul bir kimseden rivayet gibi görülmüştür. Ebû Dâvûd bu gibi rivayetlerin mürsel, Ebû Ömer ve el-Hatîb munkatı' olduğunu söylemiştir.²⁸⁴

Nevevî, “Bu hadis başka bir tarikten sabit olmasa onunla ihticâc olunamazdır. Ama başka tarikten gelmiştir. Buhârî onu, İsmâîl b. Ebî Üveys'den rivayet etmiştir. Müslim ‘birçok kimseler’ sözü ile Buhârî ve başka kimseleri kast etmiş olabilir. Müslim İsmâîl b. Ebî Üveys'den ‘Hacc’ ve ‘Cihâd’ kitabında vasıtasız olarak rivayet etmiştir.” açıklamasını yapmıştır.²⁸⁵

Mühelleb bu hadis “alacaklıya nazik davranmaya ve ona ihsanda bulunmaya işaret eder.” demiştir.²⁸⁶ Mezkûr rivayet sahabenin Hz. Peygamber'in bir işaretine bakarak hemen onu uyguladıklarına ve çokça hayır işlemeye eğilimli olduklarına delildir. Aynı zamanda sâlih iş yapmamaya yemin etmek yasaklanmış ve borçlunun alacaklıdan biraz indirim yapma isteğinin caiz olduğu söylenmiştir.²⁸⁷

Velâ Hakkı

Resûlullâh'ın Hz. Âişe'ye, Berîre'yi satın almasını ve velâ hakkının ancak hürriyete kavuşturan kimseye ait olduğunu bildirdiği rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ بَرِيرَةَ جَاءَتْ تَسْتَعِينُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَتْ لَهَا إِنْ أَحَبَّ أَهْلُكَ أَنْ أُصَبَّ لَهُمْ ثَمَنُكَ صَبَّةً وَاحِدَةً فَأَعْتَقِكَ فَعَلْتُ فَكَرَرْتُ بَرِيرَةَ ذَلِكَ لِأَهْلِهَا فَقَالُوا لَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ وَلَاؤُكَ لَنَا قَالَ مَالِكٌ قَالَ يَحْيَى فَرَعَمْتُ عَمْرَةَ أَنَّ عَائِشَةَ دَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ اشْتَرِيهَا وَأَعْتِقِهَا فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ

Bize Abdullâh b. Yûsuf rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Mâlik, Yahya b. Saîd'den; o da Amra bint Abdirrahmân'dan haber verdi: Berîre yardım istemek için müminlerin annesi Âişe (r. anha)'ya geldi. Âişe ona: 'Eğer sahiplerin isterse, senin mükâtebe bedelini bir defada onlara ödeyeyim ve seni âzâd edeyim, bunu yapayım.' dedi. Berîre bu teklifi sahiplerine anlattı. Onlar: 'Hayır, razı olmayız; ancak velâ hakkının bize ait olması şartı ile kabul ederiz.' dediler. İmam Mâlik geçen senetle dedi ki: Yahyâ şöyle dedi: "Amra şöyle dedi: Âişe bunu Resûlullah'a anlattı. Bunun üzerine

²⁸¹ İsmâîl b. Ebî Üveys: İbnü Abdillâh b. Abdillâh b. Üveys. Ahmed b. Hanbel "lâ be'se bihi", Ebû Hâtîm "mahallühü's-sıdk (böylesine sâdik denebilir)", Nesâî "daifun (zayıftır)" demiştir. Bk. Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/392; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/644.

²⁸² İsmâîl b. Ebî Üveys'in kardeşi: Ebû Bekr Abdülhamîd b. Abdillâh b. Abdillâh b. Üveys, İbn Maîn "sika", Nesâî "daifun (zayıftır)" ve Darâkutnî "hüccet" olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/644.

²⁸³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/308.

²⁸⁴ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 20/435.

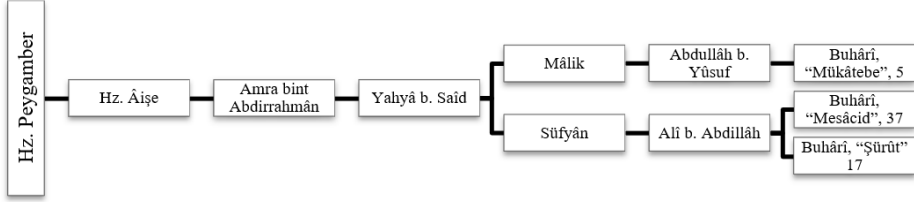
²⁸⁵ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 10/219.

²⁸⁶ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 8/97; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 10/219.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/309; Bk. Buhârî, "Sulh" ve Müslim, "Müsakaat".

Resûlullah (s.a.v.), Âişe'ye: 'Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Şüphesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye aittir,' buyurdu."²⁸⁸

Senedler bir araya getirildiğinde şu tablo oluşmaktadır:

Amra rivayetleri Hz. Âişe'den almış, kendisinden de Yahyâ b. Saîd nakletmiştir. Mesâcid ve Şürût kitaplarında aynı sened ile yer almıştır. Metinde tahrir edildiği bâbın başlığına uygun olarak lafız farklılıkları vardır. Şürût²⁸⁹ rivayeti “*تَمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ فَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ فَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلَيْسَ لَهُ وَإِنْ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً فَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ*” ibaresi ile tahrir edilmiştir. Senedlerinde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle mükâtebe ile ilgili 3 rivayetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu rivayetin muhtelif tariklerini Buhârî, “Zekât”, “Itk”, “Mükâtebe”, “Hibe”, “Büyü”, “Ferâiz”, “Talâk”, “Şürût”, “Et’ime” ve “Keffârât-i Eymân” kitaplarında farklı râvilerden tahrir etmiştir. Velâ, âzat ettiği köle veya cariye mirasçı olmak demektir. Bir köle veya cariye kazancı konusunda hürriyetine kavuşturmaya da mükâtebe denilir. Mükâtebe, sahibi ile köle veya cariye arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya mükâtebe denilmesinin sebebi iki tarafın da sözleşme yazmış olmasındandır. Bu yazılı anlaşmaya mükâtebe denilmesinin sebebi, kölenin borcunu taksitle ödemesi sebebiyle de olabilir. Çünkü köle veya cariye kitabet bedelini çalışıp kazanarak taksitle ödeyecektir. Mükâtebe anlaşması yapan köle veya cariye, anlaşmanın tamamlanmasından sonra hür olur. Artık kazandığı kendisindir. Fakat tam hürriyetine kavuşması ancak kendisi için belirlenen değeri sahibine ödedikten sonra olur.²⁹¹

İslâm, insan saygılığına ve hürriyetine önem vererek eski zamanlardan beri olan kölelik kurumunu kaldırmak için hayatın gerçekliğine uygun olarak birtakım tedbirler almıştır. Mükâtebe, Câhiliye döneminde bilinen uygulamalardan biridir. “*Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin kendilerinde hayır görürseniz tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan onlara da verin*”²⁹² âyeti ile hürriyetine kavuşmak isteyen câriye kölelerin mükâtebe taleplerinin kabul edilmesi ve bu bedeli ödemelerine yardımcı olunması emredilmiştir. Mükâtebe, ilk

²⁸⁸ Buhârî, “Mükâtebe”, 5.

²⁸⁹ Buhârî, “Şürût” 17.

²⁹⁰ Buhârî, “Mesâcid”, 37.

²⁹¹ Aynî, ‘*Umdeü'l-kârî*, 13/166; Fahrettin Atar, “Mükâtebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/531-533.

²⁹² en-Nûr 24/33.

aşamada kölelere ekonomik hayatta hür kimseler gibi hareket etme imkânı vermiştir. Hz. Peygamber, çeşitli vesilelerle köle âzadını teşvik etmiş²⁹³, mükâtebe sözleşmesi yapan bazı kölelerin kitâbet bedelini temin etmeleri için yardımcı olmuştur. Mükâtebe sözleşmesi yapan ilk köle Ebû'l-Müemmil'in kitâbet bedeli Hz. Peygamber'in teşvikiyle sahabe tarafından karşılanmıştır. Mezkûr rivayette geçtiği üzere, ilk mükâtebe sözleşmesi yapan câriye olduğu belirtilen Berîre'nin kitâbet bedeli Hz. Âişe tarafından ödenmiştir.²⁹⁴

Resûlullâh'ın Namaza Sübhâneke Duası ile Başlaması

Resûlullâh'ın namaza ne okuyarak başladığını haber veren rivayet Tirmizî tarafından “Tekbirden Sonra Ne Okunacağı” babında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ وَبِحَيْبِ بْنِ مُوسَى قَالَ أَحَدُنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرَّجَالِ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا عَيْرُكَ

*Bize el-Hasan b. Arafe ve Yahyâ b. Mûsâ rivayet ve o ikisi dedi ki: Bize Ebû Muâviye, Hârise b. Ebî'r-Ricâl'dan, o da Amra'den, o da Âişe'den rivayet etti. Âişe (r. anha) şöyle dedi: “Resûlullâh (s.a.v.) namaza başladığında şöyle derdi: “Sübhâneke Allâhümme ve bihamdik ve tebaârikesmük ve teâlâ ceddük velâ ilâhe ğayrük.”*²⁹⁵

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Hârise b. Ebî'r-Ricâl → Ebû Muâviye → el-Hasan b. Arafe ve Yahyâ b. Mûsâ → Tirmizî

Senedde yer alan Amra'nın torunu olan Hârise b. Ebî'r-Ricâl²⁹⁶ için münekkidler ittifakla zayıf olduğunu söylemiştir. Bu sebeple bu rivayet zayıftır. Fakat sahih olan diğer hadisler vesilesi ile sahih liğayrihî mertebesine yükselmiştir.

Resûlullâh'ın namaza Sübhâneke ile başlaması ile ilgili rivayet Ebû Dâvûd tarafından Hz. Âişe'den Ebû'l-Cevzâî'nin²⁹⁷ nakli ile tasnif edilmiştir. Ayrıca rivayet, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî tarafından Ebû Saîd el-Hudrî'den²⁹⁸ nakledilmiştir.

Bu rivayet Şâfîî, Hanbelî ve Hanefî âlimlerine göre namazda Sübhâneke duasını okumanın sünnet olmasının delillerindedir. Rivayette ifitâh duası da denilen Sübhâneke duasının namazın başında, metindeki kelimelerle okunabileceğine işaret edilmektedir.²⁹⁹

²⁹³ İbn Mâce, “İtk”, 3; Tirmizî, “Fedâ'ilü'l-cihâd”, 20.

²⁹⁴ İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, 5/196; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 13/166; Atar, “Mükâtebe”, 432.

²⁹⁵ Tirmizî, “Salât”, 179.

²⁹⁶ Hârise b. Ebî'r-Ricâl (ö. 148): İsmi Muhammed b. Abdirrahmân Medenî olup tebei't-tâbiündendir. Onun için Ahmed b. Hanbel “daîf, leys bi şey”, Yahyâ b. Maîn “daîf, sika değildir”, Ebû Zûr'a “daîf, vâhin (zayıf bir râvidir)” ve Ebû Hâtim “daîfü'l-hadis, münkerü'l-hadis” demiştir. Bk. İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/470; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/445; Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 1/313-314.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 122.

²⁹⁸ Müslim, “Salât, 399; Nesâî, “Sıfatü's-salât”, 18; Ebû Dâvûd, “Salât”, 122; Tirmizî, “İkâmetü's-salât”, 1.

²⁹⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 2/46-47.

Resûlullâh'ın Sabah Namazından Sonra İtikâfa Girmesi

Resûlullâh'ın itikâfa sabah namazından sonra girdiğini haber veren rivayet Tirmizî tarafından tahrir edilmiştir:

حَدَّثَنَا هَنَّادٌ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُعْتَكِفَ صَلَّى الْفَجْرَ ثُمَّ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ

Bize Hennâd rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Ebû Muâviye, Yahyâ b. Saîd'den, o da Amra'den, o da Âişe (r. anha)'dan rivâyet etti. O: "Resûlullâh (s.a.v.) itikâf edeceğinde Ramazan'ın son on gününün ilk gecesinde önceki sabah namazını kılar ve itikâf edeceği yere girerdi." demiştir.³⁰⁰

Hz. Peygamber → Âişe → Amra → Yahyâ b. Saîd → Ebû Muâviye → Hennâd → Tirmizî

Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyetin senet açısından sahihtir. Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. İbrahim gibi ilim adamları bu rivayet ile amel etmiş ve "itikâf yapacak kimse sabah namazını kılar ve itikâf edeceği yere girer." demiştir. Süfyân es-Sevrî ve Mâlik b. Enes ise "itikâf yapacak kimse itikâfa girmek istediği geceden önce itikâf edeceği yere girmeli ve o kimse oradayken güneş batmalıdır" demiştir.³⁰¹

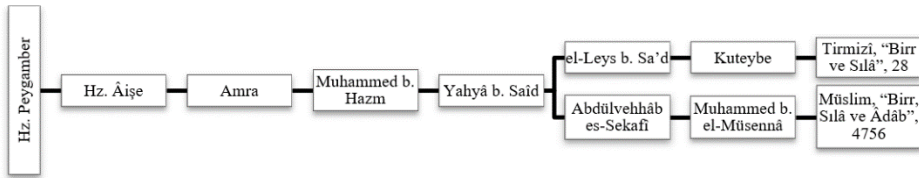
Komşu Hakkı

Hz. Peygamber'in komşuluk hakkının ne kadar değerli olduğunu haber verdiği rivayetler Tirmizî ve Müslim³⁰² tarafından nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ هُوَ ابْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورُنِي

Bize Kuteybe rivayet etti. (Dedi ki:) Bize el-Leys b. Sa'd, Yahyâ b. Saîd'den, o da Ebû Bekr'den -ki o Muhammed b. Amr b. Hazm'dır-, o da Amra'dan, o da Âişe (r. anha)'dan şöyle rivayet etti. "Resûlullâh (s.a.v.) 'Cebrail komşuluk haklarını o kadar çok tavsiye etti ki ben komşuyu komşuya varis kılacağını sandım.' buyurdu."³⁰³

Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden de Muhammed b. Hazm nakletmiştir. Müslim "أنه ليورثه" farkı ile rivayet etmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin

³⁰⁰ Tirmizî, "Savm", 71.

³⁰¹ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen-i't-Tirmizî*, thk. Muhammed Nâsırü'd-dîn el-Bânî (Riyâd: Mektebetü'l-meârif, 1417/1997), 3/157.

³⁰² Müslim, "Birr, Silâ ve Âdâb", 4756:

³⁰³ Tirmizî, "Birr ve Silâ", 28.

sika olması sebebiyle komşu hakkının değerini anlatan 2 rivâyetin senet açısından sahihtir.

Bu rivayette komşu hakkının çok büyük olduğu ve komşuya ihsanda bulunmanın fazileti anlatılmaktadır.³⁰⁴ Komşuluk, insanların sosyal bir varlık olması sebebiyle toplum halinde yaşamalarının zorunlu bir sonucudur. İnsanın tek başına yaşaması mümkün olmadığına göre çevresinde komşuların olması kaçınılmaz olacaktır. “Allah'a ibadet edin. O'na hiçbir şeyi eş (ve ortak) tutmayın. Anaya-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolda kalmışa, sağ ellerinin mâlik olduğu kimselere (kölelerinize) iyilik edin. Allah kendini beğenen ve dâima böbürlenlen kimseyi sevmez.”³⁰⁵ ayeti ile Müslümanlara, akraba olsun olmasın bütün komşulara iyi davranılması emredilmiştir. Hz. Peygamber çeşitli vesilerle komşuluk ilişkilerine vurgu yapmış, “Komşusu, zarrından emin olmayan kimse cennete giremez.”³⁰⁶ buyurmuştur. “Ev alma, komşu al” atasözü de komşuluk ilişkileri açısından manidar bir sözdür.

Kâbe'ye Kurban Göndermeyen Haccını Umreye Çevirebilir

Hz. Âişe'nin Veda haccı senesi Hz. Peygamber ile yaptıkları yolculuk ile ilgili olan rivayet Nesâî tarafından tahrir edilmiştir.

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ يَحْيَى عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَا نُرَى إِلَّا أَنَّهُ الْحَجُّ فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ أَنْ يُقِيمَ عَلَى إِحْرَامِهِ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ أَنْ يَجِلَّ

Bize Amr b. Alî haber verdi. Dedi ki: Bize Yahyâ b. Yahyâ Amra'dan, o da Âişe (r. anha)'dan rivâyet etti. Âişe (r. anha) şöyle dedi: “Resûlullâh (s.a.v) ile birlikte hac için yola çıkmıştık. Mekke'ye yaklaşınca Resûlullâh (s.a.v) yanımda kurban getirip Kâbe'ye gönderenlerin ihramlı olarak kalmalarını, kurbanı olmayanların da ihramdan çıkmalarını emretti.”³⁰⁷

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Amra → Yahyâ b. Saîd → Amr b. Alî → Nesâî

Senede yer alan râvilerin sika olması sebebiyle bu rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna varılmıştır.

Küsûf Namazı Günü

Amra'dan nakledilen Hz. Peygamber'in zamanında güneş tutulmasının yaşandığı gün meydana gelen olayların anlatıldığı uzun hadis Nesâî³⁰⁸ tarafından beş, Buhârî³⁰⁹ tarafından iki, Müslim³¹⁰ tarafından bir sened ile tahrir edilmiştir. Hz. Âişe'nin anlatımıyla rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ يَهُودِيَّةً جَاءَتْ تَسْأَلُهَا فَقَالَتْ أَعَادَكَ اللَّهُ مِنْ عَذَابِ الْفَجْرِ فَسَأَلْتُ عَائِشَةَ رَسُولَ اللَّهِ

³⁰⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, 2/176.

³⁰⁵ Nisa:4/356.

³⁰⁶ Müslim, “İman”, 73.

³⁰⁷ Nesâî, “Hac”, 77.

³⁰⁸ Nesâî, “Küsûf”, 12.

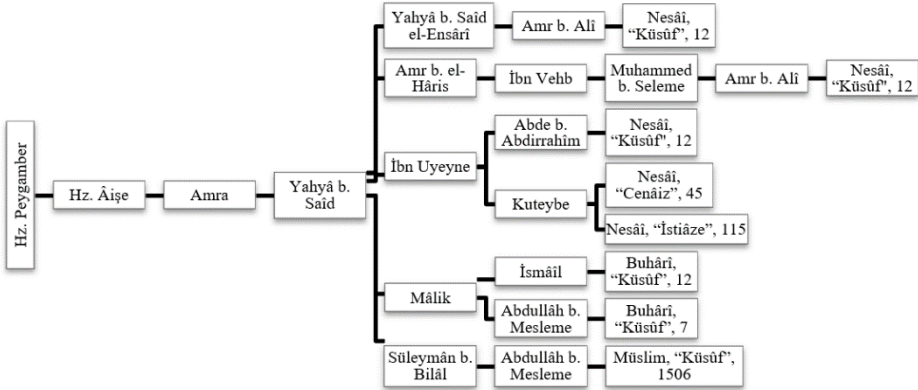
³⁰⁹ Buhârî, “Küsûf”, 7. Metin aynı sened farklıdır.

³¹⁰ Müslim, “Küsûf”, 1506

صلى الله عليه وسلم أَيْعَذَّبُ النَّاسَ فِي قُبُورِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَائِدًا بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم دَاتَ عِدَاةَ مَرْكَبًا فَكَسَفَتْ الشَّمْسُ فَرَجَعَ ضَحَى فَمَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بَيْنَ ظَهْرَانِي الْحَجَرِ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَقَامَ النَّاسُ وَرَاءَهُ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ فَسَجَدَ سَجْدًا طَوِيلًا ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ وَهُوَ دُونَ السُّجُودِ الْأَوَّلِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَتَعَوَّدُوا مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ

Bize İsmâil şöyle rivayet etti: Bana Mâlik, Yahyâ b. Saîd'den, o da Amra bint Abdirrahmân'dan, o da Âişe (r. anha)'dan şöyle rivayet etti: "Benden bir şey istemeye gelen bir Yahudi kadın 'Allah seni kabir azabından korusun' dedi. Âişe Resûlullâh (s.a.v)'e, 'Ey Allah'ın Resûl'ü! İnsanlara kabirde azap ediliyor mu?' diye sordu. Resûlullâh (s.a.v) 'Bundan Allah'a sığınırım.' dedi. Sonra seher vakti bir binite bindi. Ardından Güneş tutulmuştu. Kuşluk vakti döndü ve hanımlarının odalardan geçti. Sonra (mescidde) kalktı ve namaza durdu. İnsanlar da arkasında namaza durdular. Resûlullâh uzun bir kıyam ardından uzun bir rükû' yaptı. Sonra rükû'dan doğrulup ilk kıyamdan kısa olan uzunca bir kıyam daha yaptı. Sonra ilk rükûdan kısa olan uzunca bir rükûya eğildi. Sonra rükûdan doğruldu ve uzun bir secde yaptı. Sonra kıyama kalktı ve yine önceki kıyamdan kısa olan uzun bir kıyam yaptı. Sonra yine ilk rükûdan kısa olan uzun bir rükû yaptı. Sonra tekrar uzun bir kıyam yaptı. Bu kıyam da ilk kıyamdan kısaydı. Sonra yine ilk rükûdan daha kısa olan uzun bir rükû yaptı. Sonra ilk secdelerden kısa olan bir secde yaptı. Namazdan çıktı. Sonra Resûlullâh Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra onlara kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti."³¹¹

Rivayetlerin senedleri bir araya getirildiğinde şu şema oluşmaktadır:

Amra rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden Yahyâ b. Saîd nakletmiştir. Rivayetini Yahyâ ile intişar ettiği görülmektedir. Nesâî aynı sened ve lafızla rivayeti Cenâiz³¹² ve İstiâze³¹³ kitaplarında "Resûllâh'ın Kabir Azabından Allah'a Sığınma-

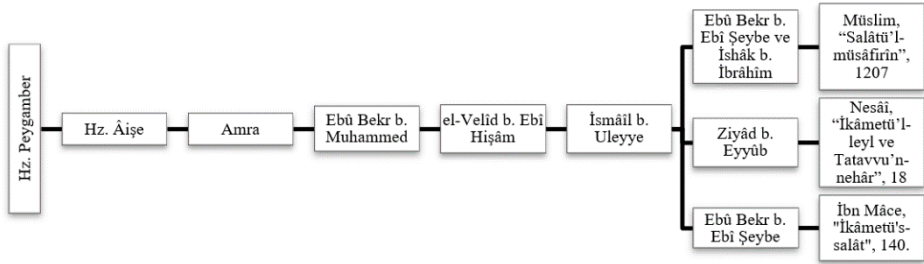
³¹¹ Buhârî, "Küsûf", 12.

³¹² Nesâî, "Cenâiz", 45.

Hız. Peygamber'in nafilc namazını oturarak kıldığını Hz. Âişc'den Amra rivayetini Müslim, Nesâi³¹⁵ ve İbn Mâce³¹⁶ tahrîc etmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ عَنِ الْوَالِدِ بْنِ أَبِي هِشَامٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ وَهُوَ قَاعِدٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ قَدْرَ مَا يَقْرَأُ إِنْسَانٌ أَرْبَعِينَ آيَةً

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve İshâk b. İbrâhîm rivayet etti. Ebû Bekr dedi ki: İsmâîl b. Uleyye, el-Velîd b. Ebî Hişâm'dan, o da Ebû Bekr b. Muhammed'den, o da Amra'dan, o da Âişc'den rivayet etti. Âişc (r. anha) şöyle dedi: "Resûlullâh (s.a.v) nafilc namazlarında kıraati oturduğu yerden okurdu. Bir insanın kırk ayet okuyabileceği kadar bir zaman kalınca kalkıp rûkû' yapardı."³¹⁷ Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Rivayetleri Amra Hz. Âişc'den almış, ondan da Ebû Bekr b. Muhammed nakletmiştir. Üç rivayette lafız farkı yoktur ve sadece senedlerde birer râvi farkı vardır. Hz. Peygamber'in nafilc namazları otuarak kıldığını haber veren 3 rivayet senet yönünden sahihtir.

Bu ve diğcr pek çok rivayet ile Hz. Peygamber'in nafilc namazları otuarak kıldığını anlaşılmaktadır. Bu rivayetten çıkarılan hükümler şöyledir: Ayakta durabildiği hâlde nafilc namazları otuarak kılmak ittifak ile caizdir. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şafî'ye göre nafilc namazların bir rekâtının yarısını ayakta yarısını otuarak kılmak caizdir. Bu konuda namaza ayakta başlayıp sonra oturmak ile önce otu-
rup sonra kalkmak arasında bir fark yoktur. Selefden bazıları, bunu caiz görmemiş-
se de bu konuda hata etmişlerdir. Hatta Hanefiler ve Mâlikiler'den İbnü'l-Kâsım'ın
da içlerinde olduğu cumhura göre ayakta kılmaya niyet edip sonradan otuarak
kılmak caizdir. Gece namazında kıraati uzun tutmak efdaldır. Hanefî ve Şafî'lere
göre kıraati kısa bile tutsa, kıyâmı uzatmak, çok rûkû ve secde yapmaktan efdaldır.
Nafilc namaza ayakta niyet edilse bile onu ayakta bitirmek şart olmadığı gibi, otu-
rak başlanıldığı halde otuarak bitirmek şart değildir.³¹⁸

³¹⁵ Nesâi, "İkâmetü'l-leyl ve Tativvü'n-nehâr", 18

³¹⁶ İbn Mâce, "İkâmetü's-salât", 140.

³¹⁷ Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 1207.

³¹⁸ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, 6/11-13.

5.1.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Amra bint Abdîrrahmân'ın hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayıları; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Hoca Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Hız. Âişe	127
Ümmü Hişâm (Kız kardeşi)	4
Habîbe bint Sehl	2
<u>Râvi Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Yahyâ b. Saîd	45
İbn Şihâb	37
Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr (Yeğenin oğlu)	15
Muhammed b. Abdîrrahmân el-Ensârî (Kardeşi)	8
Ebû'r-Ricâl Muhammed b. Abdîrrahmân (Oğlu)	3
Abdullâh b. Ebî Bekr'in babası	4
Urve b. Zübeyr	7
Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm (Yeğeni)	7
Sa'd İbn Sa'd	1
Süleymân b. Yesâr	4
Hârîse b. Ebî'r-Ricâl (Torunu)	1
Abdurrahmân b. el-Kâsım'ın babası	1

Urve b. Zübeyr, Amra ile hadis rivayet ettiği gibi talebesi olarak da ondan hadis rivayet etmiştir. Râvi İbn Şihâb, Amra ve Urve'den beraber de hadis nakletmiştir.

Rivâyetlerin naklinde aile ilişkilerinin oynadığı rol bilinmektedir. Kadınların rivayet alması ve onlardan nakledilmesi söz konusu olduğunda, aile isnadlarının önemi daha çok göze çarpmaktadır. Amra bint Abdîrrahmân nakilli rivâyetlerde aile bireylerinin rolü görülmektedir.

5.1.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Amra bint Abdîrrahmân'ın 'ın rivâyetlerinin konularına göre tasnifi ve rivâyet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kitap	Tahâret	Havız	Salât	'Cuma	Cenâiz	Savm	Hac	Udhıye	Hudûd	Nikâh	Talâk	İtikâf	Küsûf	Tevhîd	Sulh	Şehâdât	Mükâtebe	Müsakât	Meğâzi	'Radâ	Şürût	Birr ve Sıla	Mesâcid	İstiâze	'Tatawu	Salâtümüsâfirîn	
Buhârî	1	3		3		5	1	1	1			5	1	1	1	1	1		1		1		1				
Müslim		2	2	2	2	3		3					1					1		3		1				3	
Ebû Dâvûd	3		4		2	1	3	1		1	1																
İbn Mâce	1		1				1		2	1																	
Nesâî	5	3	4		2		3	1	2	3	1		3										1	1	1		
Tirmizî	1		3			2			1											1		1					

Amra rivâyetlerinin Kütüb-i Sitte'de kitaplarına göre tasnifinde; Hac 15, Salât 17, Salâtü'l-müsâfirîn 3, Hayız 6, Tahâret 10, Cenâiz 9, İ'tikâf 5, Cuma' 2, Savm 3, Udhıye 3, Hudûd 32, Nikâh 6, Talâk 2, Kusûf 5, Meğâzi 1, Radâ' 4, Müsakaât 1, İstiâze 1, Tatavvu' 1, Birr ve Sıla 1, Mesâcid 2, Tevhîd 1, Sulh 1, Şehâdât 1, Şürût 1 ve Mükâtebe 1 olmak üzere toplam 26 babda oldukları tespit edilmiştir. Rivâyetlerin iman, ibadet, muâmelât ve ukûbâta dair konularda olduğu görülmüştür.

Amra'nın Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 28, Müslim'de 24, Ebû Dâvûd'da 16, İbn Mâce'de 7, Nesâî'de 49 ve Tirmizî'de 9 olmak üzere 133 olarak tespit edilmiştir. Bu rivâyetlerin 126 tanesi merfû, 6 tanesi mevkuf, 1 tanesi maktûdur. Rivâyetlerin 121 tanesi sahih lizâtihi, 10 tanesi sahih liğayrihi, 2 tanesi hasendir.

5.2. Âişe bint Talha (ö. 101/719)

Hiz. Âişe'nin yeğeni olan Ümmü İmrân Âişe bint Talha b. Ubeydillâh et-Temîmiyye'nin babası Talha b. Ubeydullah, annesi Hz. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm'dür. Orta yaşlı tâbiî tabakasındadır.³¹⁹

Âişe, teyzesi Hz. Âişe'den rivâyet etmiştir. Kendisinden Talha b. Abdullâh b. Abdîrrahman b. Ebî Bekir, erkek kardeşinin oğlu Talha b. Yahyâ, diğer kardeşinin

³¹⁹ Râvilerin tabakaları için bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 15.

oğlu Muâviye b. İshâk, Ata' b. Ebî Rebah, Habîb b. Ebî Amra ve Minhâl b. Amr gibi kimseler rivayet etmişlerdir.³²⁰

Âişe hakkında Yahyâ b. Maîn, “sika ve hüccettir”; İclî, “Medineli güvenilir bir tâbîdir”; Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, “İnsanlar ondan edep ve fazilet sahibi olması sebebiyle hadis nakletmişlerdir”, İbn Hacer de “sika” demişlerdir.³²¹ İbn Hibbân onu “*es-Sikât*” adlı eserinde zikretmiştir.³²²

İlk olarak Hz. Ebû Bekir'in torunu Abdullâh b. Abdurrahman'la evlendi. Bu evlilikten İmrân, Abdurrahman, Ebû Bekir ve Talha adında dört oğlu ve Nefîse isminde bir kızı oldu. Abdullâh b. Abdurrahman vefatı üzerine Mus'ab b. Zübeyr, onun vefatından sonra da Ömer b. Ubeydullah ile evlendi.³²³

5.2.1. Âişe bint Talha'nın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Âişe bint Talha'dan nakledilen rivayetler şu 10 konu başlığı altında toplanmıştır: Hays Yemeği, Kadınların Cihâdı Mebrûr Bir Hacdır, Hz. Peygamber'in Ensar'dan Bir Çocuğun Cenazesine Çağırılması, Hz. Fâtıma'nın Babasına Benzemesi, Kadınların Saç Örgülerini Çözmeden Gusletmesi, Hz. Peygamber'in Üsâme'ye Olan Muhabbeti, Hz. Peygamber'in Hanımlarından Zeyneb'in Fazileti, İhrama Girmeden Sürülen Kokulu Maddelerin İhramlı İken Akması, Resûlullâh'ın Hanımlarından Birine Akabe Cemresi'ni Geceden Gelip Taşlamasını Söylenmesi ve Orada Kalmasını Emretmesi ve Sevabı En Çabuk Olan Hayır.

Ortak rivayetler şema ile gösterildikten sonra varsa lafız farklılıkları ifade edilmiştir. Daha sonra şerh ve fıkıh kitaplarında rivayet hakkında bulunan bilgiler derlenmiştir.

Hays Yemeği

“Hz. Peygamber'in hanımlarına yiyecek bir şey var mı diye sorması ve aldığı hayır cevabı üzerine oruçlu olduğunu söylemesi, bir başka zaman yiyecek bir şey sorduğunda hays yemeği olduğunu öğrenip oruçlu olduğunu söylemesine rağmen bu yemeği yediği” konusu Âişe bint Talha'dan nakledilmiştir.

وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فَضِيلُ بْنُ حُسَيْنٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَأْتِ يَوْمَ يَا عَائِشَةُ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ قَالَ فَإِنِّي صَائِمٌ قَالَتْ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَهْدَيْتُ لَنَا هَدِيَّةً أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ قَالَتْ فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْدَيْتِ لَنَا هَدِيَّةً أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ وَقَدْ حَبَأْتُ لَكَ شَيْئًا قَالَ مَا هُوَ قُلْتُ حَيْسٌ قَالَ هَاتِيهِ فَجِئْتُ بِهِ فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ قَدْ كُنْتُ أَصْبَحْتُ صَائِمًا

Bize Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvâhid b. Ziyâd rivayet etti. (Dedi ki): Bize Talha b. Yahyâ b. Ubeydillah rivayet etti. (Dedi

³²⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 11/433; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/158; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/681-682.

³²¹ İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-sikâh min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadis ve mine'd-du'afâ' ve zikru mezâhibihim ve ahlâbihim*, thk. Abdülâlim Abdülâzîm el-Bestevî (Medine: Matbaâtü'l-Medine, 1985), 2/455; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/158; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/682; a. mlf., *Takribü't-Tehzîb*, 667.

³²² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/289.

³²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/158.

”فَقَالَ إِذَا أَفْطِرُ الْيَوْمِ وَقَدْ فَرَضْتُ الصَّوْمَ“ ve ”تُطْعِمِيهِ“; ”قَالَ قَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا“; ”إِذَا أَصَوْمُ“ farkları vardır.

Müslim’in senedlerinde yer alan Talha b. Yahyâ³²⁹ için her ne kadar Buhârî münker ifadesini kullanmışsa da diğer münekkidler tarafından cerh edilmediği görülmüştür. Yapılan bu inceleme neticesinde senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle bu rivâyetin, senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Nesâî’nin bir senedinde “(Bir adam)” olarak yer alan kişinin diğer senedlerin bir araya getirilmesiyle Talha b. Yahyâ olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bu inceleme neticesinde senedde yer alan Simâk b. Harb’in³³⁰ zayıf olması sebebiyle bu rivâyetin, senet açısından zayıf olduğu neticesine ulaşılmıştır. Toplamda 10 olan “Hays Yemeği” rivayetlerinin dokuz tanesinin sahih li zâtihî, Simâk rivâyetinin zayıf olmakla beraber diğer rivayetler vesilesi ile sahih li gayrihî olduğu tespit edilmiştir.

“Hz. Peygamber’in hanımlarına yiyecek bir şey var mı? diye sorması, aldığı hayır cevabı üzerine oruçlu olduğunu söylemesi, bir başka zaman yiyecek bir şey sorduğunda hays yemeği olduğunu öğrenip oruçlu olduğunu söylemesine rağmen bu yemeği yediği” konusu Kütüb-i Sitte eserlerinde Nesâî’de 5, Tirmizî’de 2 ve Ebû Dâvûd’da 1, Müslim’de 1 ve İbn Mâce’de 1 rivayet olarak yer almaktadır. Rivayetler birbirini tefsir etmektedir. Tirmizî Savm 35 ve Nesâî Savm 66. rivayetlerde sadece “Hz. Peygamber’in hanımlarına yiyecek bir şey var mı? diye sorması, aldığı hayır cevabı üzerine oruçlu olduğunu söylemesi” kısmı tasnif edilmiştir.

Hays, hurmaya yağ ve keş karıştırılarak yapılan bir yemektir. Bu rivayet nafiye oruca gündüz zevalden önce niyetlenmeyi caiz görenlerin delillerindedir. Zevalden önce niyetlenmeyi caiz görmeyenler ise hadisi te’vil etmiş ve Hz. Peygamber’in oruca geceden niyet ettiğini fakat oruç tutamayacağını anlayınca; ”هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ“ (Yiyecek bir şeyiniz var mı?)” diye sorarak orucunu bozmak istediğini söylemişlerdir. Nevevî bu te’vilin fasit olduğunu söylemiştir.

Şâfî’lere göre nafiye orucu bozmak caizdir. Çünkü kişi böyle bir oruca başlamaya niyet etmek ve oruca devam etmek konusunda muhayyerdir. Ahmed b. Hanbel ve İshâk’ın da görüşü böyledir. Ebû Hanife, İmam Mâlik, Hasan Basrî, Medhûl ve İbrâhîm en-Nehâî’ye göre nafiye orucu bozmak caiz değildir. Özürsüz bozulduğu takdirde kazası lâzım gelir.³³¹

Kadınların Cihâdi Mebrûr Bir Hacdır

Kadınlara savaşa katılmanın farz olmadığını bildiren rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَرَى الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْعَمَلِ أَفَلَا نُجَاهِدُ قَالَ لَكِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ حَجٌّ مُبْرُورٌ

Bize Müsedded rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Hâlid rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Habîb b. Ebî Amra, Âişe bint Talha’dan, o da Ümmü’l-mü’minîn Âişe (r. anha)’dan rivâyet etti. “Âişe (r. anha) dedi ki: ‘Yâ Resûlallâh! Biz (Kur’an’da) cihâdi en fazi-

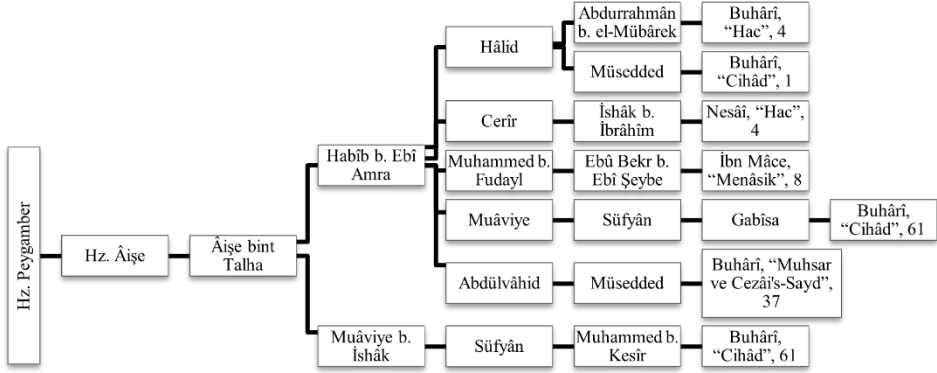
³²⁹ Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 2/244.

³³⁰ Zehebî, *Siyeru’l-Âlami’n-nübelâ*, 5/289.

³³¹ Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî*, 8/35.

letli amel görüyoruz. Biz cihâda çıkamaz mıyız?’ diye sordu. Rasûlullah (s.a.v): ‘Fakat (siz kadınlar için) cihâdın en faziletlisi mebrûr (yâni makbul) hacdır,’ buyurdu.”³³²

Senedler bir araya getirildiğinde oluşan tablo şöyledir:

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e en faziletli ibadet olan cihâda kadınların katılıp katılmayacağını sorması üzerine kadınların cihâdının mebrûr bir hacdir karşılığını vermesi, Buhârî³³³, Nesâî³³⁴ ve İbn Mâce³³⁵ tarafından Hac/Menâsik, Cihâd ve Muhsar kitaplarında tasnif edilmiştir. اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجِهَادِ (Ben Nebî (s.a.v)'den cihâda gitmek için izin istedim)³³⁶ şeklinde yer alırken diğer rivayetlerde Hz. Âişe'nin soru sorduğu görülmektedir. Yine aynı rivayette Hz. Peygamber حَجٌّ مَبْرُورٌ cevabını verirken diğer rivayetlerde حَجٌّ مَبْرُورٌ cevabını vermiştir. Kadınların cihâdının mebrûr bir hac olduğunu bildiren 7 rivayet incelenmiş olup hepsinin sahih olduğu tespit edilmiştir.

“Mebrûr”, kabul olunmuş demektir. Rivayetlerde hem haccın fazileti ortaya konulmakta hem de Hz. Âişe'nin sorusuna cevap verilmektedir. Hac, nefis ve şeytanla mücadele anlamı taşıdığı için Hz. Peygamber, onu cihâd olarak adlandırmıştır. Ayrıca en faziletli ibadetin, cihâd olduğu vurgulanmaktadır.³³⁷

Müslüman, ibadet hayatı ve iman ile sürekli cihâd yaşamaktadır. Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: “Ey Allah'ın Resûlü, kadınlara cihad var mı? dedim. Resûlullâh şöyle buyurdu: ‘Evet, onlara çarpışmasız cihad vardır: Hac ve umre.’ buyurdu.”³³⁸ Bu rivayette de Hz. Peygamber, hac ve umreyi çarpışmasız cihâda benzetmiş, haccın cihâda denk bir zorluğunun ve faziletinin olduğunu ortaya koymuştur. Modern dünyada çarpışmasız cihâd olarak adlandırılabilir soğuk harpte

³³² Buhârî, “Cihâd”, 1.

³³³ Buhârî, “Cihâd”, 61; “Hac”, 4; “Muhsar ve Cezâi's-Sayd”, 37.

³³⁴ Nesâî, “Hac”, 4

³³⁵ İbn Mâce, “Menâsik”, 8.

³³⁶ Buhârî, “Cihâd”, 61.

³³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/382.

³³⁸ İbn Mâce, “Menâsik”, 8.

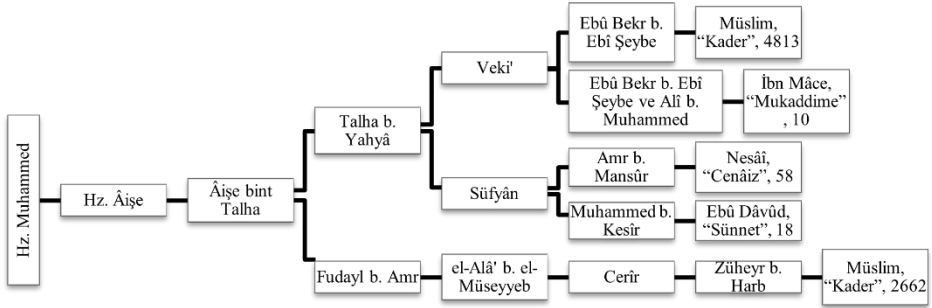
ülkeler, gelişmiş teknolojik imkanları ile askeri ve siyasi mücadelenin yanı sıra spor, edebiyat, sanat ve bilim gibi alanlarda da birbirleri ile yarışmaktadırlar. Kadınlar savaşta, omuz omuza çarpışan grubun içinde yer almaz. Kadınlar için hac, cihad yerine geçmektedir ki hac da çarpışmasız cihaddır. Öyleyse rivayetten, kadınların soğuk harbde önemli görevler üstlenebilecekleri sonucunu çıkarılabilir. Yani kadın-erkek bütün Müslümanlar cihad sorumluluğuna sahiptir.

Hz. Peygamber'in Ensar'dan Bir Çocuğun Cenazesine Çağırılması

Ölen çocukların cennete veya cehenneme ehil yaratılmış olmaları ile ilgili rivayetler şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَمِّهِ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ دُعِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ طُوبَى لِهَذَا عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ قَالَ أَوْ غَيْرَ ذَلِكَ يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Veki', Talha b. Yahyâ'dan, o da halası Âişe bint Talha'dan, o da Ümmü'l-mü'minîn Âişe'den rivayet etti. Âişe şöyle dedi: "Resûlullâh (s.a.v) Ensar'dan bir çocuğun cenazesine çağırıldı. 'Ben: Yâ Resûlullâh Buna ne mutlu, cennet serçelerinden bir serçe! Kötülük işlemedi. Ona erişmedi.' dedim. 'Bundan başka bir sözün yok mu yâ Âişe? Çünkü Allah, cennet için ehil yaratmış; onlar, daha babalarının sulblerinde iken cennet için yaratmıştır. Cehennem için de ehil yaratmış; onları daha babalarının sulblerinde iken cehennem için yaratmıştır.'" buyurdu." ³³⁹ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

Rivayet dört Müslim³⁴⁰, Nesâî³⁴¹, Ebû Dâvûd³⁴² ve İbn Mâce³⁴³ tarafından muhtelif kitaplarda beş rivayet olarak tahrir edilmiştir. Âişe bint Talha rivayetleri Hz. Âişe'den almış, kendisinden de Talha b. Yahyâ ve el- Fudayl b. Amr rivayet etmiştir. Müslim'in birinci hadisinde “ دُعِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنْ ”

³³⁹ Müslim, “Kader”, 4813.

³⁴⁰ Müslim, “Kader”, 4812:

³⁴¹ Nesâî, “Cenâiz”, 58.

³⁴² Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 18

³⁴³ İbn Mâce, “Mukaddime”, 10:

”لهذا لم يعمل شرا ولم يدر به“ Ebû Dâvûd’da ”بصبي أتي“ Nesâî’de ”الأنصار“ ev İbn Mâce’de ”طوبى لهذا“ (Ne mutlu bu çocuğa) lafızlarıyla, diğer müellifler عصفور من عصافير الجنة (Ne mutlu bu çocuğa, o Cennet kuşlarından bir kuştur) lafızlarıyla nakletmişlerdir. Hz. Peygamber’in Ensar’dan bir çocuğun cenazesine çağırılması ilgili 5 rivayetin nakleden râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Hz. Peygamber’in Hz. Âişe’yi **أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ يَا عَائِشَةُ** (Bundan başka bir sözün yok mu?) diye ikaz etmesi, yeterli delil bulunmadıkça kesin bir söz söylememesini tembih etmek manasındadır. Yani Hz. Âişe’nin sözünün yanlış olduğunu ifade etmek için değil, sağlam bir delile dayanmadan konuşmakta acele etmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir. Âlimler ölen Müslüman çocuklarının cennetlik olduklarına ittifak etmiştir. Nevevî’ye göre, Hz. Peygamberin bu rivayette tereddütlü davranması, Müslüman çocuklarının ahiretteki durumları hakkında kendisine henüz bir vahiy gelmediği döneme rastlamasıdır.³⁴⁴ Âlimler, müşrik çocuklar hakkında ise farklı görüşler ifade etmişlerdir. Semure b. Cundeb’den rivayet edildiğine göre; “Hz. Peygamber, rüyasında Hz. İbrahim’i etrafında çocuklar ile görmüştü. Bunu anlatırlarken sahabeden bazıları ‘Ya Resullallâh! Müşrik çocukları da var mıydı?’ diye sormuş, bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Müşriklerin çocukları da vardı.’ buyurmuştur.”³⁴⁵ Diğer bir rivayette; “Her doğan çocuk İslam fıtratı üzerine doğar”³⁴⁶ buyurulmuştur. “Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez.”³⁴⁷ Bir kısım alim, zikredilen ayet ve hadisler gereğince, müşrik çocuklarının da cennetlik olduğunu söylemiştir.

Hz. Fâtıma’nın Babasına Benzemesi

Hz. Fâtıma’nın babasına benzediğini anlatan Âişe bint Talha nakilli rivayetler Tirmizî ve Ebû Dâvûd³⁴⁸ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَمْرٍو أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَيْسِرَةَ بْنِ حَبِيبٍ عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشْبَهَ سَمًا وَدَلًّا وَهَدْبًا بِرَسُولِ اللَّهِ فِي قِيَامِهَا وَقُعُودِهَا مِنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ وَكَانَتْ إِذَا دَخَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قَامَ إِلَيْهَا فَفَبَلَّهَا وَأَجْلَسَهَا فِي مَجْلِسِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهَا قَامَتْ مِنْ مَجْلِسِهَا فَفَبَلَّتُهُ وَأَجْلَسَتْهُ فِي مَجْلِسِهَا فَلَمَّا مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ دَخَلَتْ فَاطِمَةُ فَأَكْبَتَ عَلَيْهِ فَفَبَلَّتُهُ ثُمَّ رَفَعَتْ رَأْسَهَا فَبَكَتَ ثُمَّ أَكْبَتَ عَلَيْهِ ثُمَّ رَفَعَتْ رَأْسَهَا فَضَحِكْتُ فَقُلْتُ إِنْ كُنْتُ لَأُظُنُّ أَنَّ هَذِهِ مِنْ أَعْقَلِ نِسَائِنَا فَإِذَا هِيَ مِنَ النِّسَاءِ فَلَمَّا تُوفِّيَ النَّبِيُّ ﷺ قُلْتُ لَهَا أَرَأَيْتِ حِينَ أَكْبَبْتِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَرَفَعْتَ رَأْسَكَ فَبَكَتِ ثُمَّ أَكْبَبْتِ عَلَيْهِ فَرَفَعْتَ رَأْسَكَ فَضَحِكْتُ مَا حَمَلَكِ عَلَى ذَلِكَ قَالَتْ إِنِّي إِذَا لَبِزْتُ أَخْبَرَنِي أَنَّهُ مَيِّتٌ مِنْ وَجَعِهِ هَذَا فَبَكَتِ ثُمَّ أَخْبَرَنِي أَنِّي أَسْرَعُ أَهْلِهِ لِحُوقًا بِهِ فَذَلِكَ حِينَ ضَحِكْتُ

³⁴⁴ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 16/207.

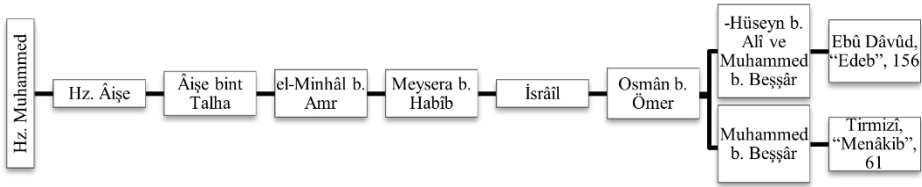
³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/9.

³⁴⁶ Buhârî, “Cenâiz”, 33.

³⁴⁷ el-En’âm, 6/164.

³⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 156

Bize Muhammed b. Beşşâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Osmân b. Ömer rivayet etti. (Dedi ki): Bize İsrâîl, Meysera b. Habîb'den, o da el-Minhâl b. Amr'dan, o da Âişe bint Talha'dan, o da Ümmü'l-mü'minîn Âişe (r. anha)'dan rivayet etti. Âişe dedi ki: “Şekil, yaşantı ve yol bakımından, kalkış ve oturuş bakımından Resûlullah (s.a.v.)'e kızı Fâtîma'dan daha çok benzeyen bir kimse görmedim. Fâtîma, Nebî (s.a.v.)'in yanına girdiğinde Nebî (s.a.v.), kalkar onu öper ve yerine oturturdu. Nebî (s.a.v.)'de onun yanına girdiğinde, Fâtîma oturduğu yerden kalkıp aynı şekilde Resûlullâh (s.a.v.)'i öper ve kendi yerine oturturdu. Nebî (s.a.v.), hastalanınca, Fâtîma onun yanına geldi eğilip onu öptü başını kaldırıp ağladı, sonra tekrar eğildi ve başını kaldırıp gülmüşedi. Bunun üzerine ben bu Fâtîma'yı kadınlarımızın en akıllularından zannedirdim, fakat O'da sıradan biriymiş dedim.” Nebî (s.a.v.), vefat edince kendisine sordum: ‘Nebî (s.a.v.)'e eğilip başını kaldırdığında ağlamıştın ikinci eğilip kalkışta ise gülmüştün, bunun sebebi ne idi?’ Fâtîma şu karşılığı verdi: “Ben boşboğaz, sır saklamayı bilmeyen biriyim, ilk eğilmemde bu çektiği hastalıktan dolayı öleceğini bildirdi. Bu yüzden ağladım. İkinci eğilişimde ise ev halkından kendisine ilk kavuşacak olanın ben olduğumu bildirdi, gülmemin sebebi de odu.”³⁴⁹ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir şema oluşmaktadır:

Âişe rivayeti Hz. Âişe'den almış kendisinden de el-Minhâl rivayet etmiştir. Her iki müellif ortak olarak “أَشْبَهَ سَمْتًا وَدَلًا وَهَدْيًا” rivayetten sonra Tirmizî “فِي قِيَامِهَا” lafzı ile Ebû Dâvûd “وَجْهَهَا” lafzı ile devam etmiştir. Hz. Peygamber ve Fâtîma'nın birbirleri için ayağa kalkıp yer verdikleri aynı lafızlardır. Ebû Dâvûd'un rivayeti burada bitiyor. Tirmizî ise Hz. Peygamber'in hastalığında kızının kulağına fısıldadığı şeyleri haber veriyor.

Hz. Fâtîma'nın babasına benzediğini haber veren iki rivayet senedlerinde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Âişe bint Talha kanalıyla tasnif ettikleri bu rivayeti Müslim, Urve kanalıyla tahrir etmiştir.³⁵⁰ Bu olayın Hz. Peygamber'in hastalığı şiddetlendiği zaman Hz. Âişe'nin evinde geçtiği bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Fâtîma'yı kendinden sonraya kalacağını ve ailesi içinden yanına ilk gelenin de o olacağını bildirmesi birer mucizedir.³⁵¹

Kadınların Saç Örgülerini Çözmeden Gusletmesi

³⁴⁹ Tirmizî, “Menâkib”, 61.

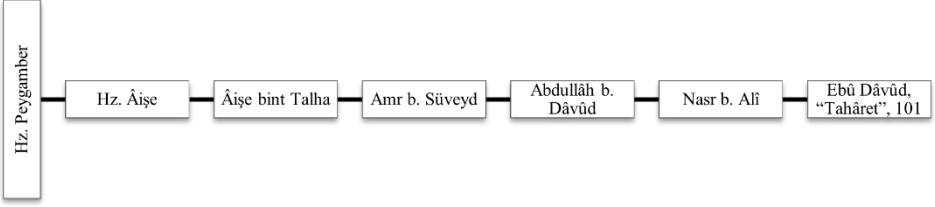
³⁵⁰ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 4486

³⁵¹ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, 16/5.

Kadınların gusül esnasında saç örgülerini çözmelerine gerek olmadığını haber veren rivayet Ebû Dâvûd tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ عَمْرِو بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنَّا نَغْتَسِلُ وَعَلَيْنَا الضَّمَامُ وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَجَلَّاتٌ وَمُحْرَمَاتٌ

*Bize Nasr b. Ali rivayet etti. Bize Abdullâh b. Dâvûd, Amr b. Süveyd'den, o da Âişe bint Talha'dan, o da Âişe (r. anha)'dan rivayet etti. Âişe dedi ki: "Bizler ihramlı ve ihramsız olarak Resûlullâh ile iken ve başımızda (saç örgülerimiz de) olduğu halde (onları çözmeden) yıkanırđık."*³⁵²

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da Amr b. Süveyd nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle bu rivâyetin, senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Kelimesi alında yara üzerine sarılan bandaj anlamındadır. Bu rivayette saça koku sürmek anlamında kullanılmıştır. Resûlullâh'ın hanımları başlarına koku sürerler, bu sebeple saçları birbirine yapışmış olarak guslederlerdi. Rivayette ونحن الله رسول الله lafızları ile Resûlullâh'ın da bunu yasaklamadığı anlaşılmaktadır. Bu rivayetten, kadınların saçları örgülü olarak gusledebileceği ve bu şekilde suyun saçlarının dibine ulaşacağı anlaşılmaktadır.³⁵³

Hz. Peygamber'in Hanımlarından Zeyneb'in Fazileti

Hz. Peygamber'in hanımların ona en çabuk kavuşacak olanın kim olduğunu anlamak için kollarını ölçtüklerini haber veren rivayet şöyledir:

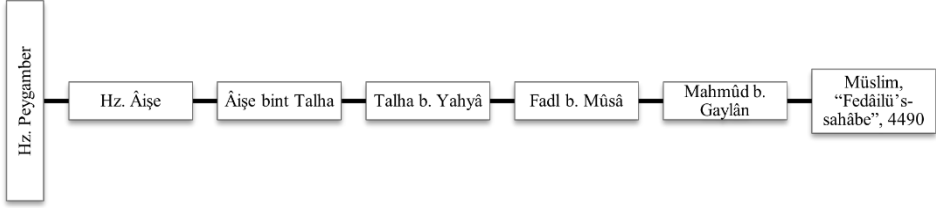
حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ أَبُو أَحْمَدَ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى السِّنِّيَّيْنِ أَخْبَرَنَا طَلْحَةَ بْنُ يَحْيَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسْرَعُكُمْ لِحَاقًا بِي أَطْوَلُكُمْ يَدًا قَالَتْ فَكَيْفَ يَبْتَاطُونَ أَيُّهُنَّ أَطْوَلُ يَدًا قَالَتْ فَكَانَتْ أَطْوَلَنَا يَدًا زَيْنَبُ لِأَنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ بِيَدِهَا وَتَصَدَّقُ

Bize Mahmûd b. Gaylân Ebû Ahmed rivayet etti. (Dedi ki): Bize Fadl b. Mûsâ es-Sînânî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Talha b. Yahyâ b. Talha, Âişe bint Talha'dan, o da Ümmü'l-mü'minîn Âişe'den naklen rivayet etti. Âişe şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v): "Sizin bana en çabuk kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır." buyurdu. Âişe dedi ki: "Artık kadınlar hangisinin kolu en uzun olduğunu ölçüyorlardı.

³⁵² Ebû Dâvûd, "Tahâret", 101.

³⁵³ Aynî, Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd, 2/11.

*Kolu en uzun olanımız da Zeyneb idi. Çünkü Zeyneb eliyle çalışır ve sadaka verir-di.*³⁵⁴ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da yeğeni Talha b. Yahyâ nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle Hz. Zeyneb'in faziletini anlatan rivâyetin, senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Bu rivayet, Buhârî³⁵⁵ ve Nesâî³⁵⁶ tarafından da tahrir edilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları Resûlullâh'ın *أَطُولُ كُنَّ يَدًا* sözünü gerçek manada anlamış ve birbirlerinin kollarını kamışla ölçmüşlerdir ve en uzun kolun Hz. Sevde'ye ait olduğu görülmüştür. Hâlbuki Resûlullâh'ın bu sözden muradı kolun gerçek manada uzunluğu değil, mecazi manası olan sadaka vermektir. Mecazi manada kolu en uzun olan Hz. Zeynep'ti ve cömertliğiyle tanınan bu kadın Hz. Peygamber'den sonra ilk vefat eden hanımıdır.³⁵⁷

İhrama Girmeden Sürülen Kokulu Maddelerin İhramlı İken Akması

Âişe bint Talha'dan kadınların ihramdan önce sürdükleri miskin ihramlı iken akmasının ihrama zarar vermeyeceği konusunda bir rivayet nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْجَنَيْدِ الدَّامَغَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ سُوَيْدٍ النَّقْفِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهَا قَالَتْ كُنَّا نَخْرُجُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَكَّةَ فَنُضِمُّدُ جِبَاهَنَا بِالسُّكِّ الْمُطَيَّبِ عِنْدَ الْإِحْرَامِ فَإِذَا عَرَفَتْ إِحْدَانَا سَالَ عَلَى وَجْهِهَا فَيَرَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يَنْهَاهَا

*Bize el-Hüseyn b. el-Cüneyd ed-Dâmğânî rivayet etti: Bize Ebû Üsâme rivayet etti: Dedi ki: Bana Ömer b. Süveyd es-Sekaî haber verdi. Dedi ki: Bana Âişe bint Talha şöyle rivayet etti: Bana Ümmü'l-mü'minîn Âişe'den şöyle rivayet etti: Âişe dedi ki: "Biz Nebî (s.a.v) ile birlikte Mekke'ye (gitmek üzere yola) çıkmıştık. İhrama gireceğimizde alınlarımıza kokulu madde(ler) sürdük. Birimiz terlediği zaman kokulu madde yüzüne akardı. Nebî (s.a.v) bunu göürdü de o kimseyi (bu kokuyu sürünmekten) nehy etmezdi."*³⁵⁸ Rivayetin sened şeması şöyledir:

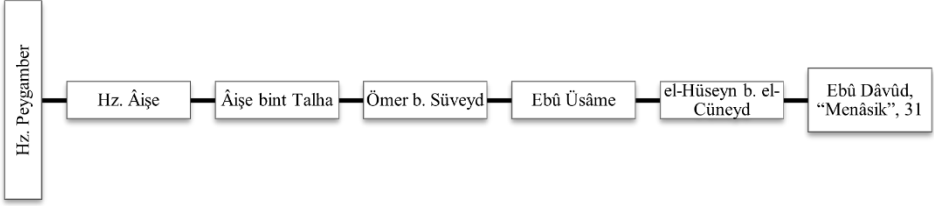
354 Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 4490.

355 Buhârî, "Zekât", 10.

356 Nesâî, "Zekât", 59.

357 Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 16/8-9.

358 Ebû Dâvûd, "Menâsik", 31.

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da Ömer b. Süveyd nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açınsından sahihtir.

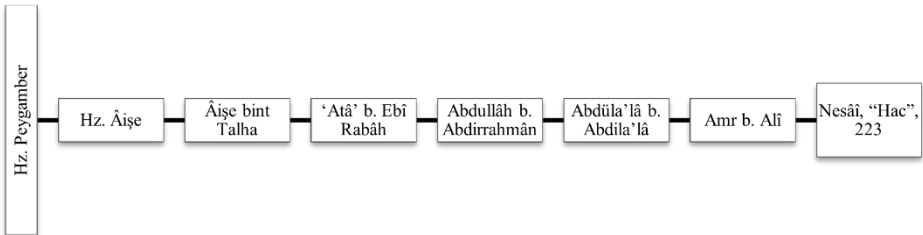
سَكَّتْ kelimesi, mazı ve nar kabuğu karışımından oluşan bir misk çeşididir. Rivayetten Hz. Peygamber'in, kadınların ihramdan önce sürdükleri bu miskin ihramdan sonra terle birlikte yüzlerine aktığını gördüğü halde onları bundan nehy etmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun kadınlara has olmadığı bilakis ihrama girmeden önce koku sürünme konusunda kadın ve erkeğin aynı hükme tabi oldukları hususunda icmâ vardır. Çünkü misk, saç ve parmaklarda oluşan kötü kokuyu gidermek için kullanılmaktadır. Ancak ihrama girdikten sonra güzel koku kullanmak haramdır.³⁵⁹

Resûlullâh'ın Hanımlarından Birine Akabe Cemresi'ni Geceden Gelip Taşlamasını ve Orada Kalmasını Emretmesi

Kadınların Akabe Cemre'sini erken taşıyabileceklerine dair bir rivayet şöyledir:

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطَّائِفِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ عَنْ خَالَتِهَا عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ إِحْدَى نِسَائِهِ أَنْ تَنْفِرَ مِنْ جَمْعِ لَيْلَةٍ جَمْعِ فَنَائِي جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَنَرِمَهَا وَتُصْبِحَ فِي مَنْزِلِهَا وَكَانَ عَطَاءٌ يُفَعِّلُهُ حَتَّى مَاتَ

Bize Amr b. Alî haber verdi. Dedi ki: Bize Abdüla'lâ b. Abdila'lâ rivayet etti. Dedi ki: Bize Abdullâh b. Abdirrahmân et-Tâîfî, 'Atâ' b. Ebî Rabâh'dan, o da rivayet etti. Dedi ki: Bana Âişe bint Talha, halası Ümmü'l-mü'minîn Âişe'den şöyle rivayet etti: "Resûlullâh (s.a.v) hanımlarından birine Akabe Cemresi'ni geceden gelip taşlamasını ve orada kalmasını emretmişti. Atâ da ölünceye kadar böyle yaptı."³⁶⁰ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da 'Atâ' b. Ebî Rabâh nakletmiştir. Resûlullâh'ın hanımlarından birine Akabe Cemresi'ni geceden

³⁵⁹ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 5/13; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, 5/170.

³⁶⁰ Nesâî, "Hac", 223.

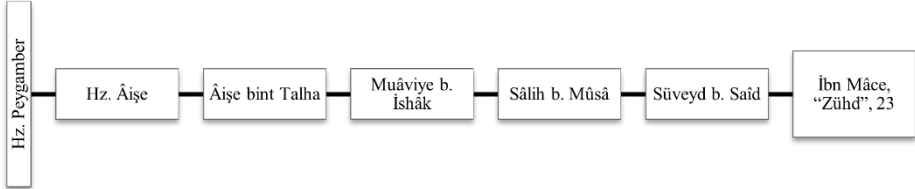
gelip taşlamasını ve orada kalmasını emrettiği rivâyet senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sahihtir. Bu hadis sadece Nesâî tarafından rivayet edilmiştir.

Sevabı En Çabuk Olan Hayır

Hz. Peygamber'in birisine iyilik yapmaya ve akraba ile iyi ilgilenmeye teşvik ettiği rivayetlerden biri Âişe bint Talha'dan nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ مُوسَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ إِسْحَقَ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسْرَعُ الْخَيْرِ ثَوَابًا الْبِرُّ وَصِلَةُ الرَّجْمِ وَأَسْرَعُ الشَّرِّ عُقُوبَةً الْبَغْيِ وَقَطِيعَةُ الرَّجْمِ

Bize Süveyd b. Saîd rivayet etti. (Dedi ki): Bize Sâlih b. Mûsâ, Muâviye b. İshâk'tan, o da Âişe bint Talha'dan, o da Âişe (r. anha)'dan rivayet etti. Ümmü'l-mü'minîn Âişe (r. anhâ)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu, dedi: "Sevabı en çabuk olan hayır, birisine iyilik etmek ve akraba ile iyi ilgilenmektir. Cezası en çabuk olan şer de yaratılana kötü davranmak ve akraba ile iyi ilişkiyi kesmektir."³⁶¹ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da yeğeni Muâviye b. İshâk nakletmiştir. Seneddeki râvilerden Sâlih b. Mûsâ'nın³⁶² münekidler tarafından cerh edilmesi sebebiyle rivayetin bu zincir ile zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Hz. Peygamber'in Üsâme'ye Olan Muhabbeti

Sahabenin faziletini anlatan pek çok rivayetten biri de Üsâme ile ilgili olandır.

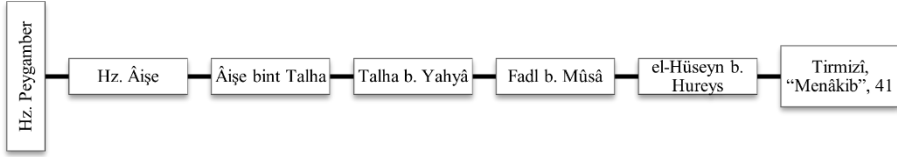
حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حَرْيْثٍ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ : أَرَادَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَنْحِي مَخَاطَ أُسَامَةَ قَالَتْ عَائِشَةُ دَعَنِي حَتَّى أَكُونَ أَنَا الَّذِي أَفْعَلُ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَحْبَبَهُ فَإِنِّي أَحْبَبُهُ

Bize el-Hüseyn b. Hureys rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Fadl b. Mûsâ, Talha b. Yahyâ'dan, o da Âişe bint Talha'dan, o da Ümmü'l-mü'minîn Âişe (r. anhâ)'dan rivayet etti. Âişe dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.), Üsâme'nin elbisesini ele alıp tamir etmeye çalıştı da Hz. Âişe: 'Bırak ben yapayım.' dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.): 'Üsâme'yi sev çünkü ben onu seviyorum.' buyurdu."³⁶³ Rivayetin sened şeması şöyledir:

³⁶¹ İbn Mâce, "Zühd", 23.

³⁶² Sâlih b. Mûsâ: Sâlih b. Mûsâ tebeî't-tabiündir. Onun için Buhârî "münkeru'l-hadîs (Buhârî'ye göre "münkeru'l-hadîs" lafzı üçüncü derecede cerh ifade eder), İbn Maîn "yüktübü hadîsühü" (hadisi itibar için yazılabilir)", Nesâî "metrûk (hadisi terkedilmiştir)" ve Cüvcezanî "daifün (zayıftır)" demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/181.

³⁶³ Tirmizî, "Menâkib", 41.

Âişe bint Talha rivayeti teyzesi Hz. Âişe'den almış ondan da yeğeni Talha b. Yahyâ nakletmiştir. Yapılan bu inceleme neticesinde Hz. Peygamber'in Üsâme'ye olan muhabbetini anlatan rivâyetin sahih olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Üsâme, Hz. Peygamber'in azatlı kölesi ve evlatlığı olan babası Zeyd b. Hârise'nin oğludur. Üsâme, babasından dolayı Hz. Peygamber'in torunlarından biri gibi olmuştur. Onun torunu Hasan'ı ve Üsâme'yi dizlerine oturtup "Allah'ım ben bu ikisini seviyorum, sen de sev."³⁶⁴ diye dua ettiği rivayet edilmiştir. İfk hadisesinin yaşandığı zaman 15 yaşında olmasına rağmen Hz. Peygamber ona bu konudaki düşüncesini sormuştur. Henüz 18 yaşını doldurmadan babasının şehit olduğu Mûte Savaşı'na katılmıştır. Hz. Peygamber'in Üsâme'ye olan muhabbetinde insanlara soy, zenginlik açısından değil de insanî özellikleriyle değer verdiği görülmektedir.³⁶⁵

5.2.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Âişe bint Talha'nın hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayısı; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Hoca Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Hz. Âişe (Teyzesi)	30
<u>Râvi Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Talha b. Yahyâ (Yeğeni)	17
Habîb b. Ebî Amra	6
Muâviye b. İshâk (Yeğeni)	2
'Atâ' b. Ebî Rabâh	1
Ömer b. Süveyd es-Sekâfî	1
el-Minhâl b. Amr	1
Fudayl b. Amr	1
Amr b. Süveyd	1

Âişe bint Talha'nın rivayetlerinin tamamını teyzesi Hz. Âişe'den rivayet etmesi ve kendisinden de yeğeni Talha b. Yahyâ'nın 17 ve diğer yeğeni Muâviye b. İshâk'ın 2 rivayet naklettiği göz önünde bulundurulduğunda hadis rivayetinde aile bireylerinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

5.2.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Âişe bint Talha'nın rivayetlerinin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

³⁶⁴ Buhârî, "Fedâ' ilü's-sahâbe", 18.

³⁶⁵ Bk. Selma Rabia Nur Atalay, "Hz. Peygamber Döneminde ve Sonrasında Üsâme b. Zeyd", *İdrak* 2/1 (Haziran, 2022): 148-164.

Kitaplarına göre rivayet dağılımı	Savm/Sıyâm	Hac	Edeb	Cihâd	Muhsar	Zühd	Sünnet	Cenâiz	Tahâret	Kader	Menâkıb/fe dâil	Mukaddime
Buhârî		1		3	1							
Müslim	2									2	1	
Ebû Dâvud	1	1	1				1		1			
İbn Mâce		1				1						1
Nesâî	5	2						1				
Tirmizî	2										2	

Âişe bint Talha rivayetlerinin Kütüb-i Sitte'de kitaplarına göre tasnifinde; Savm/Sıyâm 10, Hac 5, Cihâd 3, Menâkıb/Fedâil 3, Kader 2, Edeb 1, Tahâret 1, Cenâiz 1, Muhsar 1, Sünnet 1, Zühd 1 ve Mukaddime 1 olmak üzere toplam on iki babda oldukları tespit edilmiştir. Rivâyetlerin iman, ibadet ve muâmelâta dair konularda olduğu görülmüştür.

Âişe bint Talha'nın Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 5, Müslim'de 5, Ebû Dâvûd'da 5, İbn Mâce'de 3, Nesâî'de 8 ve Tirmizî'de 4 olmak üzere 30 olarak tespit edilmiştir. Rivâyetlerin 28 tanesinin sahih lî zâtihî, 1 tanesinin sahih lî gayrihî ve 1 tanesinin de zayıf olduğu tespit edilmiştir.

5.3. Fâtıma bint el-Münzir (ö.?)

Fâtıma bint Zübeyr b. Avvâm el-Kureyşî el-Esedî, Hişâm b. Urve'nin eşi, Âsım b. Münzir'in kız kardeşidir. 3. Tabakadan olup tâbiînin vasatındandır (Orta yaşlı tabîler tabakası). Hafsa bint Abdirrahmân b. Ebî Bekir'in, Münzir b. Zübeyr ile evli oldukları düşünüldüğünde Fâtıma'nın, Hafsa'nın kızı olma ihtimali vardır. Fâtıma, ninesi Esmâ bint Ebî Bekir, Ümmü Seleme ve Amra bint Abdirrahmân'dan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. İshâk b. Yesâr, Muhammed b. Sûka ve eşi Hişâm b. Urve hadis rivâyet etmiştir. İclî, "Medineli, tâbiî ve sika" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân "*es-Sikât*" adlı eserinde onu zikretmiştir. Hişâm b. Urve, Fâtıma'nın kendisinden on üç yaş büyük olduğunu bildirmiştir. Bu bilgiye göre Fâtıma 48 (668) yılında doğmuş olmalıdır.³⁶⁶ Vefatı ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

5.3.1. Fâtıma bint el-Münzir'in Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Fâtıma bint el-Münzir'den nakledilen rivayetler şu 12 konu başlığında toplanmıştır: Hayız Kanının Elbiseye Bulaşması, At Eti Yemek, Hummanın Tedavisi, Erken İftar Yapmak, Kûsûf Namazı, Hz. Peygamber'in Köleleri Hürriyete Kavuşturmayı Emretmesi, Saç Eklemenin Yasaklanması, Hz. Peygamber'in Esmâ bint Ebî Bekir'e Nasihati, Hz. Peygamber'in Yeni Doğan Bebeğe Neler Yaptığı, Sütün Haram Kılması İki yaşından Öncedir, Kendisine Verilmemiş Bir Şeyle (Sanki Verilmiş de Onunla) Doymuş Gibi Görünmek ve Zâtü'n-nitakayn (İki Kuşak Sahibi).

³⁶⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebir*, 11/442; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/458; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/301; Mizzî, *Tezhibü'l-kemâl*, 35/266; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 4/685.

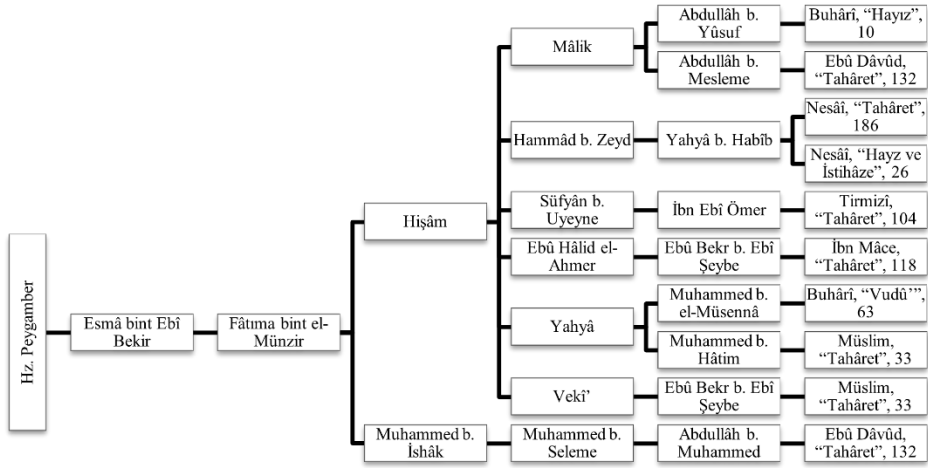
Ortak rivayetler şema ile gösterildikten sonra varsa lafız farklılıkları ifade edilmiştir. Daha sonra şerh ve fıkıh kitaplarında rivayet hakkında bulunan bilgiler derlenmiştir.

Hayız Kanının Elbiseye Bulaşması

Hayız kanının elbiseye bulaşması durumunda nasıl temizleneceğini bildiren Fâtıma bint el-Münzir'den nakledilen rivayetler Buhârî³⁶⁷, Müslim³⁶⁸, Ebû Dâvûd³⁶⁹, İbn Mâce³⁷⁰, Nesâî³⁷¹ ve Tirmizî³⁷² tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ أَنَّهَا قَالَتْ سَأَلْتُ امْرَأَةً رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِحْدَانَا إِذَا أَصَابَتْ نَوْبَهَا الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَصَابَتْ نَوْبَ إِحْدَاكُنَّ الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ فَلْتَقْرِصِيهِ ثُمَّ لِيَتَضَحَّهُ بِمَاءٍ ثُمَّ لِيُصَلِّي فِيهِ

Bize Abdullâh b. Yûsuf rivâyet etti. Dedi ki: Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da Fâtıma bint el-Münzir'den; o da Esmâ bint Ebî Bekir'den haber verdi. O şöyle dedi: "Bir kadın, Resûlullâh'a: 'Yâ Resûlallâh, birimiz, elbisesine hayız kanı isabet ederse nasıl yapsın buyurursun?' diye sordu. Resûlullâh: 'Birinizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa, onu parmaklarıyla veya tırnağıyla kazısun, sonra azar azar üzerine su döküp yıkasın, ondan sonra o elbise ile namaz kılsın.' buyurdu." ³⁷³ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Fâtıma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve ve Muhammed b. İshâk nakletmiştir. Bir kadın Resûlullâh'a bir soru sormuştur: Soruyu Buhârî "إِذَا أَصَابَتْ نَوْبَهَا الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ", Nesâî "Ebü

³⁶⁷ Buhârî, "Vudû'", 63.

³⁶⁸ Müslim, "Tahâret", 33.

³⁶⁹ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 132.

³⁷⁰ İbn Mâce, "Tahâret", 118.

³⁷¹ Nesâî, "Tahâret", 186; "Hayz ve İstihâze", 26

³⁷² Tirmizî, "Tahâret", 104.

³⁷³ Buhârî, "Hayız", 10.

Dâvûd “كَيْفَ تَصْنَعُ إِحْدَانًا بِتَوْبِهَا إِذَا رَأَتْ الطُّهْرَ اتَّصَلَى فِيهِ” ve “سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّوْبِ يُصِيبُهُ الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ” Tirmizî, “الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ”, Nesâî “اسْتَفْتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ دَمِ الْحَيْضِ يُصِيبُ التَّوْبَ” şeklinde yazmışlardır. İbn Mâce “سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن دم الحيض يكون في التوب” meçhul şekilde yazmıştır. Cevaben Buhârî “حَتَّى تَمَّ افْرُصِيهِ بِالْمَاءِ ثُمَّ انْصَحِيهِ” Nesâî “فَلْتَقْرُصُهُ ثُمَّ لِيَتَضَحَّ بِمَاءٍ ثُمَّ لِيُصَلِّي فِيهِ” تنظر فإن رأته فيه دما لتقرصه بشيء من ماء ولتضح الم تر وتصل ” Ebû Dâvûd “وَصَلَّى فِيهِ” ve “إِذَا أَصَابَ إِحْدَاكُنَّ الدَّمُ مِنَ الْحَيْضِ فَلْتَقْرُصِيهِ ثُمَّ لِيَتَضَحَّ بِالْمَاءِ ثُمَّ لِيُصَلِّ” فيه” ve “افْرُصِيهِ وَاغْسِلِيهِ وَصَلِّي فِيهِ” lafızlarını nakletmiştir.

Hayız kanının elbiseye bulaşması durumunda nasıl temizleneceğini bildiren 9 rivâyet senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sahihtir.

Hz. Peygamber’in bu tavsiyeyi suyun az bulunduğu zor şartlar altında verdiğini unutmamak gerekir. Bu hadis, hayız kanının yıkanmasına işaret eder. Bir kısmını yıkayıp bir kısmına su serpmek caiz değildir. Kan olmayan yere su serpmek vesveseyi gidermek içindir. Bir giysinin temiz olup olmadığı konusunda şüphe duyulduğunda aynı şey geçerlidir. Fâkihlere göre su serpmek her şeyin aslında temiz olduğu esasına göredir. Böylece elbisedeki necasetin temizlendiğinden emin olunur.³⁷⁴ Hadise göre kişinin bedenine kan bulaştığında da aynı şekilde yıkaması gerekir, su serpmeye gerek yoktur.³⁷⁵

At Eti Yemek

At eti yemenin caiz olduğunu haber veren rivayetler Buhârî³⁷⁶, Müslim³⁷⁷, İbn Mâce³⁷⁸ ve Nesâî³⁷⁹ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرْتَنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ امْرَأَتِي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ

Bize Hallâd b. Yahyâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hişâm b. Urve şöyle dedi: Bana kadınım Fâtıma bint el-Münzir haber verdi ki, Esmâ bint Ebî Bekir (r. anha): “Biz Nebî (s.a.v) zamanında atı gerdanından kestik de onun etini yedik, demiştir.”³⁸⁰ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

³⁷⁴ İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 5/51.

³⁷⁵ Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, 2/188.

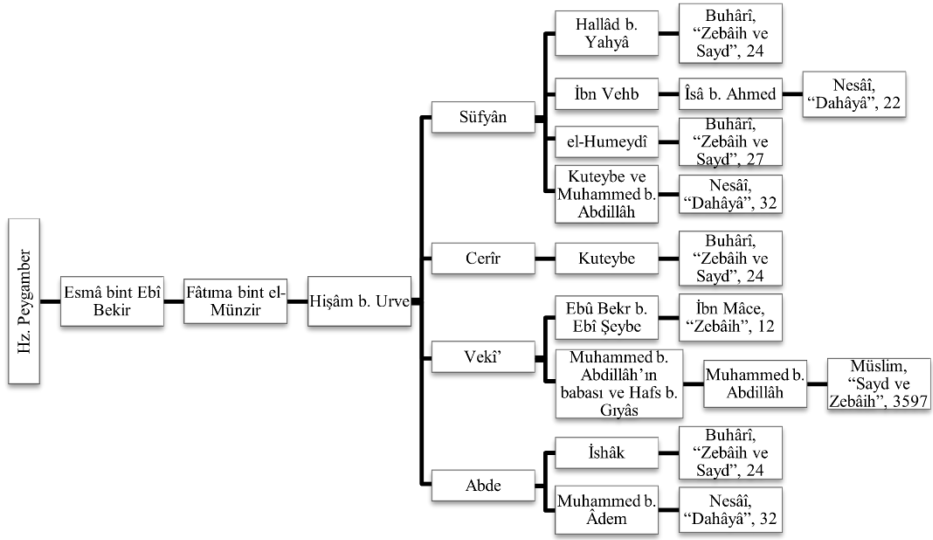
³⁷⁶ Buhârî, “Zebâih ve Sayd”, 24, 27.

³⁷⁷ Müslim, “Sayd ve Zebâih”, 3597.

³⁷⁸ İbn Mâce, “Zebâih”, 12.

³⁷⁹ Nesâî, “Dahâyâ”, 22, 32.

³⁸⁰ Buhârî, “Zebâih ve Sayd”, 24.

Fâtıma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve nakletmiştir. Lafızlar aynı olmakla beraber Buhârî'de "ونحن بالمدينة" ve İbn Mâce'de "فأكلنا من لحمه" ziyadesi vardır.

At eti yemenin caiz olduğunu haber veren 9 rivayet senedlerinde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyetin senet açısından sahihtir.

Bu hadisi delil göstererek at etinin yenilmesine İmam Şafîî, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed cevaz vermiştir. Ebû Hanife ile İmâm Mâlik ise at eti yemeyi mekruh görmüştür.³⁸¹ Bununla birlikte at eti yemenin haram olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur. Şüphesiz at eti yemenin mekruh veya haram olduğunun söylenmesinde, o dönemlerde atın günlük ve askeri hayatta kullanılan bir hayvan olmasının payı vardır. Eski dönemlere göre günümüzde atın kullanım alanı, daralmış olmakla beraber Anadolu'da at etinin yenilmemesi konusundaki tutum devam etmektedir.³⁸²

Hummanın Tedavisi

Hz. Peygamber'e hummaya yakalanmış bir kadın getirildiğinde neler yaptığı Buhârî, Müslim³⁸³ İbn Mâce³⁸⁴ ve Tirmizî³⁸⁵ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَتْ إِذَا أُتِيَتْ بِالْمَرْأَةِ قَدْ حُمَّتْ تَدْعُو لَهَا أَخَذَتْ الْمَاءَ فَصَبَّتَهُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَبْهَيْهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُنَا أَنْ نَبْرِدَهَا بِالْمَاءِ

³⁸¹ Aynî, 'Umdetü'l-kârî, 31/43.

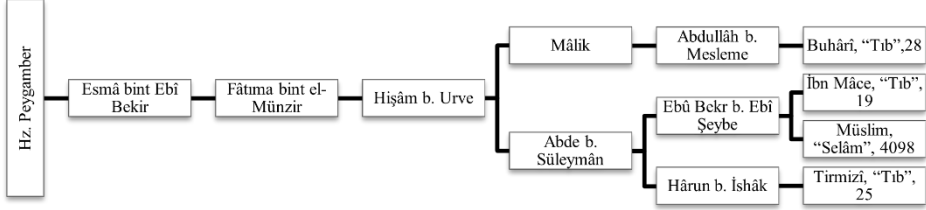
³⁸² Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 517. Ayrıntılı bilgi için bk. Nejla Hacıoğlu, "Yenilmesi Mübah Görülen Hayvanlar ile İlgili Hadis Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19 / 1 (Mart, 2019): 191-219.

³⁸³ Müslim, "Selâm", 4098.

³⁸⁴ İbn Mâce, "Tıb", 19.

³⁸⁵ Tirmizî, "Tıb", 25:

Bize Abdullah b. Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm'dan, o da Fâtıma bint el-Münzir'den; o da Esmâ bint Ebî Bekir'den haber verdi. O şöyle dedi: “Esmâ bint Ebî Bekir (r. anha)'nın kendisine humma hastalığına tutulmuş ve bağırıp feryat eden bir kadın getirildiğinde, su alıp onu yanmakta olan bedeni ile elbisesinin yakası ve yenleri arasına dökerdi. Esmâ: ‘Resûlullâh’a (s.a.v) bizlere humma hararetini su ile serinletmemizi emrederdi,’ dedi.”³⁸⁶ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Fâtıma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de kocası Hişâm b. Urve nakletmiştir. Müslim ve İbn Mâce aynı sened ve metinle tahrir etmiştir. Buhârî ve İbn Mâce rivayetlerinde Hz. Peygamber'e hummalı bir kadın getirildiği “أُتِيَتْ بِالْمَرَأَةِ قَدْ حَمَّتْ” ve “تُوِّتِي بِالْمَرَأَةِ الْمَوْعُوكَةِ” lafızları ile kaydedilmiştir. Hz. Peygamber su istemiş ve dökmüştür. Buhârî'de “فَصَبَّهٗ بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَيْبِهَا” ve İbn Mâce'de “فَقَنَّصَهُ فِي جَيْبِهَا” ile yazılmıştır. Müslim ve İbn Mâce'de “إِنَّهَا مِنْ فَيْحٍ” ziyadesi vardır. Tirmizî “إِنَّ الْحُمَّى مِنْ فَيْحٍ جَهَنَّمَ فَأَبْرَدُوهَا بِالْمَاءِ” lafızlarıyla tahrir etmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle humma ile ilgili 4 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Bu rivayette hummaya tutulmuş kişiye suyun nasıl uygulandığı bildirilmektedir. Hz. Peygamber hummaya yakalanmış kimseleri soğuk su dökmek suretiyle tedavi etmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber'in soğuk su ile tedaviyi emretmesi “Tıbbu'n-Nebevî” kabilindedir. Bu yöntem, günümüzde tıp alanında ateşli hastalıkların tedavisinde uygulanmaktadır. Hz. Peygamber'in kişisel tecrübe ve bilgisine dayalı olarak sağlıkla ilgili tavsiye, emir ve uygulamaları, Tıbbu'n-Nebevî olarak literatüre geçerek sağlığı korumada ve tıp alanında toplumun daha çok bilinçlenmesine vesile olmuştur. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde veba³⁸⁷, istidlâku'l-batn (ishal)³⁸⁸, şevke (sivilce)³⁸⁹, remd-i ayn (göz iltihabı) ve boğaz iltihabı³⁹⁰ gibi hastalıklar için sahabenin Hz. Peygamber'e müracaat ettiği, onun da tavsiyelerde bulunduğu veya bir bilene yönlendirdiği görülmektedir.³⁹¹

³⁸⁶ Buhârî, “Tıb”, 28.

³⁸⁷ Buhârî, “Tıb”, 30.

³⁸⁸ Buhârî, “Tıb”, 4, 24; Müslim, “Selâm”, 91.

³⁸⁹ Tirmizî, “Tıb”, 11.

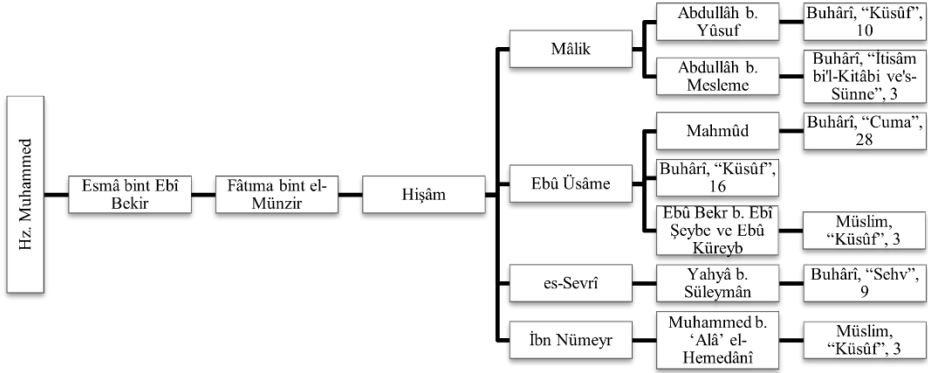
³⁹⁰ Ebû Dâvud, “Tıb”, 13.

³⁹¹ İlyas Uçar, “Hz. Peygamber Zamanında Medîne'de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Eylül/2017), 199-201.

حَسَبَتْ الشَّمْسُ فَإِذَا النَّاسُ قِيَامٌ يُصَلُّونَ وَإِذَا هِيَ قَائِمَةٌ تُصَلِّي فَفُلْتُ مَا لِلنَّاسِ فَأَشَارَتْ بِيَدِهَا إِلَى السَّمَاءِ وَقَالَتْ سُبْحَانَ اللَّهِ فَقُلْتُ آيَةٌ فَأَشَارَتْ أَيَّ نَعَمٍ قَالَتْ فَفَقُمْتُ حَتَّى تَجَلَّزِي الْعَشِيَّ فَجَعَلْتُ أُصْبُ فَوْقَ رَأْسِي الْمَاءَ فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَمَدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ شَيْءٍ كُنْتُ لَمْ أَرَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا حَتَّى الْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَقَدْ أُوجِي إِلَيَّ أَنْكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ مِثْلَ أَوْ قَرِيبًا مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ لَا أُدْرِي أَيَّتُهُمَا قَالَتْ أَسْمَاءُ يُؤْتَى أَحَدَكُمْ فَيَقَالُ لَهُ مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ أَوْ الْمُؤْمِنَةُ لَا أُدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَتِ السَّمَاءُ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى فَأَجَبْنَا وَأَمْنَا وَاتَّبَعْنَا فَيَقَالُ لَهُ نَمَّ صَالِحًا فَقَدْ عَلِمْنَا إِنْ كُنْتَ لَمُوقِنًا وَأَمَّا الْمُنَافِقُ أَوْ الْمُرْتَابُ لَا أُدْرِي أَيَّتُهُمَا قَالَتْ أَسْمَاءُ فَيَقُولُ لَا أُدْرِي سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُ بَابٌ مِنْ أَحَبِّ الْعِنَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ

Bize Abdullah b. Yûsuf rivayet etti ve dedi ki: Bana Mâlik, Hişâm b. Urve'den, o da zevcesi Fâtûma bint el-Münzir'den; o da Esmâ bint Ebî Bekir'den rivayet etti: Esmâ bint Ebî Bekir (r. anhâ) şöyle demiştir: “Güneş tutulduğu vakitte ben, Nebî (s.a.v)’in zevcesi Âişe (r. anhâ)’nın yanına geldim. İnsanların hepsinin ayakta namaz kıldıklarını gördüm. Âişe de namaz kılıyor. ‘İnsanlara ne oluyor?’ dedim. Âişe, eliyle gökyüzüne doğru işaret etti de: Sübhânallâh dedi. Ben ‘Bu bir âyet mi (yani azap veya kıyamet alâmeti mi)? diye sordum. Âişe başı ile evet diye işaret etti. Esmâ dedi ki: Bunun üzerine ben de namaza durdum. (Kıraatin uzamasından dolayı) nihayet üzerime baygınlık geldi. Ben (yanımdaki kurbadan) başımın üstüne su dökmeğe başladım. Resûlullah namazdan çıkınca Allah’a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: ‘Bu makamında Cennet ve Cehenneme kadar bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı. Şu da bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl’in fitnesinin aynısı veya ona yakın olan bir imtihan geçireceksiniz.’ Aradaki râvi: Esmâ bu tabirlerin hangisini söyledi, bilmiyorum, dedi. (Kabre girdikten sonra) her birinize gelinecek de kendisine: Bu zât hakkındaki (yani Muhammed hakkındaki) bilgin nedir? diye sorulacak.’ Mümin veya yakîn sahibi olan kimse -Râvi: Esmâ’nın hangi sözü söylediğini bilmiyorum, dedi-: ‘O, Muhammed’dir. O, Allah’ın Resûlü’dür. Bize beyineler ile hidayet getirdi. Biz de davetine icabet edip iman ettik ve (eserine) uyduk, diyecek. Bu cevap üzerine o kişiye: ‘Yat da iyice rahat et; biz senin kesin imanın olduğunu bildik, denilecek. Kabirdeki kimse münaфіk veya kalbinde şüpheli olan biri ise -Râvi yine, Esmâ’nın bu sözlerden hangisini söylediğini bilmiyorum, dedi- o soruya karşılık: Ben bilmiyorum, duydum insanlar bir şeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, diye cevap verecektir.”³⁹⁷ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

³⁹⁷ Buhârî, “Küsûf”, 10.

Fâtuma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve nakletmiştir. Buhârî güneş tutulması günü yaşanan olayları farklı senetlerle ve muhtasar olarak farklı kitaplarda nakletmiştir.³⁹⁸

Râvilerin sika olması sebebiyle Buhârî ve Müslim'de yer alan 7 rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hz. Âişe'den nakledilen haberlere göre Hz. Peygamber'in oğlunun vefat ettiği gün güneş tutulmasının yaşandığı, tutulmanın kuşluk vaktinde olduğu anlaşılmaktadır. Esmâ bint Ebî Bekir ise baygınlık geçirecek namazın sürdüğünü anlatarak, namaz sonrasında Hz. Peygamber'in hamd ve sena ile hutbeye başladığını nakletmiştir. Kûsûf gününe dair rivayetler pek çok sahâbî tarafından nakledilmiştir. Bu rivayetlerin içerik olarak birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bütün metinler bir araya getirildiğinde Güneş tutulmasının birden fazla gerçekleşmiş olduğu ve Hz. Peygamber'in her bir tutulmada farklı davranmış olduğu anlaşılabilir.³⁹⁹

Hz. Peygamber'in Köleleri Hürriyete Kavuşturmayı Emretmesi

Güneş tutulmasının yaşandığı gün Hz. Peygamber'in köleleri hürriyete kavuşturmayı emrettiği rivayetler Buhârî⁴⁰⁰ ve Ebû Dâvûd⁴⁰¹ tarafından nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مَسْعُودٍ حَدَّثَنَا زَيْنَةُ بْنُ قُدَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ قَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ
 أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعِتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ

*Bize Mûsâ b. Mes'ûd rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Zâide b. Kudâme, Hişâm b. Urve'den o da Fâtuma bint el-Münzir'den; o da Esmâ bint Ebî Bekir'den rivâyet etti: O şöyle dedi: "Nebî (s.a.v) güneş tutulması hâdisesinde köleleri hürriyete kavuşturmayı emretti."*⁴⁰² Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

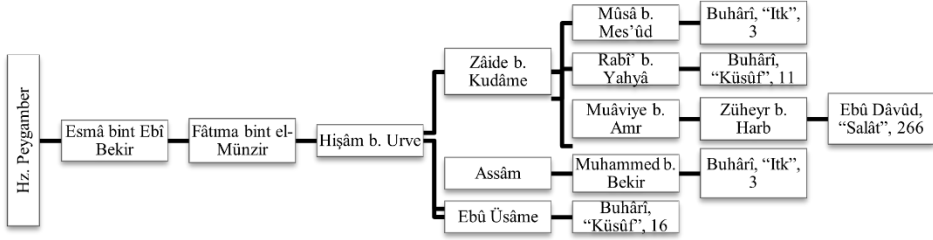
³⁹⁸ Buhârî, "Cuma", 28; "İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünne", 3; "Kûsûf", 16; "İlim", 24; "Sehv", 9.

³⁹⁹ Bk. Mustafa Karataş, "Astronomik Hesaplar Işığında Kûsûf Hadisleri", *Diyanet İlmî Dergi* 36/ 2 (2000): 77-84.

⁴⁰⁰ Buhârî, "İtk", 3; "Kûsûf", 11, 16.

⁴⁰¹ Ebû Dâvûd, "Salât", 266.

⁴⁰² Buhârî, "İtk", 3.

Fâtıma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve nakletmiştir. Buhârî farklı senet ve lafızlarla “أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعَتَاقَةِ” ve “كُنَّا نُؤْمَرُ عِنْدَ الْخُسُوفِ بِالْعَتَاقَةِ” olarak nakletmiştir. Küsûf namazı ile ilgili 5 rivayetin senedlerine göre sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu rivayetler grubu ile Esmâ bint Ebî Bekir'den Güneş tutulmasının yaşandığı gün Hz. Peygamber'in köle azad etmeyi emrettiği öğrenilmektedir. İslam, insanın saygınlığına ve özgürlüğüne verdiği önem gereği her fırsatta kölelik müessesesini ortadan kaldırmak için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Köle azad etme, kefaret için emredildiği gibi ihsan ve iyilik olarak da tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber'in güneş tutulmasında köle azat etmeyi tavsiye etmesi, köle azadının iyiliklerin en yüksek derecesi olduğundanır. Bunu yapmaya imkân bulamayanların farklı iyilikler yapması mendûbdur. Buradaki emir vücubiyet değil nedb ifade eder. Ayrıca güneş tutulmasında olduğu gibi, ay tutulması, şiddetli fırtına, deprem gibi doğal afetlerde de köle azadı ve ihsanda bulunma tavsiye edilmiştir.⁴⁰³

Saç Eklemenin Yasaklanması

Hz. Peygamber'in kendi doğal yapısını bozan insanlara yaptığı uyarılardan biri ile ilgili irvayetler Buhârî⁴⁰⁴, Müslim⁴⁰⁵, İbn Mâce⁴⁰⁶ ve Nesâî⁴⁰⁷ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَنَّهُ سَمِعَ فَاطِمَةَ بِنْتَ الْمُنْذِرِ تَقُولُ سَمِعْتُ أَسْمَاءَ قَالَتْ سَأَلْتُ امْرَأَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَتِي أَصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ فَاْمَرَقَ شَعْرُهَا وَإِنِّي زَوَّجْتُهَا أَفْأَصِلُ فِيهِ فَقَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَأَصِلَةَ وَالْمَوْصُولَةَ

Bize el-Humeydî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hişâm rivayet etti ki, kendisi Fâtıma bint el-Münzir'i şöyle derken işittim: Ben Esmâ bint Ebî Bekir'den işittim, şöyle dedi: “Bir kadın Nebî'ye geldi: ‘Yâ Resûlullah! Benim şu kızım kızamık hastalığına yakalandı, bu yüzden saçları diplerinden döküldü. Ben onu evlendirmiştim. Şimdi onun saçına başkasının saçından ekleme yapayım mı?’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): ‘Allah saç ekleyene ve saç

⁴⁰³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 5/178; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 13/116.

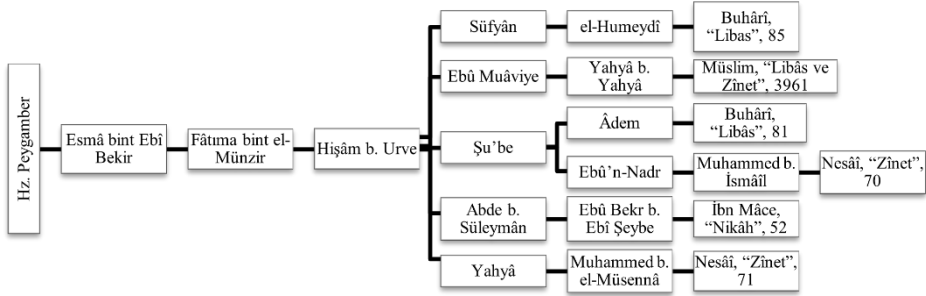
⁴⁰⁴ Buhârî, “Libâs”, 81.

⁴⁰⁵ Müslim, “Libâs ve Zînet”, 3961.

⁴⁰⁶ İbn Mâce, “Nikâh”, 52.

⁴⁰⁷ Nesâî, “Zînet”, 70, 71.

eklenmişe la'net etti' buyurdu.”⁴⁰⁸ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Fâtma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve nakletmiştir. Buhârî'de “*إِنَّ ابْنَتِي أَصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ فَمَرَّقَ شَعْرَهَا وَإِنِّي*” *إِنَّ لِي ابْنَةَ عَرِيْسَا أَصَابَتْهَا حَصْبَةٌ فَتَمَرَّقَ*”, Müslim ve İbn Mâce'de “*شَعْرَهَا أَفَاصِلُهُ*” lafizlarıyla tasnif edilmiştir. Rivayetin sonu “*فَقَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَأَصِلَةَ*” ortakdır. Saça saç eklemeyi yasaklayan 6 rivayetin senedlerinde ki râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sahih oldukları tespit edilmiştir.

Hasbe, bir çiçek hastalığı türüdür. Vâsile, kadının saçına başka saç ekleyen kadındır. Saç eklenen kadına da müstevsile yahut mevsûle denir. Bu rivayetler, saça saç eklemenin haram olduğuna işaret eder. Kadı İyâz, bu konuda âlimlerin ihtilaf ettiğini söylemiştir. İmam Mâlik, âlimlerin çoğuna göre her ne sebeple olursa olsun saça saç eklemenin haram olduğunu söylemiştir. Delil olarak Câbir hadisini vermişlerdir. “*Nebî (s.a.v) kadının saçma bir şey eklemesini men etti. (زَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)*”⁴⁰⁹ buyurmaktadır.”⁴⁰⁹

Leys b. Sa'd, “Bu yasak saça saç eklemeye mahsustur, saça yün bez parçası v.s. eklemekte sakınca yoktur.” demiştir. Şâfiîlerden bir kısmı kocasının izni ile kadının saçına temiz olmak şartıyla hayvan saçı ekleyebileceğini söylemiştir. Bu rivayetler onların aleyhine delildir. Saça saç eklemenin haram kılınması, kişinin ya kötü kadınlara benzemesinden ya da Allah'ın yarattığı şekli değiştirdiğindedir. Ebû Ubeyd, fakihlerin saç olmamak şartıyla saça her şeyin eklenebileceğine ruhsat verdiklerini nakletmiştir. Bu rivayetten, saça saç eklemenin büyük günahlardan olduğu ve bu yapana da yaptırana da lanet okunmuş olduğu hükümleri çıkarılmıştır.⁴¹⁰

İslam âlimleri, saygın olan insanın bir parçasının kullanılması sebebiyle bir kimsenin, saçına başkasının saçını eklemesini veya başkasının saçından üretilmiş olan peruğu takmasını caiz görmemişlerdir. Günümüzde cerrahi bir operasyonla, kişinin kendi saçının alınıp saç olmayan bölgeye nakledilmesi şeklinde saç ekiminin, bu yasak kapsamında olmadığına hükmedilmiştir.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Buhârî, “Libas”, 85.

⁴⁰⁹ Müslim, “Libâs”, 3967.

⁴¹⁰ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 14/104.

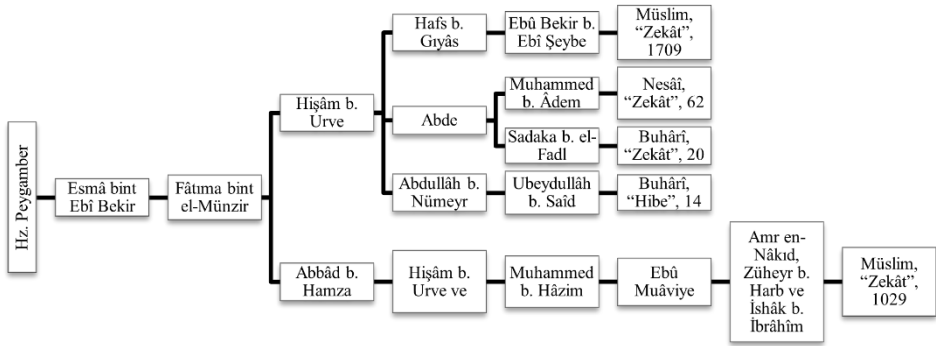
⁴¹¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 528; Bk. Yusuf Ziya Keskin, “Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Saç Bakımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 / 26 (Aralık 2011): 7-21.

Hiz. Peygamber'in Esmâ bint Ebî Bekir'e Nasihati

Hiz. Peygamber'in baldızı Esmâ bint Ebî Bekir'e cömertlik konusundaki nasihatini Buhârî⁴¹², Müslim⁴¹³ ve Nesâî⁴¹⁴ tarafından nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْفَقِي أَوْ انْضَجِي أَوْ أَنْفَجِي وَلَا تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللَّهُ عَلَيْكَ

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hafs yâni İbn Gıyâs, Hişâm'dan, o da Fâtıma bint Münzir'den, o da Esmâ bint Ebî Bekir (r. anha)'dan rivâyet etti. Esmâ şöyle dedi: "Bana, Resûlullâh (s.a.v): 'İnfâk et, dök, ver, cimrilik etme ki Allah da sana rızkını esirgemesin.' buyurdu." ⁴¹⁵ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Fâtıma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve ve Abbâd b. Hamza nakletmiştir. Müslim birinci rivayette "قال لي" lafzı ile Hz. Peygamber'in kendisine hitap ettiğini ifade etmiştir. Buhârî Hibe'de "أنفقي" ve "ولا توعي فيوعي الله عليك" ziyadesini nakletmiştir. Mal biriktirmekten sakındıran 5 rivayetin râvilerinin sika olması sebebiyle senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hiz. Esmâ, Hiz. Peygamber'in kendisine انفقي mi yoksa انضحي mi dediği konusunda şüphe etmiştir. "Başkasına nafaka ver", انضحي "Ayrıya ve bahşış ver", انفحي "Su döker gibi harca" demektir. احصي "Bir şeyi hatalı şekilde sayıp dökmek" demektir. Burada anlatılmak istenen, geriye bırakmak ve biriktirmek için saymak, Allah yolunda sarf etmemektir. Yani, "Fazla malını biriktirme ki Allah da sana fazlını biriktirsin." Allah'ın biriktirmesi ise "Allah sana olan nimetlerini esirgemesin." şeklinde te'vil edilmiştir. Nevevî bu hadisin manasının, itaat konusunda mal sarfına teşvik etmek, malı elinde tutarak cimrilik göstermekten ve malı kapta biriktirmekten sakındırmak olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁶

⁴¹² Buhârî, "Zekât", 20; "Hibe", 14.

⁴¹³ Müslim, "Zekât", 1709.

⁴¹⁴ Nesâî, "Zekât", 62.

⁴¹⁵ Müslim, "Zekât", 1029.

⁴¹⁶ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, 7/119.

Hız. Peygamber'in Yeni Doğan Bebeğe Neler Yaptığı

Toplumlarda farklılıklar görölse bile yeni doğan çocuklarla ilgili birtakım uygulamalar vardır. Esmâ bint Ebî Bekir'in anlatımıyla Hız. Peygamber'in yeni doğan Abdullah b. Zübeyr'e neler yaptığı Müslim tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحَكْمُ بْنُ مُوسَى أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْحَاقَ أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَقَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُمَا قَالَا خَرَجَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ حِينَ هَاجَرَتْ وَهِيَ حَبْلَى بَعْدَ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ فَقَدِمَتْ فَبَاءَ فَنَفَسَتْ بَعْدَ اللَّهِ بِقُبَاءٍ ثُمَّ خَرَجَتْ حِينَ نَفَسَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَنَكِهِ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا فَوَضَعَهُ فِي حَجْرِهِ ثُمَّ دَعَا بِبَمْرَةَ قَالَتْ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَكَتْنَا سَاعَةً نَلْتَمِسُهَا قَبْلَ أَنْ نَجِدَهَا فَمَضَعَهَا ثُمَّ بَصَقَهَا فِي فِيهِ فَإِنْ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ بَطْنَهُ لَرِيْقٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَتْ أَسْمَاءُ ثُمَّ مَسَحَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ ثُمَّ جَاءَ وَهُوَ ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ أَوْ ثَمَانٍ لِيُبَايِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَهُ بِذَلِكَ الزُّبَيْرُ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَاهُ مُقْبِلًا إِلَيْهِ ثُمَّ بَايَعَهُ

Bize el-Hakem b. Mûsâ Ebû Sâlih rivayet etti. (Dedi ki): Bize Şuayb (yâni İbn İshâk) rivayet etti. (Dedi ki): Bana Hişâm b. Urve haber verdi. (Dedi ki): Bana Urve b. Zübeyr ve Fâtıma bint Münzir b. ez-Zübeyr rivayet ettiler. (Dediler ki): "Esmâ bint Ebî Bekir, Abdullah b. Zübeyr'e gebe olarak hicret ettiği vakit çıktı. Küba'ya geldi. Ve Küba'da Abdullâh'ı doğurdu. Doğurduktan sonra ona çiğnem yaptırarak üzere Resûlullâh (s.a.v)'in yanına çıktı. Resûlullâh (s.a.v) çocuğu ondan alarak kendi kucacağına koydu. Sonra bir kuru hurma istedi. Âişe dedi ki: Biz onu buluncaya kadar bir müddet aradık durduk. Onu çiğnedi. Sonra çocuğun ağzına tükürdü. Ve karnına ilk giren şey Resûlullâh (s.a.v)'in tükürüğü oldu. Sonra Esmâ şunu söyledi: Sonra çocuğu sıvazladı, ona dua etti ve ona Abdullâh ismini verdi. Bu çocuk yedi veya sekiz yaşlarında iken Resûlullâh'a (s.a.v)'e bey'at etmeye geldi. Bunu ona Zübeyr emretmişti. Resûlullâh (s.a.v) onun kendine doğru geldiğini görünce gülmüşü. Sonra çocuk ona bey'at etti."⁴¹⁷

Rivayetin sened zinciri şöyledir:

Hız. Peygamber → Esmâ bint Ebî Bekir → Fâtıma bint el-Münzir → Hişâm b. Urve → Şuayb b. İshâk → el-Hakem b. Mûsâ Ebû Sâlih → Müslim

Fâtıma bint el-Münzir rivayeti ninesi Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de kocası Hişâm b. Urve nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle tahnik rivâyetinin senet açısından sahih olduğu sonucuna varılmıştır.

Yeni doğan çocuğa tatlı bir şey çiğneyerek tattırarak yani tahnik sünnettir. Bu işlemi sâlih bir kimsenin yapması menduptur. Tahniki kuru hurma ile yapmak ise müstehaptır. Bu rivayetlerden doğan çocuklara Abdullâh ve İbrâhîm isimlerini koymanın ve çocuğun ismini salih birine koydurmanın müstehab olduğu ve çocuğa doğduğu gün isim koymak caiz olduğu sonuçları çıkarılmıştır.⁴¹⁸

Sütün Haram Kılması İki Yaşından Öncedir

⁴¹⁷ Müslim, "Âdâb", 2146.

⁴¹⁸ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî, 14/125-126.

Emmenin iki yaşından önce olursa haramlık oluşturacağını haber veren rivayet Tirmizî tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُحْرَمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ إِلَّا مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءَ فِي النَّدِيِّ وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ

Bize Kuteybe rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Ebû Avâne, Hişâm b. Urve'den, o da babasından, o da Fâtıma bint el-Münzir'den, o da Ümmü Seleme'den rivâyet etti. Ümmü Seleme şöyle demiştir: Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Süt emmenin haram kulanı, bağırsakları patlatacak kadar çok emilmesi ve süttten kesilme yaşı olan iki yıldan önce emilmesi şeklinde olanıdır.”⁴¹⁹ Rivayetın sened zinciri şöyledir:

Hz. Peygamber → Ümmü Seleme → Fâtıma bint el-Münzir → Hişâm b. Urve'nin babası → Hişâm b. Urve → Ebû Avâne → Kuteybe → Tirmizî

Rivayeti Fâtıma Ümmü Seleme'den almış, ondan da kayınpederi nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olmaları sebebiyle bu rivâyetin senet açısından sıhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Bu rivayete göre emme iki yaşın altında olursa haramlık gerçekteşir, iki seneden sonra olursa hiçkimseyi haram kılmaz. Hz. Peygamber'in ashabının doğu bu yarıda amel etmiştir. “bağırsaklar çatlayıncaya yani yemek gibi çatlayıncaya kadar” demektir. Emzirme dönemi ve bağırsaklar hep beraber karındaki yeme sisteminin içinde olduğu içindir. (Memede) yani emme döneminde demektir. İbn Abbâd, Sa'd b. el-Müseyyeb ve Urve b. Zübeyr iki yıldan sonraki emmenin haramlık gerçekteştirmeyeceğini söylemiştir. Ebû Hanife bu iki tam yılın üzerine altı ay daha eklemiş böylece tam otuz ay olmuştur. Otuz aydan sonra emmenin haramlık gerçekteştirmeyeceğini söylemiştir.⁴²⁰

Kendisine Verilmemiş Bir Şeyle (Sanki Verilmiş de Onunla) Doymuş Gibi Görünmek

Gösteriş yapan kimsenin kınandığı rivayetler Buhârî, Müslim⁴²¹ ve Ebû Dâvûd⁴²² tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامِ حَدَّثَنِي فَاطِمَةُ عَنْ أَسْمَاءَ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي ضَرَّةً فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ إِنْ تَسَبَّعْتُ مِنْ رَوْحِي غَيْرَ الَّذِي يُعْطِينِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُنْتَبِعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَالَيْسِ تَوْبِي زُورٍ

Bize Süleymân b. Harb rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Hammâd b. Zeyd, Hişâm b. Urve'den, o da Fâtıma bint el-Münzir'den, o da Esmâ bin Ebî Bekir'den, o da Nebî (s.a.v.)'den şöyle rivayet etti: Bize Muhammed b. el-Müsennâ şöyle rivayet etti: Bize Yahyâ, Hişâm'dan şöyle rivayet etti: Bana Esmâ bin Ebî Bekir şunları anlattı: “Bir kadın kumasını kastederek: ‘Yâ Resûlallâh, benim kadın bir komşum var. Kocamın bana vermediği bir şeyle (sanki vermiş de onunla) doymuşum gibi görünmemde

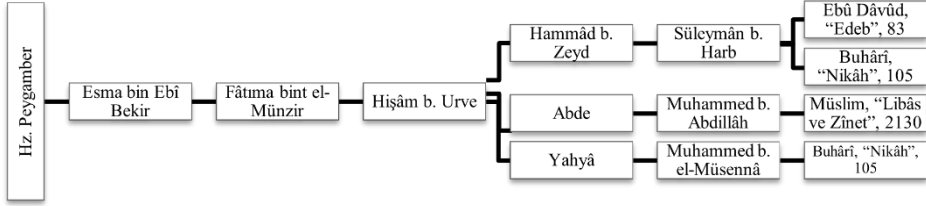
⁴¹⁹ Tirmizî, “Radâ”, 5.

⁴²⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, 4/314.

⁴²¹ Müslim, “Libâs ve Zînet”, 2130.

⁴²² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 83.

*banâ bir günâh var mıdır?’ diye sordu. (Hz. Peygamber): ‘Kendisine verilmemiş bir şeyle doymuş görünen kimse iki yalan elbisesi giyen kimseye benzer.’ buyurmuştur.*⁴²³ Senedler bir araya getirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

Fâtuma bint el-Münzir rivayetleri Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de Hişâm b. Urve nakletmiştir. Bir kadın Ebû Dâvûd'da "لِي جَارَةٌ تُعْنِي ضَرَّةً" (benim bir kadın komşum var)" demiş ve Hz. Peygamber'e Buhârî'de "إِنْ تَسْبَعْتُ مِنْ زَوْجِي عَيْرٍ" ve Müslim'de "الْمُنْتَبِعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَالْبَيْتِ تَوْبِي زُورٍ" şeklinde soru sormuştur.

Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

Hz. Peygamber → *Esmâ bin Ebî Bekir* → *Fâtuma bint el-Münzir* → *Hişâm b. Urve* → *Abde* → *Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr* → *Müslim*

Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyet senet açısından sahih olduğu sonucuna varılmıştır.

كَرْمٍ الْمُتَسَبِّعُ Karnı açken zoraki tokluk gösterişi yapan, fakir olduğu halde zenginlik taslayan kimse demektir. Zemaşerî'ye göre müteşebbi'in iki anlamı vardır. Yemek hususunda israfa yeltenen, doyduğu halde daha fazla yiyen ve aç olduğu halde kendini toka benzeten kimsedir. Buradan yola çıkarak müteşebbi' faziletli olmadığı halde öyle görünmeye çalışan kimseye istiare edilmiş ve bu kimse iki sahte elbise giyene benzetilmiştir. Ebû Ubeyd'e göre "sahte elbise" manasındadır ki bundan maksat takva sahiplerinin giydiği elbiseyi giyerek başkalarına sofu görünmek demektir. Bu gibi giysiler zûr ve riya elbisesidir. Arapların elbise kelimesiyle kinaye olarak bir kimsenin hâlini kasd ettikleri söylenmiştir. Rivayetin manası, elinde olmayan bir şeyi varmış gibi göstererek övünen kimsenin durumu olmayan bir şeyi söyleyen yalancının durumu gibidir, demektir.⁴²⁴

Zâtü'n-nitakayn (İki Kuşak Sahibi)

Esmâ bint Ebî Bekir'in Zâtü'n-nitakayn olarak lakaplandırılmasını kendi ağzından anlattığı rivayetler Buhârî⁴²⁵ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي وَحَدَّثَنِي أَيْضًا فَاطِمَةُ عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ صَنَعْتُ سَفْرَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَ أَنْ يُهَاجَرَ إِلَى

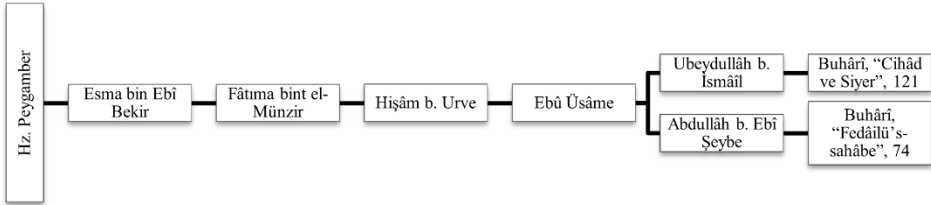
⁴²³ Buhârî, "Nikâh", 105.

⁴²⁴ Aynı, 'Umdetü'l-kârî, 29/497.

⁴²⁵ Buhârî, "Fedâilü's-sahâbe", 74.

الْمَدِينَةَ قَالَتْ فَلَمْ نَجِدْ لِسُفْرَتِهِ وَلَا لِسِقَانِهِ مَا نَرِبُطُهُمَا بِهِ فَقُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ وَاللَّهِ مَا أَجِدُ شَيْئًا أُرِبُطُ بِهِ إِلَّا نِطَاقِي قَالَ فَشَقَّيْهِ بِأَثْنَيْنِ فَرِبِطِيهِ بِوَاحِدِ السَّقَاءِ وَبِالْآخِرِ السُّفْرَةَ فَفَعَلْتُ قَدْ لَدَيْكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النَّطَاقِينَ

Bize Ubeyd b. İsmâîl rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Ebû Üsâme, Hişâm'dan rivayet etti. Hişâm dedi ki: Bana babam haber verdi ve Fâtıma da Esmâ'dan rivayet etti. Esmâ (r. anhâ) şöyle dedi: Resûlullâh Medine'ye hicret etmek istediği zaman ben Ebû Bekr'in evinde Resûlullâh'ın yol azığını hazırlamıştım. Esmâ (devamla) dedi ki: Fakat ne yemek çıkını ne de su tulumunu bağlayabileceğimiz bir şey bulamadık. Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e: 'Vallahi ben belimdeki kuşağımdan başka bağlayacağım bir şey bulamıyorum,' dedim. O da: 'Onu ikiye böl, birisiyle su tulumunu, diğeriyle de yemek sofrasını bağla.' dedi. Ben de öyle yaptım. İşte bundan dolayı (Esmâ) 'Zâtü'n-nitakayn (İki kuşak sahibi)' diye isimlendirildi."⁴²⁶ Rivâyetlerin sened şeması şöyledir:

Fâtıma bint el-Münzir rivayeti ninesi Esmâ bint Ebî Bekir'den almış kendisinden de kocası Hişâm b. Urve nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivâyetin senet açısından sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.3.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Fâtıma bint el-Münzir'in hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayıları; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Hoca Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Esmâ bint Ebî Bekir (Ninesi)	56
Ümmü Seleme	2
<u>Râvi Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Hişâm b. Urve	(Kocası) 55
Hişâm b. Urve'nin babası	2
Abbâd b. Hamza	1

Fâtıma bint el-Münzir rivayetlerini ninesi Esmâ bint Ebî Bekir ve Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir. Kendisinden de kocası Hişâm b. Urve, kayınpederi ve Abbâd b. Hamza nakilde bulunmuştur. Bu tablo göz önünde bulundurulduğunda hadis rivayetinde aile bireylerinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

5.3.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Fâtıma bint el-Münzir'in rivayetlerinin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁴²⁶ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 121.

Kitap	Buhârî	Müslim	Ebû Dâvûd	İbn Mâce	Nesâî	Tirmizî
Savm/Sıyâm	1		1	1		
Sıvâm	1				1	
Hayız		1				
Salat			1			
Fedâil	1				1	
Fedâil		1	2	1	1	1
Tahâret						
İtisâm	1					
Cihâd	1					
Tıb	1			1		1
Cuma	1					
İtk	2					
Edeb/Âdab		1	1			
Radâ						1
Zebâih-Sayd	4	1		1		
Dahâyâ					5	
Hıbe	1					
Sehv	1					
Libâs	2	2				
Nikâh	1			1		
İlim	1					
Vudû	1					
Zînet					2	
Küsûf	3	2				
Selâm		1				
Zekât	1	2			1	

Fâtıma bint el-Münzir rivayetlerinin Kütübi-i Sitte'de kitaplarına göre tasnifinde; Tahâret 6, Zebâih ve Sayd 6, Dahâyâ 5, Sıyâm/Savm 3, Zekât 4, Libâs 4, Zînet 2, Nikâh 2, Âdâb/Edeb 2, Salât 2, Tıb 3, İtk 2, Kusûf 5, Hayız 2, İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünne 1, Hıbe 1, Sehv 1, Fedâil 1, Radâ' 1, Cihâd 1, Cuma 1, İlim 1, Selâm 1, Vudû' 1 ve Radâ 1 olmak üzere toplam yirmi dört babda oldukları tespit edilmiştir. Rivâyetlerin ibadet ve muâmelâta dair konularda olduğu görülmüştür.

Fâtıma bint el-Münzir'in Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 24, Müslim'de 11, Ebû Dâvûd'da 5, İbn Mâce'de 5, Nesâî'de 10 ve Tirmizî'de 3 olmak üzere 58 olarak tespit edilmiştir. Bu 58 rivâyetin sahih olduğu tespit edilmiştir.

5.4. Hafsa bint Sîrîn (ö. 101/719)

Hafsa bint Sîrîn el-Ensâriyye el-Basriyye, kızı Hüzeyl sebebiyle Ümmü'l-Hüzeyl olarak anılmıştır. 3. Tabakadan olup tâbînin vasatındandır (Orta yaşlı tabakası). Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Ümmü Atıyye, er-Rabâb Ümmü'r-Râih, Ebû'l-Âliye'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden kardeşi Muhammed b. Sîrîn, Katâde, Eyyûb, Âsım el-Ahvel, İbn Avn ve Hâlid el-Hazzâi hadis rivayet etmiştir.⁴²⁷

⁴²⁷ İbn Sa'd, *Kütübü't-Tabakâti'l-kebir*, 11/448; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/ 123; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/507; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/ 669.

Iclî ve İbn Maîn, Hafsa için “sika” ve “hüccet” demişlerdir.⁴²⁸ İbn Hibbân onu “*es-Sikât*” adlı eserinde zikretmiştir.⁴²⁹ Mehdî b. Meymûn, “Hafsa, ömrünün otuz yılını musalladan çıkmadan geçirmiştir. Sadece ihtiyaçları için çok az musalladan çıkmıştır,” demiştir.⁴³⁰ Hafsa, 101 yılında vefat etmiştir. 100 ve 110 yılları arasında vefat ettiği de söylenmektedir.⁴³¹

5.4.1. Hafsa bint Sîrîn’in Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Kütüb-i Sitte müelliflerinin her biri Hafsa’dan hadis nakletmiş, nakledilen hadisler on üç konu başlığı altında şöyle toplanmıştır: Resûlullâh’ın kızının cenazesinin yıkanması (1. Bedeninin sağ yanları ile ve abdest uzuvları ile yıkanmaya başlaması 2. Başının üç bukle yapılması 3. Üç, beş, yedi, eğer gerekli görülürse daha fazla sayıda yıkanmasını söylemesi. 4. Yıkamada kâfur kullanılması.), Biat alınan kadınlara niyâhanın yasaklanması, Kadınlara cenazelerin arkasında yürümenin yasaklanması, Kadının ölen kocası için dört ay on gün yas tutması, Bayram günü kadınlara, genç kızlara ve hayızlı kadınlara namazgâha çıkmalarının emredilmesi, Nüseybe’nin zekât koyunundan et göndermesi, Akrabaya tasaddukta bulunmanın iki sevâbı olduğu, Hz. Peygamber’in hurma ile hurma bulunmazsa su ile iftar edilmesini bildirmesi, Kadınlardan hayızdan sonra gelen sarı ve bulanık akıntıyı hiçbir şey olarak sayılmadığı, Tâûndan ölen Müslümanın şehit olacağı, Ümmü Atıyye’nin Nebî ile beraber gazvelere katıldığı, Her yeni doğan çocuk için bir akîka kurbanı kanı akıtılacağı ve Hz. Hüseyin’in başı getirildiğinde Enes b. Mâlik’in “Ehli beyt arasında o, Peygamber (s.a.v)’e en çok benzeyenlerdendir.” dediği.

Ortak rivayetler şema ile gösterildikten sonra varsa lafız farklılıkları ifade edilmiştir. Daha sonra şerh ve fıkıh kitaplarında rivayet hakkında bulunan bilgiler derlenmiştir.

Resûlullâh’ın Kızının Cenazesinin Yıkanması

Kütüb-i Sitte’de “Resûlullâh’ın kızının yıkanması” kısa ve uzun metinlerle Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Tirmizî tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي عَسَلِ ابْنَتِهِ ابْدَانَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوَضُوءِ مِنْهَا

Bize Ali b. Abdillâh rivayet etti: Bize İsmâil b. İbrâhîm rivayet etti: Bize Hâlid, Hafsa bint Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye (r. anha)'dan rivayet etti. O şöyle dedi: Resûlullâh (s.a.v), kızının yıkanması hususunda: "Bedeni sağ yanları ile ve abdest uzuvları ile yıkamaya başlayınız" buyurdu.⁴³²

Senedler bir araya getirildiğinde aşağıdaki tablo oluşmaktadır:

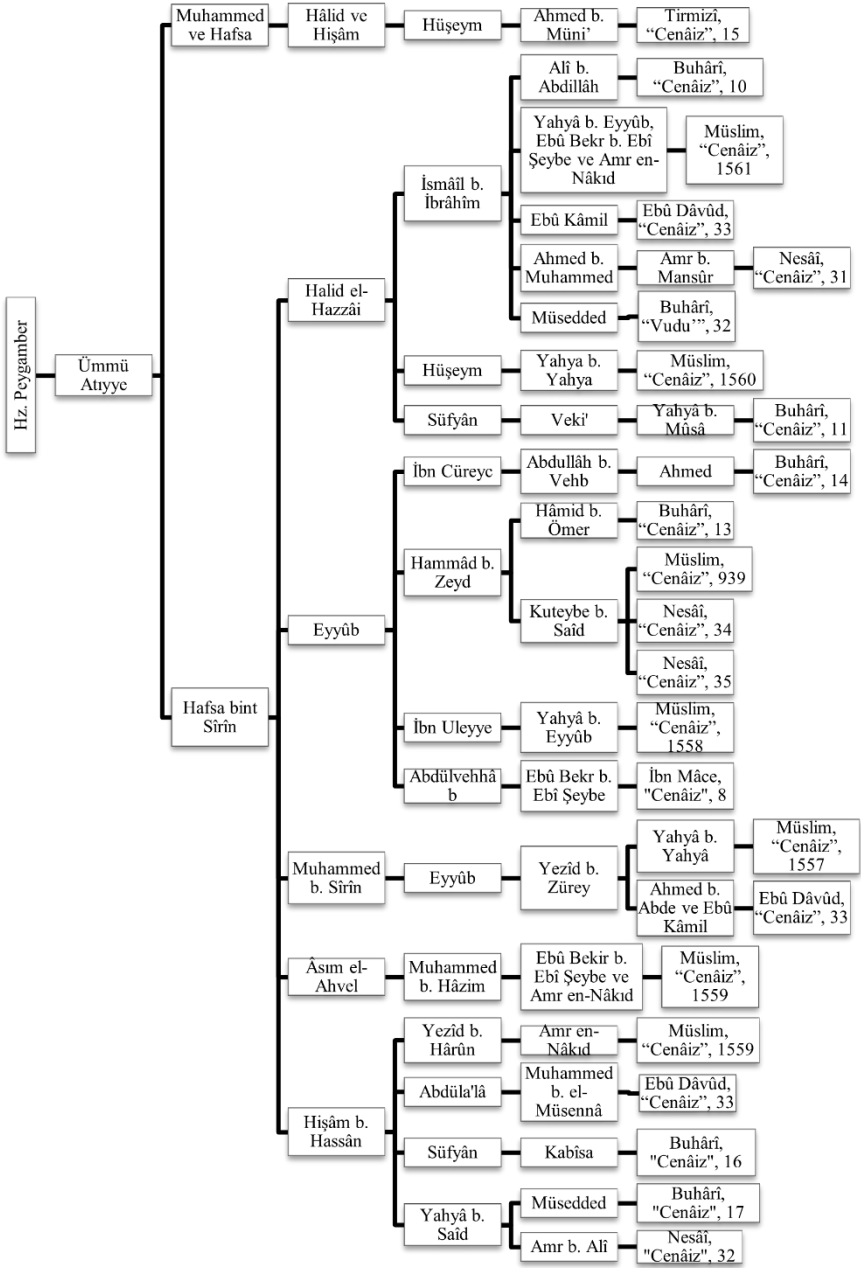
⁴²⁸ Iclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/461, 4/450; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/123; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/669.

⁴²⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/ 194.

⁴³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/123-124.

⁴³¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/195; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/ 124; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/669.

⁴³² Buhârî, “Cenâiz”, 10.

Kütüb-i Sitte'de "Resûlullâh'ın kızının yıkanması", kısa ve uzun metinlerle Cenâiz Kitabında 23, Vudu' kitabında 1 rivayet ile yer almaktadır. Buhârî'de⁴³³ 7, Müslim'de⁴³⁴ 7, Nesâî'de 5, Ebû Dâvûd'da⁴³⁵ 3, İbn Mâce'de⁴³⁶ 1 ve Tirmizî'de⁴³⁷

⁴³³ Buhârî, "Cenâiz", 11, 13, 14, 16, 17; "Vudu", 32.

⁴³⁴ Müslim, "Cenâiz", 1557, 1558, 1559, 1560, 1561.

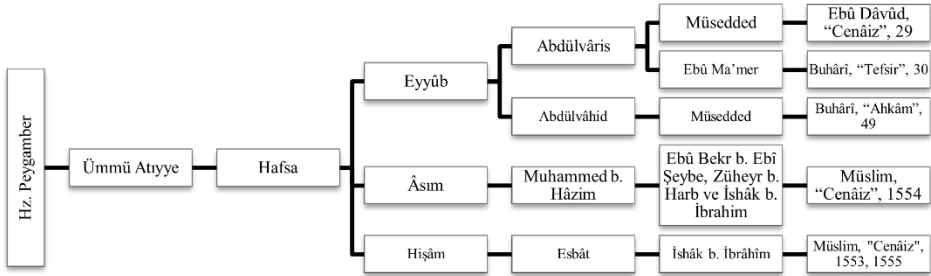
cenaze yıkayan kimsenin gusül alması, erkek elbisesinin kadına kefen yapılabileceği hükümleri bu hadisten çıkarılmıştır.⁴⁴⁴

Biat Alınan Kadınlara Niyâhanın Yasaklanması

Hz. Peygamber'in cahiliye geleneği olan niyâhayı yasakladığını haber veren rivayetler Buhârî⁴⁴⁵, Müslim⁴⁴⁶ ve Ebû Dâvûd⁴⁴⁷ tarafından tahrir edilmiştir.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَزِيمٍ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ يُبَايِعُكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرَكَنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ قَالَتْ كَانَ مِنْهُ النَّيْحَةُ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا آلَ فَلَانٍ فَإِنَّهُمْ كَانُوا أَسْعُدُونِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَا بَدَّ لِي مِنْ أَنْ أَسْعِدَهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا آلَ فَلَانٍ

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Züheyr b. Harb ve İshâk b. İbrahim hep beraber Ebû Muâviye'den rivayet ettiler. Züheyr dedi ki: Bize Muhammed b. Hâzım rivayet etti. (Dedi ki): Bize Âsım, Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den rivayet etti. Ümmü Atıyye şöyle demiş: Bu âyet: “Ey Peygamber! Sana mümin kadınlar gelerek Allah'a şirk koşmayacaklarına ve sana asi olmayacaklarına söz verirlerse, onlarla biatleş” ayeti nazil olunca Resûlullâh (s.a.v)'in kadınlardan aldığı biatta niyâha da vardı. Ben: ‘Yâ Resûlullâh falan oğulları ailesine yapılacak niyâha müstesna. Çünkü onlar cahiliye devrinde benim niyâhama katılmışlardı. Benim de onların niyâhasına katılmam gerekir; değil mi?’ dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): ‘Peki falan oğullarına yapılacak niyâha müstesna olsun’ buyurdu.”⁴⁴⁸ Senedler bir araya getirildiğinde oluşan şema şöyledir:

Hafsa rivayetleri Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden de Eyyûb, Hişâm ve Âsım rivayet etmiştir. Buhârî Ahkâm rivayetinde “فَمَا وَفَّتْ امْرَأَةً إِلَّا أُمَّ سُلَيْمٍ وَأُمَّ الْعَلَاءِ” (Benimle beraber bey'at eden kadınlardan Ümmü Süleym, Ümmü'l-Alâ, Ebû Sebre'nin kızı Muâz b. Cebel'in karısı veya Ebû Sebre'nin kızı ve Muâz b. Cebel'in karısı hariç kimse sözünü tutmadı) lafızları vardır. Müslim ikinci rivayette sadece “فَمَا وَفَّتْ مِمَّا عَزَبَ حَمْسٍ مِنْهُمْ أُمَّ سُلَيْمٍ” (Ümmü Süleym)” ibaresi yer alır. Buhârî'nin Tefsir rivayetinin ve Ebû Dâvûd'un

444 İbn Battâl, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 3/250-255; İbn Hacer, *Fetħu'l-bârî*, 3/150-157.

445 Buhârî, “Ahkâm”, 49; “Tefsir”, 309.

446 Müslim, “Cenâiz”, 1555, 1553.

447 Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 29.

448 Müslim, “Cenâiz”, 1554.

rivayetinin senedi aynı olmakla beraber Ebû Dâvûd sadece “نَهَانَا عَنِ النَّيَاحَةِ” kısmını tahrir etmiştir.

Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle niyâhanın yasaklandığı bildirilen 5 rivâyetin, senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

“Niyâha”, ölünün arkasından bağıra çağıra yas edip ağlamaktır. Rivayetlerde, Mümtehîne Sûresi 12. ayeti nazil olunca Resûlullah (s.a.v)’in kadınlardan biat aldığı, bu kadınlar içinde Ümmü Atıyye ve Ümmü Süleym’in olduğu, bu biatta niyâhanın yasaklandığı haber verilmektedir. Kadınlardan biat alınma haberleri, Kütüb-i Sitte’nin muhtelif bölümlerinde yer almaktadır.⁴⁴⁹

Bu rivayette, niyâhanın haram olduğuna dair delil vardır. Müslim’de yer alan rivayette sadece Ümmü Atıyye’ye ruhsat verildiği görülmektedir. Bazı Mâlikî imamları bu rivayetlere göre niyâhanın caiz olduğunu, “Câhiliye devrindeki gibi saçını başını yolarak yapılan niyâha haramdır.” demişlerdir. Cumhur ulemaya göre niyâha yâni ölünün arkasından bağıra çağıra yas edip ağlamak mutlak surette haramdır.⁴⁵⁰

Ölüm sebebiyle insanın üzülmesi, acısını açığa vurup sessizce ağlamasında bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber de çocuklarının vefatlarında sessizce ağlamıştır.⁴⁵¹ Hz. Peygamber’in “... göz ağlar, kalp üzülür, fakat Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz.”⁴⁵² cümlesinde hayat bulan davranışı Müslümanlar için örnektir.

Kadınlara Cenazelerin Arkasında Yürümenin Yasaklanması

Hz. Peygamber’in kadınlara cenazelerin arkasından yürümelerini yasakladığını bildiren rivayetler Müslim, İbn Mâce⁴⁵³ ve Ebû Dâvûd⁴⁵⁴ tarafından eserlerinin Cenâiz kitabında yer almaktadır.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ كِلَاهُمَا عَنْ هِشَامٍ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ نُهَيْتُنَا عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا

Bize Ebû Bekir b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Üsâme rivayet etti. Yine bize İshâk b. İbrâhîm rivayet etti. (Dedi ki): Bize İsa b. Yûnus haber verdi. Bu râvilerin ikisi de Hişâm’dan, o da Hafsa’dan, o da Ümmü Atıyye’den rivayet etti. Ümmü Atıyye: “Biz cenazelerin arkasında yürümekten nehy olunduk. Ama bu mesele bize haram kılınmadı.” dedi.⁴⁵⁵ Senedlerin şeması şöyledir:

⁴⁴⁹ Bk. Buhârî, “Cenâiz”, 35; Buhârî, “Tefsir”, 30; Buhârî, “Ahkâm”, 49; Müslim, “Cenâiz”, 934; Nesâî, “Bey’at”, 18.

⁴⁵⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, 6/238.

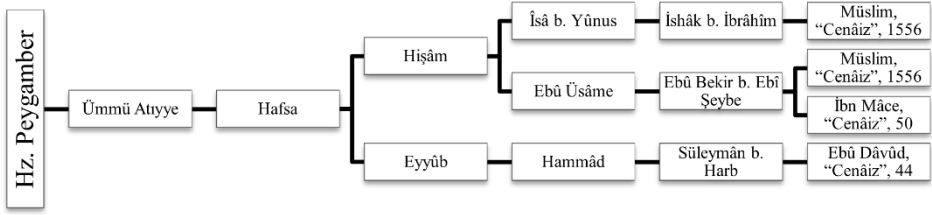
⁴⁵¹ Buhârî, “Cenâiz”, 43.

⁴⁵² Buhârî, “Cenâiz”, 32.

⁴⁵³ İbn Mâce, “Cenâiz”, 50.

⁴⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 44.

⁴⁵⁵ Müslim, “Cenâiz”, 1556.

Hafsa rivayeti Ümmü Atıyye'den almış, ondan da Hişâm ve Eyyûb nakletmiştir. Müslim ve İbn Mâce aynı sened ve aynı lafız ile tasnif etmişlerdir. Müslim ve İbn Mâce, *عَنْ التَّبَاعِ الْجَنَائِرِ* lafzı ile Ebû Dâvûd, *أَنْ تَنْبَعِ الْجَنَائِرِ* lafzı ile nakletmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin cerh edilmemiş olması sebebiyle 3 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Bu rivayette kadınların cenaze arkasından gitmelerinin yasaklanması meçhul sigasıdır. Meçhul sigaların hükmü ihtilafı bir konudur. Cumhur, bu sigalar ile gelen rivayetlerin merfû hükmünde olduklarını söylemiştir. Bu hadise göre kadınların cenazeyi takip etmeleri haram değil mekruhtur. *وَأَمْ يُعْرَمُ عَلَيْنَا* yani "üzerimize farz kılınmadı" manasındadır. Bu ifade tekit edilmemiş ve kesinlik ifade etmemektedir.⁴⁵⁶

Kadınların cenaze törenine katılması ile ilgili iki farklı görüş vardır. Bir grup, kadınların hiçbir şekilde cenazeyi takip edemeyeceklerini söylemiştir. Hatta bu konuda İbrâhîm en-Nehâî'den; "Cenaze ve erkekler evden çıkınca, kadınların cenazeyi takip etmemeleri için evin kapısını kapatıyorlardı."⁴⁵⁷ sözü nakledilmiştir. Şa'bî; "Kadınların cenazeye katılması bidattir." demiştir. İbn Cüreyc, Atâ'ya; "Kadınların cenazeye katılmasını sordum. 'Fitnedir.' cevabını verdi." demiştir.⁴⁵⁸ Bu görüşü savunanların, kadınların cenazeye gitmelerini engellemelerinin nedeninin, fitneye sebep verme olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık kadınların cenazeye katıldıklarına dair rivayetler de vardır: "*Mescitte namaz kılmak için ve öldürülmüş birisinin cenaze namazı dışında kadınların cemaate katılmasında hayır yoktur.*"⁴⁵⁹ "*Osman b. Affân, Abdullah b. Ömer ve Ebû Hureyre, Medine'de cenaze namazlarını kadın-erkek cemaat halinde kılarlardı. Erkekler imamın arkasında, kadınlar da onların arkasında saf tutarlardı.*"⁴⁶⁰ Bu bilgiler doğrultusunda cenazeye katılma yasağının o günün şartları çerçevesinde olduğu göz önünde bulundurularak değişmez bir kural olarak görmek doğru değildir. Müctehidlerin dile getirdiği fitne endişesi de dikkate alınarak, kadınların da cenaze merasimlerine katılmalarını kolaylaş-

⁴⁵⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, 7/2.

⁴⁵⁷ Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyârî, *el-Musannef* (Kâhire: Dâru't-Tâsil, 2010), 3/343.

⁴⁵⁸ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/343.

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/66.

⁴⁶⁰ Mâlik, *Muvatta'*, "Cenâiz", 29.

tirmek gerekmektedir. Çünkü insan, yakınlarına ve Müslüman kardeşlerine karşı son görevlerini yerine getirmek istemektedir.⁴⁶¹

Kadının Ölen Kocasını İçin Dört Ay On Gün Yas Tutması

Kadınların ölü için üç gün, kocası için dört ay on gün yas tuttuğunu bildiren rivayetlerin hepsi aynı manada olup birbirlerini tefsir etmektedirler. Rivayetler Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir.

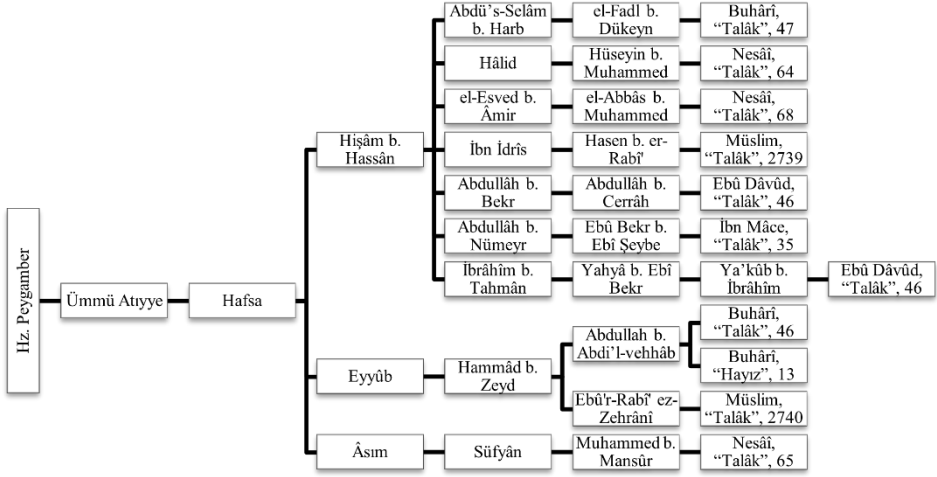
حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُوْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُحِدَّ فَوْقَ ثَلَاثِ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ فَإِنَّهَا لَا تَكْتَحِلُ وَلَا تَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوعًا إِلَّا تَوْبَ عَصَبٍ وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامُ حَدَّثَنَا حَفْصَةُ حَدَّثَنِي أُمُّ عَطِيَّةَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَمَسَّ طَبِيئًا إِلَّا أَدْنَى طَهْرٍهَا إِذَا طَهَّرْتَ نُبْدَةً مِنْ قُسْطٍ وَأَضْفَارٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْقُسْطُ وَالْكُسْتُ مِثْلُ الْكَافُورِ وَالْقَافُورِ

Bize el-Fadl b. Dükeyn şöyle rivayet etti: Bize Abdü's-Selâm b. Harb, Hişâm'dan, o da Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den rivayet etti: Ümmü Atıyye şöyle dedi: "Nebî (s.a.v), 'Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına kocasından başka bir ölü için üç günden fazla zinet ve süslenmeyi terk etmesi helal olmaz. Şüphesiz o kadın bu süre içinde gözüne sürme de çekmez, süs için boyanmış elbise de giymez, ancak Yemen'in asb denilen çizgili kumaşını giyebilir' buyurdu." (Buhârî'nin şeyhi olan Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Müsennâ) el-Ensârî şöyle dedi: Bize Hişâm rivayet etti: Bize Hafsa bint Sîrîn rivayet etti: Bize Ümmü Atıyye şöyle rivayet etti: "Nebî (s.a.v)-geçen şeyleri- nehyetti ve 'O kadın güzel koku da sürünmez. Ancak hayızdan temizlendiği sıralarda bir parça kust yâhud turnak kustu buhuru sürebilir' buyurdu. Ebû Abdillâh el-Buhârî: "el-Kust" ve "el-Küst", "el-Kâfûr" ve "el-Gâfûr" gibidir, dedi.⁴⁶²

Senedler bir araya getirildiğinde şu şema oluşmaktadır.

⁴⁶¹ Mahmut Yeşil, "Kadınların Cemaate İştiraki ile İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 / 17 (Haziran 2004), 59.

⁴⁶² Buhârî, "Talâk", 47.

Hafsa'dan nakledilen yas süresi ile ilgili rivayetleri bir araya getirdiğimizde karşımıza bu tablo çıkmaktadır. Nesâî'de⁴⁶³ 3, Müslim'de⁴⁶⁴ 2, Buhârî'de⁴⁶⁵ 3, Ebû Dâvûd'da⁴⁶⁶ 1 ve İbn Mâce'de⁴⁶⁷ 1 rivayet yer aldığı tespit edilmiştir. Rivayet kısa ve uzun metinlerle Tirmizî hariç diğer Kütüb-i Sitte eserlerinde yer almaktadır. Hafsa bint Sîrîn, rivayetleri Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden Eyyüb, Hişâm b. Hassân ve Âsım el-Ahvel nakletmiştir. Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de “لا تحد أن نجد على ميته”⁴⁶⁸ lafızları bulunmaktadır. Buhârî “إِذَا اغْتَسَلَتْ إِحْدَانًا مِنْ مَحِيضِهَا فِي نِيَّةٍ مِنْ كُسْتِ أَظْفَارٍ”, Ebû Dâvûd “إِلَّا أَدْنَى طَهْرَتِهَا إِذَا طَهَّرَتْ مِنْ مَحِيضِهَا بِنِيَّةٍ مِنْ قُسْطٍ أَوْ أَظْفَارٍ”, İbn Mâce “إِلَّا عِنْدَ أَدْنَى طَهْرَتِهَا بِنِيَّةٍ مِنْ قُسْطٍ أَوْ أَظْفَارٍ”, en kısa metin Nesâî'de “عَنْهَا عِنْدَ طَهْرَتِهَا فِي الْقُسْطِ وَالْأَظْفَارِ” lafızlarıyla tahrir edilmiştir. Hafsa bint Sîrîn rivayetleri Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden Eyyüb, Hişâm b. Hassân ve Âsım el-Ahvel nakletmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 10 rivayetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

“İhdâd” kelimesi, cenaze sebebiyle yas tutarken kadının süslenmeyi ve güzel koku sürünmeyi bırakmasıdır. Cahiliyye döneminde kadınlar bir yıl süre ile iddet beklerlerdi. Hz. Peygamber iddet süresini ve şartlarını yeniden düzenlemiştir.⁴⁶⁸ Bu rivayetten şu hükümler çıkarılmıştır: Büyük, küçük, hür, köle bütün eşler için dört ay on gün iddet beklemek vaciptir. İddet süresince ihtiyaç hali olsun olmasın الكحل “sürme çekmek”, bedenine veya elbisesine güzel koku sürmek, kumaşında doğal olarak bulunmayanlar hariç süslü elbise giymek yasaklanmıştır. Ancak hayızdan

⁴⁶³ Nesâî, “Talâk”, 64, 65, 68.

⁴⁶⁴ Müslim, “Talâk”, 2739, 2740:

⁴⁶⁵ Buhârî, “Talâk”, 46; “Hayız”, 13.

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 46.

⁴⁶⁷ İbn Mâce, “Talâk”, 35.

⁴⁶⁸ Buhârî, “Talâk”, 45.

temizlenirken bir parça koku kullanabilir.⁴⁶⁹ “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, dört ay on gün (iddet) beklerler.”⁴⁷⁰ ayeti gereğince iddet süresi, kadının hamile olmadığı takdirde dört ay on gündür. “Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapımlarıyla sona erer.”⁴⁷¹ ayetine göre hamile kadının iddeti, doğum yapınca kadardır. İddet beklemenin birtakım hikmetleri vardır. Kadının eski evliliğinin etkisi altında olması gibi psikolojik sebepler ile eski kocasının haklarının korunması ve neslin karışma ihtimali bunlardandır.⁴⁷²

Bayram Günü Kadınlara, Genç Kızlara ve Hayızlı Kadınlara Namazgâha Çıkmalarının Emredilmesi

Bayram günü kadınlara, genç kızlara ve hayızlı kadınlara namazgâha çıkmalarının emredildiği rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ قَالَتْ كُنَّا نَمْنَعُ جَوَارِيَنَا أَنْ يَخْرُجْنَ يَوْمَ الْعِيدِ فَجَاءَتْ امْرَأَةٌ فَزَلَّتْ قَصْرَ بَنِي خَلْفٍ فَأَتَيْنَهَا فَحَدَّثْتُ أَنَّ زَوْجَ أُخْتِهَا غَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثِنْتِي عَشْرَةَ غَزْوَةً فَكَانَتْ أُخْتُهَا مَعَهُ فِي سِتِّ عَزَوَاتٍ فَقَالَتْ فَكُنَّا نَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى وَنُدَاوِي الْكَلْمَى فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا جَلْبَابٌ أَنْ لَا تَخْرُجَ فَقَالَ لِنَلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جَلْبَابِهَا فَلْيَشْهَدَنَّ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ حَفْصَةُ فَلَمَّا قَدِمْتُ أُمُّ عَطِيَّةٍ أَتَيْتُهَا فَسَأَلْتُهَا أَسْمِعْتِ فِي كَذَا وَكَذَا قَالَتْ نَعَمْ يَا بِي وَفَلَمَّا ذَكَرْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِلَّا قَالَتْ يَا بِي قَالَ لِيَخْرُجِ الْعَوَاتِقُ ذَوَاتُ الْخُدُورِ أَوْ قَالَ الْعَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ شَكَّ أَيُّوبُ وَالْحَيْضُ وَيَعْنَزُلُ الْحَيْضُ الْمُصَلَّى وَلْيَشْهَدَنَّ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهَا الْحَيْضُ قَالَتْ نَعَمْ أَلَيْسَ الْحَائِضُ تَشْهَدُ عَرَافَاتٍ وَتَشْهَدُ كَذَا وَتَشْهَدُ كَذَا

Bize Ebû Ma'mer rivâyet etti. O şöyle dedi: Bize Abdülvâris rivâyet etti. O şöyle dedi: Bize Eyyüb, Hafsa bint Sîrîn'den rivayet etti. O şöyle dedi: “Biz genç kızlarımızı bayram gününde namaz yerine çıkmalarından men' ederdik. Basra'ya bir kadın geldi ve Halef oğulları kasrına girdi. Ben de o kadının yanına gittim. O kadın, kız kardeşinin kocasının Nebî ile birlikte on iki gazvede bulunduğunu, kız kardeşinin de bizzat bunlardan altı gazvede kocası ile beraber bulunduğunu, onun ‘Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilâç yapıyorduk’ dediğini rivayet ettikten sonra dedi ki: Kız kardeşim: ‘Yâ Resûlallâh, bizden herhangi birimizin cilbâbı yani örtünecek dış elbisesi olmazsa, namaz yerine çıkmamasında sakınca var mı?’ diye sordu. Resûlullah da: ‘Diğer bir kadın arkadaşı kendi cilbâblarından birini ona giydirsin de bu kadın hayır (meclislerin) de ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsun’ buyurdu.” Hafsa bint Sîrîn şöyle dedi: Ümmü Atıyye buraya geldiğinde ben onun yanına geldim ve böyle böyle buyurduğunu işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye şöyle dedi: Babam O'na feda olsun, evet işittim. -Ümmü Atıyye ne zaman Nebî (s.a.v)'i ansa, muhakkak bi ebî, yâni O'na babam feda olsun der idi- Nebî (s.a.v): “Örtülü olan genç kızlar -yâhud: Genç kızlar ve örtülü olan hanımlar (râvi Eyyüb terdidli söylemiştir)-ve hayızlı kadınlar namaz yerine çıksınlar ve kadınlar da hayır (meclislerince ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsunlar, yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzak dursunlar” buyurdu. Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye: Hayızlılar

⁴⁶⁹ Aynî, 'Umdetü'l-kârî, 3/419-421.

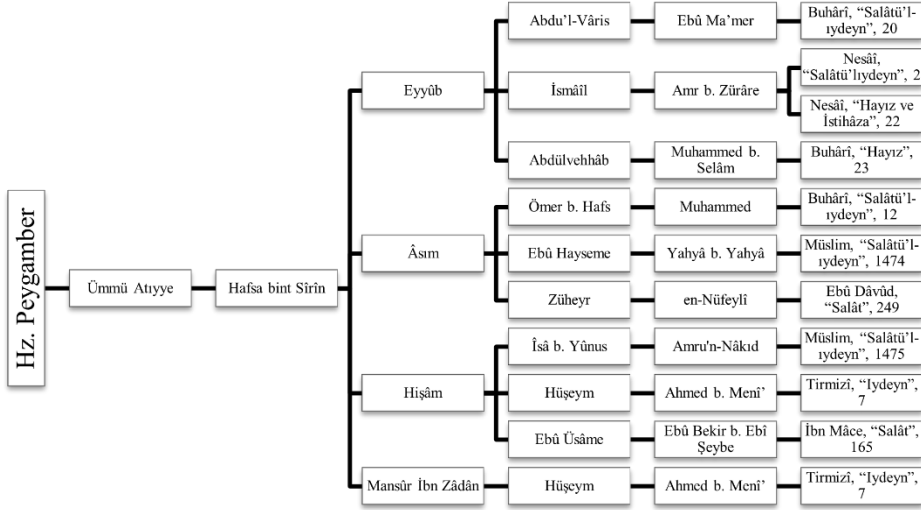
⁴⁷⁰ Bakara, 2/234.

⁴⁷¹ Talâk, 65/4.

⁴⁷² Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, 446.

da mı? dedim. Ümmü Atıyye: Evet, bu hayızlı kadınlar Arafat'ta ve fulân fulân yerlerde hâzır bulunuyorlar mı? diye cevâb verdi.”⁴⁷³

Senedler bir araya getirildiğinde şu şema oluşmaktadır:

Hafsa'nın bayram namazı rivayetlerini bir araya getirdiğimizde karşımıza bu tablo çıkmaktadır. Müslim'de⁴⁷⁴ 2, Buhârî'de⁴⁷⁵ 3, Tirmizî'de⁴⁷⁶ 1, Nesâî'de 2, Ebû Dâvûd'da⁴⁷⁷ 1 ve İbn Mâce'de⁴⁷⁸ 1 rivayet yer aldığı tespit edilmiştir. Bu konuda Hafsa'dan Kütüb-i Sitte eserlerinde toplam 11 rivayet bulunmaktadır. Hafsa bint Sîrîn, rivayetleri Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden Eyyûb, Hişâm b. Hessân, Mansûr İbn Zâdân ve Âsım el-Ahvel nakletmiştir. En uzun metin Buhârî Salâtü'l-ıydeyn'de en kısa rivayet Ebû Dâvûd'da yer almaktadır. Buhârî'nin diğer rivayetinde “كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ تَخْرُجَ يَوْمَ الْعِيدِ” kısmından başlamaktadır. Nesâî'nin iki rivayeti aynı lafızla olup “أَسْمَعْتِ رَسُولَ اللَّهِ” Hafsa'nın soru sorduğu görülmektedir. Müslim'de “قَالَتْ الْحَيْضُ” lafızları var iken Buhârî ve Ebû Dâvûd'da “فَأَمَّا الْحَيْضُ فَيَعْتَرِلُنَّ الصَّلَاةَ” lafızları bulunmaktadır. Nesâî ve Tirmizî'de “فَيَعْتَرِلُنَّ الْمُصَلَّى” lafızları bulunmaktadır. Anlaşıldığı gibi mana ile rivayetten kaynaklanan farklılıklar anlam değişikliğine sebep olmamaktadır. Rivayetler bir arada görüldüğünde birbirlerini tefsir ettikleri anlaşılmaktadır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 10 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hadis “emir olunduk” şeklinde meçhul ve “أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ” “Resûlullâh bize emretti” şeklinde malum şiga ile rivayet edilmiştir. Rivayetlerde yer alan الْأَبْكَارُ “genç kızlar”, الْعَوَاتِقُ “bulûğa ermiş genç kızlar, babasının hizmetini gördüğü için

⁴⁷³ Buhârî, "Salâtü'l-ıydeyn", 20.

⁴⁷⁴ Müslim, "Salâtü'l-ıydeyn", 1474, 1475.

⁴⁷⁵ Buhârî, "Salâtü'l-ıydeyn", 12; "Hayız", 23.

⁴⁷⁶ Tirmizî, "ıydeyn", 7.

⁴⁷⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 249.

⁴⁷⁸ İbn Mâce, "Salât", 165.

böyle isimlendirilmiştir”, وَتَوَاتِ الْخُدُورِ, “örtülü kadınlar”, الْحَيْضُ, “hayızlı kadınlar” manasındadır. Mana ile rivayetten kaynaklanan lafız farklılıkları görülmektedir.

Bu hadislerden çıkarılabilecek hükümler şunlardır: Hayızlı kadınlar Allah’ı zikretmekten alıkonulamazlar. Hattâbî; “Hayızlı kadınlar ilim meclislerinde ve hayır dua yapılan yerlerde bulunur fakat mescitlere giremezler.”, İbn Battâl; “Bu hadis, temiz ve hayızlı kadınların berekete ermek ümidiyle bayram namazına çıkmalarına, hayızlı kadınların musalladan uzak durmaları gerektiğine delildir.”, Nevevî; “Kadınların bayram namazına çıkmalarına izin verilmiş ama bugün bu durum fitneye sebep olmaktadır. Bu sözü Hz. Âişe doğrulamıştır.” demiştir. İbnü’l Mübârek’in kadınların bugün bayram namazlarına çıkışını mekruh gördüğü rivayet edilmiştir.⁴⁷⁹

Hz. Peygamber, hayız olanlar ile genç-yaşlı kadınları bütün bayram namazlarına çağırmıştır. Hz. Peygamber, yağışsız günlerde bayram namazlarını açık bir meydan olan musallâ denilen yerde kıldırırmaktaydı. Musalla, mescidin içinde olmamakla beraber namaz kılmak için toplanılan bir mekândır. Hz. Peygamber herhangi bir ayırım yapmadan kadınları, namaz kılınan bir mahalle yani musallaya davet etmiştir. Ayrıca yağmurlu günlerde bayram namazının mescidin içinde kılındığı bilinmektedir. Her ne kadar bir kısım âlim, hayızlı kadınların mescide girmesine müsaade etmemişse de Hz. Peygamber’in hayız olan kadınların mescide girmesinde bir sakınca görmediği anlaşılmaktadır. Eğer o yağmurlu günlerde ayırım yapmaksızın tüm kadınların mescide girmesinde bir sakınca görseydi, kadınların ibadet ve sosyal hayatını yakından ilgilendiren bu konuda gerekli uyarıları yapardı. “Âişe (r. anhá) şöyle dedi: ‘Resûlullah (s.a.v.) bana; ‘Mescidden seccadeyi alıver.’ dedi. ‘Ben hayızlıyım.’ dedim. Bunun üzerine: ‘Senin hayzın elinde değildir.’ buyurdu.” Mezkûr rivayet de Hz. Peygamber’in hayızlı kadının elinin temiz olduğunu belirtmesi, kadınların mescidlere girebileceğine işaret etmektedir.⁴⁸⁰

Nüseybe’nin Zekât Koyunundan Et Göndermesi

Hz. Peygamber’in Nüseybe’ye sadaka olarak bir koyun gönderdiği ve Nüseybe’nin de bu koyundan Hz. Âişe’ye bir parça göndermesinin anlatıldığı rivayet, Buhârî⁴⁸¹ ve Müslim⁴⁸² tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ عَنْ حُفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ بُعِثَ إِلَى نُسَيْبَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ بِشَاةٍ فَأَرْسَلْتُ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مِنْهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ فَقُلْتُ لَا إِلَّا مَا أَرْسَلْتُ بِهِ نُسَيْبَةَ مِنْ تِلْكَ الشَّاةِ فَقَالَ هَاتِ فَقَدْ بَلَغَتْ مَجْلَهَا

Bize Ahmed b. Yûnus rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Şihâb, Hâlid el-Hazzâî’den; o da Hafsa bint Sîrîn’den; o da Ümmü Atıyye (r. anha)’dan rivayet etti. O şöyle dedi: Nüseybe el-Ensâriyye’ye bir koyun gönderilmişti. Nüseybe de bu koyunun etinden bir parça Âişe’ye göndermişti. Bu sırada Nebî (gelip): “Yanızda yiyecek bir şey var mı?” diye sordu. Âişe dedi ki: “Benim yanımda bir şey yoktur, yalnız Nüseybe’nin şu zekât koyunundan (bana) gönderdiği bir parça et vardır,

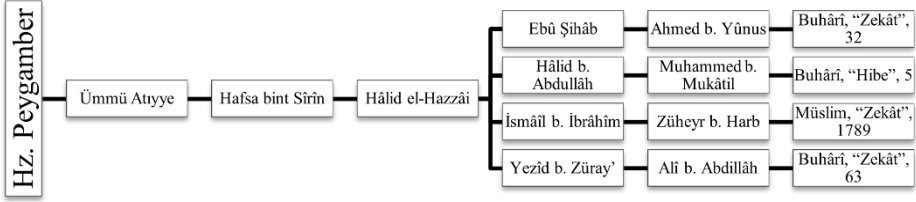
⁴⁷⁹ Aynî, ‘Umdetü’l-kârî, 3/452.

⁴⁸⁰ Soyal Şenol, “Kadınların Özel Hallerinde Mescide Girmesini İlgilendiren Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi”, 261.

⁴⁸¹ Buhârî, “Zekât”, 63; “Hibe”, 5.

⁴⁸² Müslim, “Zekât”, 1789.

dedim. Nebî (s.a.v): “Haydi getir! Sadaka yerine ulaşmıştır” buyurdu.⁴⁸³ Senedler bir araya getirildiğinde şu şema oluşmaktadır:

Hafsa rivayeti Ümmü Atıyye’den almış, kendisinden de Hâlid el-Hazzâi nakletmiş ve rivayet onunla intişar etmiştir. Koyunu gönderenin Buhârî Hîbe’de “أُمُّ عَطِيَّةٌ” diğer rivayetlerde “نُسَيْبَةُ” olduğu söylenmiştir. Nüseybe, Ümmü Atıyye’dir. Buhârî’de yer alan rivayetlerde, “النَّشَاءُ الَّتِي بَعَثْتَ إِلَيْهَا” Nüseybeye koyun gönderildiği geçmekteyken Müslim’de “النَّشَاءُ الَّتِي بَعَثْتُمْ بِهَا” Hz. Peygamber’in Nüseybe’ye sadaka olarak bir koyun gönderdiği ve kendisinin de bu koyundan Hz. Âişe’ye bir parça gönderdiği anlatılmaktadır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 4 rivayet senet açısından sahihtir.

Bu hadiste sadakanın hediyeye dönüşmesine delil vardır. Sadaka olarak verilen şey, sadaka verilen kişinin mülkiyetine girdiğinde kişi artık onu satabilir veya hibe edebilir.⁴⁸⁴

Akrabaya Tasaddukta Bulunmanın İki Sevâbı Olduğu

Akrabaya tasaddukta bulunmanın iki sevâbı olduğunu bildiren haber Tirmizî⁴⁸⁵, İbn Mâce ve Nesâî’de⁴⁸⁶ yer almıştır.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ الرَّبَابِ أُمِّ الرَّائِحِ بِنْتِ صُلْبُعٍ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّدَقَةُ عَلَى الْمُسْكِينِ صَدَقَةٌ وَعَلَى ذِي الْقَرَابَةِ اثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed rivayet ettiler ve o ikisi şöyle dedi: Bize Vekî’, İbn Avn’dan, o da Hafsa bint Sîrîn’den, o da er-Rabâb er-Râih bint Suley’den, o da Selmân bin Âmir ed-Dabbî’den şöyle rivayet etti: Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu ki: “Fakire verilen sadaka bir sadakadır. Akrabalığı olan miskine verilen sadaka iki (hayır)dir. Sadaka ve sıla-ı rahimidir.”⁴⁸⁷ Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

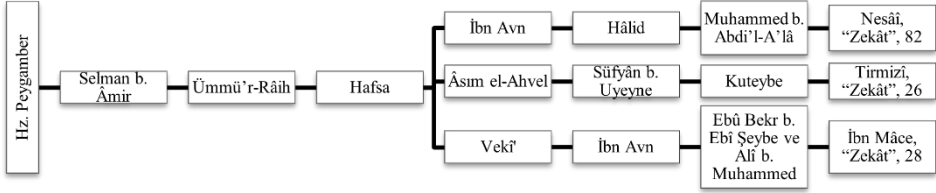
⁴⁸³ Buhârî, “Zekât”, 32.

⁴⁸⁴ Aynî, ‘Umdetü’l-kârî, 8/313.

⁴⁸⁵ Tirmizî, “Zekât”, 26:

⁴⁸⁶ Nesâî, “Zekât”, 82.

⁴⁸⁷ İbn Mâce, “Zekât”, 28.

Üç eserde yer alan ve sahâbî râvisi Selmân b. Âmir olan bu hadisi Hafsa, Ümmü'r-Râih'ten nakletmiştir. Mana ile rivayetten kaynaklanan lafız farkları bulunmaktadır. Tirmizî'deki rivayet, Hz. Peygamber'in hurma ile hurma bulunmazsa su ile iftar edilmesini tavsiye etmesi ile başlamaktadır. Tirmizî ve Nesâî *ذِي الرَّجْمِ* lafzı ile İbn Mâce'de *ذِي الْقَرَابَةِ* lafzı ile rivayet etmişlerdir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hadisten akrabaya verilen sadakanın, yabancı kimselere verilen sadakadan üstün olduğuna işaret vardır. Kişi bu vesile ile hem sadaka sevabını kazanacak hem de akraba ile ilişki kurduğu için sıla-ı rahim sevabı kazanacaktır.

Hz. Peygamber'in Hurma ile Hurma Bulunmazsa Su ile İftar Edilmesini Tavsiye Etmesi

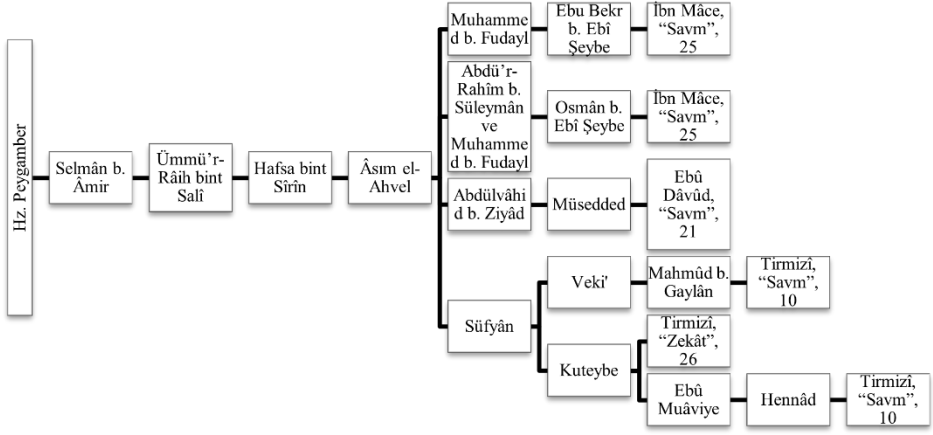
Hz. Peygamber'in hurma ve su ile iftar edilmesini tavsiye ettiği rivayet Selmân b. Âmir → er-Rabâb → Hafsa bint Sîrîn kanlıyla tahric edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْلَانَ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ ح وَحَدَّثَنَا هَنَادٌ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سَيِّدِينَ عَنِ الرَّبَّابِ بْنِ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرِ الضَّبِّيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفِطِرْ عَلَى تَمْرٍ

Bize Mahmûd b. Gaylân (şöyle) rivayet etti: Bize Veki' (şöyle) rivayet etti: Bize Süfyan, Âsım el-Ahvel'den (şöyle) rivayet etti. Yine bize Hennâd (şöyle) rivayet etti: Bize Ebû Muâviye, Âsım el-Ahvel'den (şöyle) rivayet etti: Bize Kuteybe rivayet etti (şöyle) dedi: Bize Süfyan b. Uyeyne, Âsım el-Ahvel'den, o da Hafsa bint Sîrîn'den, o da er-Rabâb'dan, o da Selmân b. Âmir ed-Dabbî'den haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz orucunu açacağında hurma ile açsın." İbn Uyeyne şu ilaveyi yapmıştır: "Çünkü o hurma bereketlidir. Hurma bulamayan su ile iftar etsin çünkü su temizdir."⁴⁸⁸

Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

⁴⁸⁸ Tirmizî, "Savm", 10.

Tirmizî'de⁴⁸⁹ 2, Ebû Dâvûd⁴⁹⁰ ve İbn Mâce'de⁴⁹¹ birer rivayet yer aldığı tespit edilmiştir. Tirmizî Zekât ve Savm kitaplarında rivayete yer vermiş, Zekât kitabında akrabaya tasaddukta bulunmanın fazileti ziyadesi vardır. Hafsa bint Sîrîn, rivayeti er-Rabâb'dan almış, kendisinden Âsım el-Ahvel nakletmiştir. Tirmizî Zekât rivayetinde hurma için “فإنه بركة” ziyadesi vardır. Ebû Dâvûd'da “إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا” lafzı diğer rivayetlerde “إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ” ibaresi yer almaktadır. Senedlerde yer alan râvilerin cerh edilmemesi sebebiyle 4 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir.

Rivayet oruçlu kimselerin hurma ile iftar etmelerini teşvik etmektedir. Hurma ile iftar etmek mendubtur. Arabistan'da yetişen hurma Hz. Peygamber'in hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu sebeple olsa gerek hurmanın öneminden bahseden sahih rivayetler olduğu gibi onun değeriyle ilgili kitaplarda çok zayıf rivayetler de görmek mümkündür.⁴⁹² Resûlullâh'ın sevîk⁴⁹³ ile iftar ettiğini bildiren rivayet de oruçlunun bulabildiği şey ile yani yaşadığı coğrafyada ne meşhursa onunla iftar edebileceğini göstermektedir. Hurmanın olmaması durumunda su tavsiye edilmiş ve suyun temizleyici olduğu bildirilmiştir.

Kadınlardan Hayızdan Sonra Gelen Sarı ve Bulanık Akıntı

Kadınlardan hayızdan sonra gelen sarı ve bulanık akıntı ile ilgili rivayetler İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un⁴⁹⁴ eserlerinde tahrir edilmiştir.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ كُنَّا لَا نَعُدُّ الصُّفْرَةَ وَالْكَؤْرَةَ شَيْئًا

⁴⁸⁹ Tirmizî, “Zekât”, 26.

⁴⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Savm”, 21.

⁴⁹¹ İbn Mâce, “Savm”, 25.

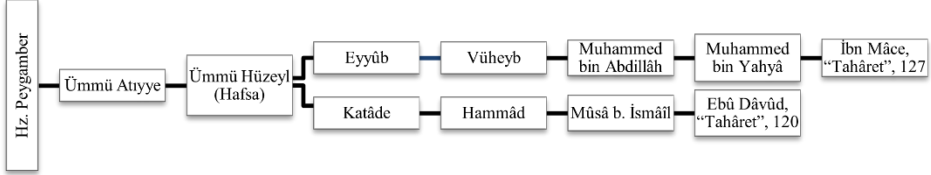
⁴⁹² Nebi Bozkurt, “Hurma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/391-393.

⁴⁹³ Buhârî, “Savm”, 43.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 127.

*Muhammed bin Yahyâ dedi ki: Bize Muhammed bin Abdillâh er-Rakkâşî rivayet etti: Bize Vüheyb, Eyyûb'dan, o da Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den rivayet etti: Ümmü Atıyye dedi ki: "Biz (Nebî zamanında) sarılığı ve bulanıklığı hiçbir şey saymazdık."*⁴⁹⁵

Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Hafsa bint Sîrîn, rivayeti Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden Eyyûb ve Katâde nakletmiştir. Ümmü Hüzeyl, Hafsa bint Sîrîn'dir. Ebû Dâvûd **بَعْدَ الطُّهُرِ** ziyadesi vardır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivâyetin senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir. Rivayette "Nebî zamanında" olduğu ibaresi yer almasa da bu durumun o dönemde hayız sayılmadığı anlaşılmaktadır. Rivayetten anlaşıldığına göre hayız bittikten sonra görülen sarı ve bulanık renkteki akıntı hayız değildir. Kadınların sarı renk bulaşmış pamukları Hz. Âişe'ye göndermeleri ve onun acele etmemelerini söylemesi⁴⁹⁶, bu akıntının hayız günleri içinde görülmesi şeklindedir. Akıntılar hayız günü içindeyse hayız, hayızdan sonra bir şey sayılmaz. Dolayısıyla iki rivayet arasında ihtilaf yoktur. Sarı ve bulanık akıntı konusunda ihtilaf edilmiştir. Süfyan es-Sevrî, Hz. Ali ve Evzaî'ye göre bu hayız değildir, namaz terk edilmez, abdest alınıp namaz kılınır. Said b. el-Müseyyeb ve Ahmed b. Hanbel'e göre kadın bu durumda guslederek namaz kılar. Şâfiîler bu konuda ihtilaf etmiştir. Yaygın görüşe göre, bu akıntılar hayız kanı kesildikten fakat on beş gün içinde gelirse, bu hayız sayılır. Ancak on beş gün sonra gelen akıntı hayız değildir.

Hanefilere göre ise hayız kanı kesildikten sonra on gün içinde gelen bir veya iki günlük akıntı hayızdan sayılır. Hayız olan kadın beyaz akıntı görünceye kadar temizlenmiş sayılmaz. Hiç hayız olmamış kadının ilk gördüğü kan sarı veya bulanık renkte ise, fakihlerin çoğunluğuna göre bu hayız değildir.⁴⁹⁷

Her Yeni Doğan Çocuk İçin Bir Akîka Kurbanı Kesilmesi

Yeni doğanlara akîka kesilmesinin emredildiği rivayetler Buhârî⁴⁹⁸, Tirmizî⁴⁹⁹, İbn Mâce⁵⁰⁰ ve Ebû Dâvûd'un eserlerinde yer almaktadır. Ebû Dâvûd'un metni kapsamlı olduğu için ana metin olarak tercih edilmiştir.

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ عَنِ الرَّيَّابِ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الصَّبِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَ الْعِلَامِ عَقِبْتُهُ فَأَهْرَيْفُوا عَنْهُ دَمًا وَأَمِيطُوا عَنْهُ الْأَدَى.

⁴⁹⁵ İbn Mâce, "Tahâret", 127.

⁴⁹⁶ Buhârî, "Hayız", 19.

⁴⁹⁷ Aynî, *Şerhu Ebî Dâvûd*, 2/98-99.

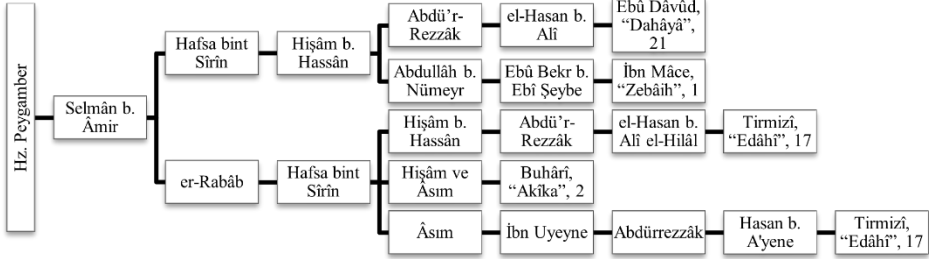
⁴⁹⁸ Buhârî, "Akîka", 2.

⁴⁹⁹ Tirmizî, "Edâhî", 17.

⁵⁰⁰ İbn Mâce, "Zebâih", 1.

*Bize el-Hasan b. Alî (şöyle) rivayet etti: Bize Abdü'r-Rezzâk (şöyle) rivayet etti: Bize Hişâm b. Hassân'dan, o da Hafsa bint Sîrîn'den, o da Selmân b. Âmir ed-Dabbîyyi'den şöyle rivayet etti: "Resûlullâh (s.a.v); (Yeni doğan her) bebekle beraber bir akîka bulunur. Öyleyse her yeni doğan çocuk için bir akîka kurbanı kanı akıtınız ve kendisinden ezayı kaldırın.' buyurdu."*⁵⁰¹

Rivayetin sened şeması şöyledir:

Hafsa'nın akîka ile ilgili rivayetleri Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd tarafından birer rivayet olmak üzere "Zebâih/ Dahâyâ" kitabında, Buhârî tarafından "Akîka" kitabında tahrir edilmiştir. İbn Mâce ve Ebû Dâvûd tarafından Hafsa → Selmân kanalıyla nakledilen rivayeti aynı lafızlarla Buhârî, Muhammed b. Sîrîn → er-Rabâb → Selmân kanalı ile nakletmiş ve "Hafsa → er-Rabâb → Selmân ile birçok kişiden rivayet edildi." demiştir. Tirmizî de Hafsa → er-Rabâb → Selmân kanalı ile zikretmiştir.

Hafsa bint Sîrîn rivayeti Selmân b. Âmir ve Rabâb'dan almış, kendisinden Hişâm nakletmiştir. Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd "Her yeni doğan çocuk için bir akîka kurbanı kanı akıtınız" rivayetini aynı lafızlarla nakletmiştir. Râvilerinin sika olması sebebiyle 4 rivayetin senet açısından sahih olduğu neticesine ulaşılmıştır.

الغلام "Erkek çocuk" anlamındadır. Fakat âlimlerin çoğunluğu bu kelimeyi, "kız ve erkek çocuk" olarak anlamışlardır. Hasan Basrî ve Katâde, erkek çocuk olarak anladıkları için kız çocuğuna akîka gerekmez demişlerdir. Müctehid imamların çoğu, "gulâm"ın bebek manasında olduğunu söylemiş ve her yeni doğan için akîka kesileceğine, çocuklar için akîka kesmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.⁵⁰² Mezkûr rivayete göre, kız erkek ayırımı yapmadan çocuk için doğumunun yedinci gününde akîka kurbanı kesilir, daha sonra çocuğun başı traş edilerek ona isim verilir. Akîka kurbanı, çocuğun doğduğu günden başlayarak bulug çağına kadar kesilebilir.⁵⁰³

Tâûn Her Müslüman İçin Şehitlikdir

Bulaşıcı hastalıkla ilgili Hafsa'nın naklettiği rivayetler Buhârî ve Müslim tarafından tahrir edilmiştir.

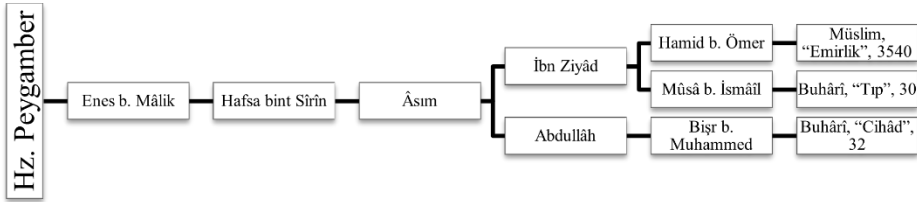
⁵⁰¹ Ebû Dâvûd, "Dahâyâ", 21.

⁵⁰² Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvefî*, 8/43-45.

⁵⁰³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/504.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ حَدَّثَنِي حَفْصَةُ بِنْتُ سَبْرِينَ قَالَتْ قَالَ لِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْيَى بِمَ مَاتَ قُلْتُ مِنَ الطَّاعُونَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ

Bize Mûsâ b. İsmâîl rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvâhid rivayet etti. (Dedi ki): Bize Âsım rivayet edip şöyle dedi: Bana Hafsa bint Sîrîn rivayet edip şöyle dedi: Enes b. Mâlik (r.a) bana: Yahya ne hastalığından öldü? diye sordu. Ben de ona "Tâûn'dan öldü" diye cevap verdim. Enes, Resûlullah (s.a.v): "Tâûn, (kendisi yüzünden ölen) her Müslüman için şehitlik (sebebi)dir." buyurdu, dedi.⁵⁰⁴ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Hafsa rivayeti Buhârî tarafından "Tıb ve Cihâd"⁵⁰⁵ kitaplarında ve Müslim tarafından "Emirlik"⁵⁰⁶ kitabında tahrir edilmiştir. Her üç rivayette الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ lafzı ortaktır. Buhârî Tıb rivayetinde Enes b. Mâlik, Hafsa'ya "يَحْيَى بِمَ مَاتَ" (Yahyâ'nın niçin öldüğünü) diye sormuştur. Müslim rivayetinde "يَحْيَى بِمَ مَاتَ" sorusu ile Yahyâ'nın, Yahyâ b. Ebî Amra olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî'nin Cihâd rivayeti "عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ" Hz. Peygamber'in buyruğu ifade edilmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 3 rivâyetin, senet açısından sıhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır. Şehitlerle ilgili çeşitli hadisler vardır. Bazı hadislerde şehitliğin beş, bazılarında yedi, sekiz, dokuz ve bazılarında da on bir türü olduğu bildirilmektedir. Bu farklı sayılara bakarak rivayetler arasında çelişki olduğu söylenemez. Çünkü bu sayıların farklı oluşu Hz. Peygamber'in farklı zamanlarda savaş şehitlerinden başka vebadan, tâûndan ölenlerle boğularak ve üzerine bina yıkılarak ölenlerin de şehid olduklarını bildirmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer rivayetlerde; yanarak, zatürreden, hamile olarak, malı uğruna öldürülenlerin de şehit oldukları bildirilmiştir. Âlimlere göre bu şekilde ölenlerin şehit sayılmasının sebebi, çektikleri büyük elem ve acılar karşılığında verilen ihsandır. Savaş meydanında ölenler dışında şehit hükmünde olanlar yıkanılır ve cenaze namazları kılınır.⁵⁰⁷

Hz. Hüseyin'in Başı Getirildiğinde

⁵⁰⁴ Buhârî, "Tıp", 30.

⁵⁰⁵ Zehebî, *Şiyeru a lâmi'n-nübelâ*, 8/395.

⁵⁰⁶ Müslim, "Emirlik", 3540.

⁵⁰⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 13/62.

Hz. Hüseyin'in faziletinden bahseden Hafsa'dan nakledilen bir haber Tirmizî'de bulunmaktadır.

حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ أَسْلَمَ أَبُو بَكْرٍ الْبَغْدَادِيُّ حَدَّثَنَا النَّصْرُ بْنُ شَمِيلٍ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ قَالَتْ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ زِيَادٍ فَجِيءَ بِرَأْسِ الْحُسَيْنِ فَجَعَلَ يَقُولُ بِقَضِيْبٍ لَهُ فِي أَنْفِهِ وَيَقُولُ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ هَذَا حُسْنًا قَالَ قُلْتُ أَمَا إِنَّهُ كَانَ مِنْ أَشْبَهُهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Bize Hallâd b. Eslem Ebû Bekr el-Bağdâdî (şöyle) rivayet etti: Bize en-Nadr b. Şümeyl (şöyle) rivayet etti: Bize Hişâm b. Hessân, Hafsa bint Sîrîn'den şöyle haber verdi: Enes b. Mâlik bana şöyle anlattı: "Hüseyin'in başı getirildiğinde İbn Ziyâd'ın yanında idim. İbn Ziyâd elindeki bir çomakla burnunu gösteriyor ve şöyle diyordu: 'Buna benzer bir güzellik görmedim.' Bunun üzerine ben de: 'Ehli beyt arasında o, Resulullâh (s.a.v)'e en çok benzeyenlerdendir.' dedim."⁵⁰⁸ Rivayetin sened zinciri şöyledir:

Enes b. Mâlik → Hafsa bint Sîrîn → Hişâm b. Hessân → en-Nadr b. Şümeyl → Hallâd b. Eslem → Tirmizî

Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle mevkuf olan menâkib rivâyeti senet açısından sahihtir.

Tirmizî'nin Hafsa → Enes b. Mâlik kanalı ile "Menâkib, 31" de naklettiği bu rivayet, Buhârî tarafından Muhammed b. Sîrîn → Enes b. Mâlik kanalı ile "Fedâilu's-sahâbe, 24" de nakledilmiştir. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber'in Fâtıma ile Ali'den doğan ikinci torunudur. Bu rivayette anlatılan Kerbelâ olayı, hicretin 61. yılında, Âşûrâ gününde meydana gelmiş ve İbn Ziyâd'a Hüseyin'in başıyla beraber, yetmiş iki şehidin başları da getirilmişti. Hz. Hüseyin şehit olduğu zaman elli dört yaşındaydı.⁵⁰⁹

Ümmü Atıyye'nin Nebî ile Beraber Gazvelere Katılması

Kadınların gazvelere katıldığı anlatan rivayetlerin bir örneği Hafsa'nın naklettiği rivayetlerdir. Mezkûr rivayetler Müslim ve İbn Mâce⁵¹⁰ tarafından Cihâd kitabında tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ عَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ عَزَوَاتٍ أَخْلَفَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأَدَاوِي الْجَرْحَى وَأَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى

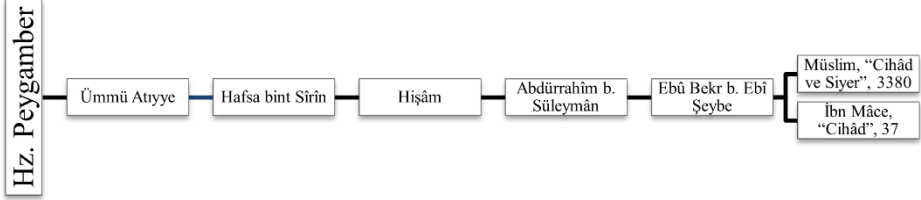
*Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdürrahîm b. Süleymân, Hişâm'dan, o da Hafsa bint Sîrîn'den, o da Ensardan Ümmü Atıyye'den naklen rivayet etti. Ümmü Atıyye şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v) ile birlikte yedi gazada bulundum. Ben onların eşyaları başında bekler, yemeklerini yapar, yaralıları tedavi eder ve hastalara bakardım."*⁵¹¹ Rivayetin sened şeması şöyledir:

⁵⁰⁸ Tirmizî, "Menâkib", 31.

⁵⁰⁹ Aynî, 'Umdetü'l-kârî, 24/384.

⁵¹⁰ İbn Mâce, "Cihâd", 37.

⁵¹¹ Müslim, "Cihâd ve Siyer", 3380.

Hafsa bint Sîrîn, rivayetleri Ümmü Atıyye'den almış, kendisinden de Hişâm nakletmiştir. Müslim ve İbn Mâce'de yer alan rivayetler senet ve lafız olarak aynıdır. Ümmü Atıyye'nin Nebî ile beraber gazvelere katıldığını bildiren 2 rivayet sahihtir.

Müslim ve İbn Mâce'de yer alan rivayet, kadınların savaflara katılması, savafla katılanların eşyalarını gözetmeleri, yemeklerini hazırlamaları, yaralıları tedavi etmeleri ve hastalara bakmalarının meşruluğuna işaret eder. Askeri alanda faaliyet gösteren kadınların, başta mescitler olmak üzere sosyal hayattan uzak tutulmaya çalışılması, fitne unsuru olarak görülmesi sünnete aykırıdır.

5.4.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Hafsa bint Sîrîn'in hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayıları; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Hoca Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Ümmü Atıyye	65
er-Rabâb	13
Enes b. Mâlik	3
<u>Râvi Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Hişâm b. Hassân	27
Eyyûb es-Sahtiyânî	18
Âsım el-Ahvel	16
Hâlid el-Hazzâi	12
Muhammed b. Sîrîn (Kardeşi)	4
Vekî'	1
İbn Avn	1
Katâde	1
Mansûr İbn Zâdân	1

Muhammed b. Sîrîn, Hafsa ile beraber hadis rivayet ettiği gibi talebesi olarak da ondan hadis rivayet etmiştir. Hafsa'nın rivayetlerinde aile bireyinin rolünün çok etkin olmadığı görülmektedir.

5.4.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Hafsa bint Sîrîn'in rivayetlerinin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kitapla rına göre	Cenâiz	Talâk	Salât	Salâtü'l- ıvdeyn	Hayız	Savm	Zebâih	Zekât	Ahkâm	Tefsir	Tahâret	Tıp	Vudu	Cihâd	Hibe	Emirlik	Akıka	Menâkıb
Buhârî	7	2		2	2			2	1	1		1	1	1	1		1	
Müslim	10	2		2				1						1		1		
Ebû Dâvûd	5	2	1			1	1				1							
İbn Mâce	2	1	1			1	1	1			1			1				
Nesâî	5	3		1	1			1										
Tirmizî	1		1	2		2	1	3										1

Hafsa rivayetlerinin Kütüb-i Sitte'de kitaplarına göre tasnifinde; Cenâiz 30, Talâk 10, Salâtü'l-ıvdeyn 7, Salât 3, Hayız 3, Cihâd 3, Tahâret 2, Zekât 8, Savm 4, Zebâih/Dahayâ/Edâhî 3, Akıka 1, Tefsir 1, Tıp 1, Vudu' 1, Hibe 1, Emirlik 1, Ahkâm 1 ve Menâkıb 1 olmak üzere toplam on sekiz babda oldukları tespit edilmiştir. Rivâyetlerin iman, ibadet, muâmelât ve ukûbâta dair konularda olduğu görülmüştür.

Hafsa'nın Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 22, Müslim'de 17, Ebû Dâvûd'da 11, İbn Mâce'de 9, Nesâî'de 11 ve Tirmizî'de 11 olmak üzere 81 olarak tespit edilmiştir. Yapılan senet incelemesi neticesinde, Hafsa bint Sîrîn rivayetlerinin tamamının sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.5. Muâze bint el-Adeviyye (ö. 83/702)

Muâze bint Abdillâh el-Adeviyye, Ümmü's-Sahbâ' el-Basrî, üçüncü tabakadan olup tabînin evsâtındandır. Basra ehlinin hadis ve fıkıh âlimlerinden birisidir ve âbid olarak bilinir. Kocasını Sıla b. Eyşem'dir. Basra'nın ileri gelenlerinden biri olan Sıla b. Eyşem, sadece İbn Abbâs'dan bir hadis rivayet etmiştir.

Hocaları: Alî b. Ebî Tâlib, Hz. Âişe ve Hişam b. Âmir, Ümmü Amr bint Abdillâh b. ez-Zübeyr, Sıla b. Eşyem (kocası)'dir.

Talebeleri: Ebû Kılâbe el-Cermî, Yezîd er-Rişk, Âsım el-Ahvel, Ömer b. Zer, İshâk b. Süveyd, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ca'fer b. Keysân, Râşid Ebû Muhammed el-Hamânî, Ebû Fâtıma Süleymân b. Abdillâh el-Basrî, Katâde b. Diâme, Ümmü'l-Hasen (Ebû Bekr el-Adevî'nin ninesi), Ebû Bekr el-Hezlî, Ebû Bişr (Basra ehlinin şeyhi), Ebû's-Selîl Dureyb b. Nagîr ve Evfâ b. Delhem el-Adevî'dir.

Ca'fer b. Keysân'dan bildirilene göre Muâze sevilen bir insandı ve etrafında kadınlardan oluşan bir ilim halkası vardı. Muâze geceleri ibadetle ihya eden bir kimse olarak, "Vallahi kabrin karanlığında uzun süre uyuyacağımı bilerek bu dünyada uyuyan göze hayret ederim." demiştir. "Vallahi Rabbime yaklaştırmaya vesile olması dışında dünya hayatında kalmayı dışında kalmayı sevmiyorum. Belki beni, Ebû's-Şa'sâ' ve oğlunu cennette bir araya getirir." sözü de onun dünyaya ehemmiyet vermediğini göstermektedir. Muâze'nin "Hz. Âişe Basralı kadınlar arasında iken onu ziyaret ettim." sözünden, Hz. Âişe'nin Basra'yı ziyaretlerinden birinde Muâze ile karşılaşmış oldukları anlaşılmaktadır.⁵¹² Yahyâ b. Maîn "sika, hüccet" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikrederek "Ebû's-Sahbâ'dan sonra ölünceye kadar başını yastığa koymadığını" eklemiştir.⁵¹³ Muâze'nin rivayetleri Kütüb-i Sitte eserlerinde yer almaktadır.

5.5.1. Muâze bint el-Adeviyye'nin Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Muâze bint el-Adeviyye'nin rivayetlerinde Hz. Âişe'ye çeşitli sorular sorduğu dikkat çekmektedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin her biri Muâze'den hadis nakletmiş, nakledilen hadislerin şu 9 konuda olduğu tespit edilmiştir: Hz. Âişe'nin kadınlara, kocalarına su ile temizlenmelerini söylemesi, Hz. Âişe'nin ve Resûlullâh'ın aynı kaptan yıkanmaları, Elbisesine kan bulaşan hayızlı kadının ne yapacağı, Hayızlı kadınların namazı kaza etmeyecekleri, Resûlullâh'ın her ay üç gün oruç tutması, Resûlullâh'ın dübbâ', hantem, nekîr ve müzeffeti yasaklaması, Resûlullâh'ın duhâ namazını dört rekât kılması, Ahzâb Süresi 51. Ayet ve İpek Giymek.

Hayızlı Kadınların Namazı Kaza Etmeyecekleri

Hayızlı kadınların namaz kılmayıp kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmeyecekleri ve oruç tutmayıp hayız bittikten sonra tutmadıkları orucu kaza etmeleri gerektiğini bildiren rivayetler Buhârî, Müslim⁵¹⁴, Ebû Dâvûd⁵¹⁵, Nesâî⁵¹⁶, İbn Mâce⁵¹⁷ ve Tirmizî⁵¹⁸ tarafından tahrir edilmiştir.

⁵¹² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 10/447; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/300-301; Zehabî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ'*, 4/508-509; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/688-699.

⁵¹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/466.

⁵¹⁴ Müslim, "Hayız", 506, 507, 508.

⁵¹⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 104, 105.

⁵¹⁶ Nesâî, "Hayız ve İstihâze", 17; "Siyâm", 63.

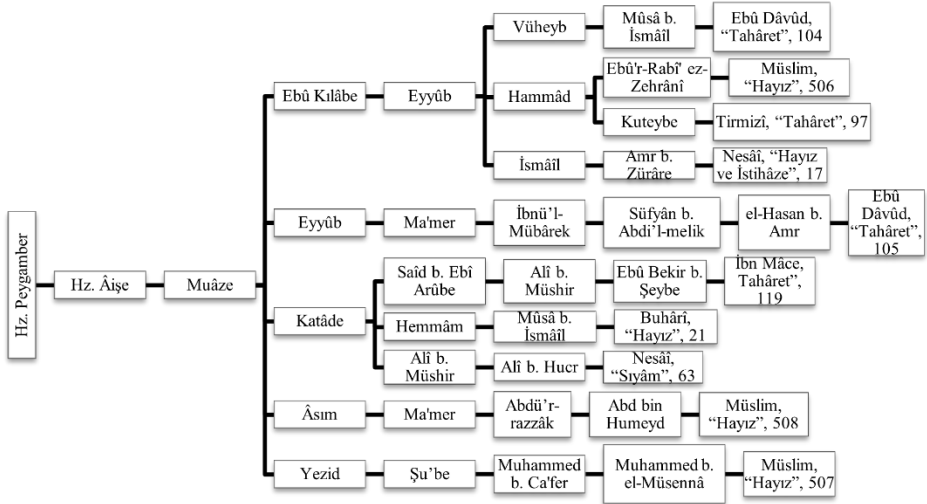
⁵¹⁷ İbn Mâce, Tahâret", 119.

⁵¹⁸ Tirmizî, "Tahâret", 97.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ حَدَّثَنِي مُعَاذَةُ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ لِعَائِشَةَ أَتَجْزِي إِحْدَانًا صَلَاتَهَا إِذَا طَهَّرْتَ فَقَالَتْ أَحْرُورِيَّةُ أَنْتِ كُنَّا نَحِيضُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ أَوْ قَالَتْ فَلَا تَفْعَلُهُ

*Bize Mûsâ b. İsmâîl rivayet etti. Dedi ki: Bize Hemmâm rivayet etti. Dedi ki: Bize Katâde rivayet etti. Dedi ki: Bana Muâze şöyle rivayet etti: “Bir kadın Âişe’ye, ‘İçimizden biri (hayızdan) temizlendikten sonra namazını kaza etmeli mi?’ diye sordu. ‘Sen Harûriyye misin? Biz Nebî (s.a.v) ile birlikte iken hayız olurduk da bize bunu emretmezdi veya bunu yapmazdık,’ dedi.”*⁵¹⁹

Rivayetler bir araya getirildiğinde şöyle sened şeması oluşmaktadır:

Kütüb-i Sitte’de “Hayızlı Kadınların Namazı Kaza Etmeyecekleri”, Tahâret kitabında 4, Hayız Kitabında 5 ve Sıyâm kitabında 1 rivayet olarak toplam 10 rivayet yer almaktadır. Müslim’in iki tarikhinde soruyu soranın kendisi olduğu diğer rivayetlerde “امرأة” (Bir kadın) olduğu görülmektedir. Soru Buhârî’de “أَتَجْزِي إِحْدَانًا صَلَاتَهَا إِذَا طَهَّرْتَ؟”, Müslim’de “ما بال الحائض تقضي الصوم؟”, Nesâî’de “ولا تقضي الصلاة؟”, Müslim ve İbn Mâce’de “أتقضي الحائض الصلاة؟”, Nesâî’de “أتقضي الحائض الصلاة؟” ve “أتقضي الحائض الصلاة إذا طهرت؟”, Ebû Dâvûd ve Tirmizî’de “إحْدَانًا صَلَاتَهَا أَيَّامَ حَيْضِهَا؟” şeklinde sorulmuştur. Tüm rivayetlerde verilen cevap “مَعَ النَّبِيِّ” ve “عهد رسول” ve “فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ” lafızları ile haber merfulaşmıştır. Buhârî “فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ”, Müslim “لا تؤمر أن يجزيين؟” ve “بِقَضَاءِ” ve “فَلَا نَقْضِي وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ” (Soru ile karşılık vermiş), Nesâî “فَلَا نَقْضِي وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ” ve “فَلَا نَقْضِي وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ”, Ebû Dâvûd “فَلَا نَقْضِي وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ”, Tirmizî “وقد” ve “فَلَا يَأْمُرُنَا بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ”, İbn Mâce “ولم يأمرنا بقضاء الصلاة” lafızları ile Hz. Âişe uygulamayı anlatmıştır. Lafız farklılıkları olsa da anlamda bir değişiklik yok-

⁵¹⁹ Buhârî, “Hayız”, 21.

tur. Senedler yer alan râvilerin ceh edilmemesi sebebiyle hayızlı kadınların namazı kaza etmeyeceklerine dair 10 rivayetin sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hız. Âişe'ye sorulan, “Hayızlı günlerimizdeki namazları kaza edecek miyiz?” sorusuna Hız. Âişe'nin “عند النبي مع النبي (Biz Nebî zamanında)” lafızlarıyla cevap vermesi üzerine rivayetler merfulaşmıştır. Rivâyetlerin bir kısmında Hız. Âişe'ye soruyu bilinmeyen bir kadın, Müslim'in Şu'be tarikiyle Yezid'den yaptığı rivâyetten ise soruyu soranın bizzat Muâze olduğu anlaşılmaktadır. Hız. Âişe'nin verdiği cevaplara göre Hız. Peygamber'in zamanında kadın sahabenin hayız halinde iken namaz kılmadıkları, hayız bittikten sonra kılmadıkları namazları kaza etmedikleri anlaşılmaktadır. Rivayetlerde Hız. Âişe ve Muâze arasında geçen konuşma kadınların hayızlı halde namaz kılıp kılmayacakları değil, kılmadıkları namazları temizlendikten sonra kaza edip etmeyecekleridir. Hız. Âişe'den bu konu bağlamında nakledilen bütün rivâyetlerden hareketle, Hız. Peygamber ve sahâbe döneminde hayızlı kadınların oruç tutup tutmayacağı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamıştır. Muâze'nin merak ettiği konu, hayızlı kadının orucunu kaza ettiği halde neden namazını kazâ etmediğidir?

Hız. Âişe'nin “أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ” (Sen Haruriyye misin?)” diye sorduğu görülmektedir. Haruriyye, ilk Hâricîler'e verilen ad olup hükmün sadece Allah'a ait olduğu sloganı ile Hız. Ali'ye karşı çıkmışlardır.⁵²⁰ Günümüzde tartışmalar farklı boyutlar kazanmış olsa da geçmişte Ezarika'nın dışında kadının âdet halinde oruç tutacağını iddia eden herhangi bir grup ya da ekol olmamıştır. Bu hususta zaman zaman âdet halinden sonra kadınların oruçlarını kazâ ederken neden namazlarını kaza etmedikleri konusu gündeme gelmiştir. Bu konuda âlimler arasındaki genel kanaat, orucun yılda bir ay olduğu ve bu nedenle de kazasının zor olmayacağı, namazın ise yılın her günü olduğu için âdet halindeki kadının kaza etmesinin zor olacağıdır. Bu sebeple Allah, bu iki ibadeti birbirinden ayırmış olabilir.⁵²¹

Resûlullâh'ın Her Ay Üç Gün Oruç Tutması

Hız. Peygamber'in her ay üç gün oruç tuttuğunu haber veren rivayetler Müslim, İbn Mâce⁵²², Ebû Dâvûd⁵²³ ve Tirmizî⁵²⁴ tarafından tahric edilmiştir.

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ يَزِيدَ الرَّشَكِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي مُعَاذَةُ الْعَدَوِيَّةُ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَتْ نَعَمْ فَقُلْتُ لَهَا مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ يُبَالِي مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ

Bize Şeybân b. Ferrûh rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvâris, Yezîd er-Rişk'ten rivayet etti. (Dedi ki): Bana Muâze el-Adeviyye rivayet etti. Kendisi Nebî (s.a.v)'in zevcesi Âişe'ye, “Resûlullâh (s.a.v) her ay üç gün oruç tutar mıydı?” diye sormuş, “Evet” cevabını vermiş. Muâze dedi ki: Âişe'ye, “Ayn hangi günlerinde oruç tu-

⁵²⁰ Mustafa Öz, “Muhakkime-i Ülä”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/398-399.

⁵²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 1/546; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 3/ 445-447.

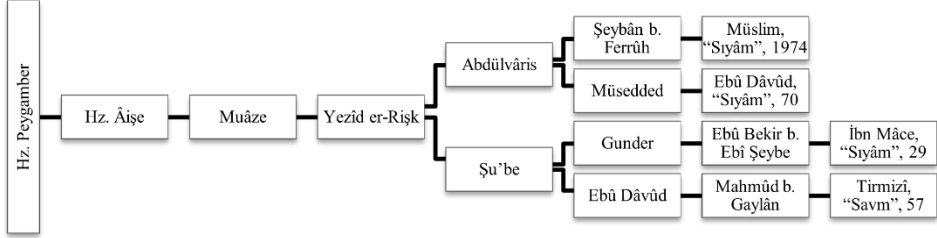
⁵²² İbn Mâce, “Sıyâm”, 29.

⁵²³ Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 70.

⁵²⁴ Tirmizî, “Savm”, 57.

tardı?” diye sordum. “Ayın hangi günlerinde oruç tutacağına ehemmiyet vermezdi.” dedi.⁵²⁵

Muâze'nin rivayetleri bir araya getirildiğinde oluşan sened şeması şöyledir:

Muâze rivayetleri Hz. Âişe'den almış, kendisinden Yezîd er-Rişk rivayet etmiştir. Muâze'nin yine Hz. Âişe'ye Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Müslim'de “أكان رسول الله؟ صلى الله عليه وسلم يصوم من كل شهر ثلاثة أيام؟” lafızları ile soru sorduğu anlaşılmaktadır. İbn Mâce'de sadece durum haber verilmiştir. Muâze aldığı evet cevabı üzerine Ebû Dâvûd, Müslim'de “من أي أيام الشهر كان يصوم؟”, İbn Mâce'de “من أيه؟” ve Tirmizî'de “من أيه كان يصوم؟” lafızları ile ikinci soru gelmiştir. Müslim'de “لم يكن؟”, Ebû Dâvûd'da “ما كان يبالي من أي أيام الشهر كان يصوم؟”, İbn Mâce “لم يكن يبالي من أيه كان؟” ve Tirmizî'de “كان لا يبالي من أيه صام؟” lafızlarıyla kaydedilmiştir. Resûlullâh'ın her ay üç gün oruç tuttuğunu bildiren dört rivayet senedlerindeki râvilerin sika olması sebebiyle sahihtir.

Muâze'nin Hz. Âişe'ye, “Resûlullâh (s.a.v) her ay üç gün oruç tutar mıydı?” ve “Ayın hangi günlerinde oruç tutardı?” diye sorması, Hz. Âişe'nin “Evet.” ve “Ayın hangi günlerinde tuttuğuna aldırış etmezdi.” şeklinde verdiği cevaplar rivayetin metnini oluşturmaktadır. Sadece İbn Mâce'de yer alan rivayette Hz. Âişe'nin “Resûlullâh (s.a.v) her ay üç gün oruç tutardı.” şeklinde haber vermesi üzerine Muâze “Hangi günler?” diye sormaktadır. Mana ile rivayetten kaynaklanan lafız farklılıkları olmakla beraber kayda değer bir anlam farkı bulunmamaktadır.

Resûlullâh'ın her ay belirli günlerde oruç tuttuğuna dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler her ay üç gün oruç tutmanın müstehab olduğunu göstermektedir. Ebû Hüreyre'den gelen rivayette⁵²⁶ de “Her aydan üç gün tutmamı tavsiye etti.” ibaresi yer almaktadır.

Âlimler müstehab olan üç günün أيام ثلاثة belirlenmesi konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ömer b. Hattâb, İbn Mes'ûd, Ebû Zer ve Şâfiî imamlar üç günün “Eyyâm-ı Bid (Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri)” olduğunu söylemişlerdir. İbrâhîm en-Nehâî oruç için ayın sonunun Hasan Basrî ise ayın başının müstehab olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe'ye göre müstehab olan günler; bir ay cumartesi, pazar ve pazartesi, bir sonraki ay salı, çarşamba ve perşembe günleridir. Ümmü Seleme'den bir rivayete göre ayın ilk perşembesi ile onu takip eden pazartesi günle-

⁵²⁵ Müslim, “Sıyâm”, 1974.

⁵²⁶ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 1182.

ri oruç tutulmalıdır. Bir grup pazartesi ile perşembe günleri oruç tutmayı uygun bulmuştur. Mâlikîler, her ayın ilk günü ile onuncu ve yirminci günleri oruç tutmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir.⁵²⁷ Görüldüğü gibi âlimler arasında hadisin lafzına uygun olarak görüş birliği yoktur. Herkesin kendi durumuna göre tutma serbestliği vardır.

Resûlullâh'ın Duhâ Namazını Dört Rekât Kılması

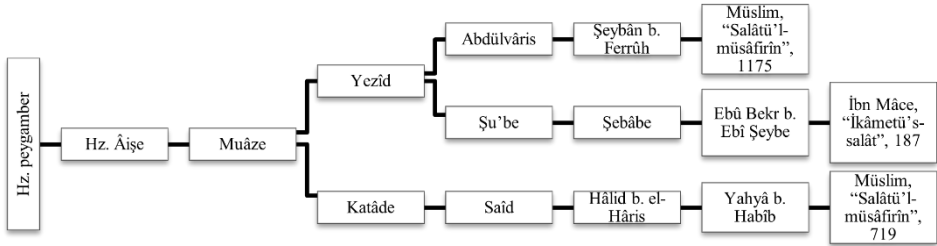
Resûlullâh'ın duhâ namazını dört rekât kılması ilgili rivayetler şöyledir:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ يَعْنِي الرَّشَّكَ حَدَّثَنِي مُعَاذَةُ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلَاةَ الضُّحَى قَالَتْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ

Bize Şeybân b. Ferrûh rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvâris rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezîd (yâni er-Rişk) rivayet etti. (Dedi ki): Bana Muâze rivayet etti. “Kendisi Âişe (r. anha)’ya: ‘Resûlallâh (s.a.v) duhâ namazını kaç rekât kılar?’ diye sormuş. Âişe: ‘Dört rekât kılar, dilediği kadar da artırır.’ dedi.”⁵²⁸

Rivayetin sened şeması şöyle olmaktadır:

Resûlullâh'ın duhâ namazını dört rekât kılması Müslim'de⁵²⁹ 2 ve İbn Mâce'de 1 olmak üzere 3 rivayet yer almaktadır. Muâze rivayetleri Hz. Âişe'den almış, kendisinden de Katâde ve Yezîd er-Rişk rivayet etmiştir. Muâze'nin Hz. Âişe'ye sorular yönelttiği görülmektedir. Müslim'in birinci rivayetinde “كَمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلَاةَ الضُّحَى ؟ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ” şeklinde sormuş, Hz. Âişe “نَشَاءُ” cevabını vermiştir. İbn Mâce'de “أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الضُّحَى؟” (Kuşluk namazı kılar mıydı?) şeklinde sormuş, “نعم أربعا ويزيد ما شاء الله” cevabını vermiştir. Müslim'in ikinci rivayetinde “كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعًا وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ” şeklinde soru cevap olmadan nakledilmiştir. Müslim'de yer alan diğer rivayette Hz. Âişe doğrudan “Resûlallâh (s.a.v) duhâ namazını dört rekât kılar, Allah'ın dilediği kadar da artırır.” demiştir. Resûlullâh'ın duhâ namazını dört rekât kıldığını bildiren 3 rivayet sened ricalinin cerh edilmemiş olması sebebiyle sahihtir.

Duhâ namazı en az iki en fazla sekiz rekât olmak üzere sünnet-i müekkeddir. Hz. Âişe'den, Resûlullâh'ın duhâ namazını hem kıldığını (ispat) hem kılmadığını

⁵²⁷ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 4/340.

⁵²⁸ Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 1175.

⁵²⁹ Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 1176.

(nefiy)⁵³⁰ bildiren rivayetler nakledilmiştir. İmam Nevevî bu iki hadisin arasının şöyle bulunacağını söylemiştir: Hz. Peygamber duhâ namazını faziletinden dolayı bazen kılar bazen de ümmetine farz olur endişesi ile terk ederdi. Hz. Âişe bir başka rivayette; ⁵³¹”مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّحَ سُبْحَةَ الضَّحَىٰ وَإِنِّي لِأَسْبَحُهَا“ demiştir. “Resûlullâh’ı duhâ namazı kılarken hiç görmedim” demesinin sebebi, Hz. Peygamber’in kuşluk zamanında Hz. Âişe’nin yanında nadiren bulunuyor olmasıdır. Çünkü çoğunlukla o vakitte yolda, mescitte veya başka bir yerde bulunurdu. Kadınlarının yanında bulunduğu zaman bile Hz. Âişe’nin yanında ancak dokuz günde bir bulunabiliyordu. Bu sebeple Hz. Âişe’nin “görmedim” demesi doğrudur. Hz. Peygamber’in bu namazı kıldığını kendisinden veya başkasından duymuş olma ihtimali vardır. Hz. Âişe’nin sözünün manası “ona devam etmezdi” anlamında da olabilir. Bu durumda Hz. Âişe namazın aslını değil ona devamı nefyetmiş olur.⁵³²

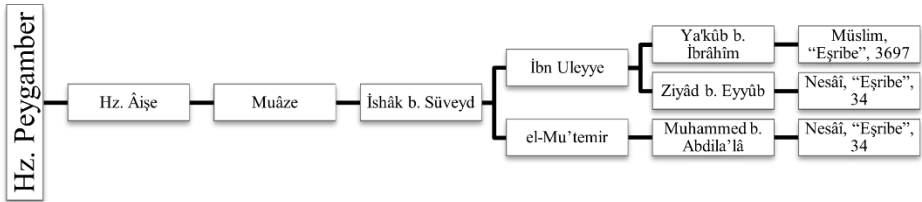
Resûlullâh’ın Dübbâ’, Hantem, Nekîr ve Müzeffeti Yasaklaması

Hz. Peygamber’in deriden, toprak veya ağaçtan yapılmış bütün kaplara nebiz konulmasını yasakladığı rivayetler Müslim ve Nesâî⁵³³ tarafından tahrir edilmiştir.

وَحَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُوَيْدٍ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ نَهَى

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الدُّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمُرَقَّتِ

Bize Ya’kûb b. İbrâhîm de rivayet etti. (Dedi ki): Bize İbn Uleyye rivayet etti. (Dedi ki): Bize İshâk b. Süveyd, Muâze’den, o da Âişe’den rivayet etti. Âişe şöyle dedi: “Resûlullâh (s.a.v) dübbâ’, hantem, nekîr ve müzeffeti yasakladı.”⁵³⁴ Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Müslim’de 1 ve Nesâî’de 2 olmak üzere 3 rivayet yer almaktadır. Muâze rivayetleri Hz. Âişe’den almış, kendisinden de İshâk b. Süveyd rivayet etmiştir. Müslim’de “الدُّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمُرَقَّتِ”, Nesâî’de “نَبِيذُ النَّقِيرِ وَالْمَقِيرِ وَالِدَبَاءِ وَالْحَنْتَمِ” lafızları vardır. Nesâî’nin diğer tariki “الدبء بذاته” iledir. İslam’ın başlangıcında yasaklanan daha sonra nesh edilen Dübbâ’, Hantem, Nekîr ve Müzeffeti ile ilgili 3 rivayet râvilerinin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

“Dübbâ”; kuru kabaktan yapılan kap, “hantem”; yeşil küp, testi, “nekîr”; içi oyulmuş hurma kütüğünden yapılan kap, fiçı, “müzeffet”; ziftli, sırlı kap demektir. Bu dört çeşit kabın yasak edilmesinden maksat içlerine sıra koyulmamasıdır. Çünkü

530 Buhârî, “Teheccüd”, 5.

531 Buhârî, “Teheccüd”, 4.

532 Nevevî, *Minhâc*, 5/230.

533 Nesâî, “Eşribe”, 34.

534 Müslim, “Eşribe”, 1995.

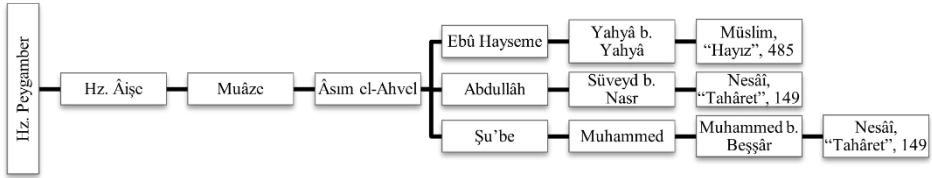
kap eskiden özümsemiği şarabı içine konulan şıraya sızdıracağı için bu kaplara konulan şıralar da necis olacaktır. İşte bu kaplar şarap içmeye sebep olacakları için kullanılmaları yasaklanmıştır. Ancak bu yasak İslam'ın başlangıcında bir müddet devam etmiş sonra Büreyde hadisi ile nesh edilmiştir. Aradan uzun zaman geçtikten sonra içkinin haram olduğu bilgisi her tarafa yayılmıştır. Bu hükmün uygulaması yerleştikten sonra konulan yasak kaldırılarak deriden, toprak veya ağaçtan yapılmış bütün kaplara nebiz konulmasına izin verilmiştir. Ebu Hanife, İmam Şâfiî'nin ve âlimlerinin çoğunluğunun görüşü bu yöndedir.⁵³⁵

Hiz. Âişe ve Resûlullâh'ın Aynı Kaptan Yıkanmaları

Hiz. Peygamber'in hayızdan temizlenen Hiz. Âişe ile aynı kaptan yıkanmalarını haber veren rivayetler Müslim ve Nesâî⁵³⁶ tarafından tahrir edilmiştir.

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو حَئِيمَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَاحِدٍ فَيُبَادِرُنِي حَتَّى أَقُولَ دَعْ لِي دَعْ لِي قَالَتْ وَهُمَا جُنْبَانٌ

*Bize Yahyâ b. Yahyâ da rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Hayseme, Âsım el-Ahvel'den, o da Muâze'den, o da Âişe'den haber verdi: Âişe şöyle dedi: "Resûlullâh (s.a.v) ile ben aramızdaki bir kaptan yıkanırđık. O benden evvel davranır, ben kendisine bana bırak, bana bırak derdim. Âişe bana her ikisinin cünüp olduklarını söyledi."*⁵³⁷ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Muâze rivayetleri Hiz. Âişe'den almış, ondan da Âsım el-Ahvel nakletmiştir. Müslim'de yer alan rivayet "مِنْ إِنَاءٍ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَاحِدٍ فَيُبَادِرُنِي حَتَّى أَقُولَ دَعْ لِي دَعْ لِي" lafızları, Nesâî'de yer alan rivayet "مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ يُبَادِرُنِي وَأُبَادِرُهُ حَتَّى يَقُولَ دَعِيَ لِي وَأَقُولُ أَنَا" lafızları ile tahrir edilmiştir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivayetin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Bu rivayetler erkek ve kadının aynı kaptan beraber abdest ve gusül almalarında bir sakınca olmadığına işaret eder.⁵³⁸ Sorunun arka planını bilmeyen bir kimsenin aklına Hiz. Âişe'nin niçin bu kadar özel durumu paylaştığı gelebilir. Hiz. Peygamber'in her haliyle örnek olmasının dışında o dönemde hayızlı olan kadınların sosyal hayattan soyutlandıkları bir gerçektir. Müslim'in bu rivayeti Hayız kitabında zikretmesinden anlaşılacağı üzere hayızlı olan Hiz. Âişe elini Hiz. Peygamber'in yıkandığı suya sokmuş, Hiz. Peygamber bir uyarıda bulunmamıştır.

⁵³⁵ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, 1/185-187.

⁵³⁶ Nesâî, "Tahâret", 149.

⁵³⁷ Müslim, "Hayız", 485.

⁵³⁸ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 1/32.

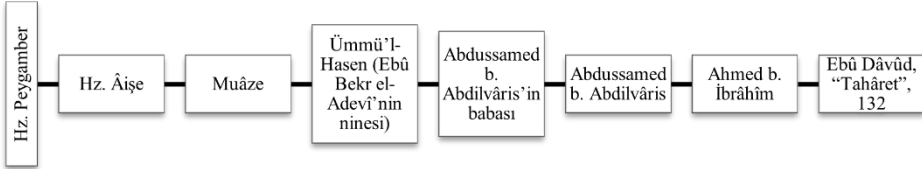
Elbisesine Kan Bulaşan Hayızlı Kadının Ne Yapacağı

Elbisesine kan bulaşan hayızlı kadının ne yapacağını bildiren rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنِي أُمُّ الْحَسَنِ بَعْنِي جَدَّةُ أَبِي بَكْرٍ الْعَدَوِيِّ عَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ الْحَائِضِ يُصِيبُ ثَوْبَهَا الدَّمَ قَالَتْ تَغْسِلُهُ فَإِنْ لَمْ يَذْهَبِ أَثَرُهُ فَلْتُعَيِّرْهُ بِشَيْءٍ مِنْ صَفْرَةٍ قَالَتْ وَلَقَدْ كُنْتُ أَحْيِضُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَ حِيضٍ جَمِيعًا لَا أُغْسِلُ لِي ثَوْبًا

*Bize Ahmed b. İbrâhîm rivayet etti: Bize Abdu's-samed b. Abdi'l-vâris rivayet etti: Şöyle dedi: Bana babam rivayet etti. Şöyle dedi: Bana Ümmü'l-Hasen yani Ebû Bekr el-Adevî'nin ninesi, Muâze'den şöyle rivayet etti. Muâze şöyle dedi: "Âişe (r. anhâ)'ya elbisesine kan bulaşan hayızlı kadının ne yapacağını sordum. 'Onu yıkasın eğer kanın izi gitmezse, onun rengini sarı bir şeyle değiştirsin.' dedi. 'Ben Resûlullâh (s.a.v)'in yanında üç hayız olur, elbisemi yıkamazdım.' diye ekledi."*⁵³⁹

Rivayetin sened şeması şöyledir:

Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivayetin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır. Rivayette Muâze'nin Hz. Âişe'ye sorduğu soru ve aldığı cevap nakledilmiştir. Bu rivayet mevkuftur fakat Hz. Âişe'nin hayız halinde giydiği elbisesini yıkamaması Resûlullâh devrinde olduğu için merfû hükümdedir. Hz. Âişe Muâze'ye elbisede kan izi varsa onu yıkamasını, kanın rengi çıkmıyorsa üzerine rengini değiştirecek za'ferân, amber gibi bir şey sürmesini söylemiştir. Hz. Âişe'nin "لَا أُغْسِلُ لِي ثَوْبًا" sözü hayız günlerinde değil hayız bittikten sonra elbisenin yıkanması gerekliliğine işaretir.⁵⁴⁰

Hz. Âişe'nin Kadınlara Kocalarına Su ile Temizlenmelerini Söylemesi

Hz. Peygamber'in nasıl taharetlendiğini bildiren Muâze rivayetleri Nesâî ve Tirmizî⁵⁴¹ tarafından eserlerine alınmıştır.

خَبَرَنَا قُنَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ مَرُنْ أَرَوَجُكُنَّ أَنْ يَسْتَطِيبُوا بِالْمَاءِ فَإِنِّي أَسْتَحْبِيهِمْ مِنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَفْعَلُهُ

Bize Kuteybe haber verdi. Şöyle dedi: Bize Ebû Avâne, Katâde'den, o da Muâze'den, o da Âişe'den rivayet etti. Âişe (r. anha) şöyle dedi: "Ey kadınlar koca-

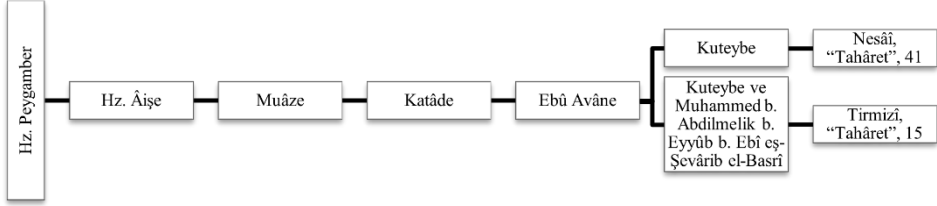
⁵³⁹ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 132.

⁵⁴⁰ Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, 2/183.

⁵⁴¹ Tirmizî, "Tahâret", 15.

lariınıza su ile temizlenmelerini bildiriniz. Ben Resûlullâh (s.a.v)'in su ile taharetlendiğini kocalarınıza söylemekten utanıyorum.”⁵⁴²

Rivayetin sened şeması şöyledir:

Muâze rivayeti Hz. Âişe'den almış, kendisinden de Katâde nakletmiştir. Ebû Avâne ile intişar eden rivayetlerde lafız farkı bulunmamaktadır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olmaları sebebiyle 2 rivâyetin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır. Bu rivayet su ile temizlenmenin vücûbiyetine değil necaseti gidermek için suyun öncelikli olduğuna işaret eder. Âlimler tuvalet temizliğinin su ve taşla beraber yapılmasını, önce taşla necasetin giderilerek ardından suyla yıkamayı tercih etmişlerdir. Bu şekilde necaset giderilecek ve elin necasete teması azalacaktır. Böylece en uygun şekilde temizlik gerçekleşecektir. Eğer kişi birini tercih edecekse suyu tercih etmelidir. Çünkü su necaseti ve izlerini gidermeye daha uygundur.⁵⁴³

Ahzâb Sûresi 51. Ayet

Ahzâb Sûresi 51. ayet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber'in hanımlarından kendi gününde izin almaya başladığını bildiren haberler Buhârî, Müslim⁵⁴⁴ ve Ebû Dâvûd⁵⁴⁵ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا جِبَانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ أَنْ أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: تُرْجَى مِنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ فَقُلْتُ لَهَا مَا كُنْتَ تَقُولِينَ قَالَتْ كُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذَلِكَ إِلَيَّ فَإِنِّي لَا أُرِيدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ أُؤَيِّرَ عَلَيْكَ أَحَدًا

Bize Hibbân b. Mûsâ rivayeti etti: Bize Abdullâh haber verdi: Bize Âsım el-Ahvel Muâze'den, o da Âişe (r. anha)'dan haber verdi: "Resûlullah (s.a.v) 'Onlardan dilediğinin beraberliğini erteler dilediğini yanına alırsın. Uzaklaştırdıklarından birini istemende bir sakınca yoktur.' âyeti indikten sonra, bizden kadının gününde izin isterdi. Muâze Âişe'ye 'Sen Resûlullâh'a ne derdin?' dedim. Âişe: 'Eğer izin vermek bana ait ise senin üzerine hiç kimseyi tercih etmek istemem! diye cevap verirdim,' dedi."⁵⁴⁶

Rivayetin sened şeması şöyledir:

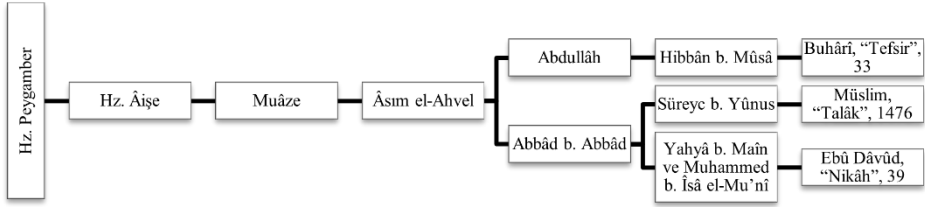
⁵⁴² Nesâî, "Tahâret", 41.

⁵⁴³ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 1/121.

⁵⁴⁴ Müslim, "Talâk", 2697.

⁵⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 39.

⁵⁴⁶ Buhârî, "Tefsir", 33.

Muâze rivayetleri Hz. Âişe'den almış, ondan da Âsım el-Ahvel nakletmiştir. Buhârî'de "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، "كَانَ يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ أَنْ أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ"، Müslim'de "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، "كَانَ يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ مَا نَزَلَتْ" ve Ebû Dâvûd'da "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، "كَانَ يَسْتَأْذِنُ إِذَا كَانَ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ مَا نَزَلَتْ" lafızları ile ayetin nazil olmasından Hz. Peygamber'in hanımlarından izin istediği anlatılmıştır. Daha sonra Muâze'nin Hz. Âişe'ye sorusu Buhârî'de "فَقُلْتُ لَهَا مَا كُنْتَ تَقُولِينَ"، Ebû Dâvûd'da "مَا كُنْتَ تَقُولِينَ لِرَسُولٍ" ziyadesiyle, Müslim'de "فَمَا كُنْتَ تَقُولِينَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَأْذَنَكَ" ziyadesiyledir. Hz. Âişe'nin cevabı Buhârî'de "كُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذَلِكَ إِلَيَّ فَإِنِّي لَا أُرِيدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، "إِنْ كَانَ ذَلِكَ إِلَيَّ لَمْ أُؤْتِرْ أَحَدًا عَلَى نَفْسِي"، Müslim ve Ebû Dâvûd'da "إِنْ كَانَ ذَلِكَ إِلَيَّ لَمْ أُؤْتِرْ أَحَدًا عَلَى نَفْسِي"، Müslim ve Ebû Dâvûd'da "إِنْ كَانَ ذَلِكَ إِلَيَّ لَمْ أُؤْتِرْ أَحَدًا عَلَى نَفْسِي" lafızları iledir. Senedlerde yer alan râvilerin sika olmaları sebebiyle Ahzâb Sûresi 51. ayeti tefsir eden 3 rivâyetin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

أَيُّهَا النَّبِيُّ ﷺ، "Hz. Peygamber'in hanımları ile beraber kalma süresinin eşit olması mecburiyetinin kaldırılmasıdır." Bu izne rağmen Hz. Peygamber hanımları ile geçirdiği vaktin eşit olmasına dikkat etmiştir.⁵⁴⁷ Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki bu yarışma cinsel hayat, şehvi duygulardan değil, Hz. Peygamber ile yakın olmak, muhabbet edip ondan istifade etmeye çalışmak, ihtiyaçlarını karşılamak gibi ahiret yurduna yönelik bir yarış idi.⁵⁴⁸

İpek Giymek

İpek giyme hakkındaki rivayet şu şekildedir:

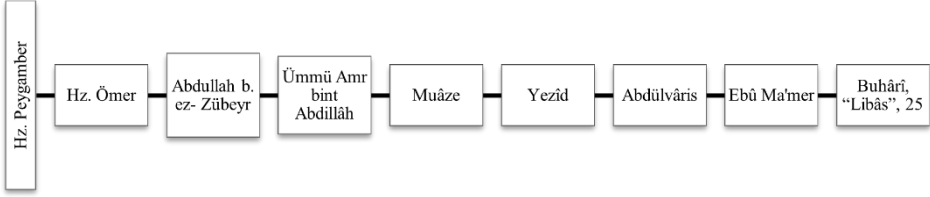
حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي ذُبَيْبَانَ خَلِيفَةَ بْنِ كَعْبٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ وَقَالَ أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ يَزِيدٍ قَالَتْ مُعَاذَةُ أَخْبَرْتَنِي أَنَّ عُمَرَ بْنْتَ عَبْدِ اللَّهِ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ سَمِعَ عُمَرَ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ نَحْوَهُ

Bize Alî b. el-Ca'd rivayet etti: Bize Şu'be, Ebû Zübeyân Halife b. Ka'b'dan şöyle haber verdi: Ben İbnü'z-Zübeyr'den işittim, şöyle diyordu: Ben Ömer'den işittim, şöyle diyordu: Nebî (s.a.v); "Her kim dünyada hâlis ipek giyerse, onu ahirette giyemez." buyurdu. Ve bize Ebû Ma'mer dedi: Bize Abdülvâris, Yezîd'den rivayet etti. Muâze şöyle dedi: Bana Ümmü Amr bint Abdillâh haber verdi: Ben Abdullâh b. ez-

⁵⁴⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 4/396.

⁵⁴⁸ Nevevî, *Şerhu Sünen-i Müslim*, 10/79.

*Zübeyr'den işittim: O da Ömer'den işitti: Ömer de Nebî (s.a.v)'den işitti.*⁵⁴⁹ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Sahâbî olan Abdullah b. ez- Zübeyr'in bir başka sahâbîden rivayetine örnek olan bu rivâyet senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle senet açısından sahihtir.

Rivayetin zahirine göre ipek giymek kadın erkek herkese haramdır. İpek giymek konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Birinci görüşe göre, ipek giymek erkeklere haramdır. Kurtûbî, ipek giyme konusunda insanların ihtilaf ettiğini; kimisinin yasakladığını, kimisinin umumen caiz gördüğünü, alimlerin çoğunun ise erkeklere haram olduğu görüşünde olduklarını söylemiştir. Bu görüşlerine delil olarak Müslim⁵⁵⁰ ve Tirmizî⁵⁵¹ de yer alan rivayetleri delil göstermişlerdir. İkinci görüşe göre, mescid girişinde ipek alışverişi caizdir. Üçüncü görüşe, alışverişte dokunulabilir. Dördüncü görüşe göre, mal olarak edinmek, hediye etmek caiz, giymek değildir. Beşinci görüşe göre eşe dosta hediye edilebilir. Altıncı görüşe göre kafir olan akraba ve arkadaşlara hediye edilebilir. Yedinci görüşe göre erkeklere ipek hediye edilebilir. Çünkü kendileri giymek zorunda değildiler. Sekizinci görüşe bu rivayet-teki yasak kadın erkek herkesi kapsar. Fakat burada erkeklere bir yasak söz konusudur. Çünkü başka rivayetler kadınların ipek giymesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Dokuzuncu görüşe göre rivayetin manasını hakikate hamletmişler ve giyip tövbe etmiş olsa da o kimsenin ahirette ipek giyemeyeceğini iddia edilmiştir. Çoğunluğa göre ise tövbe edip bu tövbe üzere ölürse ahirette mahrum kalmaz. Onuncu görüşe göre cuma günleri güzel elbise giymek müstehaptır.⁵⁵²

5.5.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Muâze bint el-Adeviyye'nin hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayıları; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

Hoca Adı

Hz. Âişe

Ümmü Amr bint Abdillâh

Râvi Adı

Yezîd er-Rişk

Rivayet Adedi

29

1

Rivayet Adedi

9

⁵⁴⁹ Buhârî, "Libâs", 25.

⁵⁵⁰ Müslim, "Libâs ve Zînet", 3852.

⁵⁵¹ Tirmizî, "Libâs", 1.

⁵⁵² Aynı, "Umdetü'l-kârî", 10/34-35. Bk. İbrahim Saylan, "İpek ve Altının Erkeklere Haram Olmasının Vurûd Ortamı Açısından Değerlendirilmesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 / 2 (Aralık 2019): 81-98.

Âsım el-Ahvel	7
Katâde	6
Ebû Kılâbe	4
İshâk b. Süveyd	2
Eyyûb es-Sahtiyânî	1
Ümmü'l-Hasen	1

Âsım el-Ahvel, Katâde ve Eyyûb es-Sahtiyânî'nin Hafsa ve Muâze'nin ortak talebeleri oldukları tespit edilmiştir.

5.5.3. Rivâyetlerin Konulara Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Muâze bint Abdillâh'ın rivayetlerinin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kitaplarına göre	Tahâret	Hayız	Savm/Sıyâm	Eşribe	Salâtü'l-müsâfirîn	Libâs	Tefsir	Talâk	Nikâh	Gusûl ve Teyemmüm
Buhârî		1				1	1			
Müslim		4	1	1	2			1		
Ebû Dâvûd	3		1							
İbn Mâce	1		1		1				1	
Nesâî	2	1	1	2						1
Tirmizî	2		1							

Muâze rivayetlerinin Kütübi-i Sitte'de kitaplarına göre dağılımında; Tahâret 8, Hayız 6, Savm/Sıyâm 5, Eşribe 3, Salâtü'l-müsâfirîn/İkâmetü's-salât 3, Tefsir 1, Libâs 1, Talâk 1, Nikâh 1, Gusûl ve Teyemmüm 1 olmak üzere toplam 10 babda oldukları tespit edilmiştir. Rivâyetlerin ibadet ve muâmelâta dair konularda olduğu görülmüştür.

Muâze'nin Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 10, Müslim'de 9, Ebû Dâvûd'da 4, İbn Mâce'de 4, Nesâî'de 7 ve Tirmizî'de 3 olmak üzere 30 olarak tespit edilmiştir. Yapılan incelemede nakledilen hadislerin tamamının sahih olduğu görülmüştür. Muâze'nin Hz. Âişe'ye sorduğu sorular ve aldığı cevaplar rivayetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kendisinin öğrenmeye meraklı biri olduğu sonucuna varılabilir.

5.6. Ümmü Derda es-Suğrâ (ö. 81/700)

Meşhûr sahâbî Ebü'd-Derdâ'nın Ümmü'd-Derdâ künyesiyle bilinen iki hanımından küçük olanı Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ'dır. Fâkih ve muhaddis olan Ümmü'd-Derdâ'nın zühd hayatı, rivayetlerinde ön plana çıkmaktadır. Bu başlık altında Ümmü'd-Derdâ'nın hayatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra, rivayetleri konularına göre tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Daha sonra rivayetlerin hoca ve talebe râvilerine göre dağılımı ve rivayetlerin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı şema ile gösterilmiştir.

Hüceyme bint Huyey el-Vassâbiyye, Cüheyne el-Evsâbiyye el-Dimeşkiyye şeklinde de söylenmiştir. Sahâbeden Ebû'd-Derdâ'nın aynı lakaplı küçük hanımı olup Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ diye tanınmıştır. 3. Tabakadan tâbiînin vasatındandır (Orta yaşlı tabîler tabakası). Ümmü Derdâ, “sika, fakîh, zâhid, âlim” olarak nitelendirilmiştir. İbn Hibbân adını *es-Sikât*'ta zikretmiştir. Hüceyme, Ebû Derdâ'nın evinde yetim olarak yetişmiştir. Küçük yaşta Kur'ân'ı Ebû Derdâ'ya arz etmiştir. Onunla birlikte meclislere katılmış, Ebû Derdâ artık kadınlar safına geçmesini söyleyinceye kadar namazda erkekler ile beraber saf tutmuştur. Hüceyme Ebû Derdâ ile Ümmü'd-Derdâ el-Kübrâ diye bilinen Hayre bint Ebû Hadred'in vefatından sonra evlendi. Ancak bu evlilik Ebû Derdâ'nın iki yıl sonra vefat etmesi sebebiyle kısa sürdü. Ümmü Derdâ vefatı sırasında kocasına, “ahirette de onunla olmak istediğini” söylemesi üzerine Ebû Derdâ, “öyleyse kendisinden sonra kimse ile evlenmemesini” söylemiştir. Daha sonra Muâviye'den gelen evlilik teklifini kabul etmemiştir.

Ümmü'd-Derdâ, Ebû'd-Derdâ, Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Selmân-ı Fârisî, Ümmü'd-Derdâ el-Eslemiyye, Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî ve Kâ'b b. Âsım el-Eş'arî'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden el-Mehdî b. Abdîrahmân b. Uyeyne b. Hâtır (Yeğeni), üvey oğlu Bilâl b. Ebî'd-Derdâ el-Ensârî (Oğlu), üvey kızı Derdâ'nın kocası Safvân b. Abdullâh (Damadı), Abdullâh b. Safvân, İbrâhîm b. Ebî Able, Zeyd b. Eslem, Ebû Hâzim, İsmâîl b. Ubeydillâh, Cübeyr b. Nüfeyr, Seleme b. Dînâr, Hakîm b. Keysân, Sâlim b. Ebû'l-Ca'd, Şehr b. Havşeb, Seleme b. Dinâr, Talha b. Ubeydullâh, Merzûk Ebû Bekr et-Temîmî, Mekhûl eş-Şâmî, el-Ezher b. Velîd, el-Hâris b. Ubeydullâh, Habîb b. Ebî Amra, Hukeym b. Keysân, Süleymân b. Umeyr b. Zeytûn, Hayyân ed-Dimeşkî, Halîl ed-Dimeşkî, Avn b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd, Râşid b. Sa'd, Racâ' b. Hayve, Ya'lâ b. Memlük, 'Atâ el-Keyhârânî, Lokmân b. Âmir, Hâlid b. Zevân, Meymûn b. Mihrân, Hilâl b. Yesâf, Nimrân b. Utbe, Yûnus b. Meysera b. Halbes, Osmân b. Hayyân ed-Dimeşkî, Huleyd el-Asrî, Ömer b. Hayyân ed-Dimeşkî, Abdullâh b. Ebî Zekeriyya, Yahyâ b. Abbâd, Ebû İmrân el-Ensârî (Mevlâsı), Ebû Kılâbe el-Cürmî, Ebû Mahrûm, Ebû Ğâlib, Mekhûl eş-Şâmî ve Yûnus b. Halbes rivayet etmiştir.⁵⁵³

⁵⁵³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/517; İbn Kesîr, Ebû'l-Fedâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî, *et-Tekmilü fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Ma'rifeti's-sikât ve'duağâ ve'l-mecâhîl*, thk. Şavî b. Muhammed (Yemen: Mektebetü İbn Abbâs, 2011), 4/334-338; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 35/352; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 4/277-279; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/695; a. mlf., *Takrîb*, 673.

5.6.1. Ümmü'd-Derdâ'nın Rivayetleri ve Değerlendirilmesi

Ümmü'd-Derdâ'nın Kütüb-i Sitte'de otuz sekiz adet rivayeti ve üç bab başlığı⁵⁵⁴ olduğu tespit edilmiştir. Rivayetler konularına göre tasnif edildiğinde şu 22 başlığa ulaşılmıştır: Lânet Edenlerin Kıyamet Gününde Şehid ve Şefaataçı Olamayacakları, Lânetin Lânet Eden ve Lânet Edilen Kimseye Dönmesi, Güzel Ahlakın Mizanda Ağır Basması, Müslüman Kardeşinden Her Türlü Kötülüğü Savmanın Fazileti, Yumuşak Huyluluğun Fazileti, İnsanların Arasını Düzeltmenin Fazileti, Ebü'd-Derdâ'nın Sabah Akşam Yedişer Defa Okunmasını Tavsiye Ettiği Dua (Hasbiyallâh) Mevkuf Hadis, Ebü'd-Derdâ'nın Öfkelenmesi (Mevkuf hadis), Kulum Beni Andığında (Kudsi Hadis), Sıcak Bir Günde Seferde Tutulan Oruç, Yolculukta Oruç Tutmak, Kişiyi Cennete Götürecek Beş Hasletin Haber Verilmesi, Kur'an'da On Bir Secde Ayeti Olduğu ve Necm Sûresi'nde de Bir Secde Ayeti Olduğu, Kişinin Din Kardeşi İçin Yokluğunda Dua Etmesinin Fazileti, Mü'minin Haram Kan Dökmediği Sürece Tüm Günahlarının Bağışlanacağı, Allah'a Hiçbir Şeyi Ortak Koşmama, Kasıtlı Olarak Namazı Terk Etmemek Ve İçkinin Tüm Kötülüklerin Anahtarı Olduğu, Şehidin Ailesinden Yetmiş Kişiye Şefaataç Edeceği, Deniz Savaşının Sevab Bakımından On Kara Savaşı Olduğu, Tedavi Olunmasının Emredilmesi, Cehennem Hali, Kehf Sûresi'nin 82. Ayetin Tefsiri ve Rahmân Sûresi'nin 29. Ayetin Tefsiri.

Lânet Edenlerin Kıyamet Gününde Şehid ve Şefaataçı Olamayacakları

Ümmü'd-Derdâ'dan nakledilen lanet eden kimsenin akıbetini haber veren rivayetlerden biri Müslim⁵⁵⁵ ve Ebû Dâvûd⁵⁵⁶ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَبْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ مَرْوَانَ بَعَثَ إِلَى أُمِّ الدَّرْدَاءِ بِأَنْجَادٍ مِنْ عِنْدِهِ فَلَمَّا أَنْ كَانَ دَاتٍ لَيْلَةً قَامَ عَبْدُ الْمَلِكِ مِنَ اللَّيْلِ فَدَعَا خَادِمَهُ فَكَأَنَّهُ أَبْطَأَ عَيْنَهُ فَلَعَنَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَتْ لَهُ أُمُّ الدَّرْدَاءِ سَمِعْتِكَ اللَّيْلَةَ لَعَنْتَ خَادِمَكَ جِئِنِ دَعْوَتُهُ فَقَالَتْ سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَكُونُ اللَّعَانُونَ شَفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

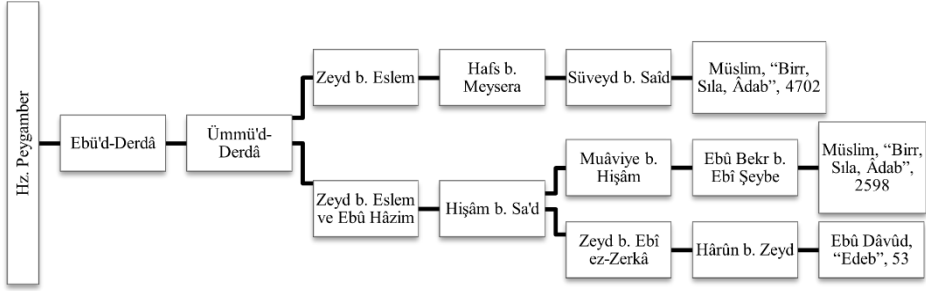
Bana Süveyd b. Saîd rivayet etti. (Dedi ki): Bana Hafs b. Meysera, Zeyd b. Eslem'den rivayet etti ki: Abdülmelik b. Mervan, Ümmü'd-Derdâ'ya ev eşyası gönderdi. Bir gece Abdülmelik kalkarak hizmetçisini çağırdı. Hizmetçisi yanına gelmekte gecikti. Abdülmelik de ona lanet etti. Sabah olunca Ümmü'd-Derdâ ona: 'Bu gece hizmetçini çağırdığın zaman ona lanet ettiğini işittim, dedi. Ve sözüne şöyle devam

⁵⁵⁴ Buhârî, "Sıfatı's-salât", 64: باب سنَّة الجُلوس في التَّشَهُّدِ وَكَانَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ تَجْلِسُ فِي صَلَاتِهَا جَلْسَةَ الرَّجُلِ وَكَانَتْ فَيِيهَةً (64- Teşehhüde Oturma Sünneti Babı, Ve Ümmü'd-Derdâ, namazında erkek oturuşu şeklinde otururdu ve kendisi de bir fakîhe idi.); Buhârî, "Savm", 21: بَابُ إِذَا نَوَى بِالنَّهَارِ صَوْمًا وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُولُ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ فَإِنْ قُلْنَا لَا قَالَ فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا وَفَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ وَأَبُو هُرَيْرَةَ وَإِنَّ عَبَّاسَ وَخُنَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (21- Bâb: İnsan Oruç Tutmaya Gündüz Vakti Niyet Ettiği Zaman (Sahih Olur Mu, Olmaz Mı)? Ve Ümmü'd-Derdâ dedi ki: Ebü'd-Derdâ (bazen gündüz vakti): Yanınızda yiyecek bir şey var mıdır? diye sorardı. Eğer biz: Hayır, yoktur dersek, Ebu'd-Derdâ: Öyleyse ben bugün oruçluyum, der (oruca niyet eder)di, demiştir. Ve böyle, gündüz vakti oruca niyet etme fiilini Ebû Talha, Ebû Hüreyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe de (r. anhüm) yapmışlardır.); Buhârî, "Merdâ", 8: Buhârî, "Merdâ", 8: (8- Kadınların (Yabancı Olsalar Bile) Erkeklere Hasta Ziyareti Yapmaları Babı, Ümmü'd-Derdâ, mescit ehlinde bulunan Ensâr'dan bir adama hasta ziyaretinde bulunmuştur.)

⁵⁵⁵ Müslim, "Birr, Sıla, Âdab", 4703.

⁵⁵⁶ Ebû Dâvûd, "Edeb", 53.

etti: Ben Ebü'd-Derdâ'yı şunu söylerken işittim: Resûlullah (s.a.v): 'Lânet edenler kıyamet gününde ne şefî' olabilirler, ne de şehit!' buyurdu."⁵⁵⁷ Rivayetin sened seması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Zeyd b. Eslem ve Ebü Hâzım nakletmiştir. *إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شَفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* ve *إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شَفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* lafızlarıyla Müslim'de yer alan rivayet Ebü Dâvûd'da *إِنَّ اللَّعَّانِينَ لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شَفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* lafızlarıyla yer almaktadır. Müslümanlara lânet etmeyi yasaklamakta ve lânet etmeyi alışkanlık haline getiren kimselerin kıyamet gününde şâfî ve şâhitlerden olamayacaklarını haber veren 3 rivayet, senedlerde yer alan Süveyd b. Saïd'in⁵⁵⁸, Hişâm b. Sa'd'ın⁵⁵⁹ ve Muâviye b. Hişâm'ın⁵⁶⁰ cerh edilmesi sebebiyle senet yönünden zayıftır.

Bu rivayetler Müslümanlara lânet etmeyi yasaklamakta ve lânet etmeyi alışkanlık haline getiren kimselerin kıyamet gününde şâfî ve şâhitlerden olamayacaklarını haber vermektedir. Lânet ederek dua etmek kişinin Allah'ın rahmetinden uzaklaşmasını istemek demek olup bu da mü'minlere yakışmaz. Müminler; merhamet etmek, iyilik ve takvada yardımlaşmak gibi sıfatlarla donatılan, bir vücudun azaları gibi yaratılan, kendisi için istediğini, din kardeşi için de isteyen kimselerdir. Lanet eden kimse ise din kardeşinin Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmasını ister. Bu ise birbirleriyle bağlantıyı kesmenin son noktasıdır. Bir hadiste "*Mü'mine lanet etmek, onu öldürmek gibidir.*"⁵⁶¹ buyurulmuştur. Zira katil öldürdüğü kimseyi sadece dünya nimetlerinden mahrum bırakır. Lânet eden kimse ise kişiyi ahiret nimetlerinden ve Allah'ın rahmetinden mahrum bırakır. Görülüyor ki, lanet etmeyi alışkanlık haline getiren kimseler kıyamet gününde başkalarına şefaathçi ve şehid olamayacaktır. Orada mü'minler günahkâr kardeşlerine şefaath edecektir.

⁵⁵⁷ Müslim, "Birr, Sıla, Âdab", 4702.

⁵⁵⁸ Süveyd b. Saïd (ö.240): Süveyd b. Saïd tebei't-tâbiünden rivayet alanların kibârındandır. Onun için Ebü Hâtım "sadûk, müdellis", Nesâî "zayıf, sika ve me'mûn değil", Yahyâ b. Maîn "Kâne yugbelu et-telkîn (telkini kabul ederdi) demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/413.

⁵⁵⁹ Hişâm b. Sa'd (ö. 160): Hişâm b. Sa'd tebei't-tâbiündendir. Onun için İbn Maîn "zayıf", Ahmed b. Hanbel "hafız değil", Ebü Dâvûd "sika, Zeyd b. Eslem'de esbetü'n-nâs (insanların en sağlamıdır)", İbn Adî "zayıf olmakla beraber hadisi yazılır" demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/345.

⁵⁶⁰ Muâviye b. Hişâm (ö.204): Muâviye b. Hişâm el-Gassâr el-Ezdi tebei't-tâbiündendir. Onun için Ebü Hâtım "sadûk", Ebü Dâvûd "sika", es-Sâci "sadûkun yehimü (yanılır bir sadûktur)", Ahmed b. Hanbel "hataları çoktur" demiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/112.

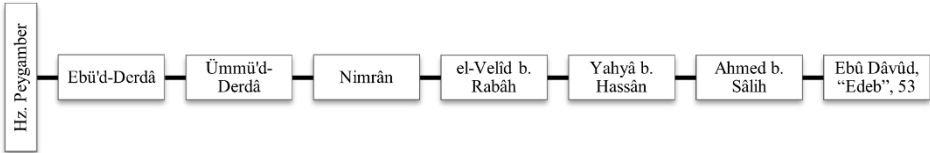
⁵⁶¹ Buhârî, "Cenâiz", 84.

Rivayetdeki şehitten ne kastedildiği konusunda üç görüş vardır: Lânet eden kim-seler kıyamet gününde ümmetlere Peygamberlerinin tebliğde bulduklarına şahitlik edemeyeceklerdir. İkinci görüşe göre fisklarından dolayı dünyada şahitlikleri kabul edilmeyecektir. Üçüncü görüşe göre Allah yolunda öldürülmek suretiyle şehit olamayacaklardır. Buradaki lânet edenden kastedilen lânet etmeyi alışkanlık haline getirendir. Bir defa lanet eden kimse bu hükümde değildir.⁵⁶²

Lânetin Eden ve Edilen Kimseye Dönmesi

حدثنا أحمد بن صالح حدثنا يحيى بن حسان حدثنا الوليد بن رباح قال سمعت نمران يذكر عن أم الدرداء قالت سمعت أبا الدرداء يقول قال رسول الله إن العبد إذا لعن شيئاً سعدت اللعنة إلى السماء فتغلق أبواب السماء دونها ثم تهبط إلى الأرض فتغلق أبوابها دونها ثم تأخذ يمينا وشمالا فإذا لم تجد مساعا رجعت إلى الذى لعن فإن كان لذلك أهلا وإلا رجعت إلى قائلها.

*Bize Ahmed b. Sâlih rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Yahyâ b. Hesân rivâyet etti. (Dedi ki): Bize el-Velîd b. Rabâh rivâyet etti şöyle dedi: Nimrân, Ümmü'd-Derdâ'dan Ebü'd-Derdâ'dan şöyle duyduğunu zikrediyor: Ebü'd-Derdâ diyor ki: Resûlullâh (s.a.v), "Kul bir şeye lanet ettiği zaman o lanet semaya yükselir. Fakat (lanet çok korkunç bir hadise olduğundan) gök kapıları (korkularından onu kabul etmek istemezler de) hemen onun önünde kapanırlar. Sonra yere iner, (fakat) onun önünde yer kapıları da kapanır. Sonra (gidecek bir yer bulamadığından) sağa-sola meyletmeye başlar. (Sağa ya da sola gitmek için de) bir izin bulamayınca (gerçekten lanet edilmeye lâyık) ise lanet edilen kimseye döner. (Lâyık) değilse lanet edene döner." buyurdu.*⁵⁶³ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Senedde yer alan el-Velîd b. Rabâh'ın asıl adı Rabâh b. el-Velîd'dir. Râvilerden birisi bu ismi naklederken sehven kalb yapmıştır. Kalb, bir hadisin metninde veya senedinde yer alan kelimelerin yer değiştirmesine denir. Burada kalb senedde yapıldığı için rivayet kalb fi's-seneddir. Mezkûr maktûb rivayette, sika bir râvi ismi sehven kalbedilmiş olduğundan bu durum rivayetin sıhhatine zarar vermez.⁵⁶⁴ Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

Güzel Ahlakın Mizanda Ağır Basması

Güzel ahlakın sevap ve derece bakımından en yüksek mertebede olduğunu Haber veren rivayetler Ebü Dâvûd⁵⁶⁵ ve Tirmizî⁵⁶⁶ tarafından tahrir edilmiştir.

⁵⁶² Nevevî, *Şerhu Sünen-i Müslim*, 16/148-149.

⁵⁶³ Ebü Dâvûd, "Edeb", 53.

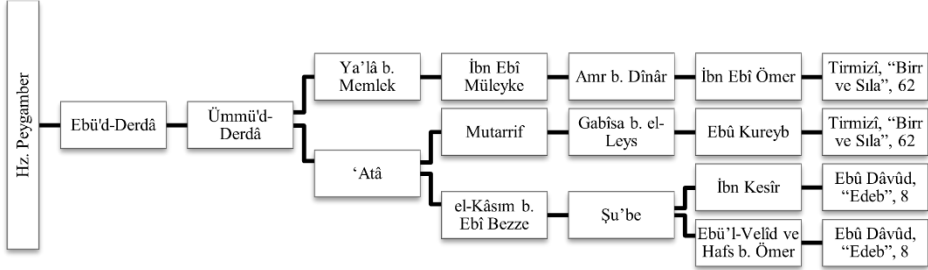
⁵⁶⁴ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 208.

⁵⁶⁵ Ebü Dâvûd, "Edeb", 8.

⁵⁶⁶ Tirmizî, "Birr ve Sıla", 62.

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُوكٍ عَنْ
أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ
حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ النَّبِيَّ

Bize İbn Ebî Ömer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Amr b. Dînâr, İbn Ebî Müleyke'den, o da Ya'lâ b. Memlek'ten, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan rivayet etti. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü mü'minin mizanında hiçbir şey güzel ahlaktan daha ağır değildir. Allah kaba ve ahlaksız kişileri asla sevmez."⁵⁶⁷ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Ebü Dâvûd'da "مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ" lafızlarıyla yer alırken Tirmizî'de ki bir rivayette ek olarak "وَأَنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ النَّبِيَّ" (Allah kaba ve ahlaksız kişileri asla sevmez) lafızları diğer bir rivayette "وَإِنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الْخُلُقِ لَيُبْلَغُ بِهِ دَرَجَةً صَاحِبِ الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ" (Güzel ahlak sahibi kimse bu güzel ahlakıyla namaz kılan oruç tutan kimselerin sevabına ulaşır.) lafızları bulunmaktadır. Güzel ahlak sahibi olmanın faziletini anlatan üç rivayet sahihtir.

Mezkûr rivayetlerde güzel ahlakın sevap ve derece bakımından en yüksek merbete olduğu, Allah'ın güzel ahlakı sevdiği ve güzel ahlak sahibi insanlardan razı olduğu vurgulanmaktadır.⁵⁶⁸

Sıcak Bir Günde Seferde Tutulan Oruç

Sıcak bir günde yapılan seferde sahabenin oruç tutmadığını haber veren rivayetler Buhârî, Müslim⁵⁶⁹, Ebü Dâvûd⁵⁷⁰ ve İbn Mâce⁵⁷¹ tarafından nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا يَحْيَى ابْنُ حَمْرَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ أَنَّ إِسْمَاعِيلَ
بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ فِي بَعْضِ
أَسْفَارِهِ فِي يَوْمٍ حَارٍّ حَتَّى يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا مَا كَانَ مِنَ النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ رَوَاهُ

Bize Abdullâh b. Yûsuf rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahyâ b. Hamza, Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir'den; İsmâîl b. Ubeydillâh'ın, Ümmü'd-Derdâ'dan; onun da Ebü'd-Derdâ'dan (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: "Biz Nebî (s.a.v) ile beraber onun seferlerinden birisine (ramazânda) sıcak bir günde çıktık. O kadar ki, insan

⁵⁶⁷ Tirmizî, "Birr ve Silâ", 62.

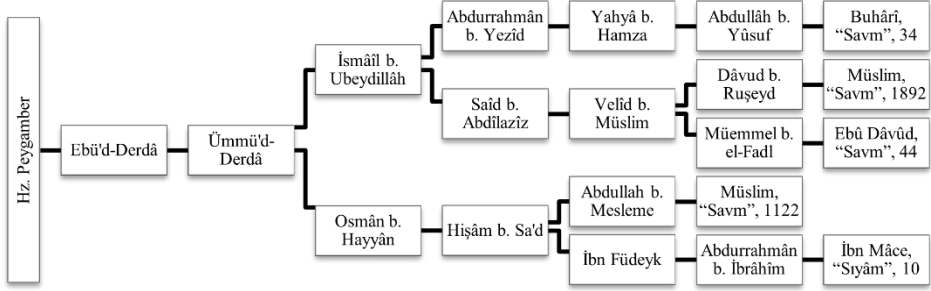
⁵⁶⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 6/118.

⁵⁶⁹ Müslim, "Savm", 1892, 1893.

⁵⁷⁰ Ebü Dâvûd, "Savm", 44.

⁵⁷¹ İbn Mâce, "Siyâm", 10.

sıcağın şiddetinden elini başı üzerine koyuyordu. İçimizde Nebî (s.a.v) ve İbn Revâha'dan başka oruçlu kimse yoktu.”⁵⁷² Rivayetin sened şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de İsmâil b. Ubeydillâh ev Osmân b. Hayyân nakletmiştir. Buhârî, İbn Mâce ve Müslim'de “بَعْضُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي حَرِّ شَدِيدٍ” “أَسْفَارِهِ فِي يَوْمِ حَارٍّ”, Müslim'in ikinci rivayetinde “فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي حَرِّ شَدِيدٍ”, Ebû Dâvud rivayetinde “فِي بَعْضِ عَزَوَاتِهِ فِي حَرِّ شَدِيدٍ”dir. İbn Mâce'de “وَمَا فِي الْقَوْمِ أَحَدٌ” “صَائِمٌ” lafızları farklıdır.

Buhârî, Ebû Dâvud ve Müslim'in bir rivayeti sahih lizâtihîdir. Müslim'in bir tarihi ve İbn Mâce rivayetleri Hişâm b. Sa'd'ın⁵⁷³ cerh edilmesi sebebiyle rivâyet senet açısından zayıftır. Fakat diğer üç rivayet vesilesiyle bu iki rivayet sahîh-i liğayrihî mertebesine yükselmiştir.

Bu hadisi, Buhârî, Müslim, İbn Mâce ve Ebû Dâvud Savm/Siyâm kitabında da tahrîc etmiştir. Âlimler, Ramazan ayında seferde iken oruç tutulup tutulmayacağı konusunda ihtilaf etmiştir. Zâhir ehline göre yolcu olan kimse oruç tutamaz, tutarsa orucu geçerli değildir. Ayete ve “Yolculukta oruç tutmak iyi Müslüman olmak demek değildir.” hadisine göre bu kişinin orucunu kaza etmesi gerekir. Fakat âlimlerin cumhuruna göre seferde oruç tutmak caizdir, tutulan oruç geçerlidir. Cumhur “oruç tutmak mı daha efdaldır? Yoksa tutmamak mı? Ya da ikisi de eşit midir?” sorularında ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfiî, gücü yeten kimsenin zorluk ve sıkıntı çekmediği sürece seferde oruç tutmasının ve zaruret durumunda iftar etmesinin efdal olduğunu söylemiştir. Bu görüşte olanlar seferde Nebî ve Abdullâh b. Ravâha'nın oruç tutmasını delil göstermişlerdir. Saïd b. el-Müseyyeb, Evzâî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler de seferde oruç tutmamanın efdal olduğunu söylemişlerdir.⁵⁷⁴

Yolculukta Oruç Tutmak

Yolculukta oruç tutmanın iyilik olmadığını bildiren rivayetler Nesâî ve İbn Mâce⁵⁷⁵ tarafından tahrîc edilmiştir.

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ كَعْبِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ

⁵⁷² Buhârî, “Savm”, 34.

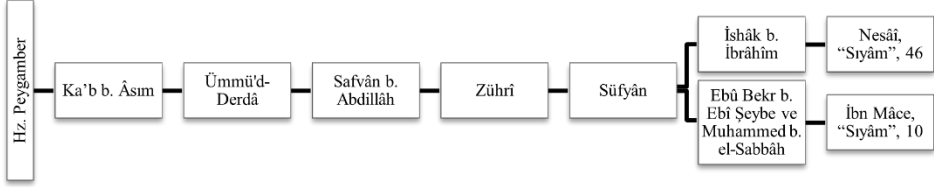
⁵⁷³ Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/345.

⁵⁷⁴ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 16/463.

⁵⁷⁵ İbn Mâce, “Siyâm”, 10:

Bize İshâk b. İbrâhîm haber verdi. Dedi ki: Bize Süfyân, Zühri'den, o da Safvân b. Abdillâh'tan, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ka'b b. Âsım'dan bize şöyle haber verdi: Resûlullâh (s.a.v)'den işittim şöyle diyordu: "Yolculukta oruç tutmak iyi Müslüman olmak demek değildir."⁵⁷⁶

Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ka'b b. Âsım'dan almış kendisinden de Safvân b. Abdillâh nakletmiştir. İki rivayet arasında lafız farkı yoktur. Yolculukta oruç tutmanın iyilik olmadığını haber veren her 2 rivayet sahihtir.

Hattâbî rivayet ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ" sözü için, bu bir olay üzerine söylenmiştir ve benzer durumlar ile sınırlıdır. Hz. Peygamber'in Mekke'nin Fethi seferindeki orucu, kişiye oruç zorluk veriyorsa, sanki yolcunun oruç tutması iyilik değildir der gibidir. Oruç iyilik olmasaydı, onda tercih hakkı olmazdı." Mekke'nin fethindeki oruçtan; "Güçlü olanın orucu tutması, orucunu açmasından, orucunu açması güç olanın da orucunu açmasından ve ruhsatı kabul etmemek oruç tutmaktan iyidir daha hayırlı olduğu, meşakkat çekmeyenin oruç tutmakla orucunu bozmak arasında muhayyer olduğu" anlaşılmaktadır.⁵⁷⁷

Müslüman Kardeşinden Her Türü Kötülüğü Savmanın Fazileti

Kişinin Müslüman kardeşini korumayı emreden rivâyet Tirmizî tarafından nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ أَبِي بَكْرِ النَّهْشَلِيِّ عَنْ مَرْزُوقِ أَبِي بَكْرِ التَّمِيمِيِّ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

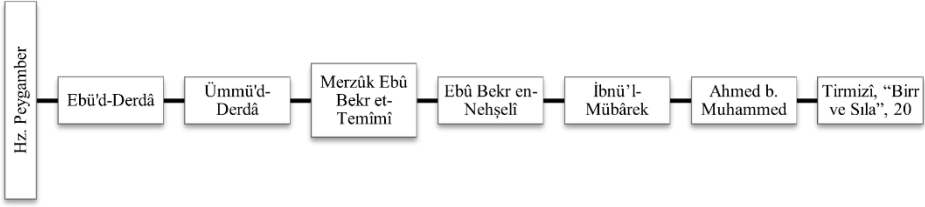
Bize Ahmed b. Muhammed rivayet etti. (Dedi ki): Bize İbnü'l-Mübârek, Ebû Bekr en-Neşeli'den, o da Merzûk Ebû Bekr et-Temîmî'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan haber verdi. Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim Müslüman kardeşinin ırz, namus ve benzeri şeylerinden her türlü kötülüğü savarsa Allah'ta kıyamet gününde onun yüzünden Cehennem ateşini savar."⁵⁷⁸

Rivayetın senet şeması şöyledir:

⁵⁷⁶ Nesâî, "Sıyâm", 46.

⁵⁷⁷ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, 7/33-34.

⁵⁷⁸ Tirmizî, "Birr ve Sıla", 20.

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Merzûk Ebû Bekr nakletmiştir. Senede yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

*"Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz..."*⁵⁷⁹ ayetine göre Müslümanların arasındaki iman ve takva esasından kaynaklanan en kuvvetli bağ, kardeşlik bağıdır. İslam'da kardeşlik bağı, inanç temeline dayandığı için Müslümanların arasını bozacak her türlü davranış yasaklanmıştır. Mü'min kadınlar ve mü'min erkeklerin, inanç ve takva ekseninde birbirleriyle yardımlaşmaları, kardeşliğin bir gereğidir. Nitekim; *"Mü'minlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velisidir. İyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler..."*⁵⁸⁰ buyurulmuştur. Hz. Peygamber bir Müslümanın diğer Müslüman kardeşine davranışlarının ölçünü; *"Hiçkimse kendisi için istediğini kardeşi için istemedikçe iman etmiş olmaz."*⁵⁸¹ olarak belirtmiştir.

Yumuşak Huyluluğun Fazileti

Yumuşak huyluluğun faziletini anlatan rivâyet Tirmizî tarafından nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ يَعْلَى بْنِ مَمْلُوكٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَنْ حَرَمَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ حَرَمَ حَظَّهُ مِنَ الْخَيْرِ

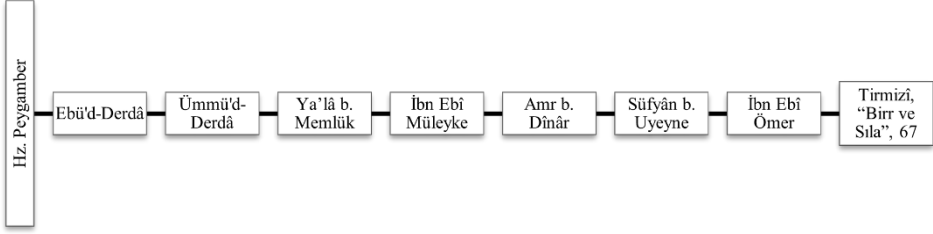
Bize İbn Ebî Ömer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân b. Uyeyne, Amr b. Dînâr'dan, o da İbn Ebî Müleyke'den, o da Ya'lâ b. Memlük'ten, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan, o da Nebî (s.a.v.)'den rivayet etti. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kime yumuşak huylu olmaktan bir pay verilmişse hayırdan nasibini almış demektir. Yumuşak huyluluktan pay alamayıp mahrum olan kimse ise hayırdan nasip alamamış demektir"*⁵⁸² Rivayetin senet şeması şöyledir:

⁵⁷⁹ Âli İmrân, 3/103.

⁵⁸⁰ Tevbe, 9/71.

⁵⁸¹ Buhârî, "İmân", 7.

⁵⁸² Tirmizî, "Birr ve Sıla", 67.

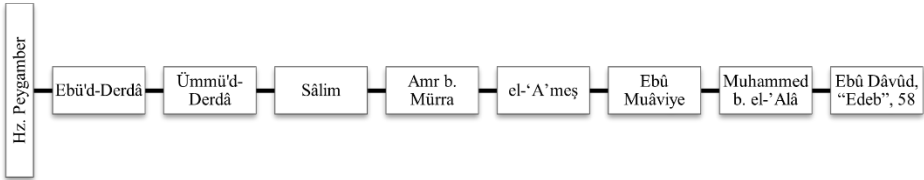
Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Ya' lâ b. Memlük nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

İnsanların Arasını Düzeltmenin Fazileti

İnsanların arasını düzeltmenin faziletini anlatan Ebû Dâvûd tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِصْلَاحُ دَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ دَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ.

Bize Muhammed b. el-'Alâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Muâviye, el-'A'meş'ten, o da Amr b. Mürra'dan, o da Sâlim'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan şöyle rivayet etti: "Resûlullâh (s.a.v); 'Size oruçtan da namazdan da ve sadakadan da daha faziletli olan bir amel haber vereyim mi?' dedi. (Onlarda): 'Evet ya Resûlallâh' dediler. (Bunun üzerine Resûlullâh): İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kişinin arasını açmak usturadır." ⁵⁸³ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Sâlim nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

İslam'da Müslümanlar arasındaki bağ, kardeşlik bağına dayandığı için buna zarar verecek her türlü davranış yasaklandığı gibi bu bağı güçlendirecek her türlü davranış teşvik edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber bu çerçevede şöyle buyurmuştur: "Bir Müslümanın din kardeşine üç günden fazla dargın durması, (ve) karşılaşmalarında birbirlerinden yüz çevirmeleri helâl değildir. Bunların en hayırlısı, önce

⁵⁸³ Ebû Dâvûd, "Edeb", 58.

selâm verendir.”⁵⁸⁴ “Müslüman kardeşine bir sene küs duran kimse, onun kanını dökmüş gibi (vebalde)dir.”⁵⁸⁵ Bu rivayetler de dargınlık yerilmiş, Ümmü'd-Derdâ'dan nakledilen rivayet ile de dargın olan iki kişi için üçüncü kişilerin sorumluluğunun arayışını düzeltmek olduğu ifade edilmiştir.

Ebü'd-Derdâ'nın Sabah Akşam Yedişer Defa Okunmasını Tavsiye Ettiği Dua (Hasbiyallâh)

Ebü'd-Derdâ'dan mevkuf olarak nakledilen ve sabah akşam yedişer defa okunmasını tavsiye ettiği dua şöyledir:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ مُسْلِمٍ الدَّمَشْقِيُّ وَكَانَ مِنْ تَقَاتِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ الْمُتَعَبِّينَ قَالَ حَدَّثَنَا مُدْرِكُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ يَزِيدُ سَيِّحُ بَقَّةَ عَنْ يُونُسَ بْنِ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَبْعَ مَرَّاتٍ كَفَاهُ اللَّهُ مَا أَهَمَّهُ صَادِقًا كَانَ بِهَا أَوْ كَاذِبًا

Bize Yezîd b. Muhammed ed-Dimeşki rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Abdürrezzâk b. Müslim ed-Dimeşki -Müslümanların sikalarından ve âbidlerinden- rivâyet etti. Dedi ki: Bize Müdrîk b. Sa'd -Yezîd sika ve şeyhtir dedi-, Yûnus b. Meysera b. Halbes'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ (r.a)'dan rivâyet etti. Ebü'd-Derdâ şöyle dedi: “Kim sabaha ve akşama eriştiği vakitlerde yedişer defa, ‘Hasbiyellâhü lâ ilahe illâ hüve aleyhi tevekkeltü ve hüve Rabbü'l-arşî'l-azîm. (Ondan başka ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim. O ulu arşın da sahibidir.)’ diye dua ederse Allah onu üzen her şeye karşı ona yeter (bu kelimelere olan güveninde) ister sadık olsun, ister (sadık olmayıp) yalancı olsun.”⁵⁸⁶ Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Yûnus b. Meysera nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahih olduğu tespit edilmiştir. Bu kelimeleri inanarak ve güvenerek okuyan veya inancı tam olmasa da düzenli olarak okuyan kimse dünyevi ve uhrevi bütün sıkıntılardan kurtulur.⁵⁸⁷

Ebü'd-Derdâ'nın Öfkelenmesi

Ebü'd-Derdâ'dan nakledilen diğer bir mevkuf hadisin konusu şöyledir:

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ سَالِمًا قَالَ سَمِعْتُ أُمَّ الدَّرْدَاءِ تَقُولُ دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَهُوَ مُغَضَّبٌ فَقُلْتُ مَا أَغَضَبَكَ فَقَالَ وَاللَّهِ مَا أَعْرِفُ مِنْ أُمَّةٍ مَحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيِّئًا إِلَّا أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَمِيعًا

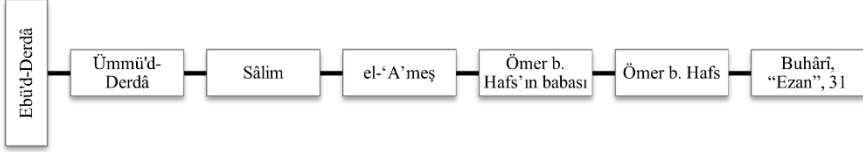
⁵⁸⁴ Buhârî, “İsti'zân”, 9.

⁵⁸⁵ Ebü Dâvûd, “Edeb”, 47.

⁵⁸⁶ Ebü Dâvûd, “Edeb”, 100.

⁵⁸⁷ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, 13/427.

Bize Ömer b. Hafs rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-A'meş rivayet edip şöyle dedi: Ben Sâlim'den işittim, şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ebü'd-Derdâ (r.a.) öfkeli olarak yanıma geldi. 'Seni öfkeliendiren nedir?' dedim. 'Vallahi ben Muhammed ümmetinden, onların cemâatle namaz kılmaları hariç (kusursuz yaptıkları başka) bir şey bilmiyorum,' dedi."⁵⁸⁸ Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Sâlim nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle bu mevkuף rivâyet senet açısından sahihtir.

Buhârî hadisi, "Sabah Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti" babında tahrir etmiştir. Ebü'd-Derdâ'nın öfkesinin sebebi, cemâatle namaz kılanların diğer işlerinde değişimler ve eksikler olmasıdır. Cemâatle namaz kılmak konusunda bir değişiklik olmamıştır. Bu olay, cemâatle namaz kılmanın faziletinin çok olduğuna işaret eder.⁵⁸⁹

Ebü'd-Derdâ, ibadetlerin insan üzerindeki etkisi olması gerektiğini bildiği için öfkelenmiş olmalıdır. Çünkü; "Kitaptan sana vahyedileni oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz fuşşiyattan ve münkerden alıkoyar. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir."⁵⁹⁰ ayeti gereğince namazın kişiyi, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyması gerekmektedir. Gereği gibi eda edilen namaz, kişiyi namaz dışında da çirkinliklerden uzaklaştırır. En azından namaz kılan kimse, bu çirkin davranışlardan uzak durması gerektiğini bilir. Kişi namaz kılmaya özenli bir şekilde devam ettikçe, bu bilişsel düşünce zamanla davranış halini alacak ve böylece ibadetlerin insan davranışları üzerinde beklenen olumlu değişim ve dönüşümleri gözle görülebilecek hale gelecektir. İhtimaldir ki Ebü'd-Derdâ, namaz kıldıkları halde hak hukuk gözetmeyen, edep ve ahlâk kurallarına uymayanlara kızmaktadır.

Kulum Beni Andığında

Ümmü'd-Derdâ'dan nakledilen kutsî bir hadis şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ عَنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنِ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا هُوَ ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَاتَاهُ

Bize Ebü Bekr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed Mus'ab, el-Evzâi'den, o da İsmâil b. Ubeydullâh'tan, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü Hüreyre'den, o da Nebî (s.a.v)'den rivayet etti. Nebî (s.a.v) buyurdu ki: "Allah buyuruyor ki; 'Kulum

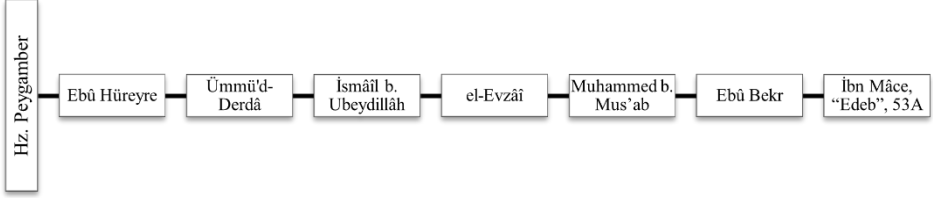
⁵⁸⁸ Buhârî, "Ezan", 31.

⁵⁸⁹ Aynî, 'Umdetü'l-kârî, 8/249.

⁵⁹⁰ Ankebût, 29/45.

beni andığı ve dudakları benim zikrimle kıldadığı zaman ben onunla beraberim.”⁵⁹¹

Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebû Hüreyre'den, ondan da İsmâil b. Ubeydillâh nakletmiştir. Senedde yer alan Muhammed b. Mus'ab'ın⁵⁹² zayıf olması sebebiyle rivâyet senet açısından zayıftır. “Ben kulumla beraberim” (أَنَا مَعَ عَبْدِي) ifadesinden maksat Allah'ın adını anan kuluna yardımcı, destekleyici, başarı veren ve meramını yerine getiren olmasıdır. Bu hadisi İbn Hibbân'da *Sahih*'inde Eyyûb bin Süveyd ➔ Evzâi senediyle rivayet etmiştir. Fakat onun senedinde bulunan Eyyûb bin Süveyd de İbn Mâce'nin senedindeki Muhammed bin Mus'ab gibi zayıftır.⁵⁹³

Kişiyi Cennete Götürecek Beş Hasletin Haber Verilmesi

Ebû'd-Derdâ'nın kişiyi cennete götürecek beş hasleti haber verdiği rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَنْفِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ حَدَّثَنَا عِمْرَانُ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ وَأَبَانُ كِلَاهُمَا عَنْ خُلَيْدِ الْعَصْرِيِّ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسٌ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ مَعَ إِيمَانٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ مَنْ حَافِظٌ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ عَلَى وَضُوئِهِنَّ وَرُكُوعِهِنَّ وَسُجُودِهِنَّ وَمَوَاقِيْتِهِنَّ وَصَامَ رَمَضَانَ وَحَجَّ النَّبِيتِ إِنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَأَعْطَى الزَّكَاةَ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ وَأَدَّى الْأَمَانَةَ قَالُوا يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ وَمَا آدَاءُ الْأَمَانَةِ قَالَ الْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ

Bize Muhammed b. Abdirrahmân el-Anberî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû 'Alî el-Hanefî Ubeydullâh bin Abdilmecîd rivayet etti. (Dedi ki): Bize İmrân el-Kattân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Katâde ve Ebân beraber Huleyd el-Asrî'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebû'd-Derdâ'dan haber verdi. Ebû'd-Derdâ dedi ki: Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu: “Beş (haslet) vardır. Kim onları inanarak yaparsa cennete girer: Abdestlerine, rükûlarına, secdelerine ve vakitlerine riâyet ederek beş vakit namaza devam eden, Ramazan'da oruç tutan, gücü yeterse Kâbe'yi hacceden, gönlü razı olarak zekât veren ve emânete riâyet eden kimselerdir.” (Orada bulunanlar): “Ya Ebû'd-Derdâ "Emanete riâyet nedir?" dediler. “Cünüplükten dolayı yıkanmak,” dedi.⁵⁹⁴

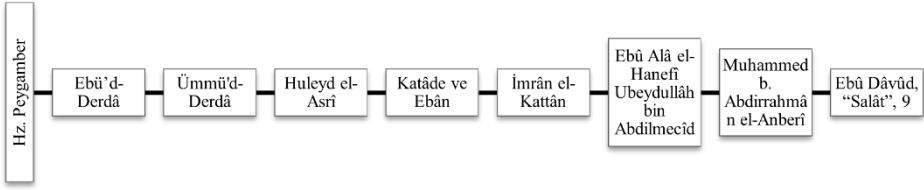
Rivayetin senet şeması aşağıdaki gibidir:

⁵⁹¹ İbn Mâce, “Edeb”, 53.

⁵⁹² Muhammed b. Mus'ab (ö. 208): Tebei't-tâbiündendir. Onun için Ahmed b. Hanbel “lâ be'se bihi (zararı yok)” ve Yahyâ b. Maîn “leyse bi-şey'in (hiçbir şey değil)”, Sâlih b. Muhammed, Ebû Zür'a ve Nesâi “zayıf” demiştir. Bk. Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 26/462.

⁵⁹³ Sindî, Ebû'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdilhâdî es-Sindî et-Tettevî, *Hâşiyeyü's-Sindî alâ İbn Mâce*, thk. Halil Me'mûn (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1992), 7/182.

⁵⁹⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 9.

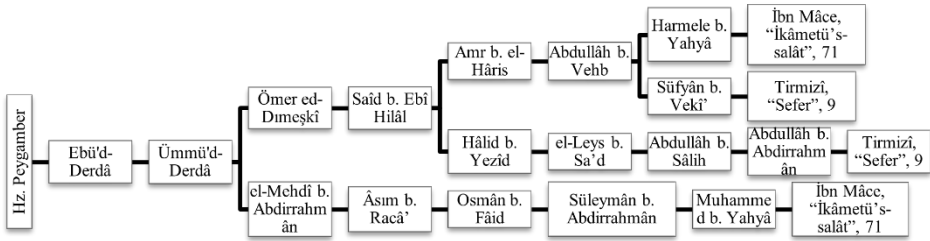
Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Huleyd el-Asrî nakletmiştir. Senede yer alan İmrân el-Kattân'ın⁵⁹⁵ zayıf olması sebebiyle rivâyet senet açısından zayıftır.

Kur'ân'da On Bir Secde Ayeti Olduğu ve Necm Sûresi'nde de Bir Secde Ayeti Olduğu

Kur'ân'da on bir secde ayeti olduğunu haber veren rivayet Tirmizî⁵⁹⁶ ve İbn Mâce⁵⁹⁷ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ عَنْ عَمْرِو الدَّمَشْقِيِّ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ سَجَدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِحْدَى عَشْرَةَ سَجْدَةً مِنْهَا الَّتِي فِي النَّجْمِ

Bize Süfyân b. Vekî' rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Abdullâh b. Vehb, Amr b. el-Hâris'ten, o da Saîd b. Ebî Hilâl'den, o da Ömer ed-Dimeşki'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ (r.a)'dan rivâyet etti. Ebü'd-Derdâ şöyle dedi: "Resûlullâh (s.a.v.) ile beraber tilâvet secdesi olarak on bir secde yaptım. Necm sûresindeki secde bunlardan biridir."⁵⁹⁸ Rivayetin sened şeması şöyledir:

Rivayetler Tirmizî رسول سَجَدْتُ مَعَ Ebü'd-Derdâ kendi haber vermiş, İbn Mâce'de ise النَّبِيِّ مَعَ أَنَّهُ سَجَدَ لَفْظıyla Ümmü'd-Derdâ haber vermiştir. Tirmizî فِي النَّجْمِ مِنْهَا الَّتِي İbn Mâce مِّنْهُنَّ النَّجْمِ لَفْظıyla Necm Sûresi'ni bildirmiştir. İbn Mâce diğer

⁵⁹⁵ İmrân el-Kattân: Onun için İbn Adî "yüktebû hadîsühü" (hadisi i'tibar için yazılabilir)," Nesâî "daifu'l-hadîs", Ebü Dâvûd "daif (zayıftır)" demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/280.

⁵⁹⁶ Tirmizî, "Sefer", 9.

⁵⁹⁷ İbn Mâce, "İkâmetü's-salât", 71:

⁵⁹⁸ Tirmizî, "Sefer", 9.

tarikte لَيْسَ فِيهَا مِنَ الْمُفْصَلِ شَيْءٌ الْأَعْرَافُ وَالرَّعْدُ وَالنَّحْلُ وَبَنِي إِسْرَائِيلَ وَمَرْيَمَ وَالْحُجَّ وَسَجْدَةُ tarikte لَيْسَ فِيهَا مِنَ الْمُفْصَلِ شَيْءٌ الْأَعْرَافُ وَالرَّعْدُ وَالنَّحْلُ وَبَنِي إِسْرَائِيلَ وَمَرْيَمَ وَالْحُجَّ وَسَجْدَةُ içlerinde mufassal olmadığını söyleyerek secde surelerini saymıştır. Bu hadis Saîd b. Ebî Hilâl'in, Ömer ed-Dîmeşkî'den rivâyeti ve el-Mehdî kanalıyla bilinmektedir.

Tirmizî rivayetleri senedlerinde yer alan Ömer ed-Dîmeşkî'nin⁵⁹⁹ meçhul olması ve Süfyân b. Vekî'nin⁶⁰⁰ cerh edilmiş olması sebebiyle rivâyetler senet açısından zayıftır. İbn Mace senedlerinde yer alan Ömer ed-Dîmeşkî'nin meçhul, Osmân b. Fâid'in⁶⁰¹ zayıf olması, Süleymân b. Abdirrahmân'ın⁶⁰² zayıf kimselerden rivayet etmesi sebebiyle rivâyetler senet açısından zayıftır. Secde ayetleri ile ilgili 4 rivâyet senet açısından zayıftır.

Kur'ân'da ki secde ayetlerinin sayısında ihtilaf edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Amr b. As hadisinin⁶⁰³ zahirini esas olarak secde ayetlerinin 15 olduğunu söylemiştir. Şâfî ve Ebû Hanife 14, İmam Mâlik; “11 secde ayeti vardır” demiştir. Secde ayetleri şöyledir: A'râf 206, Ra'd 15, Nahl 50, Benî İsrâîl: İsrâ 109, Meryem 58, Hac 18, Furkan 60, Neml 26, Secde 15, Sa'd 24, Fussilet 37.⁶⁰⁴

Kişinin Din Kardeşi İçin Yokluğunda Dua Etmesinin Fazileti

Kişinin din kardeşi için yokluğunda dua etmesinin faziletini anlatan rivayetler Müslim⁶⁰⁵ tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصِ الْوَكَيْعِيِّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ كَرِيزٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ إِلَّا قَالَ الْمَلَكُ وَلَكَ بِمِثْلِ

*Bana Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Vekû rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Fudayl rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam, Talha b. Ubeydillah b. Keriz'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan rivayet etti. (Ebü'd-Derdâ şöyle dedi): “Resulullâh (s.a.v): ‘Din kardeşi için yokluğunda dua eden hiç bir Müslüman kul yoktur ki melek, sana da bir misli demesin!’ buyurdular.”*⁶⁰⁶ Rivayetin sened şeması şöyledir:

⁵⁹⁹ Ömer ed-Dîmeşkî: Ömer b. Hayyân ed-Dîmeşkî tebei't-tâbiündir. Buhârî “Ömer b. Hayyân'ın Ümmü'd-Derdâ ve İbn Ebî Hilâl'den rivayeti munkatıdır (senedi muttasıl olmayan rivayet)” demiştir. İbn Hacer “onun kim olduğunu bilmiyorum” açıklamasını yapmıştır. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/221.

⁶⁰⁰ Süfyân b. Vekî (ö.247): Tebei't-tâbiünden rivayet alanların kibârındandır. Onun için Ebû Hâtim “Babam varrâklarını değiştirdiğine işaret etti”, Zehebî “zayıf” demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/153.

⁶⁰¹ Osmân b. Fâid: Tebei't-tâbiündendir. Onun için Buhârî “hadîsühü nazarun (durumu şüphelidir)”, İbn Hacer “daifün (zayıf)” demiştir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/76.

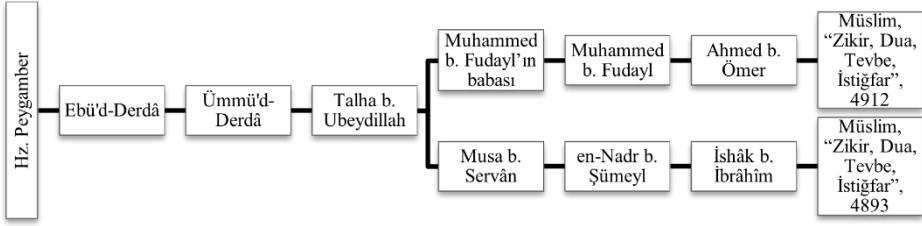
⁶⁰² Süleymân b. Abdirrahmân ed-Dîmeşkî (ö.233): Tebei't-tâbiünden rivayet alanların kibârındandır. Ebû Hâtim “sadûktur fakat zayıf ve meçhul kimselerden en çok rivayette bulunan kimsedir”, Ebû Dâvûd “sika”, yahyâ b. Maîn “ma'rûf kimselerden rivayet ettiğinde sikadır”, Nesâî “sadûk”, Dârekutnî “sıkadır fakat zayıf kimselerden rivayet etmiştir” ev Zehebî “sadûk fakat zayıf kimselerden rivayet etmiştir” demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/138.

⁶⁰³ Ebû Dâvûd, “Sücûdü'l-Kur'ân”, 1.

⁶⁰⁴ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 3/156-157.

⁶⁰⁵ Müslim, “Zikir, Dua, Tevbe, İstiğfar”, 4913.

⁶⁰⁶ Müslim, “Zikir, Dua, Tevbe, İstiğfar”, 2732.

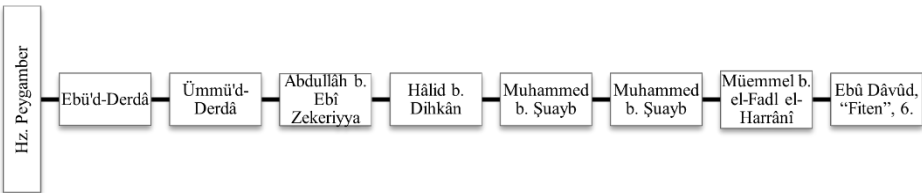
Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Talha b. Ubeydillah nakletmiştir. Müslim aynı konuda farklı iki tarikle rivayet etmiştir. Birinci rivayet “مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ” ikincisi “مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ” lafızlarıyla başlamış, ikinci rivayette “الْمَلِكُ الْمُؤَكَّلُ بِهِ آمِينَ” ziyadesi vardır. Senedlerde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle 2 rivâyet senet açısından sahihtir.

Mü'minin Haram Kan Dökmediği Sürece Tüm Günahlarının Bağışlanacağı

Mü'minin haram kan dökmediği sürece tüm günahlarının bağışlanacağını bildiren rivayet Ebû Dâvûd tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ دِهْفَانَ قَالَ كُنَّا فِي عَزْوَةِ الْقِسْطِطَيْنِيَّةِ بِدُلْقِيَّةَ فَأَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ فَلَسْطِينَ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَخِيَارِهِمْ يَعْرِفُونَ ذَلِكَ لَهُ يُقَالُ لَهُ هَانِي بْنُ كَلْتُومِ بْنِ شَرِيكِ الْكِنَانِيِّ فَسَلَّمَ عَلَيَّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زَكَرِيَّا وَكَانَ يَعْرِفُ لَهُ حَقَّهُ قَالَ لَنَا خَالِدٌ فَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زَكَرِيَّا قَالَ سَمِعْتُ أُمَّ الدَّرْدَاءِ تَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَهُ إِلَّا مَنْ مَاتَ مُشْرِكًا أَوْ مُؤْمِنًا قَتَلَ مُؤْمِنًا مُنْعَمًا

Bize Müemmel b. el-Fadl el-Harrânî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Şuayb'dan rivayet etti. Hâlid b. Dihkân şöyle dedi: Biz Kostantiniyye Gazvesinde Bizülüküye'deydik. Filistinlilerin iyiliksever, ileri gelenlerinden olan ve oradakilerin kendisini tanıdıkları bir adam geldi. Adı Hâni b. Külsûm b. Şüreyk el-Kenânî idi. Abdullâh b. Ebî Zekeriyâ'ya selâm verdi. Abdullâh, onun kıymetini biliyordu. Hâlid bize dedi ki: Bize Abdullâh b. Ebî Zekeriyâ haber vererek şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan şöyle duydum: Ebü'd-Derdâ'dan Resûlullâh (s.a.v)'i şöyle buyururken işittim, dedi: “Müşrik olarak ölen ve haksız yere kasten bir mü'mini öldüren mü'min hariç Allah'ın bütün günahları bağışlaması umulur.”⁶⁰⁷ Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Abdullâh b. Ebî Zekeriyâ nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet

⁶⁰⁷ Ebü Dâvûd, “Fiten”, 6.

senet açısından sahihtir. “Kim bir mümini kasten öldürirse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”⁶⁰⁸ ayetinden, Müslümanın bir Müslümanı öldürmesi durumunda sonsuza kadar cehennemde kalacağı anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnet âlimleri, ayette yer alan “خَالِدًا فِيهَا” ibaresini, “uzun süre kalmak üzere” şeklinde tevil etmişlerdir. Çünkü âyet ve hadislerde; “bir Müslümanın İslâm’dan çıkıp küfre sapmadıkça ne kadar büyük bir günah işlerse işlesin cezasını çektikten sonra cehennemden çıkacağı ve cennete gireceği ifade edilmektedir”, denilmiştir. Hâriciler ayetin zahirine bakarak, büyük günah işleyenlerin kâfir olup cehennemde ebedi kalacaklarını, Mutazile ise bu kişilerin imandan çıkıp küfre girmeyeceklerini fakat cehennemde devamlı kalacaklarını söylemiştir. Konuyla bağlantılı olarak, haksız yere adam öldüren kimsenin tövbesinin kabul edilmeyeceği söylenmiş olsa da âyeti, “tövbe etmediği takdirde” şeklinde anlamının diğer ayet ve hadislerle örtüşeceği ifade edilmiştir.⁶⁰⁹

Allah'a Hiçbir Şeyi Ortak Koşmama, Kasıtlı Olarak Namazı Terk Etmemek ve İçkinin Tüm Kötülüklerin Anahtarı Olduğu

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, kasıtlı olarak namazı terk etmemek gerektigi ve içkinin tüm kötülüklerin anahtarı olduğu haberi İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir.

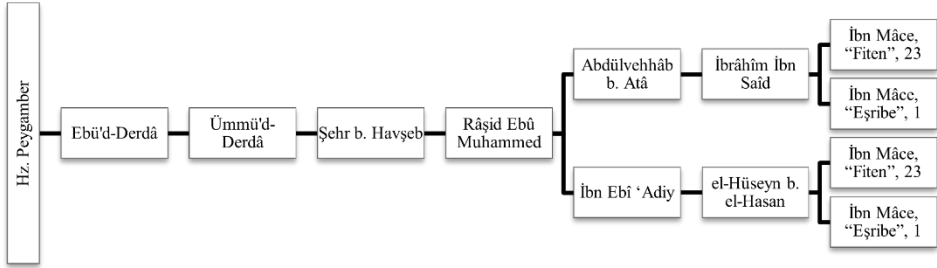
حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمُرُوزِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ ح وَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ قَالَ حَدَّثَنَا رَاشِدُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحِمَانِيُّ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَإِنْ قَطَعْتَ وَحَرَقْتَ وَلَا تُتْرِكَ صَلَاةً مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّدًا فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَمِّدًا فَقَدْ بَرِنَتْ مِنْهُ النَّمَةُ وَلَا تُشْرَبِ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ

Bize el-Hüseyn b. el-Hasan el-Mervezî rivayet etti. (Dedi ki): Bize İbn Ebî ‘Adiy rivayet etti. Yine bize İbrâhîm İbn Saîd el-Cevherî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülvehhâb b. Atâ şöyle dedi: Bize Râşid Ebû Muhammed el-Hamânî, Şehr b. Havşeb’den, o da Ümmü'd-Derdâ’dan, o da Ebü'd-Derdâ’dan rivayet etti. Ebü'd-Derdâ şöyle dedi: Dostum (s.a.v) bana şu tavsiyede bulundu: “Param parça edilsen ve yakalsan bile Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma ve hiçbir farz namazı bile bile bırakma. Çünkü kim bir farz namazı kasıtlı olarak bırakırsa zimmet (yani ilahi teminat) kendisinden uzaklaşmış olur. İçki içme! Çünkü o her türlü kötülüğün anahtarıdır.”⁶¹⁰ Rivayetlerin sened şeması şöyledir:

⁶⁰⁸ Nisa, 4/93.

⁶⁰⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 2/117-118.

⁶¹⁰ İbn Mâce, “Fiten”, 23.

İbn Mâce tarafından tahrir edilen rivayet Sünen'de iki kitabda yer almıştır. Fiten kitabında uzun olarak zikredilen rivayet, Eşribe⁶¹¹ kitabında لَا تَشْرَبُ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا "مَفْتَا حُ كُلِّ شَرٍّ" lafızlarıyla muhtasar olarak rivayet edilmiştir. Senedlerde yer alan Şehr b. Havşeb'in⁶¹² hem ta'dîl hem de cerh edilmiş olması sebebiyle 2 rivâyet senet açısından hasendir.

"Hamr", sarhoşluk veren her şeydir. Rivayette, hamr ve onun hükmünde olan içkilerin her kötülüğün anahtarı olduğu belirtilmektedir. Çünkü içki, akli giderir. İnsanı kötülüklerden alıkoyan akli gidince, her kötülüğün kapısı açılmış olur.⁶¹³ İslâm'ın hedefi; din, can, akıl, nesil ve malı korumaktır. Alkollü içki ise bu beş evrensel değeri birden yıkar. "Çünkü o her türlü kötülüğün anahtarıdır." Önce kişinin aklını giderir. İnsan bedeninde kalıcı hastalıklara yol açar. Böylece canı ve nesli tehlikeye sokar. Aynı zamanda maddi anlamda da insana zarar vermeye başlar. Nihayetinde kişi hem dünyevi hem de dinî hayatına zarar verir.

Şehidin Ailesinden Yetmiş Kişiye Şefa'at Edeceği

Şehidin ailesinden yetmiş kişiye şefa'at edeceği ile ilgili haber Ebû Dâvûd tarafından tahrir edilmiştir.

دَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا بِحَيْبِ بْنِ حَسَّانٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ الدَّمَارِيُّ حَدَّثَنِي عَمِّي نِمْرَانُ بْنُ عَثْبَةَ الدَّمَارِيُّ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى أُمِّ الدَّرْدَاءِ وَنَحْنُ أَيَّتَمَّ فَقَالَتْ أَبْشِرُوا فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُشَفِّعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ .

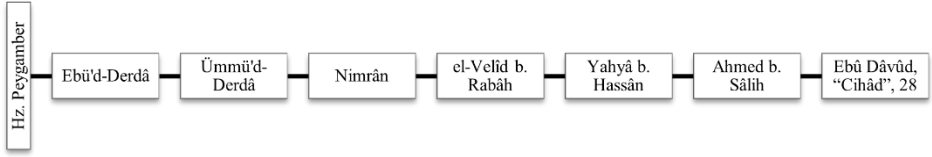
Bize Ahmed b. Sâlih rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahyâ b. Hesân rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Velîd b. Rabâh ez-Zimârî rivayet etti. (Dedi ki): Bana amcam Nimrân b. Utbe ez-Zimârî dedi ki: Biz Ümmü'd-Derdâ'nun yanına girdik ve hepimiz yetim idik. Ümmü'd-Derdâ (bizi görünce şöyle) dedi: "Size müjdeler olsun. Çünkü ben Ebü'd-Derdâ'dan Resûlullâh (s.a.v)'in; 'Şehit ailesinden yetmiş kişiye şefa'at edecektir.' dediğini duydum."⁶¹⁴ Rivayetin senet şeması şöyledir:

⁶¹¹ İbn Mâce, "Eşribe", 1.

⁶¹² Şehr b. Havşeb (ö. 112): Tâbiidir. Onun için Ahmed b. Hanbel, İclî "sika", Yahyâ b. Maîn "sebt", Ebû Zür'a "lâ bihî be's (zararı yok)", Nesâî "leyse bi'l-kaviy (kuvvetli değildir)", İbn Adî "lâ yuh-teccü bih (hadisi delil olmaz)" demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/374.

⁶¹³ Sindî, *Hâşiyeyü's-Sindî alâ İbn Mâce*, 6/354.

⁶¹⁴ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 28.

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Nimrân nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin sika olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

Şefaât; “Peygamberlerin ve yetki verilen sâlih kimselerin müminlerin bağışlanması için kıyamet günü Allah’tan istekte bulunması.” olarak tanımlanmaktadır.⁶¹⁵ Şefaât konusunda İslâm âlimleri arasında ihtilâf vardır. Hatta şefaât inancıyla ilgili tartışmalar, ilk dönemlerden itibaren mezheplerin ayırt edici esas haline gelmiştir. Kur’ân’da şefaatin Allah’a mahsus olduğu⁶¹⁶, onun izni olmadan kimsenin şefaât edemeyeceği⁶¹⁷ söylenmektedir. Âlimlerin büyük bir kısmı, Hz. Peygamber’in şefaatinin olacağı, şefaatin müslümanlara yönelik olacağı ve kâfirleri kapsamayacağı hususunda ittifak etmiştir.⁶¹⁸ Hz. Peygamber’in kendi dilediği kimselere değil de ancak Allah’ın dilediği ve razı olduğu kimselere yine Allah izin verdikten sonra şefaât edebileceği anlaşılmaktadır.⁶¹⁹ “Şefaât Ya Resûlullâh” denilerek şefaati Hz. Peygamber’den istemek yerine Allah’tan, Hz. Peygamber’in kendisi için şefaâtçi olmasını istemek daha uygundur. Bir sahabî Hz. Peygamber’den kıyamet gününde kendisine şefaât etmesini isteyince “Allah’ım onu hakkımda şefaâtçi kıl.”⁶²⁰ şeklinde dua etmesini öğrettiği görülmektedir. Şefaât konusundaki yanlış algılar sebebiyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı insanlar hem dirilerden hem de ölülerden kıyamette kendilerine yardımcı olmaları için şefaât istemekte veya bir dileğinin yerine gelmesi için türbelere gidip adak adayıp, kurban kesip, namaz kılıp dua etmektedir. Bu yanlışların düzelmesi ve İslâm’ın doğru anlaşılması için gayret gösterilmesi gerekmektedir.⁶²¹

Hadislerde dünyevî amaçla olmayıp yalnız Allah’ın dininin yüceltmek için canını verenlerin şehid sayıldığı bildirilmiştir.⁶²²⁶²³ Bu sınıfın dışında, namusu, canı, malı, için⁶²⁴, veya veba gibi bulaşıcı hastalıklar sebebiyle hayatını kaybeden kimselerin de şehid sayılacağı⁶²⁵ haber verilmiştir.

⁶¹⁵ Mustafa Alıcı, “Şefaât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/ 411.

⁶¹⁶ Zümer, 39/44.

⁶¹⁷ Bakara, 2/255.

⁶¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Şefaât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/ 412-415.

⁶¹⁹ Necm, 53/26.

⁶²⁰ İbn Mâce, “İkâmetü’s-salât”, 189.

⁶²¹ Bk. Vezir Harman, “Yanlış Şefaât Algılarını Düzeltmeye Bir Katkı Açısından Şefaatin Velayet ve Dua İle İlişkisi”, *Uluslararası Yanlış Algular ve Doğru İslam Sempozyumu Bildirileri*, ed. Kasım Şulul vd. (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2016), 557-572.

⁶²² İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât ve’s-Sünne”, 189.

⁶²³ Buhârî, “Cihâd”, 15.

⁶²⁴ Ebü Dâvûd, “Sünne”, 29.

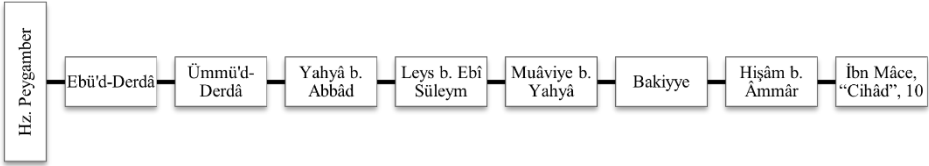
⁶²⁵ Buhârî, “Cihâd”, 30.

Deniz Savaşının Sevab Bakımından On Kara Savaşı Olduğu

Deniz savaşının sevab bakımından on kara savaşı olduğunu haber veren rivayet İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir.

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ غَزْوَةٌ فِي الْبَحْرِ مِثْلُ عَسْرِ غَزَوَاتٍ فِي الْبَرِّ وَالَّذِي يَسْدُرُ فِي الْبَحْرِ كَأَلْمُتَسَحِّطِ فِي دَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ

Bize Hişâm b. Âmmâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Bakıyye, Muâviye b. Yahyâ, o da Leys b. Ebî Süleym'den, o da Yahyâ b. Abbâd'dan, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan rivayet etti. Ebü'd-Derdâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu, dedi: “Bir deniz savaşı sevab bakımından on kara savaştır. Deniz savaşında başı dönen (gazi), yüce Allah yolunda (savaşta) kan içinde kıvranan kimse gibidir.”⁶²⁶

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Yahyâ b. Abbâd nakletmiştir. Senedde yer alan Leys b. Ebî Süleym⁶²⁷, Muâviye b. Yahyâ⁶²⁸ ve Bakıyye'nin⁶²⁹ cerh edilmesi sebebiyle rivâyet senet açısından zayıftır.

Hasta Olunca Tedavi Olunmasının Emredilmesi

Kişinin hastalandığı zaman tedavi olmasını emreden rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادَةَ الْوَأَسِطِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ

Bize Muhammed b. Abâde el-Vâsîti rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezîd b. Hârûn rivayet etti. (Dedi ki): Bize İsmâil b. Ayyâş, Sa'lebe b. Müslim'den, o da Ebü İmrân el-Ensârî'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan rivayet etti. Ebü'd-Derdâ şöyle dedi: Resûlullâh (s.a.v): “Kuşkuzuz Allah hastalığı da şifayı da yarattı ve her dert için bir derman verdi. Öyleyse tedavi olun fakat haramla tedavi olmayın.” buyurdu.⁶³⁰

⁶²⁶ İbn Mâce, “Cihâd”, 10.

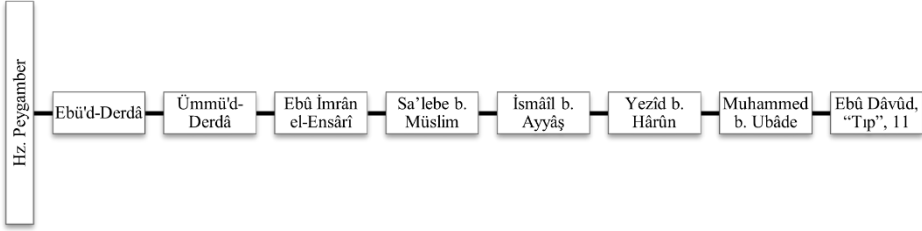
⁶²⁷ Leys b. Ebî Süleym (ö. 148): Tâbiidir. Zehebî “leyyinü'l-hadis (hadisinde gevşeklik vardır)”, Ahmed b. Hanbel “muztaribü'l-hadis” (hadislerinde dengesizlik vardır)”, Muâviye b. Sâlih zayıf olduğunu söylemiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/180.

⁶²⁸ Muâviye b. Yahyâ: Tebei't-tâbiündendir. Yahyâ b. Maîn “leyse bi şeyin (hiçbir şey değil)”, el-Cevcezanî “zâhibü'l-hadis (hadisi terk edilmiştir)”, Ebü Hâtîm “daifü'l-hadis (hadisi zayıf)” “hadisuhü münkerun”, Ebü Dâvûd ve Nesâi “zayıf” olduğunu söylemiştir. Bk. Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 28/222-223.

⁶²⁹ Bakıyye (ö. 197): Bakıyye b. el-Velîd tebei't-tâbiündendir. Onun için Yahyâ b. Maîn “zayıf kimse-lerden hadis rivayet etmiştir”, Ya'kûb b. Şeybe ve İbn Sa'd “sikalardan rivayet ettiğinde sikadır ama zayıflardan rivayet ettiğinde zayıftır” demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/522.

⁶³⁰ Ebü Dâvûd, “Tıp”, 11.

Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Ebü İmrân el-Ensârî nakletmiştir. Senedde yer alan râvilerin cerh edilmemiş olması sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

İnsanın canının, malının, neslinin, dininin ve aklının korunması İslam'ın vazgeçilmez değerlerindedir. Bu sebeple İslam, sağlığın korunmasına özel bir önem vermiş ve hastalık durumunda tedavi olunmasını öğütlemiştir. İslam'ın sağlık anlayışı koruyucu ve tedavi edici olmak üzere iki kısımda değerlendirilmiştir. Sağlığın korunması; misvak kullanımı, el, ağız ve beden temizliği, helal ve temiz gıdalarla beslenilmesi, bulaşıcı hastalığın olduğu bölgeye girilmemesi gibi tavsiyeler ile teşvik edilmiştir. Hastalığın ortaya çıkması halinde Allah'ın şifa vereceğine dair ayetler ve hadisler de tedavinin önemini göstermektedir. Buna göre tedavi yaptırılmaması sebebiyle can ya da organ kaybına yol açılması caiz değildir. Tedavinin yapılmaması halinde salgın hastalıkların yayılması ve kitlesel tehditlerin oluşmasına sebep olunması, kişinin dinen sorumlu olmasını gerektirecektir.⁶³¹ Dünya nüfusunun kalabalıklaştığı ve salgın hastalıkların küresel ölçekte ne denli hızlı yayıldığını görüldüğü modern dünyada, tedavi olmayı emreden rivayetlerin önemi daha da artmıştır.

Cehennem Hali

Ümmü'd-Derdâ'dan nakledilen cehennem halini anlatan rivayet şöyledir:

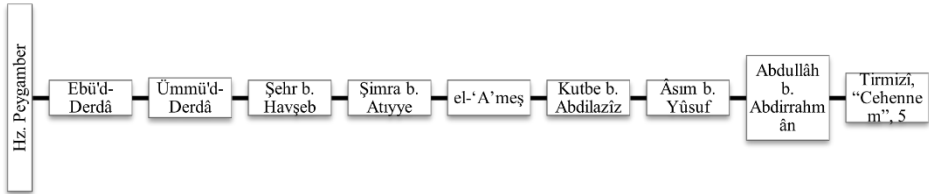
حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا قُطَيْبَةُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَمْرِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُغْنِي عَنْهُم شَوْتٌ وَجُوهُهُمْ فَإِذَا نَحَلَتْ بُطُونُهُمْ قَطَعَتْ مَا فِي بُطُونِهِمْ فَيَقُولُونَ ادْعُوا خَرْتَةَ جَهَنَّمَ فَيَقُولُونَ أَلَمْ تَكُنَّا تَأْتِيكُمْ رَسُولُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دَعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ قَالَ فَيَقُولُونَ ادْعُوا مَالِكًا فَيَقُولُونَ يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ فَيَجِيبُهُمْ إِنَّكُمْ مَأْكُونُونَ قَالَ الْأَعْمَشُ نَبَّئْتُ أَنَّ بَيْنَ دُعَائِهِمْ وَبَيْنَ إِبْرَاجِهِ مَالِكٌ إِيَّاهُمْ أَلْفَ عَامٍ قَالَ فَيَقُولُونَ ادْعُوا رَبِّكُمْ فَلَا أَحَدَ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا عَلَبْتَ عَلَيْنَا شَفِوْنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنَّ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ قَالَ فَيَجِيبُهُمْ اأخْسُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ قَالَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَبْسُوا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَعِنْدَ ذَلِكَ يَأْخُذُونَ فِي الرَّفِيرِ وَالْحَسْرَةِ وَالْوَيْلِ

Bize Abdullâh b. Abdirrahmân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Âsım b. Yûsuf haber verdi. Bize Kutbe b. Abdilazîz, A'meş'ten, o da Şimra b. Atıyye'den, o da Şehr b.

⁶³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı" (Erişim 8 Temmuz 2021).

Havşeb'ten, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan, haber verdi. Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cehennemlik olanlara azaplarına eşit biçimde açlık verilir de doyurulmaları için yardım isterler, kendilerine "Dari" denilen acı ve kuru dikenler ikram edilecektir o dikenler ne besler ne de açlığı giderir. (Gaşîye sûresi 88/6-7) sonra yine doyurulmalarını isterler de kendilerine boğazdan geçmeyen dikenli yemekler ikram edilir. (Müzzemmil: 73/13) Dünyada boğaza duran yiyecekleri içeceklerle geçirdiklerini hatırlayarak kendilerine içecek yardımı yapılmasını isterler de kendilerine demir çengelli kaynar sular ikram edilir. Onlar yüzlerine yaklaştığında yüzlerini yakar ve kavurur. Karınlarına girdiği zaman karınlarında bulunan her şeyi parçalar. Bu arada Cehennem bekçilerini çağırın derler. Cehennem bekçileri şöyle derler: 'Elçilerimiz size apaçık delillerle gelmiş değiller miydi?' Onlar da 'Evet' diyecekler ve Cehennem bekçileri: 'Yalvarın bakalım! Allah'tan gelen gerçekleri inkâr edenlerin yalvarması boşunadır.' (Mü'min 40/50) Sonra kâfirler Mâlik'i çağırın deyip, 'Ey Mâlik, Rabbin hükmünü verip işimizi bitiriversin böyle yapmaktansa ölüp kül ve kömür olmak iyidir' diyecekler. Mâlik te cevap verip şöyle diyecek: 'Hayır siz burada ölmeden bu şekilde ebedi kalacaksınız.' (Zuhruf: 43/77)" A'meş diyor ki: Bize bildirdiğine göre kâfirlerin çağırması ile Mâlik'in onlara cevap vermesi arasında bin yıl geçecektir. Resûlullâh (s.a.v.) sözünü şöyle sürdürdü: "Sonra kâfirler, Rabbinize dua edin. Çünkü Rabbinizden başka rahmeti bol bir kimse yoktur derler ve şu duayı yaparlar: 'Ey Rabbimiz bize kötülüklerimiz üstün geldi de bu yüzden yoldan çıkan kimseler olduk Ey Rabbimiz bizi bu Cehennem'den çıkar eğer tekrar işlediğimiz günahlara dönersek o zaman gerçekten zalimlerden olmuş oluruz.' (Mü'minûn 23/106-109) 'Allah ta onlara Alçaldıkça alçalın yıkılıp kalın orada susun konuşmayın benimle' (23/108) diyecektir." Resûlullâh (s.a.v.) şöyle devam etti: "Her kurtuluş çaresinden ümidlerini kesecekler işte o zaman bağırsıp çağırışmaya pişmanlığa ve yazıklar olsun bize demeye başlayacaklardır."⁶³²

Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Şehr b. Havşeb nakletmiştir. Senedde yer alan Şehr b. Havşeb'in hem ta'dil hem de cerh edilmiş olması sebebiyle rivâyet senet açısından hasendir.

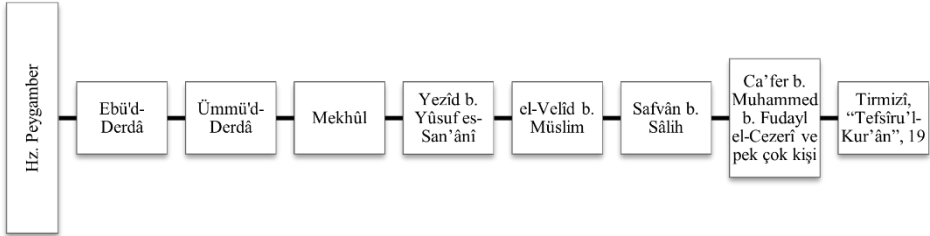
Kehf Sûresi'nin 82. Ayet'in Tefsiri

Kehf Sûresi'nin 82. ayeti tefsir eden rivayet Tirmizî tarafından tahrir edilmiştir.

⁶³² Tirmizî, "Cehennem", 5.

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ فَضَيْلِ الْجَزْرِيِّ وَعَبْدُ وَاحِدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ يُوسُفَ الصَّنَعَانِيِّ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا قَالَا دَهَبٌ وَفِصَّةٌ

Bize Ca'fer b. Muhammed b. Fudayl el-Cezerî ve bir kişi rivayet etti. O ikisi şöyle dedi: Bize Safvân b. Sâlih rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Velîd b. Müslim, Yezîd b. Yûsuf es-San'ânî'den, o da Mekhûl'den, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebû'd-Derdâ'dan, o da Resûlullâh (s.a.v.)'den rivayet etti. Resûlullâh (s.a.v.) Kehf sûresi 82. ayetinde: “Duvarın altında hukuken o çocukların olan bir hazine vardı.” ayeti hakkında şöyle buyurdu: “Altın ve gümüşten” bir define.”⁶³³ Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebû'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Mekhûl nakletmiştir. Senette yer alan Yezîd b. Yûsuf'un⁶³⁴ “zayıf” ve el-Velîd b. Müslim'in⁶³⁵ “kezzâblardan tedlisi olabilir” şeklinde cerh edilmesi sebebiyle rivayet senet açısından zayıftır.

Rivayet hazinenin altın ve gümüşten olduğuna delalet etmektedir. Bu ayetin tefsirinde ihtilaf edilmiştir. Katâde ve İkrime; ayetin siyakına bakarak duvarın altında gömülü olanın bir mal, İbn Abbâs ve Saîd b. Cübeyr; ilim hazinesi ve Mücâhid içinde ilim olan sayfalar olduğunu söylemişlerdir. Fakat Ebû Derdâ'nın bu rivayeti Katâde ve İkrime'nin görüşünü desteklemektedir. Bu rivayet zayıf olsa da Buhârî, Taberânî ve Hâkim (ö. 405/1014) onu doğrulayacak rivayetler tahrir etmişlerdir.⁶³⁶

Rahmân Sûresi'nin 29. Ayetin Tefsiri

Rahmân Sûresi'nin 29. ayetini tefsir eden rivayet İbn Mâce tarafından nakledilmiştir.

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا الْوَزِيرُ بْنُ صَبِيحٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ حَلْبَسٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنِ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ قَالَ مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يَعْفَرَ ذَنْبًا وَيُفَرِّجَ كَرْبًا وَيَرْفَعَ قَوْمًا وَيَخْفِضَ آخَرِينَ

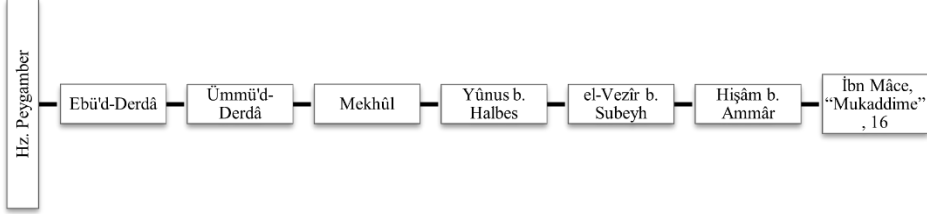
⁶³³ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 19.

⁶³⁴ Yezîd b. Yûsuf: Yezîd b. Yûsuf es-San'ânî tebei't-tâbiîndendir. Onun için Yahyâ b. Maîn “leyse bi-şey'in (hiçbir şey değil)”, Ebû Dâvûd “daif”, Nesâî ve Dârekutnî “metrûkü'l-hadîs (hadisi terk edilmiştir)” demiştir. Bk. Mizzî, *Teẖzîbü'l-kemâl*, 32/285.

⁶³⁵ el-Velîd b. Müslim (ö. 194): el-Velîd b. Müslim el-Kureşî tebei't-tâbiîndendir. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel “Hiç kimse Velîd ve İsmâil b. Ayyâş'ın Şamlılardan hadislerini rivayet etmemiştir.”, Ebû Hâtim “sâlihu'l-hadîs (hadisi delil olarak kullanılabilir)”, İbn Adî “Şam ehlinin sikâtındandır”, Ebû Müşhir “kezzâblardan tedlisi olabilir” demiştir. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/218.

⁶³⁶ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 8/474.

*Bize Hişâm b. Ammâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Vezîr b. Subeyh rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yûnus b. Halbes, o da Ümmü'd-Derdâ'dan, o da Ebü'd-Derdâ'dan, o da Nebî (s.a.v.)'den rivayet etti. Nebî (s.a.v), Allah Teâlâ'nın, "Her gün Allah yeni bir icaddadır." Rahmân Sûresi, 29. ayeti hakkında şöyle buyurdu: "Bir günahı örtmesi, bir üzüntüyü gidermesi, bir kavmi yükseltmesi ve bir kavmi alçaltması O'nun yeni yeni icatlarındandır."*⁶³⁷ Rivayetin senet şeması şöyledir:

Ümmü'd-Derdâ rivayeti Ebü'd-Derdâ'dan almış kendisinden de Mekhûl nakletmiştir. Senede yer alan râvilerin cerh edilmemesi sebebiyle rivâyet senet açısından sahihtir.

5.6.2. Rivâyetlerin Hoca ve Talebe Râvilerine Göre Dağılımı

Ümmü Derda es-Suğrâ'nın hadis rivayetinde bulunduğu hocaları, rivayet sayıları; kendisinden rivayette bulunan râvilerin adları ve rivayet sayıları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Hoca Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
Ebü'd-Derdâ (Kocası)	34
Ebü Hüreyre	1
Ka'b b. Âsım	3
<u>Râvi Adı</u>	<u>Rivayet Adedi</u>
İsmâîl b. Ubeydillâh	4
Şehr b. Havşeb	3
Zeyd b. Eslem	3
Ömer ed-Dimeşkî	3
Talha b. Ubeydillah b. Kerîz	3
Sâlim b. Ebî el-Ca'd	2
Osmân b. Hayyân ed-Dimeşkî	2
Safvân b. Abdillâh (Damadı)	2
Nimrân	2
Ebü Hâzim	2
Ya'lâ b. Memlük	2
Merzûk Ebû Bekr et-Temîmî	1
'Atâ el-Keyhârânî 1	
Yûnus b. Meysera b. Halbes	1
Huleyd el-Asrî	1
el-Mehdî b. Abdirrahmân b. Uyeyne b. Hâtır (Yeğeni)	1

⁶³⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 16.

Abdullâh b. Ebî Zekerıyya	1
Yahyâ b. Abbâd	1
Ebû İmrân el-Ensârî (Mevlâsı)	1
Mekhûl	1
Yûnus b. Halbes	1

Ümmü'd-Derdâ rivayetlerinin 34 tanesini kocası Ebü'd-Derdâ'dan üç tanesini Ka'b b. Âsım'dan ve 1 tanesini Ebû Hüreyre ve nakletmiştir. Kendisinden de 21 talebe rivayet etmiştir. Tablo göz önünde bulundurulduğunda hadis naklinde aile ilişkilerinin önemi görülmektedir. Ümmü'd-Derdâ'nın hadis naklinde Ebü'd-Derdâ'nın payı büyüktür. Fakat Ümmü'd-Derdâ'dan akraba olan olmayan pek çok kişinin ilim öğrenmiş olduğu görülmektedir.

5.6.3. Rivâyetlerin Konularına Göre Tasnifi ve Rivâyet Sayısı

Ümmü Derda'nın rivayetlerinin konularına göre tasnifi ve rivayet sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kitapları na göre	Bırr, Sıla, Âdab	Edeb	/Savm /Sıyâm	Salât	Cihâd	Fiten	Zikir	Sefer	Ezân	Vitir	Tıp	Cehennem	Sıfatü Kıyâme	Tefsir	Mukaddime	Eşribe
Buhârî			1						1							
Müslim	2		2				2									
Ebû Dâvûd		5	1	1	1	1				1	1					
İbn Mâce		1	2	2	1	1									1	1
Nesâî			1													
Tirmizî	4							2				1	1	1		

Ümmü'd-Derdâ rivayetlerinin Kütüb-i Sitte'de kitaplarına göre tasnifinde; Bırr, Sıla, Âdab 6, Edeb 6, Savm/Sıyâm 7, Salât 3, Cihâd 2, Fiten 2, Sefer 2, Ezân 1, Vitir 1, Tıp 1, Cehennem 1, Sıfatü Kıyâme 1, Tefsir 1, Eşribe 1 ve Mukaddime 1 olmak üzere toplam 16 babda oldukları tespit edilmiştir. Zühd hayatı ile tanınan Ümmü'd-Derdâ'dan nakledilen rivayetlerin genelde ahlak alanında olduğu görülmektedir.

Ümmü'd-Derdâ'nın Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı Buhârî'de 2, Müslim'de 6, Ebû Dâvûd'da 11, İbn Mâce'de 9, Nesâî'de 1 ve Tirmizî'de 9 olmak üzere olmak üzere 38 olarak tespit edilmiştir. 2'si mevkuf, 36'sı merfû olan rivayetlerin 24 tanesinin sahih ligayrihî, 3 tanesinin hasen, 11 tanesinin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Kadın tâbiî râviler ve rivayetlerinin bütün hâlinde incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın araştırma alanı Kütüb-i Sitte eserleridir. Kütüb-i Sitte eserlerinde rivayeti olan 107 kadın tâbiî râvi ve onlardan nakledilen 609 rivayet tespit edilmiştir. Mükerrerler çıkarıldığında 233 rivayet olduğu görülmüştür. Her bir kadın tâbiî râvinin tespit edilebilen rivayet sayısına, rivayetlerin sened tenkidi ve metin tahliline, râvilerin hoca-talebe ilişkisine ve rivayetlerin konusuna göre tasnifine dair bilgilere yer verilmiştir. Metin tahlili yapılırken rivayetlere muhtevasına göre bir konu başlığı verilmiş ve bu şekilde 214 konu başlığı oluşturulmuştur. Ancak bu eserde rivâyet sayısı otuzdan fazla olan 6 râvi ele alınmıştır.

Kadın tâbiî râvilerin hadis ilmine yaptıkları katkıların dikkate değer olduğu görüldü. Mezkûr râviler arasında en çok rivayeti bulunan 133 rivayet ile Amra bint Abdîrahmân'dır. Hz. Âişe'nin yanında yetişen, hadis ve fıkıh sahalarında otorite olarak kabul edilen Amra'nın hem babası hem de dedesi sahâbîdir. Bu rivayetlerin 129 tanesi merfû, 6 tanesi mevkuf, 1 tanesi de maktûdur. Rivayetlerin 121 tanesi sahih lizâtihî, 10 tanesi sahih liğayrihî, 2 tanesi hasendir. Rivayetlerinin konu çeşitliliği göze çarpmaktadır. Hac, Salât, Salâtü'l-müsafirîn, Hayız, Tahâret, Cenâiz, İ'tikâf, Cuma', Savm, Udhiyye, Hudûd, Nikâh, Talâk, Kûsûf, Meğâzi, Radâ', Müsakaât, İstiâze, Tatavvu', Birr ve Sıla, Mesâcid, Tevhîd, Sulh, Şehâdât, Şürût ve Mükâtebe olmak üzere toplam yirmi altı babdadır. 123 rivayeti Hz. Âişe'den nakletmiş, ondan da on iki talebe nakilde bulunmuştur. Aile içinden ve dışından erkek râvileri olmuştur.

Rivayet sayısı bakımından ikinci sırada Hafsa bint Sîrîn yer almaktadır. Hafsa'nın Kütüb-i Sitte'deki rivâyet sayısı 81 olarak tespit edilmiştir. Yapılan senet incelemesi neticesinde, rivayetlerinin tamamının sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kütüb-i Sitte'de "Resûlullâh'ın kızının cenazesinin yıkanması" kısa ve uzun metinlerle tahrir edilmiştir. Ümmü Atıyye'den nakledilen bu rivayetlerin tâbiî râvisi Hafsa bint Sîrîn'dir. Bunun dışında Talâk, Salâtü'l-ıydeyn, Salât, Hayız, Cihâd, Tahâret, Zekât, Savm, Zebâih/Dahayâ/Edâhî, Akîka, Tefsir, Tıp, Vudu', Hibe, Emirlik, Ahkâm ve Menâkıb olmak üzere toplam on sekiz babda rivayetleri tasnif edilmiştir. Rivayetlerinin 64'nü Ümmü Atıyye'den, 13'ünü kendi gibi kadın tâbiî râvi olan er-Rabâb'dan nakletmiştir. Kardeşi Muhammed b. Sîrîn ondan hadis rivayet etmiş, aile dışından 8 talebesi daha vardır.

Fâtıma bint el-Münzir, Kütüb-i Sitte'deki 58 rivâyeti ile üçüncü sırada yer almaktadır. Rivayetlerinin 55'ini ninesi Esmâ bint Ebî Bekir ve 2 tanesini de Ümmü Seleme'den almıştır. Aile içinden erkek râvileri olmuş, talebesi olarak kocası Hişâm b. Urve kendinden 55 hadis rivayet etmiştir. Rivayetlerinin konu çeşitliliği göze çarpmaktadır. Tahâret, Zebâih ve Sayd, Dahâya, Sıyâm/Savm, Zekât, Libâs, Zinet, Nikâh, Âdâb/Edeb, Salât, Tıp, İtk, Kûsûf, Hayız, İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-ünne, Hibe, Sehv, Fedâil, Radâ, Cihâd, Cuma, İlim, Selâm, Vudû' ve Radâ olmak üzere toplam

yirmi dört babda rivayetleri tasnif edilmiştir. Fâtıma bint el-Münzir'in 58 rivayetinin sahih olduğu tespit edilmiştir.

Dördüncü sırada 38 rivayet ile Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ gelir. Ümmü'd-Derdâ rivayetlerinin 34 tanesini kocası Ebü'd-Derdâ'dan üç tanesini Ka'b b. Âsım'dan ve 1 tanesini Ebû Hüreyre ve nakletmiştir. Kendisinden de 21 talebe rivayet etmiştir. Tablo göz önünde bulundurulduğunda hadis naklinde aile ilişkilerinin önemi görülmektedir. Ümmü'd-Derdâ'nın hadis naklinde Ebü'd-Derdâ'nın payı büyüktür. Fakat Ümmü'd-Derdâ'dan akraba olan olmayan pek çok kişinin ilim öğrenmiş olduğu görülmektedir. Rivayetleri; Birr, Sıla, Âdab, Edeb, Savm/Sıyâm, Salât, Cihâd, Fiten, Sefer, Ezân, Vitir, Tıp, Cehennem, Sıfatü Kıyâme, Tefsir, Eşribe ve Mukaddime olmak üzere toplam on altı babda tasnif edilmiştir. Bu rivayetlerin; 22 tanesinin sahih lizâtihi, 3 tanesinin hasen, 13 tanesinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. İki zayıf rivayet sahih liğayrihi mertebesine ulaşmıştır.

Beşinci sırada 30'ar rivayet ile Âişe bint Talha ve Muâze bint el-Adeviyye gelmektedir. Muâze 29 rivayetini Hz. Âişe'den nakletmiştir. Hz. Âişe'ye sorduğu sorular ve aldığı cevaplar rivayetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aile dışından yedi erkek râvisi olmuştur. Tahâret, Hayız, Savm/Sıyâm, Eşribe, Salâtü'l-müsâfirin/İkâmetü's-salât, Tefsir, Libâs, Talâk, Nikâh, Gusül ve Teyemmüm olmak üzere toplam on babda rivayetleri tasnif edilmiştir. Yapılan incelemede nakledilen hadislerin tamamının sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hz. Ebû Bekr'in torunu olan Âişe bint Talha rivayetlerinin tamamını halası Hz. Âişe'den nakletmiştir. Rivayetlerinin 19 tanesini nakleden iki yeğeni ile beraber sekiz erkek talebesi olmuştur. Âişe bint Talha'nın hadis rivayetinde aile bireylerinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Savm/Sıyâm, Hac, Cihâd, Menâkib/Fedâil, Kader, Edeb, Tahâret, Cenâiz, Muhsar, Sünnet, Zühd ve Mukaddime olmak üzere toplam on bir babda rivayetleri tasnif edilmiştir. Rivayetlerin 28 tanesinin sahih lî zâtihi, 1 tanesinin sahih lî gayrihi ve 1 tanesinin de zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada sened tenkidi yapılan 370 rivayet; 342'sinin sahih lizâtihi, 11 tanesinin sahih liğayrihi, 5 tanesinin hasen ve 12 tanesinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rivayetlerin konu dağılımı; Tahâret, Cenâiz, Salât, Hac/Menâsik, Hudûd, Talak, Hayız, Edeb, Udhıyye/Edâhi/Dahâya, Zekât, Eşribe, Nikâh, Kûsûf, Tıp, Menâkib/Fedâil, Cihâd, Libâs, Birr, Radâ', Salâtü'l-ıydeyn, Fiten, Zînet, İ'tikâf, Salâtü'l-müsâfirin, Akîka, Tefsir, Cuma', İstiâze, Mesâcid, Sünnet, İtk, Ezân, Kader, Hibe, Sehv, İlim, Sefer, Mukaddime, Vitir, Zühd, Muhsar, Meğâzi, Mûsakaât, Tatavvu', Tevhîd, Sulh, Şehâdât, Şürût, Mükâtebe, Sayd, Selâm, Cehennem, Teheccüd, Emirlik ve Merdâ şeklindedir. Bu tablo, kadın râvilerin konu çeşitliliği bakımından geniş bir alanda hadis nakletmekle beraber rivayetlerinin kadınları ilgilendiren tahâret, hayız, cenâiz, libâs, zînet, nikâh, talâk ve salât gibi alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir.

Kadın tâbî râvilerin aynı konuda hadis naklettikleri görülmüştür: Dövme, saç ekleme ve kaş almanın yasaklandığı rivayetler Fâtıma el-Münzir ve Ümmü Ebân tarafından nakledilmiştir. Hz. Âişe ve Resûlullâh'ın aynı kaptan yıkandıklarını Haf-

sa bint Abdirrahmân ve Muâze rivayet etmiştir. Kûsûf namazı ile ilgili ayrıntılı bilgileri Amra bint Abdirrahmân ve Fâtıma bint el-Münzir haber vermiştir.

Rivâyetü'l-akrâna örnek olmak üzere kadın tâbiî râvilerin birbirinden hadis naklettikleri görülmektedir. Hafsa bint Sîrîn er-Rabâb'dan ve Muâze el-Adeviyye Ümmü Amr'dan hadis nakletmiştir. Buhârî, Ümmü'd-Derdâ'nın üç rivayetini bab başlığında tahrir etmiştir.

Kadınların, hadislerin rivâyet edilmesinde ve yazılmasında gösterdikleri gayretler azımsanamayacak niteliktedir. Hadis külliyyatı incelendiğinde başta Hz. Peygamber'in hanımları olmak üzere kadın sahâbilerin rivayet sayılarının çok olduğu görülecektir. İlk dönemlerde kadın râvilerin sayısı bir hayli fazla iken bu sayı asırlar ilerledikçe çeşitli sebeplerle azalmıştır. Tâbiî râvilerin hocaları arasında Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme ilk sıralarda yer almaktadır. Çalışmanın tamamında incelenen 107 kadın tâbiî râvinin 40'ı Hz. Âişe'den ve 15'i de Hz. Ümmü Seleme'den hadis nakletmiştir. Bu rakamlar, kadın sahabenin hem cinslerine hadis öğretmede ve hadislerin yayılmasındaki çabalarını göstermektedir. Ayrıca kadın tâbiî râvilerin Kütüb-i Sitte'de bulunan rivayetlerini kadın sahâbilerin dışında genellikle koca, baba, dede ve kayınpeder gibi akrabalarından naklettikleri, kendilerinden de yine akrabalık bağı bulunan kimselerin naklettikleri görülmektedir. Tâbiî dönemi kadın râvilerin hadis rivayetinde aile faktörünün önemli olduğu görülmüştür. Ancak râvilerin hayatlarından edinilen bilgilere göre hadis alma ve nakletme konusunda kadın-erkek ayrımı yapmadıkları da görülmektedir. Hakkında en fazla bilgi sahibi olunan râvilerden Ümmü'd-Derdâ bu durumun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Kendisinin akrabalık bağı olmayan otuzun üzerinde erkek talebesi olmuştur.

Kadın râvilerden beşinin doğum veya vefat tarihi hakkında kaynaklarda bilgi verilmiştir. Kadın râviler hakkında "sika" lafzının kullanıldığı tespit edilmiştir.

En kapsamlı iki müsneidin sahibi olan Bakî b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerindeki sayıma göre toplam hadis sayısının, 35.000'den az, 40.000'den fazla olamayacağı söylenmiştir. Kütüb-i Sitte eserlerinde yapılan sayıma göre; Buhârî'de 7.563, Müslim'de 12.000, Ebû Dâvûd'da 5.274, Nesâî'de 5.761, Tirmizî'de 3.951 ve İbn Mâce'de 4.321 hadis vardır. Kütüb-i Sitte'nin toplam hadis sayısının mükerrerler ile beraber 38.870 olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın tamamına göre kadın tâbiî rivayet sayısının 609 olduğu düşünülürse Kütüb-i Sitte'de kadın tâbiî râvilerin rivayetlerin oranının oldukça düşük olduğu görülecektir. Kadın tâbiî râvilerin rivayet sayısı mükerrerler ile; Buhârî'de 103, Müslim'de 84, Ebû Dâvûd'da 125, Nesâî'de 131, İbn Mâce'de 92 ve Tirmizî'de 72 olarak tespit edilmiş, bab başlıklarında geçen dört rivayet sayıya dahil edilmemiştir. Kadın râvilerden en fazla rivayet tasnif eden müellif Nesâî, en az rivayet tasnif eden müellif ise Tirmizî'dir.

Her ne kadar kadın râvilerin sayısı erkek râvilere göre oldukça az olsa da sahabe devrinden itibaren kadınlar, hadis rivayetiyle meşgul olmuşlardır. Günümüzde de muhaddis olabilmek için kadınların aynı hassasiyet ile hadis ilmiyle meşgul olmaları ve hadis konusundaki çalışmalara katkıda bulunmaları gerekir.

TABLOLAR

Tablo 1: Râviler

Râvi adı ve vefat tarihi, vefat tarihi bilinmeyenlerin tabakası (İbn Hacer'e göre), râvinin hoca ve talebeleri ve varsa akrabalık ilişkileri, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî ve Tirmizî'deki rivayet sayısı, Kütüb-Sitte'deki toplam rivayetlerinin sıhhat derecesi. (Râvilerin listesi hazırlanırken çalışmanın sıralaması esas alınmıştır.)

	Râvi adı	Hoca	Talebe	Buhârî	Müslim	Ebû Dâvûd	İbn Mâce	Nesâî	Tirmizî	Sahih	Hasen	Zayıf
1	Amra bint Abdirrahmân (ö.106/724)	Hz. Âişe Ümmü Hişâm (Kız kardeşi) Habîbe bint Sehl	Yahyâ b. Saîd İbn Şihâb Kardeş Oğul Yeğen	28	24	16	7	49	9	131	2	-
2	Âişe bint Talha ö. 100'den) (sonra	Hz. Âişe (Teyzesi)	Talha b. Yahyâ (Yeğeni) Habîb b. Ebî Amra Muâviye b. ishâk (Yeğeni)	5	5	5	3	8	4	29	-	1
3	Fâtıma bint el-Münzir	Esmâ bint Ebî Bekir (Ninesi) Ümmü Seleme	Hişâm b. Urve (Kocas) Kayınpeder i	24	11	5	5	10	3	58	-	-
4	Hafsa bint Sîrîn ö.) (101/719	Ümmü Atıyye er-Rabâb Enes b. Mâlik	Hişâm b. Hassân Eyyûb es-Sahtiyânî Âsim el-Ahvel Hâlid el-Hazzâi Muhammed b. Sîrîn (Kardeşi)	24	18	10	10	11	7	80	-	-

5	Muâze bint el-Adeviyye (ö. 83/702)	Hız. Âişe Ümmü Amr bint Abdillâh	Yezîd er-Rişk Âsım el-Ahvel Katâde kişî 4	3	9	4	4	7	3	30	-	-
6	Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ (ö. 81)	Ebü'd-Derdâ (Kocası) Ebû Hüreyre Ka'b b. Âsım	kişî 21	2	6	11	9	1	9	22	3	13

Tablo 2: Rivâyetler

(Soldan sağa) Rivayetın sıra sayısı (bu çalışmadaki sıralama esas alınmıştır), rivayetın başlangıcı, rivayetın sahâbî ve tâbî râvisi, müelliflere göre Kütüb-i Sitte’de yer alan sened sayısı ve rivayetın sıhhat derecesi.

درجۃ الحدیث Rivayetın Sıhhati	عدد سند الحدیث Rivayetın Sened Sayısı	الراوي من التابعین Tâbî Râvisi	الراوي من الصحابة Sahabî Râvisi	طرف الحدیث Rivayetın Başlangıcı	
Sahih Ma’ mûlun bih	Müslim, 1 İbn Mâce, 1 Nesâî, 7 Tirmizî, 1 İbn Mâce, 1 Ebû Dâvûd, 3	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	استحيضت أم حبيبة بنت جحش وهي تحت عبد الرحمن بن عوف سبع سنين	1
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 3 Müslim, 2 Ebû Dâvûd, 1 Nesâî, 2 İbn Mâce, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	مَنْ أَهْدَى هَدْيًا حَرَمَ عَلَيْهِ مَا يَحْرُمُ عَلَى الْحَاجِّ	2
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 1 Müslim, 1 Ebû Dâvûd, “1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	لَوْ أَذْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا أَخَذْتُ النَّسَاءَ	3
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 1 Ebû Dâvûd, 1 Tirmizî, 1 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُصَلِّي الصُّبْحَ فَيُبْصِرُ النَّسَاءَ مُتَلَفَعَاتٍ بِمُرُوطِيَّاتٍ	4
Sahih Ma’ mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1 Nesâî, “Talâk”, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلِ	وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى الصُّبْحِ فَوَجَدَ حَبِيبَةَ بِنْتَ سَهْلِ	5
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 1 Müslim, 2 Ebû Dâvûd, 1 Tirmizî, 2	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيَدْخُلُ عَلَيَّ رَأْسَهُ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ	6
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 1 Ebû Dâvûd, 1 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	تَفَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ حَضْرَةَ الْأَضْحَى فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ	7
Sahih	Müslim, 1 Buhârî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إِنْ الْمَيْتَ لِيَعَذِبَ بِبِكَاءِ الْحَيِّ	8
Sahih Ma’ mûlun bih	Müslim, 1 Buhârî, 1 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حَبِي قَدْ حَاضَتْ	9
Sahih Ma’ mûlun bih	Buhârî, 2 Ebû Dâvûd, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِحَمْسِ بَيْتِينَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ	10
Sahih Ma’ mûlun bih	Müslim, 1 Nesâî, 1 Ebû Dâvûd, 1 Ebû Dâvûd, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	ام هشام	أَخَذْتُ ق وَالْقِرَانَ الْمَجِيدَ مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ	11
Zayıf	Ebû Dâvûd, “Hac”, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إِذَا رَمَى أَحَدُكُمْ	12

(Sahih ligayrihi)				جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ	
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 2 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي ركعتي الفجر	13
Sahih	Müslim, 1 Buhârî, 1 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث رجلا على سرية	14
Sahih	Buhârî, 3 Müslim, 1 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	لَمَّا جَاءَ قَتْلَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرَ وَعَبْدَ اللَّهِ	15
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	مَاتَ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ النَّبِيِّ - عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَهْرًا	16
Hasen	Ebû Dâvûd, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	كَسَّرَ عَظْمَ الْمَيْتِ كَكَسْرِهِ حَيًّا	17
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 4 Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ذَكَرَ أَنَّ بَعَثَكَ الْعَشْرَ الْأَوَّلِ مِنَ رَمَضَانَ	18
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 2 Nesâî, 2	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ عِنْدَهَا وَأَنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتَ رَجُلٍ يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِ حَفْصَةَ	19
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1 Müslim, 2 Nesâî, 2 İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	كَانَ فِيهَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْقُرْآنِ عَشْرَ رِصَاعَاتٍ	20
Sahih Zayıf (Sahih ligayrihi) Ma'mûlun bih	Buhârî, 1 Müslim, 3 Tirmizî, 1 İbn Mâce, 1 Nesâî, 22	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	تَقَطَّعَ الْيَدَ فِي رُبْعِ دِينَارٍ	21
Hasen Ma'mûlun bih	İbn Mâce, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إِذَا زِنْتَ الْأُمَّةَ فَاجْلِدُوهَا	22
Sahih Ma'mûlun bih	İbn Mâce, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	لَمَّا نَزَلَ عُدْرِي قَامَ رَسُولُ اللَّهِ	23
Zayıf (Sahih ligayrihi)	Buhârî, 1 Müslim, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم صَوْتَ خُصُومٍ بِالْيَدِ عَالِيَةِ أَصْوَاتِهِمَا	24
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 3	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إِنَّ أَحَبَّ أَهْلِكَ أَنْ أَصَبَّ لَهُمْ ثَمَنُكَ صَبْبَةً	25
Sahih Ma'mûlun	Tirmizî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا	26

bih				افتتح الصلاة قال سبحانك اللهم	
Sahih Ma'mûlun bih	Tirmizî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	إذا أراد أن يعتكف صلى الفجر ثم دخل في معتكفه	27
Sahih	Tirmizî, 1 Müslim, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	ما زال جبريل يوصيني بالجار حتى ظننت أنه سيورثه	28
Sahih Ma'mûlun bih	Nesâî, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	خرجنا مع رسول الله ﷺ لا نرى إلا أنه الحج	29
Sahih Ma'mûlun bih	Nesâî, 5 Buhârî, 1 Müslim, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	عائشة تقول جاءني يهودية تسألني فقالت : أعذك الله من عذاب القبر	30
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 1 Nesâî, 1 İbn Mâce, 1	عمرة بنت عبد الرحمن	عائشة	كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يقرأ وهو قاعد	31
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 2 Ebû Dâvûd, 1 Tirmizî, 2 Nesâî, 5	عائشة بنت طلحة	عائشة	قال لي رسول الله ﷺ ذات يوم يا عائشة هل عندكم شيء	32
Sahih	Buhârî, 5 Nesâî, 1 İbn Mâce, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	تَرَى الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْعَمَلِ أَقْلًا نَجَاهُ	33
Sahih	Müslim, 2 Nesâî, 1 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	دعي رسول الله ﷺ إلى جنازة صبي من الأنصار	34
Sahih	Tirmizî, 1 Ebû Dâvûd, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	ما رأيت أحدا أشبه سمتا ودلا وهديا يرسل الله	35
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	كنا نغتسل وعلينا الضمام ونحن مع رسول الله	36
Sahih	Müslim, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	اسر عنك لحاقا بي اطولكن يدا	37
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	كنا نخرج مع النبي ﷺ - إلى مكة	38
Zayif İ'tibâr	İbn Mâce, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	أسرع الخير ثوبا البر وصله الرحم	39
Sahih	Tirmizî, 1	عائشة بنت طلحة	عائشة	أراد النبي ﷺ أن ينحي مخاط أسماء	40
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 2 Nesâî, 2 Ebû Dâvûd, 2 Tirmizî, 1 İbn Mâce, 1 Müslim, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	سَأَلْتُ امْرَأَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِخْدَانًا	41

Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 4 Müslim, 1 Nesâî, 1 İbn Mâce, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ	42
Sahih	Buhârî, 1 Müslim, 1 İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	كَانَتْ إِذَا أَبَيْتُ بِالْأَمْرَةِ قَدْ حَمَّتْ	43
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1 Buhârî, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	أَفْطَرْنَا يَوْمًا فِي رَمَضَانَ فِي عَيْمٍ	44
Sahih	Buhârî, 5 Müslim, 2	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	حِينَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ	45
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 4 Ebû Dâvûd, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعَتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ	46
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 2 Müslim, 1 İbn Mâce, 1 Nesâî, 2	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	سَأَلْتُ أَمْرَأَةَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَتِي أَصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ	47
Sahih	Buhârî, 2 Müslim, 2 Nesâî, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْفَقِي أَوْ انْضَحِي	48
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, "Âdâb", 2146	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	خَرَجْتُ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ حِينَ هَاجَرْتُ وَهِيَ حَبْلِي	49
Sahih Ma'mûlun bih	Tirmizî, "Radâ", 5	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	لَا يَحْرَمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ إِلَّا مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءُ	50
Sahih	Ebû Dâvûd, 1 Buhârî, 1 Müslim, 1	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	إِنَّ لِي جَارَةَ تَعْنِي ضُرَّةَ	51
Sahih	Buhârî, 2	فَاطِمَةُ بِنْتُ الْمُنْذِرِ	أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ	صَنَعْتُ سَفْرَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ	52
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 7 Müslim, 7 Ebû Dâvûd, 3 İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1 Nesâî, 5	حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ	أُمُّ عَطِيَّةَ	قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي غَسَلِ ابْنَتِهِ	53
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 2 Buhârî, 2 Ebû Dâvûd, 1	حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ	أُمُّ عَطِيَّةَ	قَالَتْ لَمَا نَزَلَتْ هَذِهِ بِيَابِعُكَ الْآيَةَ	54
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 1 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1	حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ	أُمُّ عَطِيَّةَ	قَالَتْ نَهَيْتُنَا عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَانِزِ وَلَمْ يَعْزَمِ عَلَيْنَا	55
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 3 Müslim, 2 Nesâî, 3 Ebû Dâvûd, 2 İbn Mâce, 1	حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ	أُمُّ عَطِيَّةَ	لَا يَجُزُّ لِأَمْرَأَةٍ تَوُؤِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُجِدَّ فَوْقَ ثَلَاثِ	56
Sahih	Buhârî, 3	حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ	أُمُّ عَطِيَّةَ	كَأَنَّ نَمُتْجَ جَوَارِيْنَا	57

Ma'mûlun bih	Müslim, 2 Nesâî, 2 Tirmizî, 2 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1			أَنْ يَخْرُجَنَّ يَوْمَ الْعِيدِ	
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 3 Müslim, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	أُمَّ عَطِيَّةَ	بُعِثَ إِلَى نَسِيبَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ بِشَاةٍ	58
Sahih	İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1 Nesâî, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	الرياب أم الراح	الصدقة على المسكين صدقة	59
Sahih	Tirmizî, 2 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	الرياب أم الراح	إذا أظفر أحدكم فليظفر على تمر	60
Sahih Ma'mûlun bih	İbn Mâce, 1 Ebû Dâvûd, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	أُمَّ عَطِيَّةَ	قالت لم تكن نرى الصفرة والكرة شينا	61
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1 Buhârî, 1 İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ	مَعَ الْعَلَامِ عَقِيْبَتُهُ فَأَهْرَبُوا عَنْهُ دَمَا	62
Sahih	Buhârî, 2 Müslim, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	أَنْسُ بْنُ مَالِكٍ	الطَّاعُونَ شَهَادَةَ إِيكُلٍ مُسْلِمٍ	63
Sahih Mevkuf	Tirmizî, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	أَنْسُ بْنُ مَالِكٍ	كنت عند ابن زياد فجيء برأس الحسين	64
Sahih	Müslim, 1 İbn Mâce, 1	حَفْصَةَ بِنْتِ سَبْرِينَ	أُمَّ عَطِيَّةَ	غزوت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم سبع غزوات	65
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 1 Müslim, 3 Nesâî, 1 Ebû Dâvûd, 2 Tirmizî, 1 İbn Mâce, 1 Nesâî, 1	معادة العنوية	عائشة	أَتَجْزِي إِحْدَانًا صَلَاتَهَا إِذَا طَهَّرْتُ	66
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 1 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1 Tirmizî, 1	معادة العنوية	عائشة	أكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصوم من كل شهر ثلاثة أيام	67
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 2 İbn Mâce, 1	معادة العنوية	عائشة	كم كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي صلاة الضحى؟	68
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 1 Nesâî, 2	معادة العنوية	عائشة	نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الدباء والحنتم والنقير والمزفت	69
Sahih Ma'mûlun bih	Müslim, 1 Nesâî, 2	معادة العنوية	عائشة	كنت اغتسل أنا ورسول الله صلى الله عليه وسلم من إماء بني وبينه واحد	70
Sahih Ma'mûlun bih	Ebû Dâvûd, 1	معادة العنوية	عائشة	سألت عائشة رضي الله عنها عن الحائض	71

				يصيب ثوبها الدم	
Sahih Ma'mûlun bih	Nesâî, 1 Tirmizî, 1	معاذة العنوية	عائشة	مرن أزواجكن أن يسنطبيوا بالماء	72
Sahih	Buhârî, 1 Müslim, 1 Ebû Dâvûd, 1	معاذة العنوية	عائشة	أَنْ رَمَوْلَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا	73
Sahih Ma'mûlun bih	Buhârî, 1	معاذة العنوية	عمر	من لبس الحرير في الدنيا	74
Zayif	Müslim, 2 Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	لا يكون للعانون شفعاء ولا شهداء يوم القيامة	75
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	إن العبد إذا لعن شئنا سعدت اللعنة إلى السماء	76
Sahih	Tirmizî, 2 Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	ما شيء أثقل من ميزان المؤمن	77
Sahih (3) Zayif (2) (Sahih ligayrihi) Ma'mûlun bih	Buhârî, 1 Müslim, 2 Ebû Dâvûd, 1 İbn Mâce, 1	أم الرداء	أبو الرداء	خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فِي يَوْمِ حَارٍّ	78
Sahih Ma'mûlun bih	Nesâî, 1 İbn Mâce, 1	أم الرداء	كعب بن عاصم	لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ	79
Sahih	Tirmizî, 1	أم الرداء	أبو الرداء	من رد عن عرض أخيه	80
Sahih	Tirmizî, 1	أم الرداء	أبو الرداء	من أعطي حظه من الرقيق	81
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	ألا أخبركم بأفضل من درجة الصيام	82
Sahih Mevkuf	Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	من قال إذا أصبح وإذا أمسى حسبي الله	83
Sahih Mevkuf	Buhârî, 1	أم الرداء	أبو الرداء	دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الرُّدَاءِ وَهُوَ مُغْضَبٌ	84
Zayif	İbn Mâce, 1	أم الرداء	أبو هريرة	إن الله يقول أنا مع عدي إذا هو ذكرني	85
Zayif	Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	خمس من جاء بهن مع إيمان دخل الجنة	86
Zayif	Tirmizî, 2 İbn Mâce, 2	أم الرداء	أبو الرداء	سجدت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم إحدى عشرة سجدة	87
Sahih	Müslim, 2	أم الرداء	أبو الرداء	ما من عبد مسلم يدعو لأخيه بظهر الغيب	88
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	أم الرداء	أبو الرداء	كل ذنب عسى الله أن يغفوره	89
Hasen	İbn Mâce, 2	أم الرداء	أبو الرداء	أوصاني خليلي	90

				صلی اللہ : أن لا تشارك بالله شيئاً	
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	يشفع الشهيد في سبعين من أهل بيته	91
Zayif	İbn Mâce, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	أن رسول الله صلی اللہ قال غزوة في البحر مثل عشر غزوات	92
Sahih	Ebû Dâvûd, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	إن الله أنزل الداء والدواء	93
Hasen	Tirmizî, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	يلقى على أهل النار الجوع	94
Zayif	Tirmizî, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	وكان تحته كنز لهما قال ذهب وقضية	95
Sahih	İbn Mâce, 1	أم الدرداء	أبو الدرداء	من شأنه أن يغفر ذنبا	96

KAYNAKÇA

- Abdülgafor Hamid, Afaf. "Cühüdü'l-Mer'e fi Neşri'l-Hadisi ve Ulûmihi". *Mecelletü Câmi'a'ti'l-Ummü'l-Kurâ li Ulûmi'l-Şer'iyye* 19/42 (2007): 230-270.
- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. el-Musannef. Kâhire: Dâru't-Tâsil, 2010.
- Acar, H. İbrahim. "Talâk", TDV İslâm Ansiklopedisi. 39/ 496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Acar, H. İbrahim. "Tefrik", TDV İslâm Ansiklopedisi. 40/277-279. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Acarlıoğlu, Ahmet. "Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Başörtüsü", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/1 (2018): 45-65.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel. el-Müsned, thk. Şuayb el-Arnâvud-Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî. el-Müsned. thk. Sıdkı Muhammed Cemil Attâr. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1991.
- Ağırakça Şahyar, Ayşe Esra. Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahabiler. İstanbul: Akdem Yayınları, 2015.
- Akgün, Hüseyin. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadis ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19 / 2 (Eylül 2019): 323-338. <https://doi.org/10.33415/daad.585831>
- Alıcı, Mustafa. "Şefaât", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/ 411-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aşıkutlu, Emin. "Arkasından Ağlanması Sebebiyle Ölüye Azap Edilir" Hadisine Sosyo-Kültürel Bağlamda Bir Yaklaşım". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2006/2): 33-66.
- Atalay, Selma Rabia Nur. "Hz. Peygamber Döneminde ve Sonrasında Üsâme b. Zeyd". *İdrak* 2/1 (Haziran, 2022): 148-164.
- Atar, Fahrettin. "Mükâtebe", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 31/531-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ateş, Ali Osman. Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın. İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.
- Atik, Ümmügülsüm. Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ'nın Hayatı ve Rivâyetleri. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, 2022.
- Aydınlı, Abdullâh. Hadis İstilahları Sözlüğü. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım, 2013.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd. thk. Ebu'l-Münzir Hâlid b. İbrâhîm. Riyâd: Mek-tebetü'r-rüşd, 1999.
- Aynî. 'Umdu'tü'l-kâri. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî. Avnü'l-ma'bûd. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. Medine: Meketebetü's-selefiyye, 1968.

- Bint Abdillâh Bâltû. Âliye, Terâcimü tabakati'l-muhaddisâti mine't-tâbiyyâti ve mer-viyâtihinne fi'l-Kütübî's-Sitte. Mekke: Yüksek Lisans Tezi, 2006, Erişim: 7 Mart 2021. <http://toratheyat.com/f-74.html>.
- Bintü'l-Hüseyn, Âmâl Kârdâş. *Devru'l-mer'e fi hıdmeti'l-hadis fi'l-kurûni'l-selâseti'lülâ*. Katar: Riâsetü'i-muhâkimi's-şeriyeti Şüûni'd-diniyye, 1420/1999.
- Bolelli, Nusrettin. *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Nebî. "Hurma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/391-393. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî. *el-Câmiu's-Sahîh*. Riyâd: Beytül-efkâr, 1998.
- Buhârî. *et-Târihu'l-kebîr*. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1986.
- Buhârî. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Semîr b. Emin ez-Züheyr. Riyâd. Mektebetü'l-meârif, 1998.
- Cum'a, Ahmed Halîl. *Nisâü min asri't-tâbiîn*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Çakan, İsmâil Lütfî. *Hadis Usûlü*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 1989.
- Çakın, Kamil. "Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması". *Dini Araştırmalar* 19 / 49 (Kasım 2016): 107-130.
- Çakın, Kamil. "Kadınlar ile İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi". *Dini Araştırmalar* 1 / 1 (Haziran 1998): 5-30
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı". Erişim 8 Temmuz 2021. <https://kurul.diyaret.gov.tr>
- DİYKB, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Avvâme. Beyrût: Müessesetü'r-Rayyân, 2004.
- Ebû'l-Fedâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *et-Tekmilü fi'l-Cerh ve't-Ta'dil ve Ma'rifeti's-sikât ve'dua'fâ ve'l-mecâhil*. thk. Şâvî b. Muhammed. Yemen: Mektebetü İbn Abbâs, 2011.
- Ebû'l-Ferec. *Keşfü'l-müşkil min Hadîsi's-Sahihayn*. thk. Alî Hüseyin el-Bevvâb. Riyâd: Dâru'l-Vatan, ts.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ma'rifet'üs-Sahâbe li Ebî Nuaym*. thk. Âdil b. Yûsuf. Riyâd: Dâru'l-vatan, 1998.
- Eren, Mehmet. "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003): 83-110.
- Erman, Uğur. "Cerh Açısından Kadın Râvîler", *Şarkiyat* 11 / 2 (Ağustos 2019): 989-1006.
- Hacıoğlu, Nejla. "Yenilmesi Mübah Görülen Hayvanlar ile İlgili Hadis Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19 / 1 (Mart, 2019): 191-219.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî. *Müstedrek*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ'. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990.
- Harman, Vezir. "Yanlış Şefaât Algılarını Düzeltmeye Bir Katkı Açısından Şefaatin Velayet ve Dua İle İlişkisi". *Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslam Sempozyumu Bildirileri*. ed. Kasım Şulul vd. 1/557-572. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2016.
- Hatîb el-Bağdâdî. *Târihu Bağdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1422/2001.

- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî Duâfâi'r-Ricâl*. Beyrût: Dâru'lFikr, 2. Basım, 1985.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmilü fî Duâfâi'r-ricâl*. thk. Mâzin es-Seri. Beyrût: Mektebetü'r-rüşd, 2010.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımeşkî eş-Şâfiî. *Târîhu medîneti Dimeşk*. thk. Muhibüddîn Ebî Saîd Ömer. Beyrût: Dâru'l-fikr, 1998.
- İbnu'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnu'l-Cevzî el-Bağdâdî. *Meşîhatu İbni'l-Cevzî*. thk. Muhammed Mahfuz. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2006.
- İbnu'l-Cevzî. *el-Mevdüât*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. Medine: Mektebetü's-selefiyye, 1386/1966.
- İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebî Hâtîm er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Beyrût: Dâru'l-İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1271/1952.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdü'l-Azîz b. Abdillâh. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hacer. *el-Mecmaü'l-müesses li'l-mucemi'l-müfehres*. thk. Yusuf Abdurrahman Maraşlı. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1413/1992.
- İbn Hacer. *Sübülü's-selâm alâ Şerhi Bulûği'l-merâm*. thk. Muhammed b. İsmâil es-San'ânî. Riyâd: Mektebetü'l-meârif, 2006.
- İbn Hacer. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1995.
- İbn Hacer. *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-reşîd, 1406/1986.
- İbn Hacer. *Zeylü'd-Dürerü'l-Kâmine*, thk. Adnân Derviş. Kâhire: el-Munazzamatü'i'ğarbiyyeti li't-terbiyyeti ve's-sekâfeti'l-ulûm, 1992.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî. *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisin ve'd-duâfâ ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhim Zayed. Haleb: Dâru'l-Vâî, 1976.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbu't-Sikât*. thk. Muhammed Abdülmuin Han. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1973.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin. Kâhire: Dâru Hacer, 1995.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullâh Aliel-Kebîr. Kâhire: Dâru'l-Maârif, ts.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1402/1982.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. thk. Dr. Alî Muhammed Ömer. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbn Sa'd. *et-Tabakâti'l-kübrâ*. thk. Alî Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbnu's-Salâh, Ebü Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şerezûrî. *Ulûmu'l-Hadîs*, çev. Abdullah Aydınlı. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Iclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-Iclî. *Ma'rifetü's-sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadîş ve mine'd-đu'afâ' ve zikru mezâhibihim ve aḥbârihim*. thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî. Medine: Matbaâtü'l-Medine, 1985.

- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Hacer el-Askalânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/514, 531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2007.
- Karataş, Mustafa. "Astronomik Hesaplar Işığında Kûsûf Hadisleri". *Diyanet İlmî Dergi* 36/2 (2000): 77-84.
- Kartal, Alparslan. "Hadis İliminde Kadın Muhaddislerin Lakapları Üzerine Bir İnceleme", *Ekev Akademi Dergisi*, 0/86 (2021), 91- 111.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî. *Bedâ'î 'u's-sanâ'î fi tertîbi 'ş-şerâ'î*. thk. Alî Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- Kavşut, Fatma. *Kadınların Hadis İlimindeki Yeri (Hicrî IX. Asır Memlûkler Dönemi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *A'lâmü'n-nisâ' fi âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1959.
- Keskin, Yusuf Ziya. "Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Saç Bakımı". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 / 26 (Aralık 2011): 7-21.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler". *İslâmî Araştırmalar* 10/ 4 (1997): 259-270.
- Kotan, Sehal Deniz. *Kadın Sahabilerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Basılmış Doktora Tezi, 2019.
- Kurt, Hatice. *Sahabî Hanımlar ve Hadis İlmî*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2001, 160.
- Küçük, Raşit. "İsnad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/154-159. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Küçük, Raşit. "Metin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/ 411-414. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ma'tûk, Salih Yusuf. *Cühûdü'l-mer'e fi Rivayeti'l-hadîsi'l-karni's-sâmini'l-hicrî*. Beyrût: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1997.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-kemâl fi Es-mâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Mûsâ, Saîd Abdurrahmân. "Cühûdü'l-mer'eti fi hidmeti'l-sünneti'n-nebeviyyeti fi karni's-sâdîsi'l-hicriyyi". *Mecelletü Câmî'a'ti's-Şârîka li'l-ulûmi's-şer'iyyeti ve'l-kânuniyyeti* 2 (2009): 59- 115.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî. *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmîi't-Tirmizî*. haz. Abdurrahmân Muhammed Osman. Mısır: Dâru'l-Fikr, 1968.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî. *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-aqvâl ve'l-ef'âl*. nşr. Bekrî Hayyânî ve Saffet es-Sekka. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1986.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhi Müslim*. Riyâd: Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, 1998.
- Müslim. *el-Münferidâtü ve'l-Vahdân*. thk. Abdülgaffâr Süleymân el-Bezârî. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1988.
- Nesâî, Ebü Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. haz. Abdul-lah bin Abdu'l-Muhsin. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn-i Şeref. *el-Minhâc fî şerhi Şaḫîhi Müslim b. Ḥaccâc Şerhu Müslim*. Mısır: Matbaâtü'l-Mısriyye 1929.
- Öğüt, Salim. "İhram", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/539-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ömerî, Ekrem Ziyâ. *Bakî b. Mahled el-Kurtubî ve Mukaddimetü Misedihi*. Medine: y.y., 1984.
- Öz, Mustafa. "Muhakkime-i Ūlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/398-399. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Palabıyık, M. Hanefî. "Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın". *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2020): 81-100.
- Sancaklı, Saffet. "Sûrelerin Faziletleriyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği". *İslâmî Araştırmalar* 14/1 (2001), 129-144.
- Saylan, İbrahim. "İpek ve Altının Erkeklerle Haram Olmasının Vurûd Ortamı Açısından Değerlendirilmesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 / 2 (Aralık 2019): 81-98.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî. *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi*. Beyrut: Menşûrâtü Dâru Mektebeti'l-Hayât, ts.
- Sindî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdilhâdî es-Sindî et-Tettevî. *Hâşiyeyü's-Sindî alâ İbn Mâce*. thk. Halîl Me'mûn. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1992.
- Soyal Şenol, Şule. *Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Soyal Şenol, Şule. "Kadınların Özel Hallerinde Mescide Girmesini İlgilendiren Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi". *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (Mart, 2019): 241-264.
- Subhî es-Salih. *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*. çev. Yaşar Kandemir. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2012.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-Şevkânî. *Neylü'l-evtâr şerhu Münteke'l-ahbâr minehâdis-i seyyidi'l-ahyâr*. Kâhire: y.y., 1391/1971.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî. *Mu'cemul-ewsât*. thk. Târik b. Abdullâh b. Muhammed ve Abdülmuhsin b. Muhammed el-Hüseynî. Kahire: Dâru'l-harameyn, ts.
- Temiz, Rabia Zahide. "Rivayetler Çerçevesinde Bebek İdrarının Cinsiyet Odaklı Farklılığı Meselesi". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20 / 2 (Aralık 2021): 877-914.
- Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî. *Sünen-i't-Tirmizî*, thk. Muhammed Nâsîru'd-dîn el-Bânî. Riyâd: Mektebetü'l-meârif, 1417/1997.
- Tirmizî. *Câmiu'l-Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâme. Beyrût: Dâru'l-Ğarabi'l-İslâmî, 1996.
- Tozlu, Hatice. *Amre bint Abdîrahmân'ın Hayatı ve Rivâyetleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Tunçer, Mustafa. "Kur'an-ı Kerim Işığında Kadının Yaratılışı ve İtibarsızlaştırılmasına Neden Olan Konuların Değerlendirilmesi". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6 / 1 (Haziran 2019): 153-188. <https://doi.org/10.33718/tid.526053>.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitâbiyât, 2000.
- Uçar, İlyas. "Hz. Peygamber Zamanında Medîne'de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Eylül/2017), 196-218.

- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDV Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Uraler, Aynur. *Ümmü Habibe'nin Rivayetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Yavuz, Adil. “Evlenmeyi Haram Kılan “Beş Kez Süt Emme” Üzerine Bir Değerlendirme (Kur’ân’dan Bir Ayet mi, Peygamberimizden Gelen Bir Rivayet mi?)”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 / 23 (Aralık 2007): 51-71.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Şefaât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/ 412-415. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kıyamet Alâmetleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/522-525. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yılmaz, Muhammet. *İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2008.
- Yılmaz, Muhammet. “Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrasında Kadın Âlimlerin Hadis İlmine Katkıları (Memlükler Dönemine Kadar)”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* 2/1 (August 2016): 378-388.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43.Basım, 2019.
- Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 45. Basım, 2019.
- Yeşil, Mahmut. “Kadınların Cemaate İştiraki ile İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 / 17 (Haziran 2004): 47/62.
- Zehebî. *el-Kâşifü fi ma'rifeti men lehû rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte*. thk. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb. Cidde: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1992.
- Zehebî. *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*. thk. Ali Muhammed Becâvî. Beyrût: Dâru'l Ma'rif, 1963.
- Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1985.
- Zehebî. *Mu'cemu Muhaddisi'z-Zehebî*. thk. Rûhiyye Abdurrahmân es-Süveyfî. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1993.
- Zerkeşî, Bedruddîn. *Hiz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*. haz. Bünyamin Erul. Ankara: Otto Yayınları, 5. Basım, 2012.

